STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06410

DI ERSHTE SHRIT FUN YISHEV ERETS YISROEL

Israel Belkind

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

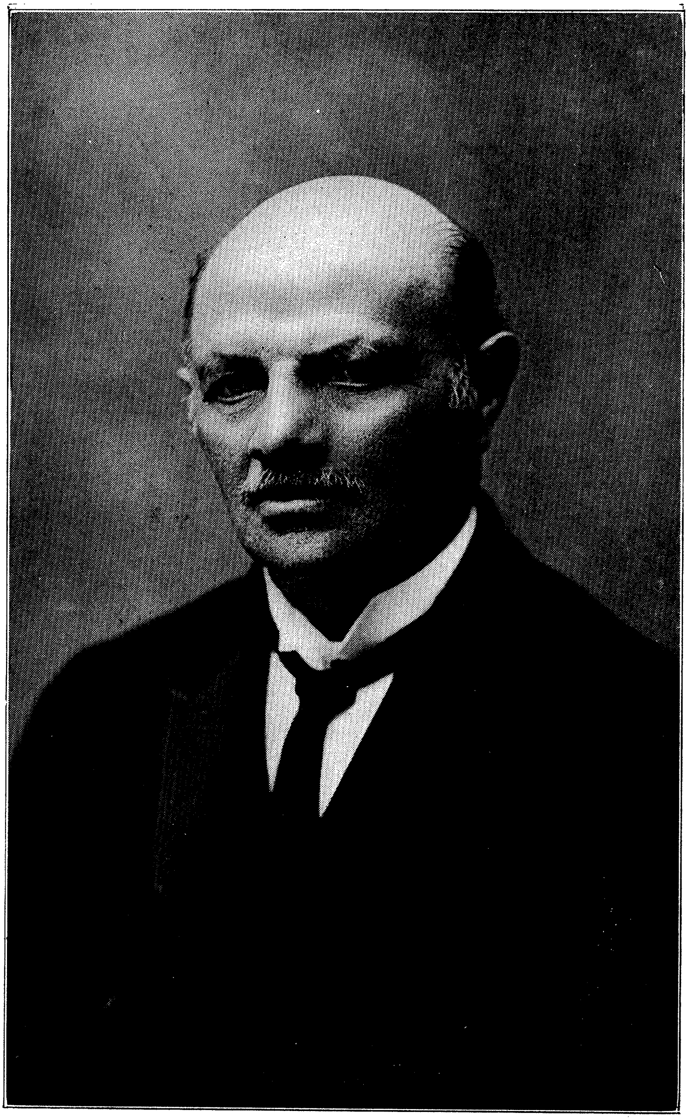

ישראל בלקינד.

ישראל בלקינד

די ערשטע שריט
פון
ישוב ארץ ישראל

ארויסגעגעבען פון
„המאיר“
פערלאג פיר ציוניסטישע ליטעראטור

Copyright, 1917,
By ISRAEL BELKIND
(All Rights Reserved.)

Saltzman's Press
42 Graham Ave.
14

מיט בּרידערליכער ליִעבּע
צו מיינע חברים, די ערשטע פּיאָנירען פון
ישוב ארץ ישראל, וועלכע שטעהען נאך
פעסט און טריי אויף זייערע פּאָסטען, און
צום אַנדענקען פון יענע, וועלכע שלאפען
זייער אייבּיגען שלאָף אין דעם הייליגען בּא-
דען, וועלכען זיי האָבּען בּעגאסען מיט זייער
שוויים און גאַנץ אָפט מיט זייער בּלוט.

אינהאַלטס פערצייכניס:

	זייטע
פון די ארויסגעבער	7
פאָרוואָרט	11
די ערשטע קאָלאָניזאציאָנס ארבייט אין ארץ ישראל	15
די גרינדונג פון ראשון לציון	23
די ערשטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון	65
די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון	83
ב׳י׳ל׳ו׳	127
די קאָלאָניע גדרה	165
פתח תקוה, ראש פנה, זכרון יעקב, יסוד המעלה און עקרון	195
אמעריקא און ארץ ישראל	211
איז די געפאהר פון קולטור־צענטער־ציוניזם ווירקליך א געפאהר?	233

בילדער:

דאָס בילד פון ישראל בעלקינד	1
מקוה ישראל	18
נעטער׳ס מצבה אין מקוה ישראל	19
א גרופע שילער פון מקוה ישראל	21
יפו	26
דער באַראָן ראטהשילד	50
איינע פון די גאסען אין ראשון לציון	58
ראשון לציון	62
דער אַרקעסטער אין ראשון לציון	94
דער ברונען, דאס באַד, דיא מיהל אין גדרה	185
גדרה	193
פתח תקוה	199
ראש פנה	202
הר הכרמל אצל חופה	204
זכרון יעקב	205
יסוד המעלה	206
עקרון	209

פון די אַרויסגעבער

די אידישע געשיכטע איז געשריעבען מיט בלוט און מיט טרעהרען, איהרע העלדען זיינען כמעט אַלע מאַרטירער, איהרע געשעהעניסען און פאַסירונגען זיינען כמעט אַלע טראַגעדיען.

און לאַנג, לאַנג מוז מען ארומזוכען אין דער אידישער געשיכטע ביז מען דערזעהט ערגעץ וואו א זונען־שטראַהל. אונזער פערגאַנגענהייט איז באַדעקט מיט שווערע, שוואַרצע וואָלקענס.

און עס פאַלט איינעם נישט ווילענדיג אויף: ווער האָט געמאַכט אונזער געשיכטע, ווער איז פעראַנטוואָרטליך פאַר אונזער פערגאַנגענהייט, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אַ קוואַל פון בלוט און טרעהרען.

אודאי, נישט מיר זיינען אין דעם שולדיג. מיר האָבען אין דעם קיין אַקטיווען אַנטהייל ניט גענומען, מיר זיינען נאָר געווען די ליידענדע. מיר האָבען געשאַפען אַ סך גייסטיגעס פאַרמעגען, געזאַמעלט קולטורעלע אוצרות; אָבער אונזערע פּראַקטישע, פּאָליטישע געשיכטע איז געשאַפען געוואָרען פון אַנדערע און דערפאַר זעהט זי אויך אויס אַזוי צרה׳דיג.

אָבער אין דער קייט פון די צרות און ענוים, וואָס פילען אויס אונזערע דברי־הימים, געפינען זיך אויך איניגע, זעהר וועניגע, גאָלד־רינגען וואָס וואַרפען אַ העלען שיין אויף די פינסטערקייט ארום זיי. דאָס זיינען די פעריאָדען פון אַקטיווער פּאָליטישער טהעטיגקייט: משה רבנו איז געווען דער העלד פון דער ערשטער אַזעלכער פעריאָדע, יהודה המכבי און זיינע ברידער זיינען אויך געווען די העלדען פון זייער עפּאָכע און איך ווייס נאָך איניגע שטערען, וואָס זיינען ערשיענען אויפ׳ן פינסטערען פּאָליטישען הימעל און האָבען מיט זייער שיינען פאַרטגעזעצט דעם גלאַנץ,

וואס פריהערע האָבען פאר אונז געשאפען. אַט די שטערען זיינען פאר מיר די ״בילו׳צעס״, און זייער טעטיגקייט איז איינע פון די בעסטע קאַ־פיטעל אין אונזער געשיכטע.

עס זיינען ביי אונז געווען פיעלע העלדען, עס זיינען ביי אונז געווען מענשען, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט גרויסע און זשעניאַלע פעַ־היגקייטען און האָבען איינגעשטעלט אַלעס אין קאָן פאַר דער אידישער נאַציאָן, זיי האָבען אַלעס מקריב געווען פאר׳ן קיום היהדות, אָבער דאָס אַלעס האָבען זיי געטאָן דעפענסיוו; ווען מען האָט געשטורמט דעם אידישען לאַגער, האָבען זיי איהם פארטיידיגט. די בילו׳צעס״ אָבער, האָבען „ערגריפען די אָפענסיווע״; זיי זיינען ארויס אין מלחמה. אין א הערליכע, היילינע מלחמה, מלחמת העבודה, זיי זיינען געגאַנגען איינצונעה־מען דאָס אידישע לאַנד דורך אַרבייט.

און עס האט זיך זיי איינגעגעבען צו שאפען אַן אבן פנה, א יסוד פאַר דער אויפבויאונג פון ארץ ישראל. זיי האָבען געשאפען דעם נייעם ישוב אין ארץ ישראל. דאָס איז אַ קאַפּיטעל און דאָס בעסטע קאַפּיטעל אין דער אידישער געשיכטע. קאַפּיטעל מיט וועלכען עס פאנגט זיך אַן אַ גאַנץ נייע עפּאָכע אינ׳ם אידישען לעבען.

און דער אנפאנג פון אַט דער געשיכטע פעריאָדע ווערט געשילדערט אינ׳ם פארליגענדען בוך. עס איז נישט אַ געשיכטע פון דעם, וואס איז אַ מאָל געווען. עס איז א שילדערונג פון די געבורטס־וועהען פון דאס וואָס איז נאָר וואָס געבוירען געוואָרען און וואָס האַלט אין וואַקסען. עס זיינען אין אַט דעם בוך צוזאַמענגענומען דעם צוריק־בליק אויף די נאָהענסטע פערגאַנגענהייט מיט דעם וייטערוובליק אויף די נעקסטע צוקונפט. עס איז אַ קאַפּיטעל געשיכטע, וואס קען אילוסטרירט ווערען מיט איצט לעבעדיגע פאַקטען, מיט געבויטע הייזער, מיט געפלאַנצטע גערטענער, מיט גאַנצע קאָלאָניעס. עס איז די איינציגע געשיכטס־פעריאָ־דע, צו וועלכער מען קען געבען אַזעלכע אילוסטראַציעס.

און נון אַ פּאָר ווערטער וועגען דעם פערפאַסער פון׳ם בוך.

עס איז פאַרהאַן ביי אידען אַ קלוג וואָרט : „פרעג ניט דעם רופא, פרעג דעם חולה". אַט דאָס וואָרט קען מיט פאַלשטענדיגען רעכט אנגעווענדעט ווערען אויף'ן פערפאַסער פון'ם בוך. ישראל בעלקינד איז איינער פון די „בילו'צעס", יאָ, דער גרינדער פון „בילו" און אויך דער וואָס איז ביז אויף היינטיגען טאָג פאַרבליבען מיט'ן געדאַנק, אַז ארץ ישראל קען ערוואָרבען ווערען אין ארץ ישראל אַליין, איינער פון די זעהר ווענינע, וואָס שטעהט נאָך עד היום אויף זיין פּאָסטען.

ווען אַן אַנדערער זאָל שרייבען די געשיכטע פון'ם נייעם ישוב, וואָלט ער געמוזט אַוועקגעבען דעם גרעסטען חלק פון זיין ארבייט פאַר דער בעשרייבונג פון ישראל בעלקינד'ס טעטיגקייט. ער איז אַליין דער חולה. ער איז אַליין דער, וואָס האָט מיטגעמאַכט אַלע שוועריגקייטען ביז ער האָט ענדליך דערזעהען אַ סמן טוב אין זיין ארבייט.

דער העלד פון דער געשיכטע פונ'ם נייעם ישוב אין ארץ ישראל שרייבט די געשיכטע פונ'ם נייעם ישוב אין ארץ ישראל. דער גענעראל בעשרייבט זיינע אייגענע מלחמות און דאָס זיינען נישט די מלחמות מיט קאַנאָנען נור מלחמות פון ארבייט פאַר'ן קיום און דער תחיה פון'ם אידישען פאָלק דורך די אויפבויאונג פון ארץ ישראל.

פאַר מיר איז דאָס בוך אַ קוואַל פון בעגייסטערונג און פון פרייד. פאַר מיר איז דאָס אַ רויז צווישען אַזוי פיעל דערנער, וואָס אונזער געשיכטע האָט ארויסגעבראַכט. און איך בין זיכער, אַז יעדער ציוניסט און אפשר טאַקי גאָר יעדער איד וועט זוכען די געלעגענהייט בעקאַנט צו ווערען דערמיט.

דר. יעקב גרינפעלד.
סעקרעטאַרי פון פערלאַג המאיר.

אדרעס פון פערלאַג:

DR. H. GUELMAN,
245 E. 24th Street, New York, N. Y.

פאָרוואָרט

א רוסיש שפּריכטוואָרט זאָגט: עס וואָלט ניט געווען קיין גליק, ווען דער אונגליק וואָלט ניט געהאָלפען. און אויף דעם שפּריכטוואָרט האָב איך זיך דערמאָנט ביי דער געלעגענהייט פונם ארויסגעבען מיינע שריפטען דורך דעם פערלאַג המאיר.

ווי פיעל מאהל איז מיר אויסגעקומען צו הערען פון מיינע גוטע פריינד און בעקאַנטע אין ארץ ישראל די פראגע, פאר וואָס איך נעהם ניט אויף מיר צו שרייבען די געשיכטע פון ישוב ארץ ישראל, די געשיכטע פון פינף און דרייסיג יאהר ארבייטען און ווירקען, די געשיכטע פון דער גרויסער נאציאָנאַלער ארבייט, וועלכע געדויערט שוין מעהר ווי דאס לעבען פון א גאנצען דור.

אויף דער פראגע פלעג איך אַלע מאָל ענטפערען, אז אום צו שרייבען די געשיכטע פון ישוב איז נאך ווייניג צו האבען גענומען א אנטהייל אין אלע געשעהעניסען, צו האָבען געארבייט אין איהם פון דעם ערשטען טאָג אָן. אום צו קענען דעם ישוב דארף מען אויך קענען דעם חוץ לארץ וועלכער האט געהאט אזא גרויסען איינפלוס אויף איהם. דער ישוב האט זיך ענטוויקעלט אין ארץ ישראל, אבער זיינע פעדערען, יינע פּרוזשינעם דארף מען אָפט, גאנץ אָפט זוכען אין די גלות לענדער.

און אפשר צוליעב דעם האָט מיר מיין שיקזאל אבגעטאָן, ווי מי זאָגט, א שפּיצעל. אין מיינע יונגע יאָהרען בין איך אַוועק אין אונזער לאַנד, אין אונזער היים, און איך האָב געהאָפּט אז איך וועל ניט דארפען וואנדערן פון איין מדינה אין דער אַנדערער, ווי עס זיינען געצוואונגען צו טאָן פיעלע פיעלע פון אונזערע ברידער. זיעבצעהן יאָהר בין איך געזעסען אין ארץ ישראל אָהן ארויסצופאהרען פון איהר איין טאָג, ווען מען זאָל ניט רעכענען מיין בעזוך אין בירות און אין דמשק, וואָס זיינען דאָך אזוי נאָהענט צו אונזער לאַנד, וואָס זיינען פון איהם אָפּגעטהיילט נאָר דורך א פּראָבלי־כען גרעניץ!

ווי איך האָב שוין אויבען געזאָגט, געפינען זיך די פּעדערן, די פּרר־זשינעם פון אונזער ישוב אין חוץ לארץ. און אז איך האָב בעשלאָסען צו פאררווענדען די ערפאַהרונגען וועלכע איך האָב אנגעזאמעלט אין די ערשטע צוויי צעהנדליג יאהר פון מיין ארבייט, די פרוכטע פון מיין בעאָבאַכטונג אין שטודירין די אלע פראגען פון ישוב, האָב איך געזעהען, אז איך מוז איין אנקומען צו די גלות־לענדער. און אין די לעצטע צעהן־פופצעהן יאהר האָב איך שוין בעזוכט א גרויסען טהייל פון די לענדער, כמעט אללע, וועלכע שפּילען מעהר אָדער וועניגער אַ ראָלע אין אונזער נאַציאָנאַלער אַרבייט. אין דעם לעצטען יאָהר בין איך פאַרוואָגעלט געוואָרען אויך אין אַמעריקאַ !

און אַזוי ווי דאָס שפּריווואָרט זאָגט : האָט מיין אונגליק, מיין פאַרוואָגעלט זיין פון דער היים, מיין וואַנדערן אין פרעמדע לענדער, גע־האַט אויך זיינע גוטע זייט.

אין די אַלע לענדער האָב איך געזאַמעלט מאַטעריאַל צו דער גע־שיכטע פון ישוב ארץ ישראל אָדער, ווען איהר וואָלט, צו דער געשיכטע פון ציוניזמוס און איך האָף אז איצט וועל איך האָבען די מעגליכקייט צו טהאָן די בקשה פון מיינע פריינד און בעקאַנטע און נעהמען זיך פאַר די געשיכטע פון אונזער נאַציאָנאַלער אַרבייט אין די לעצטע יאָהרען.

עס פאַרשטעהט זיך אז שרייבען אַזאַ ווערק קען איך נאָר אין דער היים, וואו עס געפינען זיך די מאַטעריאַלען, וועלכע זיינען דערצו נויטיג : בריעף, רייזעבעשרייבונגען און זאַ ווייטער.

איך קען שרייבען נאָר דאַן ווען איך וועל פאַרטיג ווערען מיט די אנדערע ליטעראַטור אַרבייטען וועלכע איך האָב אונטערנומען (ארץ ישראל בזמן הזה, דברי ימי העמים ועוד...) און דעריבער וועט נאָך מוזען אַריבער געהן אַ פּאָאָר יאָהר.

נאר זיצענדיג דאָ אין אַמעריקאַ האָב איך בעמערקט, אז עס איז אַ גרויסע זינד צו לאָזען געוויסע היגע קרייזען צו וואַרטען צו לאַנג אויף דער געשיכטע פון אונזער פּיאָניער אַרבייט אין ארץ יש׳אל. דאָס אונוויסען ברינגט אַלע מאָל צו מיספערשטענדניסע, צו פאַלשע בעגריפען און דאָס ווירקט זעהר שלעכט אויף די גאַנצע אַרבייט. אַ חוץ וועניגע אויסנאַהמען

קען מען דא גאר ניט די געשיכטע פון אונזערע קאָלאָניען. א קליינער טהייל פון די היגע ציונסטען הויבען אָן צו קענען די געשיכטע פון ציוניזמוס פון דעם אָנפאַנג פון זיין פּאָליטישע פּעריאָדע פון אויפטרעטען פון ד״ר הרצל. דער געוועהנליכער ציוניסט קען די געשיכטע פון ציוניזמוס, אוז אויך ניט פאלקאמען, פון דעם טאג, אין וועלכען ער איז געווארען א ציוניסט. די גרויסע מאססען פון אידישען פאָלק ווייסען כמעט גאָר נישט פון אונזער גאַנצער ארבייט. א איד, וועלכער קומט פון ארץ ישראל הייסט עס אַז ער קומט פון ירושלים. די אידען פון ירושלים לעבען פון חלוקה, פון נדבות און אונטער דעם בעגריף געהן אונטער אַללע אידען פון ארץ ישראל: קאָלאָניסטען, בעלי מלאכות, לעהרער, סוחרים.

איך האָב דעריבער בעשלאָסען, ווי פיעל מיינע קרעפטען וועלען מיר ערלויבען, אריינצוטראַגען אַ ביסעל ליכט אין די אַללע פראַגען, און האָב אנגעשריבען א רייהע ארטיקלען אין „ט א ג“. ווי איך האָב געהערט, האָבען די וועלכע האָבען געלעזען די ארטיקלען, געלעזען זיי מיט גרויס אינטערעס. אָבער ניט אַללע האָבען זיי געקענט לעזען, ניט אַללע האָבען געקענט האָבען די געלעגענהייט. אין איין ארטיקעל אין טעגליכער צייטונג לעבט געוויינליך ניט איבער דעם טאג אין וועלכען ער איז ערשיענען. דאַריבער בעגרים איך דעם נייעם פערלאַג, וואָס האָט גענומען אויף זיך די אויפגאַבע ארויסצוגעבען דאס, וואס איך האָב געשריבען, אין אן אוסגעבעסערטע פאָרם פון ביכער, וועלכע קענען פערבלייבען ביי זייערע לעזער אַ לענגערע צייט, און פאַרשפּרייטען זיי ווי נאָר מעגליך אין אַלע שיכטען פון אידישען פאָלק.

איך וויל האָפען, אַז עס וועט געלינגען די אונטערנעהמער ניט נאָר בעקאַנט צו מאַכען מיט דער געשיכטע פון ישוב ארץ ישראל די ציוניסטישע וועלט, נאָר צו פעראינטערעסירען דערמיט, פיעל ברייטערע קרייזען פון לעזער, וועלכע וועלען זעהען אַז מיר האָבען אויך אַ גרויסע נאַציאָנאַלע אויפגאַבע, אַז מיר האָבען אנגעפאנגען אַ קאַמפּף, אַ גאַנץ פריעדליכען קאַמפּף, נאַטירליך, — אין וועלכען עס קענען נעהמען אנטהייל די אַללע וועלכע זוכען ארבייט, קאַמפּף און מיינען זיי געפינען נאָר אונטער פרעמדע פאָהנען, נאָר אין די רייהען פון פרעמדע פעלקער.

זאָלען די ציוניסטען אויך זעהען די אַרבייט פון די ערשטע פּיאָנירען פון ישוב און טהאָן דאס זעלבע, וואס זיי האָבען געטהאָן, און ניט ווארטען ביז אַנדערע וועלען אויסבויען אין ארץ ישראל האָפענס, אַייזענבאַהנען, שעהנע שטעדט און זאגען אונז, אז מיר זאלען מוחל זיין און קומען אין איהר בעזעצען זיך.

א לאַנד געהערט צו די מענשען, וועלכע בויען עס אויף, וועלכע מאַכען עס פון אַ מדבר פאַר אַ בעזעסענע געגענד ; אַ לאַנד געהערט צו די מענשען, וועלכע טראָגען אין אַיהר אַריין קולטור און לעבען. און מיר דאַרפען שטרעבען דאצו אז מיר, נאר מיר, זאלען נעהמען אויף זיך די אויפגאַבע און בשום אופן ניט פאַרלאָזען זיך אויף אַנדערע.

אין דעם וועג זיינען געגאַנגען מיר, די ערשטע פּיאָנירען. אין דעם וועג ווייזען מיר אָן אַלעמען וועך עס וויל פאַרטזעצען אונזער ארבייט !

— — — — — — — —

איך זאג איבער נאך א מאָל, די שריפטען, וועלכע ווערען איצט פאַרעפענטלייכט זיינען נאך ניט די געשיכטע פון ישוב ארץ ישראל. דאָס זייען בלויז מיינע מ ע מ ו אַ ר ע ן . דאָס זיינען ערציילונגען איבער די זאכען, וועלכע איך האָב אליין איבערגעלעבט. דאריבער פעהלען דא פיעלע קאָלאָניען, פיעלע אינטערעסאַנטע פאַקטען. דאָס אַללעס אין דער צוקינפטיגער געשיכטע פון דער קאָלאָניזאציאָן, וועלכע איך האָף צו פאַרעפענטליכען, ווען איך וועל דערצו זוכה זיין, אַדער, אויף'ן אלטען אידישען שטייגער : אם ירצה השם !

אם ענדע פיהל איך איין אנגענעהמע פפליכט הערצליך צו דאנקען דעם רעדאַקטאָר פון „טאָג״ פאַר זיין גאסט פריינדליכע אויפנאַמע פון מיינע אַרטיקלען אין דער געעהרטער צייטונג, וועלכע ער רעדיגירט און צוזאַמען מיט איהם אַללע חברים אין דער רעדאַקציע.

די ערשטע קאָלאָניזאַציאָנס
אַרבייט אין ארץ ישראל

דאָס שטרעבען צום לאַנד אין ארץ ישראל איז שוין אַלט עטליכע צענדליגע יאָהר. נאָך אין איינער פון זיינע ערשטע רייזען אין ארץ ישראל, האָט משה מאָנטעפיאָר ע"ה געקויפט ביי יפו א פּרדס, דאס הייסט, אַן אָראַנזשען־גאָרטען, וועלכען ער האט איבערגעגעבען א ספרד'י־שען אידען צו בעאַרבייטען. עס פערשטעהט זיך, אַז דער איד האָט ניט געאַרבייט. ער איז זיך גאַנץ רוהיג געזעסען אין יפו און אין פּרדס האָט גע'בעל־הבית'עוועט אַן אַראַבער. ערשט גאר ניט לאַנג האָט מען ביי איהם, ביי דעם אידען, צוגענומען די חזקה און דער פּרדס געפינט זיך איצט אונטער דער פערוואַלטונג פון דער אַקערבוי־שולע מקוה ישראל. עס איז אויך צו דערמאָנען נאָך א פּרדס פון אתרוגים, וועלכען דער וואַר־שעווער כולל האָט אין דאָרף חטין, ביי טבריה, אין גליל.

פּיעל ערנסטער איז געווען דער שריט פון דער „חברה כל ישראל חברים", וועלכע האָט געגרינדעט די אַקערבוי־שולע מקוה ישראל, אין תרכ"ט. דער אייגענטליכער גרינדער פון דער שולע איז קאַרל נעטער. ער האָט בעקומען פון סולטאַן א פירמאַן, דאס הייסט, אייניגער מאַסען א טשאַרטער, אויף אַ שטיק לאַנד ביי יפו אויף אַ צייט פון ניין און ניינ־ציג יאהר. דאס לאַנד איז פּרעכטיג געלעגען ביי אזא האַפענשטאַדט, ווי יפו, און איז זעהר פרוכטבאַר און רייך אין וואַסער. ווען די פיהרער פון דער חברה וואָלטען געגאַנגען אין דעם וועג, וועלכען עס האָבען אַנגע־צייגט איהרע גרינדער, וואָלט מקוה ישראל געקענט ווערען אַ ברכה פאַר דעם גאַנצען אידישען ישוב אין ארץ ישראל, אַ ברכה פאַר אידען, וועלכע דרענגען זיך אין ירושלים, חברון, צפת און טבריה, און לעבען פון נדבות. איצט האָט די שולע צוויי טויזענד זעקס הונדערט דונאַם באָדען. לויט דעם פירמאַן האָט זי געהאַט מעהר. נאר באַלד נאָך דער גרינדונג האָבען די איינ־וואוינער פון דעם שכנ'ישען דאָרף יאזור געמאַכט א פּרעטענזיע אויף א

שטיק באָדען און האָבען איהם מחזיק געווען. מען האָט מיט זיי גאָרנישט גע־
קענט מאַכען, ווייל דאָס גאַנצע לאַנד פון דער שולע איז דאָך געווען ניט
געקויפט, נאָר געשיינקט.

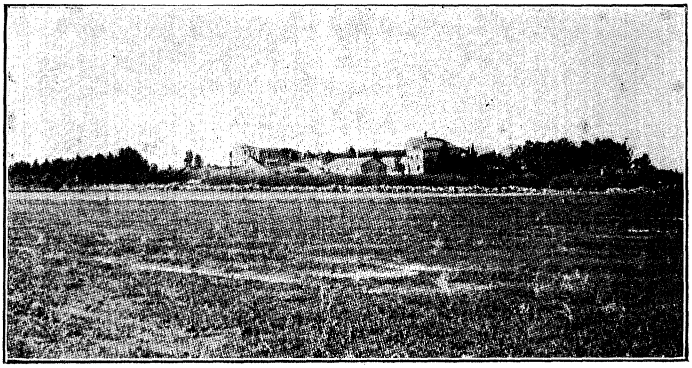

מקוה ישראל

די צאהל פון די שילער אין מקוה ישראל איז אין פערשיעדענע
צייטען געווען גאַנץ פערשיעדען. ביים אָנהויב פון דעם נייעם ישוב, איז
די צאהל געווען פינף און צוואַנציג. אמת קארל נעטער האָט פון בראָד אויס
דער מאַסע פון די אידישע עמיגראַנטען אויסגעקליבען אכט און צוואַנ־
ציג קינדער און אונטער דער פיהרונג פון צוויי יונגע לייט, וועלכע זיינען
דערנאָך געוואָרען לעהרער אין דער שולע, האָט ער זיי אָוועקגעשיקט אין
מקוה ישראל. נאָר די קינדער זיינען ניט לאַנג פערבליעבען דאָרט און זיי־
נען באַלד אַבגעפאָהרען צו זייערע עלטערען אין אַמעריקאַ.

חול המועד סוכות, תרמ"ג, איז געשטאָרבען אין מקוה ישראל
איהר גרינדער, קארל נעטער, וועלכער איז ערב ראש השנה געקומען אהין
צו גאַסט פון פאַריז.

די בליה־צייט פון מקוה ישראל איז געווען די צייט, אין וועלכער איהר דירעקטאָר איז געווען דער אַגראָנאָם יוסף ניעגאָ. ער איז געשטאַנען נאָהענט צו די חובבי ציון'דיגע כלל טהוער אין יפו. די כלל טהוער האָבען דאָן אויך געמיינט אַז מען וועט קענען אַרבייטען אין איינעם מיט דער חברה כל ישראל חברים און דערפון איז אַרויס אַ גוטע שטימונג. אַ סך ארץ ישראל'דיגע קינדער זיינען אריין אין דער שולע און זייער צאָהל איז דערגאַנגען ביז צוויי הונדערט.

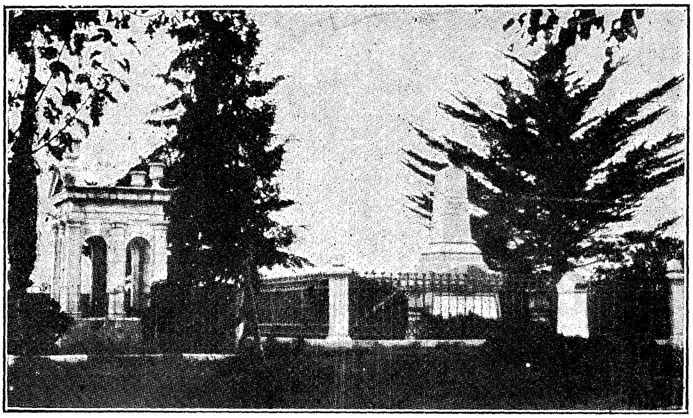

נעטערס מצבה אין מקוה ישראל

(פון דער לינקע זייט דער קבר פון צוויי קינדער פון דירעקטאָר הירש וועלכע זיינען געשטאָרבען כמעט אין איין צייט.)

אין תרנ"ד, צום פינף און צוואַנציג יעהריגען יובל פון דער שולע, איז נאָך דעם פאָרשלאָג פון דעם שרייבער פון דיזע שורות, געגרינדעט געוואָרען אַ קאַסע אונטער דעם נאָמען „קפּת נעטער", אום צו בעזאָרגען די תלמידים, וועלכע געהען אַרויס פון דער שולע, מיט לאַנד און מאַ־

כען זיי פאר קאלאניסטען. די אידעע איז מיט בעגייסטערונג אנגענומען געווארען אין גאנץ ארץ ישראל און אין א קורצע צייט האט די קאסע שוין געצעהלט איבער זעקס טויזענד פראנק.

נאר באלד האבען מיר אלע געקענט זיך איבערצייגען אז ארבייטען מיט דער אליאנס איז אונמעגליך. ניעגא איז אוועק פון ארץ ישראל און אויף זיין פלאץ איז געקומען א דירעקטאר שוין ניט קיין אגראנאם, וועלכער האט פערדארבען אלעס וואס עס איז פריהער געשאפען געווארען. די צאהל פון די תלמידים איז געווארען וועניגער פון הונדערט און די שולע איז אוועק שטארק צוריק.

אין דער לעצטער צייט האט זיך מיט איהר פעראינטערעסירט דער באראן ראטשילד. דורך זיין מיה איז בעשטימט געווארען אלס דירעקטאר דער אגראנאם א ל י ה ו ק ר ו י ז. ער איז דוקא א גוטער אגראנאם און א גוטער איד. איך וואלט אפילו געזאגט „א גוטער ציוניסט", נאר איך האב מורא אז די שורות זאלען ניט ארייפאלען צו די פיהרער פון אליאנס און דאן פערליערט ער זיין שטעלע... איידער ער איז בעשטימט געווארען אלס דירעקטאר, איז ער געווען אין פאריז און דארטען האט מען איהם אנגעזאגט, אז ער זאל זיך היטען. מען האט איהם דערמאנט אז ער האט א פלעק אין דער משפחה: זיין שוואגער, יהושע חנקין, איז איינער פון די טהעטיגסטע ציוניסטען אין ארץ ישראל. ער איז אנגעשטעלט אין נאציאנאל פאנד און גרינדעט קאלאניען. צוליעב חנקין'ען האט ער נאך „געפעהרליכע ציוניסטען" אין דער משפחה און ער איז פערזאגט געווארען אז ער זאל מיט זיי קיין מגע ומשא ניט האבען....

אין דער שולע איז די לאגע געווארען בעסער; אבער די פראנצויזישע שפראך איז נאך ווי פריהער די הערשערין דארט, און דאס מאכט די שולע פאר אן אפענעם טויער אין אויסלאנד....

אין דער צייט פון מלחמה האט דזשעמאל פאשא אריינגעשיקט צעהן אראבישע שילער אין דער שולע. פון איין זייט ווייזט דאס אויף דעם צוטרוי, וואס די רעגיערונג האט צו דער שולע. פון דער אנדערער זייט וועט דאס פיעל שטערען צו איהר נאציאנאלער ענטוויקלונג.

און ניט נור די כלל טהוער, נאר די ארץ ישראל׳דיגע אידען אליין האָבען בעקומען חשק צו לאַנד־ווירטהשאַפט, פיעלייכט אונטער דעם איינ־פלוס פון אונגאַרן, וואו עס איז דאָ אַ היבשע ביסעל אידישע ערד־בעזיצער און ערד־ארבייטער. אין אמת, זיינען אונטער די ערשטע ירושלים׳ער קאָ־לאָניסטען געווען אַ פולע, וואָס האָבען געשטאַמט פון אונגאַרן. נאָר ווי די זאַך איז געווען, האָבען אין תרל״ח זיך אָרגאַניזירט אייניגע אידען פון ירושלים און האָבען געקויפט אַ שטיק לאַנד ניט ווייט פון יפו און האָבען געגרינדעט די קאָלאָניע פ ת ח ־ ת ק ו ה. דער פערזוך האָט זיך אָבער

א גרופּע שיללער פון מקוה ישראל

ניט איינגעגעבען. די קאָלאָניסטען זיינען געווען אָהן מיטלען און אונ־פּראַקטיש. זיי האָבען זיך בעזעצט ניט ווייט פון טייך, וועלכער פליסט ביי זייער לאַנד, און יעדער טייך אין ארץ ישראל, ביי דער אלגעמיינער וויסטקייט און פערלאָזענהייט פון לאַנד איז אַ נעסט פון מאַלאַריא. פיעלע

קאָלאָניסטען זיינען קראַנק געוואָרען און אַוועק צוריק אין ירושלים. די איבריגע זיינען אַוועק אויס מאַנגעל אין מיטלען, און די קאָלאָניע איז אזוי גוט ווי חרב געוואָרען.

ניט גרעסער איז געווען דער ערפאָלג פון די צפת׳ער אידען, וועלכע האָבען אין תרמ״א געקויפט לאַנד ניט ווייט פון זייער שטאָדט און געלייגט דעם גרונדשטיין צו דער קאָלאָניע ר א ש - פ נ ה. זיי האָבען פון קלי־מאַט גראָדע ניט געליטען, נאר זיי זיינען געווען אבסאָלוט אָהן מיטלען און האָבען זיך געמוזט אָבשטעלען ביים ערשטען שריט.

נאָר באַלד האָט זיך די אידעע פון ישוב ארץ ישראל און מיט איהר די אידעע פון אידישען אַקערבוי אין ארץ ישראל דערוועקט מיט גרויסער קראַפט אין אַלע לענדער פון אייראָפּאַ און האָט אַרויסגערופען ענערגישע פּיאָניערען, וועלכע האָבען די זאַך גענומען אין זייערע הענד און האָבען ענטוויקעלט א רייהע קאָלאָניען, מיט וועלכע דאס אידישע פאלק קען שטאָלץ זיין, און וועלכע זיינען די גרונדשטיינער פון זיין גרויסער, שעהנער צו־קונפט אין זיין לאַנד.

די גרינדונג

פון

ראשון לציון

.1

דער טויער פון ארץ ישראל איז די שטאָדט יפו. איצט איז זי א גאנץ היבשע שטאָדט, די צווייטע אין לאנד נאָך ירושלים. מען שאַצט איהר בעפעלקערונג אין פיערציג טויזענד נפשות. נאר מיט פינף און דרייסיג יאהר צוריק איז זי געווען אפשר צעהן מאָהל קלענער. די דייטשע קאָלאָניע, וועלכע איז פיעל נעהענטער צום צענטער פון שטאָדט ווי די אידישע קווארטאַלען "נוח צדק" און "תל אביב", האָט זיך נאָך דאַן גערעכענט גאַנץ ווייט פון שטאָדט. זי איז געווען אויסער דער שטאָדט. דער מאַרק אליין איז אייגענטליך געווען אויסער דער שטאָדט. איך גלויב, אז איך וועל ניט זאגען קיין ליעגען, ווען איך וועל שאַצען די דאַמאָלסדיגע בעפעלקערונג אין פינף טויזענד נפשות, אַם מייסטען אראַבער, אָבער אויך אַביסעל גריכען, אַרמעענער און דייטשען, וועלכע האָבען געפיהרט געשעפטען אין שטאָדט און פלעגען זיך אויף דער נאַכט פערשפאַרען אין זייער קאלאניע. אידען זיינען געווען אין שטאדט גאנץ ווענִיג, עס שיינט מיר אז די גאנצע קהלה איז בעשטאנען פון עטליכע חיים'ס: חיים שמערלינג, חיים בעקער, חיים גדליה, חיים שערצער אדער חיים פייפער און חיים פינסקער... דער ערשטער פון זיי, חיים שמערלינג, איז געווען א שעהנער איד, אן אנגעזעהענער סוחר, א קאָמיסיאָנער. אייגענטליך, א גרויסער מקורב ביי דעם עסטרייכישען קאָנסול און ביי די טערקישע בעאַמטע. דער אַנדערער, חיים בעקער, אָדער אייגענטליך חיים גאָלדבערג, האָט געשפיעלט א גרויסע ראָלע אין די ערשטע צייטען פון ישוב. ער איז געווען דער אידישער מ ו כ ת ר, דאס הייסט דער פאָרשטעהער פון דער אידישער געמיינדע פאר דער רעגיערונג. ער איז אויך געווען א מעקלער אין האפען און, ווען עס איז געקומען די גזרה פון ניט אראָבלאָזען אין יפו פון שיף די רוסישע אידען, איז ער געווען אים שטאַנד אָבצושוואכען די גזרה... מיט זיין נאָמען איז פערבונדען א גרויסער טהייל פון דער ארץ ישראלדיגער פאָליטישער ארבייט. שפּעטער, אַז עס פלעגען זיך קריגען די פּאָליטישע ציוניסטען מיט די אלטע חובבי ציון, פלעגען די ערשטע טענה'ן: וואָס־זשע ווילט איהר געהן אין ארץ ישראל נאָר דורך דער פערמיטלונג פון חיים בעקער? בייזע צינגער האָבען געזאָגט

אויף איהם, אז ער איז רייך געווארען פון די ארץ ישראל'דיגע אימיגראַנ־טען. נאר איך דענק, אז דאס זאָגען נאר בייזע צינגער. איצט, אז ער איז אראָב פון דער סצענע, איז ער גאַנץ אָרעם. קיין קאַפּיטאַלען האָט ער געוויס ניט געמאַכט.

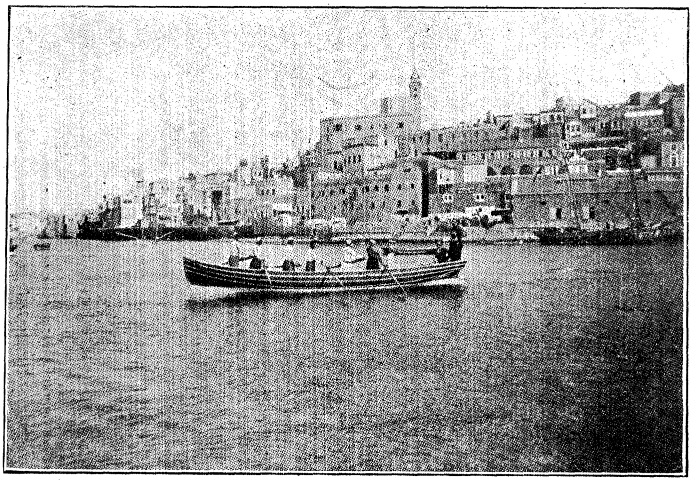

יפו

חיים שערצער האָט געוואוינט גאָר אין „מקוה ישראל" איז א בע־זונדער הויז און הויף מחוץ למחנה, מחוץ פון פראנצויזישען מקוה ישראל, אויפ'ן וועג וואָס געהט קיין ירושלים. אלע אידען וואָס פלעגען פערביי פאָהרען, פלעגען זיך אָבשטעלען לעבען איהם א טרונק טהאָן קאַלטע וואסער אָדער אויסבאָדען זיך אין דער „ברכה", וואס איז געווען ביי איהם אין הויף אום צו בעוואסערען איינעם פון די פרדסים פון מקוה ישראל. ער האָט זיך דאָרט בעשעפטיגט מיט לעדער־ארבייט, דאָס הייסט מיט גאַרבעריי־

אין זיינע יונגע יאָהרען איז ער געווען א כלי־זמר און האָט גע־שפּיעלט אויף א פליוט. דערפאר האָט מען איהם גערופען חיים פייפער. ער פלעגט זיך זעהר שעהמען מיט די חטאת נעורים און פלעגט זיין זעהר בייז, ווען מען פלעגט איהם רופען חיים פייפער.

די לצנים פון יענער צייט פלעגען אריינקומען צו איהם אין הויף און זאָגען: „גוט מאָרגען, ר׳ חיים שערצער! קען מען ביי אייך קריגען א קאַלטע גלאָז וואסער?״ חיים פלעגט דאן לויפען און ברייגגען פרישע, קאַל־טע וואסער, נאר וואָס פון ברונען און אלע פלעגען טרינקען... אוועקגעהענ־דיג פלעגען זיי איהם אָבער זאָגען: „א גוטען טאָג, ר׳ חיים פייפער!״ און ער פלעגט ווערען אזוי בייז, אז ער פלעגט מיט א שטעקען נאָכיאָגען דעם אונדאַנקבאַרען גאַסט...

נאָר איך האָב שיעור ניט פערגעסען צווישען די מיטגליעדער פון דער אַלטער יפו׳ער קהלה אויך נחמן דעם שוסטער, דוקא ניט קיין חיים, וועלכער פלעגט זיך בעשעפטיגען טהיילווייז מיט שוסטעריי, טהיילוויז מיט פילאָזאָפיע, און יוסל דעם מקלער, וועלכער איז געווען, אזוי וויא חיים גדליה, איינער פון די העלפער פון חיים בעקער.

די ספרד׳ישע געמיינדע איז אויך געווען גאַנץ קליין. דער אנגע־זעהענסטער מענש פון דער געמיידע איז געווען ווידער א חיים... חיים אמזאַלאַק. ער איז געווען דאָן און א לאַנגע צייט נאָך דעם דער ענגלישער וויצע קאָנסול אין יפו. און דאָס איז דאָך שוין בעקאַנט, אז ביי די אידען פון דער גאַנצער וועלט איז פאַראַן עפּעס א שוואכקייט צו ענגלאַנד. איז דאָך שוין די סברה מחייב אַז אַ איד, אַן ענגלישער קאָנסול האָט געדאַרפט שפּיעלען אַ ראָלע ביי די ערשטע טריט פון ישוב. ער איז געווען דער עהרען־פּרעזידענט פון ועד „חלוצי יסוד המעלה״ (וועגען דעם ועד שפּעטער) און אויף זיין נאָמען האָט מען געקויפט דעם באָדען פון ראשון לציון.

אַז מען רעדט פון דער דעמאָלסטדיגער אידישער קהלה אין יפו מוז מען דערמאָנען אויך צוויי פון די חסידי אומות העולם, וועלכע האָבען גע־שפּיעלט דאָן אַ ראָלע אין אידישען לעבען. דער ערשטער פון זיי איז געווען אַ פּאָליאַק. ער איז געווען פון די, וועלכע האָבען מיט נייכצעהן יאָהר פריהער געגאַנגען „דאָ ליאַסו״, דאָס הייסט, אין וואַלד אריין, אום דאָרט

צו פיהרען א מלחמה געגען רוסלאַנד. ווען די רוסען האָבען אָבער גובר געווען, איז ער, אַזוי ווי פיעלע אַנדערע, אַנטלאָפען קיין טערקיי. ווי עס איז בעקאַנט, האָט די טערקישע רעגיערונג אַזוינע פליכטלינגע צוגענומען גאַנץ גאַסטפריינדליך און טראָץ אַלע פאָדערונגען פון רוסלאַנד, האָט זי זיי ניט ארויסגעגעבען און האָט מקים געווען די מצוה פון „לא תסגיר עבד אל אדוניו"...

אום צו פערדיענען זיין לעבען, איז ער געוואָרען א דאָקטאָר. אין יענע צייטען האָבען די טערקען געהאַלטען פאַר א דאָקטאָר יעדען אייראָפּעער . . . און אַזוי איז דער אַנטלאָפענער פּאָליאַק מגולגל געוואָרען איז א רעגיע־רונגס־דאָקטאָר אין דער שטאָדט יפו.

די אידען האָבען װעניג געהאַלטען פון זיין דאָקטאָריע. זיי האָבען אויף איהם געזאָגט, אַז ער איז אויף אַזוי פיעל א דאָקטאָר אויף וויפיעל ער פערשטעהט א קרענק, נאָר ניט צו היילען זי... נאָר ער האָט גערעדט גוט אידיש, איז געווען א גוטער ברודער מיט אַלע אידען און, וואו ער האָט נאָר געקאָנט, האָט ער געטהאָן טובות די נייַ־אָנגעקומענע אידען און שפּעטער אויף די קאָלאָניסטען.

דער אַנדערער קריסט איז געווען א רוסישער אריסטאָקראַט, באַראָן אוסטינאָוו. מען האָט געזאָגט אויף איהם, אַז ער האָט ניט געטאָרט זיין אין רוסלאַנד. ער איז געווען זעהר רייך און פלעגט שטענדיג ארומפאָהרען. אין יפו האָט ער אויסגעבויט אין דער דייטשער קאָלאָניע א שעהנע הויז און אויסגעפלאַנצט זעהר א שעהנעם גאָרטען, וועלכער דיענט נאָך איצט אַלס שפּאַציער גאָרטען פאַר די יפו'ער אנוואוינער. אין דעם צווייטען שטאָק פון הויז איז געווען זיין אייגענע וואוינונג. און דעם גאַנצען אונטערשטען שטאָק האָט ער אָבגעגעבען פאַר א שפּיטאָל, אין וועלכען קראַנקע פלעגען גאַנץ אומזיסט בעקומען א בעטעל, רפואות און פלעגע. דער דאָקטאָר איז דאָרט געווען א דייטש, וועלכער האָט שוין דוקא פערשטאַנען, ווי צו היילען א קרענק. נאָך איצט לויפען צו איהם אין יפו די אידישע קינדער, כאָטש אין דער שטאָדט געפינען זיך שוין פיעלע גוטע אידישע דאָקטוירים, נאָר דאַן איז ער געווען דער איינציגער אייראָפּעאישער דאָקטאָר. איצט איז שוין דער באַראָן מעהר ניטאָ. אין זיין שעהנער הויז געפינט זיך דער שעהנסטער

האָטעל אין יפו, „האָטעל־דיו־פּאַרק", נאָר פיעל, פיעל פון די ערשטע אימיגראַנטען, פון די ערשטע קאָלאָניסטען האָבען צו פערדאַנקען זיער לעבען דעם באַראָן און זיין שפּיטאָל!

.2

באַלד ווי עס האָבען זיך אָנגעהויבען די פּאָגראָמען אין רוסלאַנד, באַלד ווי מען האָט אין רוסלאַנד און רומעניען אָנגעהויבעןריידען פון ישוב ארץ־ישראל, האָבען אידען אָנגעהויבען פאָהרען אין יפו. אם מייסטען זיינען דאָס געווען ארימע לייט וואס האבען גארנישט געקענט מאַכען אין לאנד. פיעל האָבען אנגעהויבען געהן ארבייטען אין מקוה־ישראל. נאָר דער שדוך איז ניט געווען קיין גלייכער. פון איין זייט האָבען די אידען טאַקע ניט געקענט אַרבייטען, פון דער אנדערער זייט האָט דער דירעקטאָר פון מקוה ישראל פּשוט פערלאַנגט פון זיי צופיעל ארבייט און דעריבער האָט ער אין די ביכער געשטעלט דאס געלט, וואָס ער האָט געצאָהלט אידען פאר ארבייט, אלס צדקה, אלס נדבות. סוף־כל־סוף זיינען צווישען די אידען און די משגיחים איבער דער ארבייט ארויסגעקומען עטליכע גרויסע סקאַנדאַלען און הירש, דער דירעקטאָר, האט אויפגעהערט צו נעהמען אידען אויף ארבייט. בלויז די ביל'צעס האָבען געקענט שפּעטער ארבייטען אין מקוה־ישראל, נאָר מיט זיי האָבען די משגיחים גאָר ניט געקענט מאַכען, צו פערזיאָגען זיי פון דער ארבייט: זיי האָבען איבערגעטראָגען אלע נסיונות.

אין אז א קליינער שטאָדט, ווי יפו איז אמאָל געווען, ביי אזא קליינער אידישער קהלה, זיינען די פינף־זעקס טויזענד אידען, וועלכע זיינען אהין אנגעפאהרען פון רוסלאנד און רומעניען געווען שטארק קענטיג. אלע גאסען זיינען פון זיי געווען פול, אין אלע ווינקעלעך האָבען זיי זיך געלאזט זעהען. און דאָס האָט געצויגען אויף זיי די אויפמערקזאַמקייט פון די טערקישע בעאַמטע. דער סוף איז געווען, אז דער פּאַשאַ פון ירושלים האָט ארויסגעגעבען א בעפעהל, אז מען זאל רוסישע און רומענישע אידען מעהר ניט אראָבלאָזען אין יפו. דאס הייסט, אראָבלאָזען האָט מען נאָך אראָבגעלאָזען, נאָר מען האָט פערלאנגט פון אלעמען פּעסער. צום גליק האָבען די טערקישע בעאַמטע ניט געקענט לייענען רוסיש און פאר א פּאספּאָרט איז ביי זיי

אנגעאנגען יעדער פאפיער, וואס טראגט אויף זיך אן אדלער מיט צוויי קעפ, אפילו געדרוקטע כתובות.

נאר וואס ווייטער איז די גזרה געווארען אלץ שטרענגער. מען האט גענומען פערלאנגען גאנץ אפט צום פאספארט אויך א טערקישעס פאפיר, א „תזכרה". וואס מען האט געדארפט ארויסנעהמען אין קאנסטאנטינאפאל. און אז מיר, די ערשטע בילו'צעס, זיינען שבעה עשר בתמוז דורכגעפאהרען דעם אינזעל ציפערן, האבען מיר דארט בעגעגענט א שיף מיט אידען, וועלכע מען האט שוין אין יפו ניט אריינגעלאזען.

אז איך בין אנגעקומען אין יפו, האב איך גענומען אויף זיך די ארבייט יעדעס מאל צו זיין אויפ'ן ברעג, ווען די שיפען פלעגען אנקומען, און לייענען פאר דעם בעאמטען די רוסישע פעסער און פערטייטשען זיי איהם אויף פראנצויזיש. ואת חטאי אני מזכיר! ניט איין מאל און ניט צוויי מאל, האב איך דורכגעלאזען אין לאנד אידען מיט אזעלכע פעסער. וועלכע האבען נאך דעם געזעץ גאר קיין ווערדע ניט געהאט. ניט איין מאל האב איך אויך געכאפט געזידעלט פון אידען, וועלכע האבען געמיינט אז איך בין א מעקלער. איין מאל האט די טערקישע רעגיערונג אנגעהויבען ארויסצוגעבען פאר אידען אזעלכע תזכרה'ס, אין וועלכע עס איז אין פראנצויזיש געשטאנען אויסדריקליך, אז דער מענש האט ניט קיין רעכט צו בעזעצען זיך אין ארץ ישראל. די אידען וואס האבען ניט פערשטאנען פראנצויזיש, האבען זיך געהאלטען מיט די פאפיערעלעך און פלעגען מיינען, אז מיט דעם קומען זיי לייכט אריין אין יפו. און אז איך פלעג זיי זאגען, אז זיי זאלען בעסער בעהאלטען די פאפיערעלעך און ניט בעווייזען זיי, בין איך דען ניט געווען ווערטה צו זיין געזידעלט?

די גזרה האט זיך אלץ געשטארקט ווייטער און ווייטער. און עס איז געקומען באלד א צייט, אז איך האב ניט געקענט העלפען. און אז ערב ראש השנה איז אנגעקומען אין יפו מיין אייגענער ברודער און מיין אייגענע שוועסטער, איז מיר זעהר שווער אנגעקומען ארויסצונעהמען זיי פון שיף אין שטאדט אריין. אמת, זיי זיינען געקומען אונגעריכט, אין יענעם טאג האב איך זיי גיט ערווארטעט.

די גרינדונג פון ראשון לציון

אין איינצעלנע פעלען איז אמאל געווען זעהר לייכט די זאך אויס־צופיהרען. איין מאל איז געקומען איינער פון די בילו'צעס, וועלכען איך האב געמוזט אראבנעהמען פון שיף. איך האב איהם אויפ'ן שיף ארויפ־געשיקט א „נפוש", דאס הייסט א מעטריקע פון איינעם, וועלכער איז שוין געווען אין יפו, און דער שליח האט איהם אויסגעלערענט צו זאגען „אנא מן האן" דאס הייסט איך בין א היגער. דער יונגערמאן איז אויפ'ן קליין שיפעל צוגעקומען צום ברעג און אויף דער פראגע, וואו איז זיין פאספארט, ענטפערט ער אנא מן האן. „ווי הייסט דו? אנא מן האן." און אזוי טענה'־ענדיג אנא מן האן, האט ער זיך דורכגעשטופט ווייטער און ווייטער, ביז ער איז געווארען א קאלאניסט אין ראשון לציון און איז איצטער איינער פון די אנגעזעהענסטער קאלאניסטען, דער גבאי פון שוהל, און זאגאר, דער טערקי־שער בעאמטער, דער רב פון שטעדטעל (פאקטיש איז אין ראשון לציון קיין רב ניטא. מיט קליינע שאלות ווענדעט מען זיך צום שוחט און מיט גרעסערע קיין יפו).

וואס פאר רעפארטען דער ירושלים'ער פאשא האט בעקומען וועגען די נייע אידען, וועלכע זיינען אנגעקומען אין יפו, וויים איך ניט גענוי. עס קען זיין, אז מען האט איהם געשריבען, אז די אידען פערשפרייטען קראנק־הייטען. א קליין שטיקעל אמת איז געווען אין דעם. פון ארימקייט, פון לעבען אין ענגשאפט און אין שמוץ, פון עסען צופיעל גרינס, און איבער־הויפט פון בייטען דעם קלימאט און דעם שטייגער פון לעבען, האבען צווישען זיי אויסגעבראכען קראנקהייטען. אמת, די קראנקהייטען האבען קיינעם ניט געשאדט חוץ זיי אליין, נאר מען זאגט, אז וועניגסטענס א פ י צ י ע ל איז דאס געווען די סבה פון דער שלעכטער בעציהונג פון פאשא צו די נייע אידען אין ארץ ישראל.

עס איז אבער פאראן א סברה, אז איינער פון די אידען, ניט פון די נייע, פערשטעהט זיך, האט רחמנות געהאט אויפ'ן טערק און האט אויפ־מערקזאם געמאכט דעם פאשא, אז עס איז ניט גלאט, וואס פינף טויזענד אידען מיט אידענעס און מיט זייערע קינדערלעך זיינען געקומען אין יפו. זיי וועלען אראבזעצען דעם פאשא פון זיין שטעלע און וועלען מאכען אן אייגענע מלוכה...

איך בין ביי דעם געשפרעך ניט געווען און קען ניט עדות זאָגען, אַז ער איז געווען אָדער ניט. נאָר ניט אומזיסט זאָגט מען: אַז מען קלינגט איז אַ חגא. מיר ווייסען דאָך אַז מיר אידען האָבען אַ שוואַכקייט צו רחמנות האָבען אויף אַלע פעלקער אַ חוץ אויף אידען. מיר האָבען רחמנות אויפ'ן רוסישען מוזשיק, אויפ'ן פּאָליאַק, אויפ'ן סערב, אויפ'ן בולגאַר — אויף ווענמען ניט?

און אַזוי ווי אויף אידען לאָזט זיך אַלעס גלויבען, בפרט דאָס, וואָס אַ איד אַליין זאָגט, האָט דער פּאַשאַ בעשלאָסען מיט איין מאָל פּטור צו ווערען פון דער אידישער אַרמעע און האָט בעפוילען, אַז מען זאָל אין איין טאָג נעהמען אַלע רוסישע אידען, וועלכע געפינען זיך אין יפו, „אַרויפזעצען זיי אויף אַ רוסישער שיף — און זאָלען זיי פאָהרען געזונטערהייט צוריק אַ היים, אין רוסלאַנד. איך מוז אָבער בערוהיגען די לעזער און זאָגען, אַז מען האָט קיין אידען פון דעסטוועגען ניט אַרויסגעשיקט מיט גוואַלד בלויז אַ מנין אידען האָבען זיך יענעם טאָג צוזאַמענגעקליבען און אַלס פּראָטעסט געגען דעם ווילען פון פּאַשאַ און די מוסרים, וועלכע זיינען געשטאַנען איהם צו הילף, האָבען זיי אַריינגעטראָגען פינף און פערציג טויזענד פראַנק — אויף דעם היגען חשבון נייַן טויזענד דאָלאַר — און האָבען געקויפט דעם באָדען אויף צו גרינדען די ערשטע קאָלאָניע ר א ש ו ן ל צ י ו ן.

געטהאָן האָבען דאָס די אידען גאָר ניט ווי ביזנעס־לייט. אין דער אמת'ן, ווי קויפט מען לאַנד און ווי צאָהלט מען געלד אין דעם טאָג וואָס מען הייסט גאָר אַרויספאָהרען פון לאַנד? און צווייטענס, האָבען זיי דאָס לאַנד געקויפט אויפ'ן נאָמען פון אַ פּערזאָן, וועלכען זיי האָבען פריהער ניט געקענט און זיי האָבען בשום אופן ניט געקענט וויסען „וויפיעל ער איז ווערט" נאָך דעם אַמעריקאַנער אויסדריק. אויף דעם נאָמען פון ה' חיים אַמאַזאַלאַק. די אַנדערע יפו'ער אידען האָבען אויף זיי געקוקט ווי אויף משוגעים. און עס קען זיין, אַז אפילו אַנדערע אידען, וואָס האַלטען אַז „האוחז ביד" איז די בעסטע תפלה, קוקען נאָך עד היום אויף זיי ווי אויף משוגעים. דעריבער רעכען איך פאַר נויטיג, כדי מיר זאָלען קענען אויס־שטרייכען זייערע נעמען פון דער רשימה פון קלאָרע מענשען, מיט וועלכע

מען מעג קומען אין מגע ומשא, צו מפרסם זיין זייערע נעמען ברבים. דאס זיינען געווען:

1) צבי הכהן ליבונתין ז״ל.

2) זיין פלימעניק זלמן דוד ליבונתין, איצט דער דירעקטאָר פון דער אידישער באַנק אין יפו.

3) אהרן מרדכי פריימאַן.

4) זיין ברודער פרץ פריימאַן.

5) יהודה ליב חנקין ז״ל.

6) יוסף פיינבערג ז״ל מיט זיינע צוויי ברידער באַרים (דוב און ישראל ז״ל.

7) ראובן יודעלעוויטש.

8) פייוועל הייסמאַן ז״ל.

9) זאב אבראַמאָוויץ ז״ל.

10) לוי יצחק אייזענבאַנד ז״ל.

11) יעקב פישעלזאָהן ז״ל.

ווי מען זעהט דאַרף מען זיך שוין איצט היטען בלויז פאַר פיער מענשען. די זיעבען איבריגע זיינען שוין אויף דער אמת'ער וועלט. פון די פיער, וועלכע לעבען נאָך מיט אונז, זיינען צוויי העררען: אהרן מרדכי פריימאַן און ראובן יודעלעוויטש, קאָלאָניסטען אין ראשון לציון. ה' ז. ד. ליבונתין, ווי שוין דערמאָנט, איז דירעקטאָר פון באַנק אין יפו און האָט נאָר איינגענטהום אין דער קאָלאָניע. ה' פרץ פריימאַן האָבען שלעכטע אומשטענדען צוריקגעטריבען קיין ווארשא. ער האט אבער א טאָכטער און אייניקלעך אין תל אביב, זיין איידעם, ש. אבולעפיא, און זיינער א זוהן זיינען געשטאָרבען אין ארץ ישראל.

איך האָף, אז די לעזער וועלען מיר מוחל זיין, וואָס איך דערמאָהן דאָ איינצעלהייטען פון די מיסדים פון ראשון לציון. איך רעכען, אז זיי האָבען דאס פאַרדיענט, זיי האָבען דאָך געלעגט דעם גרונד־שטיין פון ישוב ארץ ישראל, דעם גרונדשטיין פון דעם בנין, וואס גיט אונז טרייסט און האָפנונג אין דער צוקונפט.

.3

די לעזער דארפען ניט מיינען, אז צוזאמענקלייבען דעם מנין אידען, וואס האבען געגרידעט ראשון לציון, איז געווען לייכט.

די אידען וועלכע זיינען זיך צונויפגעפאהרען אין יפו זיינען ניט געווען ארגאניזירט און ביי זייער ארימקייט האט מען מיט זיי גארנישט געקענט מאכען. נאר צווישען זיי האבען זיך געפונען אייניגע וואס זיינען געווען גענוג רייך, צו קויפען אויף זייער אייגענער רעכנונג ערד און ווערען קאלאניסטען. אום זיי צו פעראייניגען איז געגרינדעט געווארען דער „ועד חלוצי יסוד המעלה״.

די הויפט פיהרער פון דעם ועד זיינען געווען זלמן דוד ליבונתין און יוסף פיינבערג ע״ה. און דערפאר האט דער רעדאקטאר פון „הלבנון״, בריל ז״ל, וועלכער איז געווען אין ארץ ישראל מיט אנדערהאלבען יאהר שפע־טער, גערופען זיי: משיח בן דוד און משיח בן יוסף.

דער „ועד״ האט פון איין זייט געשריבען בריעף אין איראפא און געבעטען מען זאל שיקען געלד פאר די ארימע אידען אין יפו, און פון דער אנדער זייט האט ער זיך בעמיהט צו ארגאניזירען א גרופע מענשען אויף צו קויפען לאנד, אום צו גרינדען א קאלאניע, די ערשטע קאלאניע אין ארץ ישראל. ער האט איןביידע ארבייטען ניט געהאט קיין גליק. וועניגסטענס מיט דער גרופע האט ער געהאט די זעלבע ארבייט, ווי די גריכישע לעגענדע דערצעהלט פון דעם בעוואוסטען זינדיגער סיזיפוס, וועלכער האט אין גיהנום געהאט אן ארבייט ארויפצוקייקלען א שטיין אויפ׳ן שפיץ בארג. ווען עס פלעגט שוין קומען צום שפיטץ, פלעגט דער שטיין ארונטערפאלען צוריק און ער פלעגט מוזען אנהויבען זיין ארבייט פון דאס ניי. דער „ועד״ פלעגט ארגאניזירען א גרופע און מען פלעגט שוין ברוך השם פאהרען אלע צוזאמען אנקוקען א שטיק ערד. אבער איינעם פון זיי פלעגט די ערד ניט געפעהלען, און פערשטאנען האבען אלע אין ערד ווי א האן אין בני אדם, פלעגען נאך דעם איינעם נאכגעהן אלע. איטליכער פלעגט ביי זיך קלעהרען: אז דעם געפעהלט ניט, מסתמא פערשטעהט ער, אדער מסתמא ווייס ער א סוד, פארוואס מען דארף דעם שטיק ערד ניט קויפען. און די גרופע פלעגט צו־

פאלען ווערען. ווי ווייט די ערשטע קויפער האָבען ניט פערשטאַנען אין ערד, קען מען זעהן דערפון, אז מען האָט געקויפט דאָס לאַנד פון ראשון לציון וועלכעס איז פערהעלטניסמעסיג געווען א ווירקליכע מדבר אין פער־גלייך מיט די לענדערייען, וואס מען האָט געקענט דאן קויפען.

אויף א זאַמדיגען באָדען וואקסט אין ארץ ישראל א מין ווילדע גראז, וואס רופט זיך „חילפה". זי וואקסט אין הויכע קוסטעס און שלאָגט איהרע וואָרצלען גאַנץ טיעף. די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון האָט געקאָסט פיעל מיה ביז זיי זיינען פטור געווארען פון איהר. נאר אין אנפאנג האט זי בע־דעקט דעם גאנצען באדען פון דער קאָלאָניע. און אז איינער פון די מיסדים, א איד וואס האָט כל ימיו געלעבט אין פעטערבורג, האָט דערזעהען די „חילפה", האט ער א געשריי געטהאן: „זעהט נאר וואס פאר א גוטער באָ־דען; ציבעלע וואקסט ניט געזעטערהייט"...

און אָט אזוי פלעגט יעדע וואך רעגעלמעסיג געגרינדעט ווערען א גרופע און יעדע וואך רעגעלמעסיג צופאלען. און די ערשטע קאָלאָניע, אויף וועלכער מען האָט געווארט מיט גרויס אונגעדולד, איז אַלץ ניט געגרינדעט געווארען. און פון רוסלאנד פלעגען אנקומען בריעף, אין וועלכע מען האט געפאָדערט, אז כאָטש איין קאָלאָניע מוז וואס גיכער געגרינדעט ווערען, ווען ניט איז דער גאַנצער רעיון פון ישוב ארץ ישראל אין גרויס געפאַהר. די פאַלעסטינאָפּילען אָדער די פאַלעסטינצעס האָבען געהאַט דאן אויסגע־שטעהן א שרעקליכען קאמפף מיט די „אַמעריקאַנצעס". ניט מיט אייך, מיינע ליעבע לעזער, און ניט מיט אייערע טאַטעס, נאָר מיט די אידען, וועלכע האָבען געמיינט, אַז מען קען אין אַמעריקא גרינדען א שטאַאַט פון לויטער אידען און דוקא אויף דעם ברעג פון מיסיסיפי. און אָט די „אַמע־ריקאַנצעס" פלעגען אַלץ טענה'ן: „וואו איז אייער ארץ ישראל'דיגע קאָ־לאָניע?"

עס איז שוין געווען פארטיג דער נ אָ מ ע ן פאַר דער ערשטער קאָ־לאָניע; עס זיינען שוין געווען אָנגעשריעבען פאַר איהר די תקנות, און קיין קאָלאָניע איז נאָך אַלץ ניט געווען!

דאָן איז ליבותין געפאַלען אויף א שכל. ער האָט געהאַט אין ניקאָ־לאַיעוו א פעטער א פערמעגליכען מאַן, וואס האָט קיין קינדער ניט געהאַט.

האָט ער איהם אנגעשריעבען, אז ווען ער וויל זיך קונה־זיין א שם עולם, אן אייביגען נאמען וואס איז טוב מבנים ומבנות, בעסער פון זין און טעכ־טער, זאל ער קומען אין ארץ ישראל און נעהמען אן אנטהייל אין גרינדען די ערשטע קאָלאָניע. און זיין פעטער צבי הכהן ליבונתין ז"ל האָט איהם געפאָלגט, איז געקומען אין יפו און האָט מיט זיך געבראַכט צעהן טויזענד רובל. ווי נאר ער איז געקומען איז מען געפאהרען אנקוקען דאס שטיקעל ערד, וואָס איז באלד געוואָרען ראשון לציון. ווי דער סדר איז, האָבען אייני־גע פון דער גרופע אַנגעהויבען איבערקלעהרען. נאר דער אלטער ליבונתין האט ערקלעהרט, אז ער קויפט העלפט ערד אליין. דאן זיינען שוין די איבריגע אויך נאכגעגאנגען און די קניה איז געשלאָסען געווארען.

א ריהרענדע סצענע איז בשעת מעשה פארגעקומען. דעמאָלט איז אויף דעם גאנצען באָדען געווען איין־איינציגער בוים, א שקמה (סיקאמאָ־רע), א גרויסער, שאָטענדיגער בוים. דער בוים שטעהט אויף א גאנץ הויכען בערגעל. חקרנים ווילען האָבען, אז אויף דעם בערגעל פלעגט מען אמאל אנ־צינדען פייערען אום אנצוזאגען דעם עולם, ווען עס איז ראש חודש, און דער בוים איז אויך דאָרט געפלאנצט געוואָרען מיט א געוויסען צוועק. אָט אויף דעם בערגעל, אונטער דעם דאָזיגען בוים האָבען זיך די פריש געוואָרענע קאָלאָניסטען געשטעלט דאַווענען מנחה. דער אָלטער ליבונתין האָט ליעב געהאט דעם עמוד און פלעגט דאַווענען מיט הארץ, דיזעס מאָל האָט ער בעזונדערס צוגעלעגט הארץ, און ער אליין און אלע זיינע חברים האָבען געוויינט אויפ'ן קול. דער געוויין, די טרעהרען דערמאָנען דעם געוויין פון אונזערע אבות, וועלכע האָבען זיך אומגעקעהרט פון גלות בבל און האָבען זיך געשטעלט בויען דעם מזבח, אָן אָנפאנג פון בית המקדש. נאָר יענע האָבען געוויינט, ווייל זיי האָבען מיט זייערע אויגען געזעהען דעם ערשטען בית המקדש. אין וואָס פאר א שלעכטער לאגע זיי זיינען דאן געווען, זיינען זיי פאָרט געווען א קהל פון מעהר אלס צוויי און פערציג טויזענד נפשות. אָן דער שפיץ איז געשטאַנען זרובבל, אן אייניקעל פון די לעצטע אידישע מלכים, פון דוד'ס משפחה. און דער זרובבל איז אנערקענט געוואָרען פון כרש מלך פרס אלס פאָליטישער פיהרער פון די אידען, אלס פאשא פון ארץ ישראל. **דער רשיון פון כרש צו בויען דעם בית המקדש אין ירושלים איז**

געווען געשריבען שווארץ אויף ווייס. א חוץ זרובבל'ן איז נאך געווען א כהן גדול, אן אייניקעל פון דעם לעצטען כהן גדול, און א פאר נביאים האבען אויך ניט געפעהלט.

און דאס מאל האבען זיך צונויפגעקליבען בסך הכל עלף אידען אין א שטיקעל וויסטע, ווייט פון גוטע פריינד, ארומגערינגעלט פון א בעפעלקערונג פאר וועלכער מען האט מורא געהאט, אהן א זרובבל, אהן א יהושע בן יהוצדק, אהן א רשיון. פארקעהרט: די ארטיגע רעגירונג האט שווער געמאכט דעם אריינקומען אין לאנד און האט מיט א פאר טעג שפעטער בעפעלען אינגאנצען ארויסצוטרייבען די אידען פון לאנד. מענשען האבען איבערגעגעבען זיך אליין, זייערע פאמיליען, זייער גאנצען פערמעגען צו אן אובעקאנטער צוקונפט. און עס האט זיך געוויינט! נאר דאס איז געווען ניט בלויז א גלות־געוויין. דאס איז אין דער זעלבערצייט געווען א געוויין פון שמחה, טרעהרען פון טריאומף, וואס זיי האבען זוכה געווען צו זיין די ערשטע צו קומען אין בעריהרונג מיט דעם הייליגען באדען פון אונזערע עלטערען. זיי זיינען נאך עלענד, אבער אין הארצען האבען זיי געפיהלט, אז נאך זיי, שפעטער, פיליייכט שפעטער ווי מען דארף, וועט נאכגעהן דאס גאנצע אידישע פאלק.

דאס בערגעל איז בעשטימט געווארען פאר א בית הקברות און אונטער דעם שאטען פון דעם בוים שלאפט שוין א היבשער טהייל פון די, וועלכע האבען מיט זייער שווים און מיט זייער מיה פערוואנדעלט די אראבישע וויסטע פון עיון־קארה*), וואס בעדייטעט „שלעכטע קוואלען" אין א „גן עדן", אין א שעהנע, אידישע שטעדטעל, מיט די

*) איינינגע מיינען צו געפינען אין דעם נאמען „עיון קארה" דעם אלטען נאמען „עין הקורא". אבער דאס איז ניט ריכטיג.

רייכסטע וויינגערטענער, פרדסים און אנדערע פלאנטאציעס; אין א שטעדטעל וואס בעצויבערט אלע רייזענדע, וועלכע בעזוכען זי.

* * *

תשעה באב האט מען געקויפט דאס לאנד און חמשה עשר באב זיינען שוין די קאלאניסטען ארויסגעפאהרען אויף זייער באדען, אום דארט צו בעזעצען זיך. און כדי גרעסער צו מאכען זייער צאהל, האבען זיי מיטגענומען נאך זעקס ארימע משפחות. דער אלטער ליבונתין האט געגעבען יעדערען פון זיי זעכציג דונאם לאנד אויף אויסצאהלען אין משך פון פינף יאהר. דאס אויסגעצאהלטע געלד אן ערך פינף טויזענד פראנק האט ער מנדב געווען צו בויען א שול אין דער קאלאניע. אזוי איז די צאהל פון די קאלאניסטען געווארען זיבעצעהן. דער אלטער, דאס הייסט צבי הכהן ליבונתין, האט פון די קאלאניסטען בעקומען דעם טיטול פון מ י ס ד ראשון לציון.

מיט דער גרינדונג פון ראשון לציון זיינען די יפו׳ער אידען אראב פון סצענע. נאר ווייניגע זיינען פערבליבען אין דער שטאדט. דער גרעסטער טהייל איז אוועקגעפאהרען צוריק אין רוסלאנד, אין רומעניען אדער אנדערשוואו. מאנכע האבען וואהרשיינליך נאך דאן געטראפען דעם וועג קיין אמעריקא. א טהייל האט זיך בעזעצט אין ירושלים. די איצטיגע יפו׳ער געמיינדע איז געגרינדעט געווארען מיט עטליכע יאהר שפעטער.

4.

די ערשטע קאלאניסטען וואס האבען זיך בעזעצט אין ראשון לציון האבען בעשלאסען צובעארבייטען די גאנצע ערד בשותפות. יעדערער האט בעדארפט אריינטראגען אין קאסע פון קאלאניע איין פראנק פון דונאם און מיט דעם געלד האט מען געצאהלט די, וועלכע האבען געארבייט. דאס האט געגעבען די מעגליכקייט די ארימע קאלאניסטען צו ארבייטען און פערדינען זויף זייער לעבען. געארבייט האבען אבער אלע. און פאר א טאג ארבייט פלעגט מען צאהלען א פראנק, דאס הייסט צוואנציג סענט. געפיהרט די ארבייט האט דער ועד פון דער קאלאניע, נאר אויף יעדער אב־

טהיילונג איז געווען א בעזונדערער פיהרער, א מ נ צ ח, ווי מען פלעגט איהם רופען. דער הויפט פיהרער פון דער ארבייט איז געווען יהודה ליב חנקין ז"ל. ער האט זיך אין רוסלאנד אויך בעשעפטיגט מיט ערד ארבייט, געהאלטען פאסעסיעס און איז אויף אזא אויפען געווען דער ערשטער לעהרער פון די קאלאניסטען אין די ארבייטען, וועלכע זיינען זיי געווען גאנץ פרעמד. ער האט געפיהרט זיין ממשלה ביד רמה. האט ליעב געהאט אנצובייזערען זיך און דוקא אויף רוסיש און די קאלאניסטען האבען איהם גערופען „דיאדקא". עטליכע יונגע קאלאניסטען האבען באלד געכאפט די תורה און די ארבייט איז ביי זיי געגאנגען ווי געשמירט. צווישען די יונגע לייט האט זיך בעזאנדערס אויסגעצייכענט דער אינגסטער ברודער פון יוסף פיינבערג, ישראל. אין ארץ ישראל האט איהם קיינער ניט גערופען מיט דעם נאמען, און איך גלויב, אז נאך איצט זיינען פאראן פיעלע, וועלכע ווייסען ניט זיין אמת'ן נאמען. ער איז געווען דער אינגסטער פון די דריי ברידער, די ב י י ב י, ווי מען זאגט דא, און דאריבער האבען זיינע עלטערען און זיינע עלטערע ברידער פערצייגען זיין נאמען אויף ל ו ל י ק. מיט דעם נאמען האבען איהם אלע גערופען און די אראבער האבען אויך קיין אנדער נאמען פאר איהם ניט געהאט ווי ח ו ג"ה ל ו ל ו (חוג"ה הייסט אין אראביש: הערר, מיסטער).

די בייבי איז טאקע מעהר ניט אלט געווען ווי זיעבעצעהן יאהר, נאר ער איז געווען הויך געוואקסען, מיט לאנגע פיס און לאנגע הענד. און דער יעניגער אויף וועמען ער האט ארויפגעלעגט א האנד, האט דאס זעהר און זעהר געפיהלט. אמאל האט איהם אין יפו פערטשעפעט אן אראבער. ער האט לאנג ניט געקלעהרט און האט איהם געכאפט אויף די פלייצעס און האט איהם דורך א גרויסען שטח פון דער שטאדט אריינגעטראגען צום קאנסול אין שטוב אריין. נאר אין ראשון לציון האט ער ניט געטראגען צום קאנסול. דארט האבען די אראבער, וואס האבען זיך געפרובט געהן גנב'ענען אין קאלאניע, באלד דערפיהלט זיין שווערע האנד און האבען בעקומען רעספעקט פאר איהם און פאר די אידישע קאלאניסטען בכלל. דאן איז ער געווען דער מנצח על הבהמות.

די גרינדונג פון ראשון לציון

פון דער אַלגעמיינער קאַסע האָבען די קאָלאָניסטען געקויפט צוויי פּאָר פערד מיט אַ וואָגען, כדי אנצוהאַלטען די פערבינדונג מיט דער וועלט, וועלכע איז דאַן בעשטאַנען פון דער שטאָדט יפו. אַ חוץ דעם האָבען זיי געקויפט צוויי גמלים און צום גרעסטען שטוינען פון די אַראַבער האָבען זיי געשפּאַנט זיי אין אַ וואָגען. צו זעהען פערד געשפּאַנט אין אַ וואָגען זיינען זיי שוין געוועהנט געוואָרען. די דייטשע קאָלאָניע סאַראָנאַ און די אידישע שולע מקוה ישראל האָבען דאָך שוין עקזיסטירט עלף יאהר. נאָר גמלים ווערען בענוצט בלויז אויף צו טראָגען לאַסט אויפ'ן רוקען, און אין וואָגען האָט מען זיי קיינמאָל ניט געזעהען. דעריבער, ווען אַזאַ געשפּאַן פלעגט אַריינפאָהרען אין יפו, פלעגען זיך באַלד אַרומקלייבען אַרום איהם הונדער־טער מענשען צו קוקען אויפ'ן בייזען וואונדער. קלענערע קינדער פלעגען אנהויבען פּאַטשען מיט די הענד אונד צו זינגען: ח א ד י ד אַ, ח א ד י ד אַ!

די לעזער וועלען גאָר ניט טרעפען, אַז דער וואָרט חאדידא איז ניט מעהר און ניט ווענינער ווי די ענגלישע בעגריסונג „האַו דו יו דו". די ערשטע אויסלענדער, וועלכע זיינען געקומען אין ארץ ישראל אין אַ בעדייטענדער צאָהל זיינען געווען אַמעריקאַנער. מיט פופציג יאָהר צוריק זיינען זיי געקומען אין אַ גרופּע פון הונדערט און פופציג זעעלען און האָבען געגרינ־דעט דאָרט די קאָלאָניע, וועלכע געפינט זיך ביי יפו, איצטער הייסט זי „די דייטשע קאָלאָניע". נאָר די אַראַבער רופען זי נאָך ביז היינט אַ מ ע־ ר י ק אַ נ י ש ע. מען קען זיך פאָרשטעלען ווי די אַראַבישע שקצים פלעגען נאָכלויפען אין די גאַסען די פרעמדע מענשען. זיי האָבען באַלד בעמערקט, אַז די פרעמדע בעגריסען זיך מיט די ווערטער ה אַ ו ד ו י ו ד ו. זיי האָבן איבערגענומען די ווערטער און ביי זיי אין מויל איז דאָס געוואָרען „חאַדידא" און מיט איהם בעגריסען זיי יעדען אייראָפּעער. נאָר אין דעם טאָן, מיט וועלכען זיי זאָגען דאָס ווארט, הערט זיך אַ שפּאָט, אַן אָבלאַכען. איצט הערט מען שוין דאָס כמעט ניט. נאָר די ערשטע צייטען פלעגען זיי מיט דעם שטאַרק דערקוטשען. שקצים פלעגען זיך צונויפקלייבען אין גאַנצע מחנות און מיט אַ נגון און מיט הענד־קלאַטשען פלעגען זיי מינוטען לאַנג נאָכשרייען: „חאַדידאַ, חאַדידא!"

די גמלים האָבען ביי די קאָלאָניסטען ניט מאריך ימים געווען. אמת, ווען דער וואָגען פלעגט ערגעץ ארייןקריכען אין זאמד און די פערד זיינען ניט געווען אימשטאנד איהם ארויסצושלעפען, פלעגען דאָס טהאָן די גמלים. נאָר די קאָלאָניסטען האָבען ניט געקענט ארומגעהן ארום זיי און האָבען בעשלאָסען, אז א גמל איז אן אראַבישע בהמה. דאָס איז געווען די ערשטע און די לעצטע פּראָבע ביי די אידישע קאָלאָניסטען צו ארבייטען מיט גמלים.

.5

איינע פון די שווערסטע פראגען, וואס האט זיך אוועקגעשטעלט פאר די קאָלאָניסטען, איז געווען די פראגע פון וואסער. מען האָט געקויפט א פאס און אָנגעהויבען פיהרען וואסער פון מקוה ישראל. די שטרעקע פון מקוה ישראל ביז ראשון לציון איז אן ערך אכט היגע מייל. מיט א לעדיגען וואגען פאָהרט מען דורך דעם וועג אין א שעה אָדער אָנדערהאלבען און מיט א שווערען וואָגען פאָהרט מען צוויי, צוויי מיט א האלבען און אמאָל אויך דריי שעה. אמת, עס פלעגט זיך טרעפען, אז מיט דעם שווערען וואָגען פלעגט מען פאָהרען נאָר א האלבע שעה, אָבער דערביי האָט מען געמוזט א צוויי־דריי שעה געהן צו פוס און גאַנץ אָפט נאָך אונטערשטופּען דעם וואָגען. אלע אין דער פריה פלעגט דער וואגען ארויספאָהרען פון ראשון לציון אין מקוה ישראל נאָך וואסער און פלעגט זיך אומקעהרען ארום האלבען טאָג. אלע פלעגען קוקען אויפ'ן וועג און ווארטען מיט אונגעדולד ביז ער פלעגט אָנקומען. דאָן פלעגען זיך אלע נעהמען שטופּען מיט כלים צום פאס. א גרויסער טהייל וואסער פלעגט זיך דערביי ארויסגיסען און אין עטליכע מינוט ארום פלעגט די פאָס ווערען לעדיג. נאָך אמאָל פאָהרען האָט מען ניט געקענט, ווייל די פערד זיינען געווען נויטיג אויך צו אַנדערע אר־בייטען און די קאָלאָניסטען פלעגען היטען זייער ביסעל וואסער ווי אן אוצר. איך בין אמאָל געקומען בייטאָג אין א גרויסער היץ צו פוס אין ראשון לציון און בין געווען זעהר מיעד און דורשטיג. איך בין אריין אין צעלט פון ז. ד. ליבונתין און האָב געבעטען א גלאָז וואסער.

די גרינדונג פון ראשון לציון

— אַ גאַנצע גלאָז וואַסער — האָט ער אַ געשריי געטהאָן — קען איך ניט געבען. ווען דו ווילסט אַ גלאָז וויין וועסטו קריגען, אָבער אַ גלאָז וואַסער איז צו טהייער.

איך האָב קוים אויסגעבעטען אַ האַלבע גלאָז וואַסער.

איין מאָל, דאָס איז שוין געווען מיט עטליכע חדשים שפּעטער, האָבען די בּילו׳צעס פון דער ארבייט געשיקט איינעם פון זיי אהיים ער זאָל אויפ־קאָכען אַ זופּ פון קאַרטאָפעל. ער האָט צוגעגרייט די קאַרטאָפעל נאָר קיין וואַסער האָט ער ניט געפונען ניט ביי זיך און ניט ביי די שכנים. האָט ער אָנגעגאָסען דעם טעפּעל מיט בוימעל און האָט געקאָכט אַ זופּ נאָר פון בוימעל אָהן וואַסער. — דאָס איז געווען, ווי מען זאָגט, אַ קוגעל דורך פון שמאַלץ.

די קאָלאָניסטען האָבען באַלד אנגעהויבען גראָבען אַ בּרונען, נאָר זיי זיינען געווען אַזוי אונערפאַרען אַז זיי האָבען אויסגעקליבען פאַר איהם אַן אָרט אויפ׳ן שפּיץ באַרג, אויף וועלכען זיי האָבען בּעשלאָסען צו בויען די קאָלאָניע. זיי האָבען גערעכענט, אַז ווען דער בּרונען וועט זיין דאָרט, וועט מען קענען לייכט בּעוואַסערען די גערטענער, וועלכע האָבען זיך געצוי־גען אָדער האָבען זיך גערארפט ציהען הינטער די הייזער. נאָר דער בּרונען אויפ׳ן באַרג האָט געדאַרפט זיין אַן ערך פינף און זיבעציג מעטער טיעף און דאָס וואָלט געקאָסט אָהן אַ שיעור געלד. מען האָט שוין אויסגעגראָבען צוויי און צוואַנציג מעטער, מ׳האָט אינוועניג אויסגעמויערט די ווענד. עס האָט שוין געקאָסט גוטע געלד און קיין שפּור פון וואַסער איז נאָך ניט געווען

אום ניט צו וואַרטען ביז מען וועט געפינען וואַסער אין דעם אויבּערשטען בּרונען, האָבען זיך די קאָלאָניסטען געשטעלט גראָבען אַ בּרונען ביי דעם פוס פון באַרג. דאָס האָט געזאָלט זיין נאָר אַ פּראָוויזאָרישער בּרונען. זיי זיינען געווען אַזוי זיכער, אַז זיי וועלען באַלד געפינען וואַסער, אַז זיי האָבען קיין פּאַבליית ניט געדונגען און האָבען זיך געשטעלט גראָבען מיט אייגענע הענד. נאָר זיי האָבען געגראָבען בלויז ביז זעקס מעטער אין דער טיעף. די ווענד האָט מען ניט אַרומגעמויערט פון אינוועניג און אַזוי ווי דער בּאָדען איז געווען אַ זאַמדיגער, זיינען די ווענד באַלד איינגעפאַלען.

די קאָלאָניסטען זיינען געווען געצוואונגען צו נעהמען בעלי־מלאכות צו גראָבען דעם ברונען און זיי האָבען אָנגעהויבען, ווי מען דאַרף, גראָבען און בויען, גראָבען און בויען, ביז זיי האָבען דערגרייכט ביז אכטצעהן מעטער און קיין וואסער האָט מען נאָך אַלץ ניט געפונען!

א קליינע ישועה פאַר דער קאָלאָניע איז געווען ווען מען האָט געפונען די קוואלען, וואָס רופען זיך „עיון־קארא", וועלכע האָבען געגעבען זייער נאָמען דעם לאַנד פון ראשון לציון. זיי קומען ארויס פון די זאַמד־בערג, וועלכע ציהען זיך ביים ברעג ים, און וועלכע שיידען אָב ראשון לציון'ער ערד פון ים*). דאָס וואסער פון די קוואלען צוגיסט זיך ארום און בילדעט א זומפּ. אין איינינע ערטער זיינען פאַראַן גריבער, וועלכע זיינען פול מיט וואסער. אז די קאָלאָניסטען האָבען דורך א צופאַל דערוואוסט זיך וועגען די קוואלען, האָבען זיך די צוויי טהעטיגסטע מענשען פון דער קאָ־לאָניע, חנקין און לוליק, געזעצט אויף די פערד און צוגעפאָהרען אהין. לוליק האָט אראָבגעוואָרפען פון זיך די קליידער און איז אריינגעשפּרונגען אין איינעם פון די גריבער. ער האָט אויף טויט איבערגעשראָקען א גרויסע מענגע זשאבעס, וועלכע זיינען צו אזא געזעלשאַפט גאָר ניט געוועהנט געווען, און האָבען בעטראַכט די בלאָטע אַלס זייער היים. מיט א פּיאַש וואָס ער האָט מיטגענומען האָט ער פערגרעסערט די גרוב, האָט זי אָבגע־ריינינגט אביסעל און די וואסער איז געוואָרען ברויכבאַר. טרינקען האָט מען זי אָבער ניט געקענט, זי האָט צופיעל געשמעקט מיט בלאָטע. נאָר מען האָט זי געקענט נוצען צו געביידעס, צו געבען טרינקען די פערד און פאַר נויט, בעזונדערס אין ווינטער צייט, ווען די רעגענס פלעגען שטאַרקער מאַכען די קוואלען און אָבפרישען דאָס וואסער — אויך צום קאָכען. פון דאַן אָן איז געוואָרען א מנהג ביי די יונגע קאָלאָניסטען און קאָלאָניסטקעס יעדען פאַרנאַכט זעצען זיך רייטען אויף די פערד און פאָהרען געבען זיי טרינקען ביי די קוואלען. דאָס לאַנד אויף וועלכען

*) איצט געהערען די זאמדבערג אויך צו דער קאָלאָניע. דזשעמאַל פאַשאַ דער גאָווערנאָר פון סיריען און ארץ ישראל האָט דאָס איהר אוועק־געשענקט.

זיי זיינען געווען האָט נאָך דאָן ניט געהערט צו דער קאָלאָניע, נאָר צו דעם זעלבען אייגענטימער, ביי וועלכען מען האָט געקויפט ראשון לציון, און ער האָט גאָר ניט געהאַט דאַגעגען, אַז מען זאָל אויסטרעטען א וועג פון דער קאָלאָניע גלייך צו די קוואלען. אייגענטליך האָט מען ביי איהם ניט געפרעגט. ווען מען וואָלט געפרעגט וואָלט ער אפשר געטהאָן נאָך דעם כלל: אַז מען פרעגט אַ שאלה איז טריף. ער וואָלט אפשר פערלאַנגט אַ באַקשיש אָדער ער וואָלט טאַקי גאָר פערבאָטען דורכצופאָהרען, כדי צו צווינגען די קאָלאָניסטען אָבצוקויפען ביי איהם זיין ערד. די ערד האָט מען טאַקי אָבגעקויפט נאָר מיט דריי יאָהר שפעטער.

.6

עס איז שוין געוואָרען אלול, אין דער לופט האָט זיך שוין גע־פיהלט דער ווינטער מיט די שטאַרקע רעגענס, וועלכער האָט געדאַרפט אַנקומען און פאַר די קאָלאָניסטען האָט זיך געשטעלט די פראַגע פון בויען הייזער. האָט זיך אָבער געמאַכט א נייער אָבהאַלט. אין לאַנד איז דאָן געווען ניט רוהיג. דאַס איז געווען די צייט, ווען אין מצרים האָט אויסגעבראָכען די רעוואָלוציע, וועלכע האָט געבראַכט דאַס לאַנד אין ענגלישע הענד. די רעוואָלוציע איז געווען געריכטעט געגען די אייראָ־פעער און געגען דעם כעדיב (וויצע־קעניג), וועלכער האָט מיט זיי געלעבט גוט. און געלעבט האָט ער מיט זיי גוט, וויל ער האָט אַנדערש ניט געקענט: ער איז זיי געווען א גרויסער בעל חוב. דער המון איז אין איין שעהנעם טאָג אַנגעפאַלען אויף די אייראָפּעער אין אלעקסאַנדריע און האָט געמאַכט א אמת רוסישען פּאָגראָם. פיעלע פון די דערשראָ־קענע אייראָפּעער זיינען דאָן געקומען קיין יפו און אין אַנדערע ארץ ישראל'דיגע שטעדט. מיט זיי צוזאַמען איז געקומען דער פחד. מען האָט מורא געהאַט, אַז אין ארץ ישראל זאָל אויך ניט אויסברעכען א רעוואָלוציע געגען די אייראָפּעער. צווישען די אַראַבער איז ווירקליך געווען קענטיג א מין אונרוהיגקייט. נאָר טהאָן האָבען זיי גאָרנישט געקענט אָהן דער הילף פון די עגיפּטער. אין מצרים איז אָן דער שפּיצע פון דער בעוועגונג געשטאַנען אַ גענעראַל, וועלכער האָט געהייסען

אַ ר אַ ב י ־ פּ אַ ש אַ. ער איז דאָן געווען דער נאַציאָנאַלער אַראַבישער העלד.

איך בין אין יענער צייט געגאַנגען אַמאָל אַליין צופוס פון מקוה ישראל אין יפו. ניט ווייט פון דער שטאָדט האָב איך באַגעגנט אַ בעדואין, וועלכער האָט געגעבען טרינקען זיין פערד. וואָס ער האָט געזאָגט האָב איך ניט פערשטאַנען. נאָר אַז ער האָט מיר געזאָגט: „אַראַבי־פּאַשאַ", און דערביי דורכגעפיהרט מיט זיין האַנד איבער'ן האַלז מיט אַ מינע פון קוילענען, האָב איך גוט פערשטאַנען, אַז אַראַבי־פּאַשאַ וועט באַלד קומען אויך אין אונזער לאַנד און אונז אַלעמען, די אייראָפּעער, אויסשלאַכטען.

ערשט ראש השנה איז פאָרגעקומען ביי תל־אל־כביר, ניט ווייט פון קאירא די שלאַכט, אין וועלכער די ענגלענדער האָבען צושלאָגען די אַראַבישע אַרמעע און געבראָכען די באַוועגונג.

עס איז אינטערעסאַנט צו באַמערקען, אַז די אַראַבער האָבען זיך געפיהרט פּונקט ווי אידישע גזלנים. אַראַבי־פּאַשאַ האָט געסטראַשעט, אַז די באַפעלקערונג פון קאירא וועט זיך פערטיידיגען ביז דעם לעצטען מענשען און די ענגלענדער וועלען ניט קענען איינגעהמען די גרויסע שטאָדט. נאָר דער סוף איז געווען, אַז ווען די ענגלישע אַרמעע איז צוגעטראָטען צו קאירא איז די באַפעלקערונג געבליבען גאַנץ רוהיג. די גאַסענהענדלער האָבען פערקויפט צו די ענגלישע סאָלדאַטען פּרוכטען, לעמאָנאַד און זיסקייטען, און די אַרמעע מיט אַראַבי־פּאַשאַ אַליין האָט זיך אונטערגעגעבען.

נאָר ביז יענער צייט איז די באַוועגונג געווען גאַנץ ערנסט און די אונרוהען אין ארץ ישראל גאַנץ באַמערקבאַר. און אַז די קאָלאָניסטען האָבען געוואָלט אָנהויבען בויען הייזער, האָבען פיעלע יפו'ער אידען געפונען פאַר נויטיג זיי אָבצוהאַלטען.

„כל זמן איהר זיצט אין ביידלעך", האָבען זיי גע'טענה'ט צו די קאָלאָניסטען, „קענט איהר ביי די ערשטע סימנים פון געפאַהר איינשפּאַנען אין וואָגען אייערע פערד און באַלד אַוועקפאָהרען אין יפו, וואו עס איז דאָך זיכערער. אָבער ווי נאָר איהר שטעלט זיך בויען היי־

זער, זייט איהר שוין צוגעבונדען צום פלאץ און קענט אפילו ניט אנט־לויפען. און וויפיעל זייט איהר אנטקעגען די ארומיגע אראבער?"

די דאָזיגע רייד האָבען געווירקט אויף די קאָלאָניסטען און איי־ניגע פון זיי האָבען אָנגעהויבען צו קלעהרען, אפשר איז טאקע כדאי אָבצולעגען דאָס בויען פון די הייזער ביז עס וועט ווערען רוהיגער.

דער מאָמענט איז געווען זעהר א קריטישער. ווען די קאָלאָ־ניסטען וואָלטען ניט געבויט די הייזער, וואָלטען זיי ביים ערשטען רע־גען מוזען פערלאָזען ראשון לציון און ארויספאָהרען קיין יפו. פיעל געלט האָבען זיי ניט געהאט. זיי וואָלטען אין יפו אויפגעגעסען זייער געלט און וואָלטען מעהר ניט געהאט קיין מעגליכקייט אומצוקעהרען זיך צוריק אין דער קאָלאָניע, וועלכע וואָלט אויף אזא אופן אונטער־געגאַנגען.

אויף דער אספה פון די קאָלאָניסטען האט מען וועגען דער פראַ־גע פון בויען גערעדט גאַנץ ערנסט און עס איז געווען קענטיג, אז די מערהייט האַלט ביי וואַרטען. דאַן איז אויפעשטאַנען דער „דיאַדקאָ", יהודה־ליב חנקין, און מיט א טאָן פון ענטשלאָסענהייט און ענערגיע געזאָגט:

„טהוט אייך, ברידער, ווי איהר פערשטעהט. איך שטעל זיך מאָרגען בויען!"

קיין בעשלוס, פערשטעהט זיך, איז דאַרט ניט געפּאַסט געווע־רען, נאר אז חנקין האט זיך ווירקליך געשטעלט בויען, זיינען נאָך איהם די איבריגע אויך נאָכגעגאַנגען און באַלד האָבען זיך גענומען בויען אין ראשון לציון פינף הייזער. דערמיט איז געמאַכט געוואָרען דער צווייטער וויכטיגער שריט אין דער גרינדונג פון דער ערשטער קאָלאָניע.

ביים קויפען דעם באָדען איז געווען גרויס דער פערדיענסט פון צבי הכהן ליבונתין ז"ל און ביים בויען די הייזער איז ניט ווייניגער גרויס געווען דער פערדיענסט פון יהודה־ליב חנקין ז"ל. און מיט שטאָלץ האָבען זיינען קינדער געקענט אויפשרייבען אויף זיין מצבה אויפ'ן בית הקברות פון יפו (דוקא ניט אין ראשון לציון) - „הוא בנה את

הבית הראשון בראשון לציון״ (ער האט געבויט דאס ערשטע הויז אין ראשון לציון).

מיט דעם בויען פון די הייזער האבען די קאלאניסטען ער־קלעהרט, אז זיי וועלען ניט פערלאזען זייער קאלאניע אונטער קיין שום אומשטענדען. און אנשטאט דעם, וואס די יפו׳ער בעלי עצות האבען געזאגט, אז ביי דעם ערשטען סימן פון אונרוהען קענען די קאלאניסטען איינשפאנען די פערד און אנטלויפען אין יפו, האבען די בילו׳צעס, וועלכע האבען נאך דאן געארבייט אין מקוה ישראל און זיינען געווען אין א צאהל פון אכצעהן יונגע לייט אנגעזאגט די קאלאניסטען, אז ביי דעם ערשטען סימן פון סכנה זאלען זיי מודיע זיין און זיי וועלען אלע קומען אין ראשון לציון צו העלפען פערטיידיגען זיך, און, ווען מען דארף, וועלען זיי אוועקלעגען די קעפ פאר דעם ערשטען בעפרייטען שטיק באדען אין ארץ ישראל.

.7

מיט׳ן אנפאנג פון ווינטער איז די לאגע אין ראשון לציון גע־ווארען גאנץ טרויעריג. ניט אלע פון די מיסדים האבען זיך געשטעלט בויען הייזער. די זעקס ארימע משפחות האבען געווים ניט געהאט די מעגליכקייט צו בויען, און, אז עס איז ארויסגעפאלען דער רעגען, הא־בען זיך כמעט אלע צוזאמענגעדרענגט אין די עטליכע הייזער, וועלכע האבען זיך געבויט, כאטש אין קיין איינעם פון זיי איז נאך ניט גע־ווען ניט קיין טירען און ניט קיין פענסטער. אייניגע האבען אין איילע־ניש צוזאמענגעשלאגען הילצערנע ביידלעך, וועלכע זיינען געווען אזוי געבויט, אז ווען דער ווינד פלעגט זיך ארייננכאפען אין זיי פון מערב זייט זאל ער קענען פריי ארוים פון מזרח זייט און ניט פערבלייבען חלילה אינוועניג.

די שותפות צווישען די קאלאניסטען איז בטל געווארען. דעם ערשטען פראנק אויפ׳ן דונאם האט מען אריינגעטראגען גאנץ גערן. דעם צווייטען אביסעל שווערער און נאך דעם דריטען האט מען שוין בשום אופן ניט געוואלט געבען דעם פערטען. די אורזאכע איז געווען

דאָס, וואָס די קאָלאָניע האָט זעהר פיעל אויסגאַבען געמוזט מאַכען. די צוויי ברונענס אליין, אין וועלכע עס איז נאָך דערוויילע קיין טראָפּען וואַסער ניט געווען, האָבען פערשלונגען גרויסע געלד־סומען. און ווי עס פיהרט זיך אין אַזאַ פּאַל, האָט יעדער קאָלאָניסט געמיינט, אַז ער וועט זיינע געשעפטען אליין בעסער פיהרען. די רייכערע קאָלאָניסטען האָבען אויף זייער אייגענעם רעכנונג געקויפט פּערד, וועגען און אינ־סטרומענטען און האָבען זיך צוגעגרייט צו דער ארבייט. אליין ארביי־טען און אפילו פיהרען די ארבייט האָבען זיי ניט געקענט. זיי זיינען נאָך מייסטענס מיט די פאַמיליען געזעסען אין יפו. צו העלפען זיך אין דער ארבייט האָבען זיי צוגענומען עטליכע פון די אידען, וואָס האָבען נאָך פריהער געאַרבייט אין פתח־תקוה, וועלכע איז, ווי בעקאַנט, געגרינ־דעט געוואָרען פון ירושלים'ער אידען מיט פיער יאָהר פאַר ראשון לציון און צו יענער צייט איז זי פערלאַזען געווען. בעזונדערס האָבען זיך אויסגעצייכענט דריי: יהודה ראאב, וואָלף ליב גרינשטיין און שאול עלזנער. די לעצטע צוויי זיינען געווען אמאָליגע תלמידים פון מקוה ישראל. די דריי זיינען געווען די לעהרער פון די קאָלאָניסטען אין דער ארבייט און אין הלכות דרך ארץ מיט די אראַבער, וועלכע פלעגען זיך ערלויבען צו קומען פיטערען זייערע בהמות אויף די פעל־דער פון ראשון לציון. נאָר וועגען דעם שפּעטער.

צו די דריי מוז מען נאָך צוגעבען א פערטע פערזאָן, די פרוי פון וואָלף ליב'ן, אסתר. זי איז געווען אן ענערגישע מוטהיגע פרוי, האָט ניט מורא געהאַט צו פּאַטשען די אראַבער, וועלכע זי האָט חושד געווען אין גנבה אָדער אין אנדערע עברות.

דאָס בטל ווערען פון דער שותפות האָט געבראַכט דער קאָלאָניע זעהר פיעל שאדען. פאַר די קהל'שע ארבייט איז געווען זעהר שווער צו נעהמען געלד ביי די קאָלאָניסטען. דעריבער האָבען די אָרימערע קאָלאָניסטען שוין ניט געקענט מעהר ארבייטען ביי קהל און נעהמען פאַר זייער ארבייט געלד.

אום ארויסצוגעהן פון דער לאַגע, בעזאָנדערס אום צו געבען די זעקס פאַמיליען א מעגליכקייט צו בויען הייזער, האָבען די קאָלאָני־

די גרינדונג פון ראשון לציון

סטען בעשלאָסען צו שיקען איינעם פון זיי אין אייראָפּאַ צו זוכען אונ־טערשטיצונג און קיין בעסערען שליח האָבען זיי ניט געקענט האָבען, ווי יוסף פיינבערג ז"ל. ער איז געווען דער געבילדעטסטער פון זיי. ער האָט שטודירט כעמיע אין מינכענער אוניווערזיטעט און דעריבער גע־קענט רעדען אויסער רוסיש אויך דייטש. ער איז אויך געווען זעהר א קלוגער, א גוטער רעדנער און דערצו נאָך א הדרת פנים.

פיינבערג איז געפאָהרען צוערשט אין וויען און האָט דאָרט גאָר ניט געקענט מאַכען. ער איז אויך געווען אין מינכען, און ענדליך איז ער געקומען אין פּאַריז. דאָרט האָט ער זיך געווענדעט צו דער חברה „כל ישראל חברים" אָדער ווי מען רופט זי בקצור, צו דער „אליאנס". אן דער שפּיץ פון דער חברה זיינען נאָך דאַן געשטאַנען אייניגע פון די, וועלכע האָבען געגרינדעט אין איהרע גרינדען און זיינען געווען זעהר גוטע אידען. די וויכטיגסטע פון זיי זיינען געווען צדוק הכהן, דער רב פון פּאַריז און דערנאָך דער גרויס־ראַבינער פון פראַנקרייך, און מיכאל ערלאַנגער. זיי האָבען אָבער ערקלעהרט פיינבערג'ען, אַז אויף דער „אליאנס" איז פאַר איהם קיין האָפנונג ניטאָ, נור ווי דאָס אידיש ווערטעל זאָגט, האָבען זיי איהם אָנגעוויזען „וואו א גוטער איד וואוינט". זיי האָבען איהם געזאָגט, אַז דער באַראָן עדמונד ראָטהשילד אינטערעסירט זיך די לעצטע צייט מיט אידישע אנגעלעגענהייטען און האָט זיך זאגאר ניט געפוילט איבערצולעזען „די געשיכטע פון אידי־שען פאָלק", פון גרעץ'ן, „פיליכט — האָבען זיי געזאָגט — וועט גע־לינגען צו פעראינטערעסירען איהם מיט דעם שיקזאַל פון ראשון לציון".

און מיט דער הילף פון צדוק הכהן און מיכאל ערלאַנגער איז פיינבערג אריינגעפיהרט געוואָרען צום באַראָן.

ער האָט איהם געשילדערט די שעהנע אויסזיכטען, וועלכע די קאָלאָניע האָט אויף א גלענצענדע צוקונפט. ער האָט געשילדערט דעם אידעאל פון ישוב ארץ ישראל, פון שיבת ציון און עס איז איהם ווירק־ליך געלונגען צו פעראינטערעסירען און צו געווינען פאַר ארץ ישראל די קראַפט, וועלכע איז געקומען צו הילף די קאָלאָניען און די קאָלאָ־

ניסטען אין דער ערשטער צייט, און אָהן וועלכער גאָט וויים, וואָס מיט זיי וואָלט געשעהן!... ווי א מלאך המושיע האָט זיך אונז בעוויזען דער באַראָן עדמונד, מיט דעם אידישען נאָמען בנימן ראָטהשילד און האָט אוועקגעשטעלט דעם ישוב אויף די פיס.

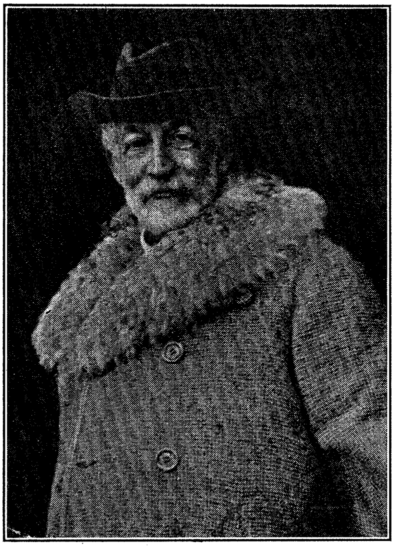

דער באַראָן ראָטהשילד
ביי זיין לעצטען בעזוך אין ארץ ישראל אין תרע"ד.

און מערקווירדיג! איך בין זיכער, אז די גאַנצע ציוניסטישע וועלט, אפילו די נייע קאָלאָניסטען אין ארץ ישראל, אפילו דער נייער דור אין ראשון לציון וויים ניט, אז דערפאַר האָבען מיר צו דאַנקען יוסף פיינבערג'ען ז"ל. דאָס איז דער שיקזאַל פון די ערשטע ארביי־טער, וועלכע ארבייטען ביים פונדאַמענט — זיי זעהט מען ניט, און דערפאַר ווערען זיי פערגעסען. נאָר די, וועלכע ארבייטען אויפ'ן דאַך, יענע זעהט מען, פון זיי רעדט מען, זיי קען מען. דערפאַר

טאקע געפינען זיך ביי אונז א סך ארבייטער וואָס ווילן שוין שטעלן דעם דאַך איידער דער פונדאַמענט איז פעסט, זיי ווילן מען זאָל זיי בעסער זעהן.

די ערשטע טהאַט פון באַראָן ראָטהשילד איז געווען, וואָס ער האָט געגעבען פינף און צוואַנציג טויזענד פראַנק פאַר די ערשטע בעדערפנישע פון ראשון לציון און האָט געשיקט אהין זיינעם א גערט־נער א פראַנצויז ד י ו ג ו ר, אויף צו לערנען די קאָלאָניסטען די ארבייט.

מיט דעם גערטנער האָט זיך אָנגעהויבען די אדמיניסטראַציע, פון וועלכער די קאָלאָניסטען און די קאָלאָניזאציע האָט געהאַט זעהר פיעל צו ליידען. נאָר דער באַראָן איז אין דעם געווען גאָר ניט שולדיג. ער האָט געוויס גוט געמיינט. ווען ער האָט געהערט, אז די ערשטע קאָ־לאָניסטען פון ראשון לציון האָבען זיך אין רוסלאַנד בעשעפטיגט מיט פּראָפעסיאָנען, וועלכע האָבען מיט ערד־ארבייט גאָר ניט צו טהאָן, האָט ער דאַך געמוזט שיקען זיי מענשען, וועלכע זאָלען זיי מדריך זיין, וועלכע זאָלען פיהרען זיי אויף דעם נייעם וועג. די צרה איז נאָר, וואָס אידען מיט בערד איז שוין שפּעט געווען צו פיהרען אין חדר.

א חוץ דעם האָט דער באַראָן בעפוילען, אז די בילו'צעס, וועל־כע האָבען דאָן געאַרבייט אין מקוה ישראל, זאָלען אויך אריבערגעהן אין ראשון לציון. די מעשה איז אזוי געווען: אויף ראש השנה, אין יענעם יאָהר איז געקומען צו פאָהרען אין מקוה ישראל דער גרינדער פון דער שולע קארל נעטער. ער איז אויך געווען פון די ערשטע גרינדער פון דער „אלליאַנס", פון די, וועלכע האָבען געמיינט, אז די חברה זאָל זיין א ווירקליך אידישע חברה. אז מען האָט אין די צייטונגען אָנגעהויבען שרייבען מכח ישוב ארץ ישראל, האָט ער זיך ערקלערט אלס געגנער, וויל ער האָט ניט געגלויבט אין די כחות פון די רוסישע אידען און האָט געמיינט, אז נאָר ארימע לייט און שוואכע, אונפעהיגע צו דער ארבייט וועלען פאָהרען אין ארץ ישראל. אז ער האָט אָבער דערזעהן די בילו'יצעס אין מקוה ישראל, זייער ארבייט, זייער בעגייסטערונג, האָט ער געביטען זיין מיינונג. איך פערזענליך האָב פיעל מאָל מיט

איהם גערעדט און האָב געזעהן, ווי ער איז בּיסלעכווייז געוואָרען א פריינד פון ישוב. ער האָט וועגען אונז אוועקגעשיקט אין פּאריז צו דעם קאָמיטע פון דער אלליאנס א בּעגייסטערטען רעפּאָרט. ער האָט דאָן געשטעלט די בּילו׳יצעס אליין גראָבּען א פונדאַמענט אום אויסצובויען פאַר זיי א הויז אין מקוה ישראל און האָט איבּערהויפּט געהאָט פאַר אונז גרויסע פּלענער. צום אונגליק איז ער אום יום כפור קראַנק געוואָרען און איז געשטאָרבּען חול דמועד סכות, י״ט תשרי.

פון אלע זיינע פּלענער איז גאָרנישט געוואָרען. נאָר, אז דער בּאַראָן האָט בּעשלאָסען צו העלפען ראשון לציון, האָט איהם מיכאל ערלאַנגער ז״ל בּעוויזען נעטער׳ס בּריעף וועגען די יונגע סטודענטען, וועלכע ארבּייטען אין מקוה ישראל. און דער בּאַראָן האָט בּאַלד בּעפוילען, אז מען זאָל זיי אויך אריבּערפיהרען אין ראשון לציון. ער האָט דערמיט געטהאָן צוויי זאַכען: געהאָלפען אונז דאָן, ווען אלע אונזערע האָפנונגען אויף הילף פון רוסלאנד זיינען געוואָרען צו נישט, און פערשטאַרקט ראשון לציון דורך א נייעם, יונגען, געזונטען, אינטעליגענטען עלעמענט.

8.

גרויס איז געווען די פרייד פון די קאָלאָניסטען, אז זיי האָבּען בּעקומען די ידיעה פון דער הילף, וועלכע זיי איז אנגעקומען. זיי האָבּען נאָך א לאַנגע צייט ניט געוואוסט, פון וועמען זי איז, און פון דאַן אָן איז געבּליבּען פאַר דעם בּאַראָן ראָטהשילד דער נאָמען „הנדיב הידוע״ דער בּעוואוסטער וואָהלטהעטער.

נאָר די פרייד פון די קאָלאָניסטען איז געווען פערשטערט דורך דער מחלוקת, וועלכע האָט דערווייל אויסגעבּראָכען אין דער קאָלאָניע אלס ירושה פון דער פריהערדיגער שלעכטע צייט. דאָס אָבּטיילען זיך פון די קאָלאָניסטען, יעדער בּעזונדער איז געווען אין איין צייט אי אן אורזאַכע אי א רעזולטאַט פון דער מחלוקת. נאָך שטאַרקער איז זי געוואָרען, אז דער ועד פון דער קאָלאָניע איז געווען געצוואונגען צוליעב קהל׳שע הוצאות לייהען אין ירושלים צעהן טויזענד פראַנק און אלס פערזיכערונג פער׳משכנ׳ען די ערד פון דער קאָלאָניע. בּיסלעכ־

ווייז האָבען זיך אויסגעבילדעט אין דער קאָלאָניע צוויי פּאַרטייען: די עלטערע און די אינגערע. נאָר ווען מען וואָלט געטיילט די קאָלאָניסטען נאָך זייערע יאָהרען, וואָלטען די אינגערע געהאַט די מעהרהייט. דעריבער האָבען די עלטערע אָנגענומען אַן אנדער שלאַגוואָרט: פּרומקייט. און דערמיט האָבען זיי געקענט צוציהען צו זיך אזוינע מענשען, וואָס נאָך זייער עלטער האָבען זיי געדאַרפט זיין אין דער יונגער פּאַרטיי. און אזוי ווי די פיהרונג איז געווען אין די הענד פון די אינגערע, זיינען די אונצופריעדענע צוגעשטאַנען צו די עלטערע. מען מוז נאָך דערצו בעמערקען, אז דער אַלטער ליבונתין, דער „מיסד", וועלכער האָט נאָך די יאָהרען געהערט צו די עלטערע, נאָר אלס פעטער צו דעם יונגען ליבונתין האָט געקענט שפּיעלען א ראָלע פון א פערמיטלער, איז דאַן אוועקגעפאָהרען אין רוסלאַנד אום צו ליקווידירען זיינע געשעפטען. חנקין איז אויך געפאָהרען אין רוסלאַנד ברענגען זיין פאַמיליע, פיינבערג איז געווען אין אייראָפּא, און דאָס אַלעס האָט אָבגעשוואַכט די יונגע פּאַרטיי.

אז עס איז אָנגעקומען דער ווילען פון „נדיב", אז די בילו'צעס זאָלען אריבער אין ראשון לציון, האָבען די פיהרער פון דער עלטערער פּאַרטיי איינגעשמועסט די זעקס ארימע משפחות, אז דער נדיב האָט דאָס גאָר ניט געהייסען, אז דאָס טהוען נאָר ליבונתין און פיינבערג, וועלכע ווילען פערשטאַרקען זייער פּאַרטיי דורך א גרויסע אָנצאָהל פון יונגע לייט, און דאָס געלד פאַר זיי וועט גענומען ווערען פון די פינף און צוואַנציג טויזענד פראַנק, וועלכע דער באַראָן האָט געגעבען פאַר זיי, פאַר די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון, ספּעציאל פאַר די זעקס משפּחות.

די בילו'צעס האָבען דערפון גאָר נישט געוואוסט און אז הירש, דער דירעקטאָר פון מקוה ישראל, האָט זיי אָנגעזאָגט, אז זיי דאַרפען אריבער אין ראשון לציון, האָבען זיי געדונגען א וואָגען פאַר זייערע פעקלעך און מיט דעם וואָגען צוזאַמען צו פוס געקומען אין קאָלאָניע. דאָרט האָבען זיי צו זייער גרעסטען ערשטוינען בעמערקט, אז די קאָלאָניסטען קוקען אויף זיי מיט זויערע פּנים'ער. אז זיי האָבען דער-

הערט די אורזאַכע פון דער שלעכטער בענעמעניש, האָבען זיי פער־קעהרט די האַלאַבליעס, ווי מען זאָגט, און זיינען אוועק צוריק אין מקוה ישראל.

דאָ האָט זיך אויפגעהויבען א גרויסער רעש. הירש האָט געסטראַ־שעט, אז ער וועט שרייבען אין פאַריז, מען זאָל אין גאַנצען צונעהמען די שטיצע פון ראשון לציון, ווען די בילו׳צעס וועלען דאָרט ניט זיין. די עלטערע מענשען פון דער קאָלאָניע זיינען נאָך אלץ געשטאַנען אויף זייער שטאַנדפונקט און זיינען געווען געגען אונזער אויפנעהמען אין קאָלאָניע, און די קאָלאָניע איז געווען אין א גרויסער געפאַהר. שלים־ליך האָט מען זיי איינגעבראַכען און מיר זיינען מיט גרויס פּאַראַד אריינגעגאַנגען אין ראשון לציון. אין קאָלאָניע איז צוליעב דעם שלום געמאַכט געוואָרען א גרויסער יום טוב: מען האָט געטאַנצט און געזונ־גען און ווייל דאָס האָט זיך געטראָפען כ״ד שבט, האָט מען אלץ גע־שריען און געזונגען: לא ישובדך נכלם...

די עלטערע האָבען נאָר אויסגעפיהרט איין זאַך: אזוי ווי זיי האָבען מורא געהאַט, אז מיט אונזער אריינקומען אין ראשון לציון וועט געשטאַרקט ווערען די פּרטיי פון די יונגע מיט א סך שטימען, האָבען זיי פערלאַנגט, אז אין די אנגעלעגענהייטען פון דער קאָלאָניע זאָל ניט יעדער פון אונז האָבען א שטימע, נאָר אלע צוזאַמען זאָלען האָבען איין שטימע. צוליעב דעם שלום האָט מען זיי דאָס געמוזט נאָכגעבען.

דער בעשלום האָט נישט געהאַט קיין פּראַקטישען ווערטה. דער ועד פון דער קאָלאָניע איז באַלד בטל געוואָרען. עס זיינען אויך בטל געוואָרען די אסיפות פון די קאָלאָניסטען און די גאַנצע מאַכט איז אריבער צו די פאַרשטעהער פון באַראָן ראָטהשילד. דער הויפּט פיהרער איז געווען הירש, דער דירעקטאָר פון מקוה ישראל, און די ערשטע צייט איז געווען זיין פערטרעטער אין ראשון לציון יוסף פיינבערג. נאָר אזוי ווי די קאָלאָניסטען פון דער געגען־פּאַרטיי פלעגען פאָהרען צו הירש׳ען קלאָגען זיך, האָט זיך פיינבערג צוריקגעצויגען, און זיין אר־בייט איז איבערגעגעבען געוואָרען דעם פראַנצויז, דעם גערטנער דיור־

גור. מיט דעם אייגענטליך האָט זיך אָנגעהויבען די הערשאפט פון דער אדמיניסטראציע פון באראן ראָטהשילד אין ראשון לציון. די הער־שאפט האָט געפיהרט צו פיעלע ליידען און צרות אין דעם לעבען פון די קאָלאָניסטען.

.9

באלד ווי דער גערטנער דיגור איז אָנגעקומען אין ראשון לציון, האָט ער אָנגעהויבען צו בויען די נויטיגע הייזער און די ערשטע זאך דעם ברונען. נאַטירליך, האָט ער פאָרטגעזעצט צו גראָבען דעם ברונען וואָס אונטער'ן בארג, כדי צו האָבען וואסער וואָס גיכער. די קאָלאָ־ניסטען זיינען געבליבען שטעהן ביים אכצעהנטען מעטער. ער האָט אָנ־געהויבען צו גראָבען ווייטער. די ארבייט איז געגאַנגען גאַנץ לאַנגזאָם. עס האָבען געשטערט די סכסוכים צווישען די קאָלאָניסטען, די מחלוקת וועלכע איז אויסגעבראָכען. דער עולם אין קאָלאָניע פלעגט יעדען פריה מאָרגען אקוק טהאָן אויפ'ן ברונען: בויט, מען, ארבייט מען — איז א סימן, אז עס איז שלום; ארבייט מען ניט, איז אַ סימן, אז די מחלוקת האלט נאך אן. ווען מען האט אויסגעגראָבען ביז אכט־און־צוואנ־ציג מעטער איז די ארבייט געבליבען שטעהן אויף א לענגערע צייט.

ענדליך איז געקומען אַ סוף צו אלע סכסוכים און מען האָט בע־שלאָסען ענערגיש צו אנפאנגען די ארבייט ביים ברונען, אום צו געבען דער קאָלאָניע דאָס, וואָס זי דארף האָבען אם נויטיגסטען — גוטעס וואסער צום טרינקען. נאָר איידער מען האָט געשטעלט ארבייטער צום גראָבען און צו מויערען, האָט מען געוואָלט וויסען, ווי טיעף וועט מען געפינען דאָס וואסער. דאָס האָט מען געקענט ערפאהרען דורך א ב א ה ר ע ר. פאר די וואָס ווייסען ניט וואָס דאָס איז, וועל איך זאָ־גען, אז די מאַשין איז עהנליך צו א גרויסען פּראָפּענציהער. מען דרעהט איהם ווי א פּראָפּענציהער אריין אין דער ערד טיעפער און טיעפער, ביז מען דערלאַנגט צום וואסער. מען האָט אין ראשון לציון אויך גענו־מען אַזאַ באהרער. פיער מענשען האָבען זיך אויף שטריק אראָבגע־לאָזען אין ברונען און האָבען געארבייט. אויבען זיינען געשטאַנען אַנ־דערע, מענשען, וועלכע פלעגען מיט שטריק ארויסציהען דעם באהרער

פון דער ערד נאָך דעם סיגנאַל פון די אונטערשטע פיער. ביז פינף און דרייסיג מעטער איז די ארבייט געגאַנגען כשורה גאַנץ שנעל. נאָר אויפ'ן זעקס און דרייסיגסטען איז דער באהרער אנגעקומען אויף א הארטען שטיין און ביי א גאַנצען טאָג ארבייט האָט מען געקאָנט דורכשלאָגען נאָר פינף סאנטימעטער, אן ערך צוויי אינטשעס. דערביי האָט זיך דער שפּיץ פון באהרער אויך אָבגעבראָכען. די קאָלאָניסטען זיינען ארומגעגאנגען ווי פערצווייפעלטע, אין קאָן איז געשטאַנען דער גאַנצער שיקזאַל פון דער קאָלאָניע, דען עס איז אונמעגליך זיך פאָרצושטעלען א ישוב אָהן וואסער. א גאַנצע נאַכט האָט געארבייט אונזער שמיעד יצחק ליב טאָפּאָראָווסקי אום צו פערריכטען דעם באהרער און צו געבען איהם א נייעם, פיעל שטאַרקערען שפּיץ און אויף מאָרגען האָט מען זיך ווידער געשטעלט ארבייטען. און שליסליך איז געלונגען דורכצוברעכען דעם הארטען פעלז, וועלכער איז געווען א האַלבער מעטער דיק. אונטער דעם שטיין איז דער זאַמד געווען פייכט און מען האָט שוין געזעהן, אַז וואסער איז שוין ניט ווייט. אויף דעם זעקס און דרייסיגסטען מעטער, איז דער באהרער אראָבגעפאלען אליין אין דער טיעף: ער האָט דערלאַנגט דאָס וואַסער!

עס איז שווער צו בעשרייבען די שמחה פון די קאָלאָניסטען. די פיער ארבייטער, וועלכע זיינען געשטאַנען טיעף אין ברונען, אַז זיי האָבען דערפיהלט, אז מען האָט געפונען וואסער, האָבען זיך גענומען פאַר די הענד און האָבען גענומען טאַנצען און זינגען. די וועלכע זייענען געשטאַנען אויבען, האָבען ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס איז, און האָבען געמיינט, אַז זיי זיינען איינפאַך משוגע געוואָרען. אַ לאַנגע צייט האָבען זיי ניט בעקומען פון אונטען קיין ענטפער אויף אלע זייערע פראַגען און געשרייען. פּלוצלונג האָבען די אונטערשטע נעגעבען א געשריי, אז מען זאָל זיי געבען לייטערס אויף ארויסצוגעהן. ווייל דער ברונען איז געווען זעהר טיעף און דער באהרער איז אריין טיעף אין וואסער, זיינען זיי געווען זיכער, אז דער ברונען איז אַן ארטעזיאנישער און דאס וואסער וועט פון איהם ארויסשלאָגען מיט א שטארקער קראַפט, ווי מען וועט נאר ארויסציהען דעם באהרער. מען האָט זיי ארויסגעצויגען

אבער אויפ'ן געוועהנליכען אופן און דאס וואסער האט ניט געשלאגען. ביי דעם ברונען איז דאן פארגעקומען א סצענע, וואס קען ניט פערגעסען ווערען פון די, וועלכע האבען דאס בייגעוואהנט. ווי א בליץ האט זיך פרשפרייט אין אלע ווינקעלעך פון דער קאלאניע, זאגאר אויף די פעלדער, די ידיעה, אז מען האט געפונען וואסער. פון אלע זייטען האבען מענער, פרויען און קינדער זיך געלאזט לויפען צום ברונען. פון שמחה האט מען געוויינט, געלאכט, געקושט זיך איינער מיט דעם אנ־ד'ערען. מען האט זיך פערגעסען אויף די קריעג, די מחלוקות, מען האט געפיהלט, אז די קאלאניע איז געראטעוועט געווארען פון א גרויסער סכנה. מען קען זאגען, אז נאר אין יענעם טאג און ניט כ"ד שבט האט זיך דער שלום אומגעקעהרט אין דער קאלאניע, און אלע קאלאניסטען סאי די מיסדים, סאי די זעקס משפחות, סאי די בילו'צעס, זיינען געווארען ברידער, וועלכע זיינען אין איינעם פערבונדען, אין איין אר־בייט אין איין היים, אין איין צוקונפט!

אז מען איז שוין געווען זיכער מיט דעם וואסער, האט מען פארטגעזעצט גראבען דעם ברונען און אין א צייט פון א חדש איז ער געווען פארטיג. אז דער אראבישער אונטערנעהמער האט געקענט אנ־שעפען דעם ערשטען עמער וואסער, איז ער מיט איהם ארומגעגאנגען צו אלע קאלאניסטען אין די הייזער. דאס וואסער איז נאך געווען שמור־ציג, פול מיט ליים און מיט זאמד, נאך יעדער האט א טרונק געטהאן פון איהם און האט ארייגעווארפען א מטבע פאר א מתנה. און דער אראבער האט אויף אזא אויפן יענעם טאג צוזאמענגעקליבען א הונדערט פראנק.

די ראשון לציונ'ער מעגען שטאלץ זיין מיט זייער ברונען. ער האט זיי געקאסט פיעל געלד און מיה, נאר זיין וואסער איז ריין, קלאר און זיס. ער איז אזוי רייך אין וואסער, אז פון איהם געהט איצט א וואסערלייטונג צו אלע קאלאניסטען אין די הייזער און גיט זיי וואסער וויפיעל מען דארף. א חוץ די הוצאות אין געלד, האט ער נאך געדארפט קאסטען שפעטער א בעזונדערען עגמת נפש. צום אנהויב האט מען געדארפט שעפען פון איהם וואסער אויף זעהר א פרימיטיווען

אופן. דעם קלאָץ, אויף וועלכען עס האָט זיך געדרעהט דער שטריק מיט דעם עמער וואסער, האָט געדאַרפט דרעהען א שטענדיגער מענש. און איינמאָל איז דער קלאָץ געפאלען און האָט צובראָכען א פוס איינעם פון די בילו'צעס, טאַקע אייערען אַ בעקאַנטען, מיינע ליעבע לעזער, דעם „אנא־מן־האן", וועגען וועלכען איך האב שוין דערצעהלט. ער האָט געדאַרפט אַ היבשע צייט ליעגען אין יפו אין דייטשען האָספי־טאל. דערנאָך איז ער געפאָהרען נעהמען א קור אין די חמי טבריה, דאָס הייסט אין די טבריה'ער וואַרעם־בעדער און האָט זיך אומגע־קעהרט פאָלקאָמען א געזונדער.

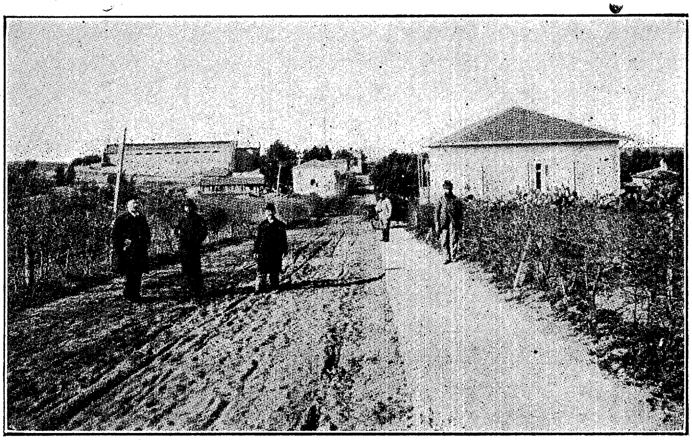

איינע פון דיא גאסען אין ראשון לציון

א פּאָר יאָהר שפּעטער האָט מען ערשט פערשאָטען דעם ברונעז, וועלכען מען האָט אָנגעהויבען צו גראָבען אויפ'ן שפּיץ באַרג. איידער מען האָט איהם פערשאָטען האָט מען געקלערט אריינוואַרפען אין איהם אין אַ פלעשעל די בעשרייבונג פון די ערשטע יאָהרען פון ראשון לציון, אַלס מאַטריאַל פאַר די חוקרי קדמוניות אין דער צוקונפט. נאָך

אז מען האָט זיך דערמאָנט, אז ראשון לציון וועט קיינמאָל ניט חרב ווערען און די חוקרי קדמוניות לעתיד לבא וועלען ניט האָבען קיין גע־לעגענהייט און קיין מעגליכקייט דאָרט צו גראָבען, האָט מען דאָס גע־פונען פאַר איבעריג און ניט נויטיג...

איצט געפינען זיך אין קאָלאָניע זעקס ברונענס, וועלכע בעוואַ־סערען שעהנע פרדסים, אראנזש־גערטענער, א וואסערלייטונג ברייננט דאָס וואַסער צו די קאָלאָניסטען אין די הייזער, און די געסט, וועלכע בעזוכען די קאָלאָניע, איהרע נייע קאָלאָניסטען און אפילו די קינדער פון די אלטע קאָלאָניסטען קענען זיך גאָר ניט פאַרשטעלען, ווי אזוי מען האָט געקענט איבערלעבען זיבען חדשים פיהרענדיג וואַסער פון מקוה ישראל, אָדער טרינקענדיג דאָס שטינקענדע וואַסער פון עיון־קארא.

.10

דעם פורים האָט מען אין ראשון לציון צוגעבראַכט זעהר פרעה־ליך. עס זיינען געקומען געסט פון יפו, עס זיינען געקומען אלע שילער פון מקוה ישראל צוזאמען מיט זייערע לעהרער, מען האָט געטאַנצט אין מיטען דער קאָלאָניע, ארום דער קאָלאָניע און מען האָט געפרעהט זיך, ווי מען קען נאָר פרעהען זיך אין ארץ ישראל.

ניט וועניגער פרעהליך איז אריבער דער ערשטער פסח אין ראשון לציון. פיעלע פון די קאָלאָניסטען האָבען בענוצט דעם חול המועד אויף עולה רגל זיין, דאָס הייסט פשוט דורכגעהן זיך צו פוס אין ירושלים.

נאָך פסח זיינען פאָרגעקומען אין דער קאָלאָניע וויכטיגע נייעס. עס זיינען ערשיענען צוויי גרויסע געסט, וועלכע זיינען געווען וויכטיג פאַר ארץ ישראל בכלל און ראשון לציון בפרט. דער ערשטער פון זיי איז געווען ו ע נ ע צ י א נ י , דער פאָרשטעהער פון דעם באראן הירש. די קאָלאָניסטען האָבען איהם צוגענומען מיט גרויס כבוד און האָבען איהם דערצעהלט זייער לאַגע און די לאַגע איז טאַקי געווען ניט פרעה־ליך. דער אונטערשיעד צווישען די מיסדים און די זעקס משפחות איז ביסלעכווייז פערשוואונדען געוואָרען דורך דער צייט פון דעם ווינטער.

נור אייניגע האָבען געקענט אויסקומען אהן שטיצע פון דרויסען... װענעציאַני האָט אַלעס גוט אויסגעהערט און האָט געענטפערט, אַז באַלד נאָך איהם קומט דער פאָרשטעהער פון באַראָן ראָטהשילד, מיכאל ערלאַנגער. און אַזוי ווי די קאָלאָניסטען האָבען שוין בעקומען אַן אונ־טערשטיצונג פון באַראָן ראָטהשילד, מוזען זיי ווייטער פערהאַנדלען מיט דעם פאָרשטעהער פון דעם באַראָן. ווען אָבער ערלאַנגער וועט אין נאָמען פון באַראָן ראָטהשילד, פאר זיי נישט מאַכען, דאַן וועט ער, װענעציאַני, קומען זיי צו הילף אין נאָמען פון באַראָן הירש.

און מיט א פּאָר וואָכען שפּעטער איז ווירקליך געקומען אין ראשון לציון מיכאל ערלאַנגער ז״ל.

ער האָט אויך אויסגעהערט די לאַגע פון די קאָלאָניסטען, און האָט אויסגעהערט אַלעס וואָס זיי האָט געפעהלט און האָט ערקלערט אין נאָמען פון באַראָן ראטהשילד, אַז ער נעהמט אויף זיך די זאָרג פאר דער צוקונפט פון דער קאָלאָניע, אַז דער באַראָן וועט שטיצען ניט נאָר די זעקס משפחות, די בילו׳צעס, נאָר אַלעמען, ווער עס וועט זיך נויטיגען אין הילף. „אין די הייזער, וועלכע דער באַראָן וועט בויען אין דער קאָלאָניע״, האָט ער ערקלערט, „וועט ניט הערשען ניט קיין הונ־גער, ניט קיין קעלט״.

ער האָט פערלאַנגט אַז די גאַנצע ערד פון ראשון לציון זאָל אי־בערגעשריבען ווערען אויף זיין נאָמען. דאָס איז אייגענטליך געווען א גוטער אויסוועג. פיעלע פון די קאָלאָניסטען זיינען געווען אונצופריד־דען וואָס די ערד איז אויף דעם נאָמען פון אמזלאג און בעזאָנדערס וואָס דער ועד פון דער קאָלאָניע האָט געליהען צעהן טויזענד פראַנק אונטער דער גאַראַנטיע פון דער ערד. ערלאַנגער האָט בעצאָהלט די צעהן טויזענד פראַנק און די גאַנצע קאָלאָניע האָט מען איבערגעשריבען אויף זיין נאָמען. נאָר צוויי פון די קאָלאָניסטען פייוועל הייסמאַן ז״ל און אהרן מרדכי פריימאַן, האָבען פערלאַנגט, אַז זייער לאַנד זאָל פער־שריבען זיין ביי דער רעגיערונג אויף זייערע נעמען. און אַזוי ווי זיי האָבען קיין שטיצע פון באַראָן ניט פערלאַנגט, האָבען זיי אויסגעפיהרט. הייסמאַן האָט דערנאָך זיין ערד און זיין הויז פערקויפט און האָט זיך

בעזועצט אין ירושלים, וואו ער איז שפּעטער געשטאָרבען. און ה׳ פריימאַן איז נאָך ביז איצט דער איינציגער קאָלאָניסט אין ראשון לציון וועלכער האָט זיין לאַנד אויף זיין אייגענעם נאָמען.

מיט דעם אריינטרעטען פון די בילו׳צעס אין ראשון לציון און מיט דעם אריבערגעהן פון דער קאָלאָניע אונטער דעם שוץ פון באַראָן ראָטהשילד, האָט די קאָלאָניע בעקומען די פיזיאָנאָמיע, וועלכע זי האָט געהאַט אַ גאַנץ לענגערע צייט. מען מוז נאָך דערמאָנען נאָך איינינע מאָמענטען פון איהר געשיכטע.

די קאָלאָניסטען און אויך די אַדמיניסטראַציע פון באַראָן האָבען באַלד געזעהן, אַז דער באָדען פון דער קאָלאָניע איז צו זאַמדיג און פּאַסט ניט צו זייען תבואה. עס זיינען פאָרגעקומען עטליכע פערזאמלונגען, אויף וועלכע מען האָט געקלערט, ווי פיהרט מען ארויס די קאָלאָניע אויף א רעכטען וועג, זי זאָל קענען עקזיסטירען מיט אייגענע כחות. מען האָט באַלד דערקענט, אַז איהר באָדען איז זעהר געאייגענט פאר פלאנצונגען און בעזונדערס פאר וויינגערטענער און די אדמיניסטראַציע האָט בעשלאָסען צו געבען די קאָלאָניסטען די מעגליכקייט צו בעדעקען זייער באָדען מיט אזעלכע פלאַנצונגען. די קאָלאָניסטען האָבען פאָרגעשלאָגען אן אנדער פּלאַן: מען זאָל קויפען פאַר זיי א שטיק גוטען באָדען, עס מעג אפילו זיין א שעה אָדער צוויי ווייט פון ראשון לציון. זיי וועלען בעארבייטען יענעם באָדען און האָבען פון איהם מיט וואָס צו לעבען און דערווייל וועלען זיי אויך ביסלעכווייז פלאַנצען וויינגערטענער. נאָר אין פּאַריז האָט מען זיך מעהר צוגעהערט צו דער מיינונג פון דעם דירעקטאָר פון דער קאָלאָניע, ווי צו דער מיינונג פון די קאָלאָניסטען און עס איז בעשטימט געוואָרען צו פלאַנצען אויפ׳ן גרויסען מאסשטאַב. די קאָלאָניסטען האָבען געזאָגט, אז דערפאַר האָט דער דירעקטאָר אזוי שטאַרק געוואָלט וויינגערטענער, ווייל, ווען מען וואָלט זיי קויפען לאַנד, וואָלטען זיי באַלד געקענט לעבען פון זייער אייגענע ארבייט און די אדמיניסטראַציע וואָלט שוין פאר זיי געווען גאַנץ איבעריג. אָבער ביי פלאַנצונגען מוז מען וואַרטען עטליכע יאהר, ביז זיי וועלען געבען צום לעבען, און דערווייל וועט די **אדמיניסטראַציע רעגיערען...**

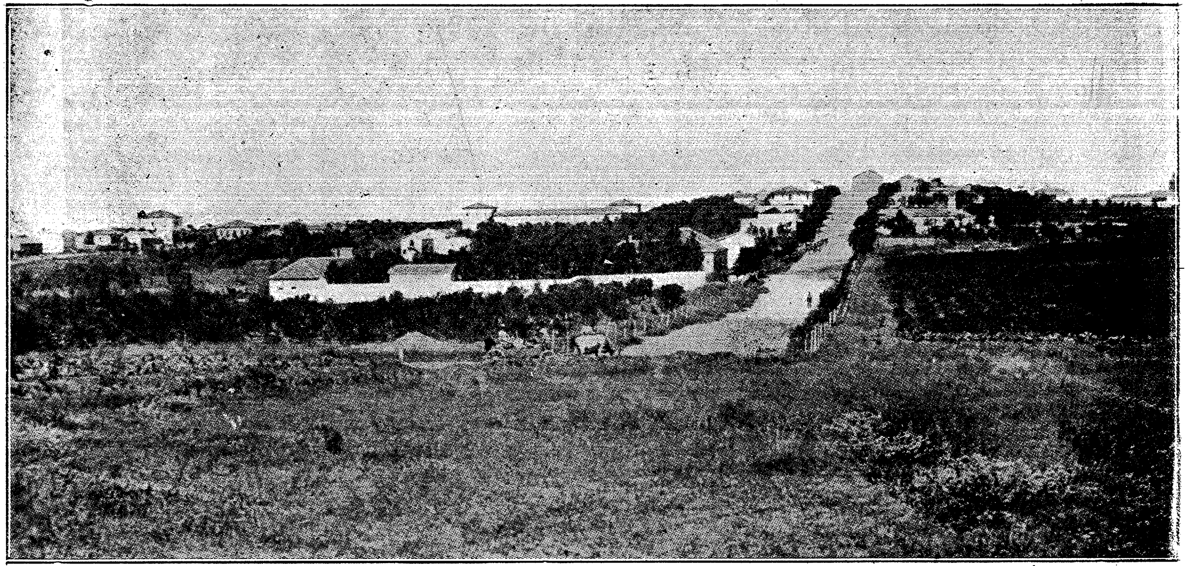

ראשין לציון

די גרינדונג פון ראשון לציון

עס איז שווער צו זאָגן, וועלכער וועג איז געווען דער ריכטיגער. די קאָלאָניסטען האָבען געוויס געמיינט גוט און די אדמיניסטראַציע האָט אפשר ווירקליך געהאַט געוויסע פניות. נאר מען מוז אבער אויך מודה זיין, אז די ערשטע קאָלאָניסטען פון ראשון לציון און אויך פון אַנדערע קאָלאָניען זיינען ניט געווען פון דעם טיפּ, וועלכער קען זיך איבערגעבען צו איינפאַכער ערד־ארבייט. פאר זיי זיינען פלאַנצונגען געווען אן איבערגאַנגס־שטופע צווישען שטאָדטישען לעבען און דאָר־פישען, צווישען מסחר און ערד־ארבייט; עס איז געווען אן ארבייט, וואָס מען האָט געדאַרפט האָבען מעהר שכל, מעהר קאָפּ, ווי שווערע גוף־ארבייט, ווי הענד. און דערפאַר טאַקע זיינען נאָכגעגאַנגען נאָך ראשון לציון כמעט אַלע ערשטע קאָלאָניען: וואָדי־חנין גדרה, פתח־תקוה, זכרון יעקב, ראש פנה, רחובות, חדרה.

די פלאַנצונגען האָבען געמאַכט ראשון לציון פאר א חבצלת השרון, פאר אן אָאזיס אין דער וויסטע, די וויינגערטנער האָבען גע־מאַכט זי פאר דער הויפּט־שטאָדט פון די קאָלאָניען פון יהודה.

דריי מיט א האַלבען יאָהר נאָך דעם גרינדען פון ראשון לציון איז צוגעקויפט געוואָרען דער אנדער טייל באָדען, וועלכער איז געלע־גען צווישען דער קאָלאָניע און די זאמד־בערג, דער שטיק באָדען אויף וועלכען די קאָלאָניסטען פלעגען פאהרען אנטרינקען זייערע פערד. מיט דער קניה איז דער באָדען פון דער קאָלאָניע כמעט ווי פערדאָפּעלט געוואָרען און אין איהר האָט זיך בעזעצט א נייע גרופּע זעלבסטשטענ־דיגע קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען אָבגעקויפט דעם נייעם באָדען, אָדער פאַר וועלכע דער נייער באָדען איז לכתחילה געקויפט געוואָרען.

מיט פיער־פינף יאָהר צוריק איז צוגעקויפט געוואָרען נאָך א שטיק לאַנד אין צפונית־מזרחית זייט פון דער קאָלאָניע. ווען מיר זאָ־לען צורעכענען נאָך א דריי טויזענד דונאם באָדען, וועלכע א גרופּע קאָלאָניסטען האָבען געקויפט אין דרום זייט פון דער קאָלאָניע אין דעם אַראַבישען דאָרף ס ר פ נ ד און א קלענערען שטיק באָדען, וועלכען א פּריוואַט מענש האָט געקויפט אין מערבית־דרומית'דיגע זייט פון דער קאָלאָניע, בעזיצט איצט ראשון לציון כמעט פופצעהן טויזענד דונאם

די גרינדונג פון ראשון לציון

באַדען (עטוואס ווענינער פון פיער טויזענד אמעריקאַנישע אַקער), דאָס הייסט פיער מיט א האלב מאָל מעהר וויפיעל עס איז געקויפט געוואָרען מיט פינף און דרייסיג יאהר צוריק.

אין דעם יאָהר האָט נאָך דער דזשעמאַל־פּאַשאַ, דער גענעראַל־גובערנאַטאָר פון סיריען און ארץ ישראל, געשענקט דער קאָלאָניע די זאמד־בערג, וועלכע ציהען זיך פון מערב זייט ביז צום ים, אן ערך פינף און צוואנציג טויזענד דונאם באָבען. דעם באָדען קענען די קאָלאָניסטען ניט בענוצען צו פלאַנצען אויף איהם וויינגערטענער אָדער מאַנדעל־בוימער. נאָר זיי דענקען איהם צו בעדעקען מיט א וואלד פון פערשיע־דענע בוימער, וועלכע קענען וואקסען אויף זאמדיגען באָדען און וועל־כע קענען דורך זייערע וואָרצלען איינהאַלטען דעם זאמד, אז ער זאָל זיך ניט בעוועגען און זאָל ניט שאַדען דעם גוטען באָדען אין זיינע שכנות. אזעלכע וועלדער האָט מען געפלאַנצט אין פראנקרייך אויף דעם ברעג פון ים און עס איז געלונגען איינצוהאלטען דעם זאָמד און צו שאַפען וועלדער, וועלכע גיבען א שעהנעם איינטראג. צווישען די זאַמד־בערג געפינען זיך אָאזיסען, וועלכע טויגען צו אַנדערע קולטורען אויך. מיט זיי צוזאַמען וועט דאָס האָבען לאַנד קרוב צו א פיערציג טויזענד דו־נאָם, מעהר אלס צעהנפאַך פון דעם ערשטען געקויפטען לאַנד.

די צאָהל פון די איינוואוינער אין דער קאָלאָניע איז אן ערך טויזענד נפשות.

די ערשטע רעוואָלוציע
אין ראשון לציון

1.

עס עקזיסטירט אין דער גאַנצער ציוניסטישער וועלט אַ מיינונג, אַז די אַדמיניסטראַציע פון ראשון לציון אָדער, ריכטיגער, דיא שלעכטע ווירקונג פון דער אַדמיניסטראַציע פון באַראָן ראָטהשילד אויף די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון און פון אַלע קאָלאָניען אין ארץ ישראל האָט ענטדעקט אחד העם; און זעלטען ווער עס ווייס, אַז די קאָלאָניסטען זיינען די ערשטע געווען צו פּראָטעסטירען געגען דעם סיסטעם, וואָס איז געווען איינגעפיהרט דורך די פערוואַלטונג פון דעם באַראָן אין די קאָלאָניען פון ארץ ישראל, און די פּראָטעסטען זיינען געווען אַזוי שטאַרק, אַזוי ענערגיש, אַז פוןביידע צדדים, סאַי מצד די קאָלאָניסטען, סאַי מצד דער אַדמיניסטראַציע האָט מען זיי אַ נאָמען געגעבען רעוואָלוציעס. אַזעלכע רעוואָלוציעס זיינען פאָרגעקומען כמעט אין אַלע קאָלאָניען: אין זכרון יעקב, אין ראש פנה, אין עקרון. נור שטאַרקער ווי אומעטום זיינען זיי געווען אין ראשון לציון. נאָך מעהר, אין דער צייט וואָס אין די איבריגע קאָלאָניען האָבען זיך די קאָלאָניסטען נאָך דער ערשטער רעוואָלוציע איבערצייגט, אַז זיי קענען ניט קעמפּפען מיט דער תקיפ׳ער אַדמיניסטראַציע, און האָבען געמוזט בעשליסען צו שווייגען און פאָלגען די עלטערע, אין דער צייט, וואָס מאַנכע פון די קאָלאָניסטען האָבען זיך ווירקליך געלאָזען געהן מיט׳ן שטראָם און מקבל זיין באהבה אי די גוטע אי די שלעכטע זייט פון דער אַדמיניסטראַציע, זיינען אין ראשון לציון אין א משך פון דריי יאהר פאָרגעקומען צוויי רעוואָלוציעס. ערשט, אַז די צווייטע רעוואָלוציע איז אונטערדריקט געוואָרען און אייניגע פון די טהעטיגסטע קאָלאָניסטען האָבען געמוזט פערלאָזען די קאָלאָניע, ערשט אַז די קאָלאָניסטען האָבען זיך איבערצייגט,

אז פון דער זייט פון זייערע ברידער, די חובבי ציון פון רוסלאַנד, קענען זיי ניט נאר קיין מאַטעריעלע אונטערשטיצונג, נור זאָגאר אַ מאָראַלישע הילף ניט בעקומען, אפילו א גוט וואָרט ניט הערען, האָבען זיי זיך געמוזט אונטערגעבען און געגען זייער ווילען קומען צו דער לאַגע, אין וועלכער עס האָט זיי שפּעטער געפונען אחד העם.

און מעשה שהיה כך היה, אזוי האָט זיך אנגעהויבען די ערשטע רעוואָלוציע.

באלד ווי מיכאל ערלאַנגער האָט אין נאָמען פון באראָן איבערגענומען ראשון לציון, האָט ער בעפוילען צו מאַכען אלע פאַרבערייטונגען, די קאָלאָניסטען זאָלען קענען ארויסגעהן אין דער צייט צו דער ארבייט. די קאָלאָניסטען האָבען מיט גרויס אונגעדולד געוואַרט, אז מען זאָל שוין קויפען פאַר זיי פערד, וועגען, פלוגען און אַנדערע כלים, וועלכע זיינען נויטיג צו דער ארבייט, נאָר עס איז אריבער סיון, אריבער תמוז, אריבער אב, און עס איז נאָך גאָרנישט געטהאָן געוואָרען. עס איז שוין געקומען דער חדש אלול, אין לאַנד האָט אנגעהויבען בלאָזען א ווינד, וועלכער בלאָזט שטענדיג פאַר די רעגענס און וועלכער האָט בעוויזען, אז דער יאָהר וועט זיין א פריהערדיגער יאָהר, און עס איז אַבסאָלוט גאָר נישט געטהאָן געוואָרען. אז איינינע קאָלאָניסטען האָבען געפרעגט הירש'ן פאַרוואָס זעהט ער ניט מען זאָל קויפען די נויטיגע ארבייטס־אינסטרומענטען, האָט ער געענטפערט, אז ער זעהט דערצו קיין נויטיגקייט ניט, „איהר וועט דאָך סאַי ווי סאַי אנטלויפען פון דאנען און פערלאָזען די קאָלאָניע צוזאַמען מיט ארץ ישראל, הײנט אויף וואָס דאַרפט איהר מען זאָל אויסגעבען געלד אויף צו קויפען פערשיעדענע זאַכען. בעקומט זיך אייך אייער שטיצע אין מזומנ'ע געלט, ביז איהר וועט אויפעסען דאָס געלד, וואָס דער נדיב האָט אייך בעשטימט, און דערנאָך וועט איהר אוועקפאָהרען...״ אָן אַנדערש מאָל האָט ער אין א געשפּרעך זיך אויסגעדריקט, אז אַלע רוסישע אידען זיינען ניט ווערט דעם שטריק, אויף וועלכען מען דאַרף זיי אויפהענגען... אַזעלכע ווערטער האָבען געבראַכט די קאָלאָניסטען צו פערצווייפלונג. זיי האָבען פערשטאַנען, אז זיי זיינען אליין אין דעם שולדיג. זיי האָבען ניט געדאַרפט מבטל זיין זייער ועד, זייערע

אספות און דערמיט איבערגעבען די גאנצע פיהרונג פון דער קאָלאָניע אין די הענד פון דער אדמיניסטראציע. זיי האָבען בעשלאָסען צו פעררינכטען וואס זיי האָבען קאליע געמאכט. זיי האבען געמאַכט אַן אספה און אויס־געקליבען א ועד פון פינף מענשען. עס פערשטעהט זיך, אז ביי די וואהלען האָט מען שוין ניט געקוקט ווער עס האָט שטימרעכט אין דער קאָלאָניע: אלע זיינען געווען גלייך. מען האָט אבער דאך געפונען פאר נויטיג, אז אין ועד זאָל זיין איינער פון די זעקס משפחות און איינער פון די בילו׳צעס. פון די לעצטע בין איך געווען דער פארשטעהער אין דעם ניי־אויסגעקלי־בענעם קאָמיטעט.

די הויפט־אויפגאַבע פון ועד איז געווען צו רעדען מיט דער אדמיני־סטראציע אים נאָמען פון דער קאָלאָניע און פערלאַנגען, אז די פאַרבעריי־טונגען צו דער ארבייט זאָלען שנעל געמאַכט ווערען. אין ראשון לציון איז דיא אדמיניסטראציע בעשטאַנען פון דעם פראַנצויז, דעם גערטנער דיגור. ער האָט געהערט פון דער בעוועגונג אין דער קאָלאָניע און האָט זיך אביסעל איבערגעשראָקען. אין די עטליכע חדשים, וועלכע ער האָט ביי אונז פער־בראַכט, האָבען די קאָלאָניסטען געמיינט, אז זיי רעדען מיט איהם דייטש, ער האָט אבער קיין דייטש ניט געקענט און האָט זיך אויסגעלע־רענט פון די קאָלאָניסטען צו רעדען אביסעל אידיש, וואס ער האָט אויך געהאלטען פאר דייטש... ער פלעגט אלע טאג אין דער פריה קומען אין ראשון לציון פון מקוה ישראל רייטענדיג, זעלטען פלעגט ער בלייבען נעכטיגען אין דער קאָלאָניע. בעזונדערס פלעגט ער אוועקפאָהרען פרייטאָג פאַרנאַכט און פלעגט זיך אומקעהרען זונטאג פריה. איינמאָל איז ער געבליבען אויף שבת. געהענדיג פארביי א הויז, האָט ער דערהערט ווי מען זינגט און האָט געפרעגט דעם בעל־הבית פון שטוב, ווער זינגט דאס. „דאס זינגט דער שאוחעט זמאירעם״—האָט ער איהם געענטפערט. פון דעם ענטפער קען שוין דער לעזער פערשטעהען, וואס פאר א דייטש ער האָט זיך אויסגעלערנט ביי אונז אין קאָלאָניע.

דעריבער אז דער ועד האָט בעשלאָסען מיט איהם דורכצורעדען זיך, ווי עס דארף צו זיין, איז ניט געווען קיין אַנדער מיטעל, אז איך אליין זאָל מיט איהם רעדען. ווייל איך בין געווען דער איינציגער אין קאָלאָניע,

וועלכער האָט געערדט פראַנצויזיש. דיגור אָבער האָט געוואָלט דעם גע־שפּרעך אויסמיידען. דעריבער האָט ער מיט אַ טאָג פריהער געזאָגט, אַז איך זאָל מאָרגען פאָהרען אין דער דייטשער קאָלאָניע שרונה צו נעהמען צוויי פּלוגען, וועלכע ער האָט בעשטעלט פאַר דער קאָלאָניע. איך האָב געפרעגט מיינע חברים אין ועד, וואָס זאָל איך טהאָן, פאָהרען אין שרונה און ניט זיין ביי דער אונטעררעדונג אָדער אָבלעגען דעם פאָהרען? דער ועד האָט בעשטימט איך זאָל ניט פאָהרען: מען האָט געוואַרט אויף די פּלוגען אזא לאַנגע צייט, וועט מען וואַרטען נאָך אַ טאָג. דערצו האָט מען נאָך קיין פערד ניט געקויפט און ארויסגעהן אַקערען האָט מען נאָך ניט געקענט. דער רעגען איז נאָך אויך ניט ארויסגעפאַלען. מיט איין וואָרט, מ׳האָט געקענט וואַרטען.

דיא אונטעררעדונג מיט דיגור עז האָט קיינע וויכטיגע רעזולטאַטען ניט געבראַכט: ער האָט אַלעס ארויפגעלעגט אויף הירש׳ן. נאָר מיר האָט ער ניט געקענט מוחל זיין, וואָס איך האָב ניט געפאָלגט. און ווען אויף מאָרגען, פרייטאָג, בין איך געקומען נעהמען דאָס געלד פאַר אַ וואָך, האָט ער מיר אָבגערעכענט פאַר צוויי טעג צוויי פראַנק אַלס שטראָפע. איך האָב איהם ערקלערט אַז איך האַלט מיך ניט פאַר שולדיג און האָב ניט געוואָלט נעהמען ווייניגער געלד, וויפיעל מיר איז געקומען נאָך דער רעכנונג. מיך האָבען אונטערשטיצט אַלע בילו׳יצעס, וועלכע האָבען צוריקגעבראַכט דאָס געלד, וואָס זיי האָבען שוין בעקומען. באַלד איז דיגור אָוועקגעפאָהרען אויף שבת אין מקוה ישראל. זונטאָג איז ער געקומען צוריק מיט פרישע קרעפטען. הירש האָט איהם אנגעזאָגט, אַז ער זאָל אונז ניט נאָכגעבען. ער איז באַלד געקומען אין הויז, אין וועלכען עס האָבען זיך געפונען די בילו׳יצעס און האָט זיך אנגעהויבען צו בייזערען. מיר האָבען איהם געענט־פערט, און ער איז אָוועק מיט כעס. דאַ האָט זיך איהם געטראָפען, אַז ער האָט זיך פר אַ קליינינגקייט פערטשעפעט מיט יעקב חנקין, אַ זוהן פון דעם קאָלאָניסט יהודה ליב חנקין (דער „דיאיקי״) און ער, חנקין, האָט איהם געזאָגט אויף זיין דייטש: „דוממער קערל״. דיגור איז צוקאָכט געוואָרען און איז געלאָפען אויסגיסען זיין הארץ פאַר איינעם פון די עלטערע קאָלאָניסטען, פייוועל הייסמאַן. דער האָט געוואָלט טרייסטען איהם און

האָט זיך גענומען רעדען מיט איהם ריין דייטש. נאָר זיין גאַנצער דייטש איז בעשטאַנען פון די ווערטער יאַ, יאַ, (טאַקי מיט אַ פּתח!...) דיגור האָט אָבער געמיינט, אַז מיט די ווערטער וויל ער אויך זאָגען, אַז ער איז אַ „דוממער קערל״. ער איז געוואָרען נאָך מעהר אין כעס און איז אַוועקגע־לאָפען אין שטאַל, געכאַפּט שנעל זיין פערד און איז אַוועקגעלאָפען אין מקוה ישראל. מעהר איז ער שוין אין ראשון לציון ניט געקומען. ער איז געוואָרען גערטנער אין זכרון יעקב. אין ראשון לציון איז שפּעטער גע־קומען אַן אַנדער גערטנער, קאַוועלאַן, עס פערשטעהט זיך, אויך אַ פראַנ־צויז, וועלכער האָט געזעהן אַ סך וויינגערטענער אין אַלזשיר, און וועלכער איז געווען אַ גרויסער מבין אויף קאָניאַק. אמת זיינע מבינות האָט איהם מעהר געצויגען צום כמות ווי צום איכות, מעהר צו דער קוואַנטיטעט ווי צו דער קוואַליטעט. נאָר דאָס איז אויך געווען אַ מעלה, בעזונדערס שפּעטער, אַז עס איז געווען אַ זאָרג, וואָהין צו פערקויפען דעם ראשונ׳ער וויין און קאָניאַק. מען האָט געזאָגט, אַז נאָך צוויי אַזעלכע קאַוועלאַנס און די פראַגע וואָלט געוואָרען אויס פראַגע...

פלאַנצען וויינגערטנער האָט ער אָבער ניט געקענט. ער פלעגט, ווי מ׳זאָגט, פלאַנצען די וויינשטאָקען מיט׳ן קאָפּ אַראָב...

.2

נאָך ראש־השנה האָט די רעוואָלוציע אויסגעבראָכען נאָך שטאַר־קער. מוצאי יום־טוב אויף אַן אסיפה פון די קאָלאָניסטען איז בעשלאָסען געוואָרען אויפצוטרעטען ענערגיש. צו ערשט האָט מען געשיקט קיין פּאַריז אַ דעפּעשע און נאָך איהר איז אַוועק אַ בריעף. די דעפּעשע און דער בריעף זיינען געשיקט געוואָרען אין צוויי צאָפּיעס, איינע צו ערלאַנגערן און די אַנדערע צום רב צדוק הכהן. עס פערשטעהט זיך אַז אַלעס איז געווען געשריבען אין פראַנצויזיש, און דער שרייבער האָב איך נאָר געקענט זיין. אונטערגעשריבען זיינען געווען אַלע קאָלאָניסטען, ניט נאָר דער ועד אליין. מיר האָבען זיך בעקלאַגט אויף הירש׳ן און אויף זיין פיהרונג מיט דער קאָלאָניע, און מיר האָבען איינפאַך בעשולדיגט איהם, אַז ער זוכט איהר אונטערגאַנג.

מיט צעהן טאָג שפּעטער האָבּען מיר אָוועקגעשיקט נאָך אַ צוויי־טען בּריעף, וועלכער איז געווען נאָך שאַרפער פאַר דעם ערשטען. אויף אונזערע בּריעף און דעפּעשען, האָבּען מיר בּעקומען פון פּאַריז אַן ענטפער, אַז דער ענטפער איז בּיי הירש'ן. פון פּאַריז האָט מען איהם ווירקליך אָבּגעשיקט אונזערע בּריעף און מען האָט בּיי איהם געפרעגט, וואָס דאָס בּעדייט. מ'קען זיך פאָרשטעלען דעם כעס און דעם צאָרן פון הירש'ן, אַז ער האָט איבּערגעלייענט דאָס וואָס מיר האָבּען וועגען איהם געשריבּען! נאָר ער האָט פערשטאַנען, אַז אַוועקמאַכען מיט'ן האַנט אַ גאַנצען קהל, זאָגען אַז אַלע ראשונ'ער זיינען ליגנער, איז ניט טאַקטיש. דעריבּער האָט ער ארויפגעוואָרפען די גאַנצע שולד אויף מיר אַליין. ער האָט ער־קלערט אין פּאַריז, אַז די קאָלאָניסטען מיינען גאָר ניט דאָס וואָס זיי האָבּען אונטערגעשריבּען, נאָר צווישען זיי איז פאַראַן אַ רוסישער סטודענט, וועלכער בּונטעוועט זיי. אַלס ראיה האָט ער אויפמערקזאַם געמאַכט, אַז די בּריעף האָבּען דיזעלבּע האַנדשריפט ווי מיין אונטערשריפט הייסט דאָס, אַז איך האָבּ אַליין געשריבּען די בּריעף און די איבּריגע קאָ־לאָניסטען האָבּען ניט געוואוסט, וואָס זיי האָבּען אונטערגעשריבּען.

אין פּאַריז האָט מען אָנגענומען די מיינונג. מ'דאַרף ניט פערגעסען, אַז דאָס האָט אַלעס פּאַסירט נאָר מיט אַנדערהאַלבּען יאָהר שפּעטער, ווי עס איז געהרג'עט געוואָרען דער רוסישער קיסר אלכסנדר דער צווייטער, און אין יענער צייט האָט אין גאַנץ אייראָפּאַ אַ רוסישער סטודענט געהאַט אַ נאָמען פון אַ ניהיליסט, אַנאַרכיסט און פון אַנדערע שרעקליכע און גע־פעהרליכע מענשען.

חול המועד סכות זיינען אַלע קאָלאָניסטען געפאָהרען אין מקוה ישראל אויסצוהערען דעם ענטפער פון פּאַריז לויט דער דעפּעשע וועלכע מיר האָבּען בּעקומען. נאָר אין מקוה ישראל האָבּען מיר געטראָפען א ל י ה ו ש י ד, וועלכער איז דאַן צום ערשטען מאָל געקומען אין ארץ־ישראל. ער האָט זיך אונז פאָרגעשטעלט אַלס פערטרעטער פון בּאַראָן ראָטשילד און האָט אונז געפרעגט, וואָס זיינען מיר געקומען טהאָן אין מקוה ישראל. מיר האָבּען געזעהן, אַז ער איז ארויס פון פּאַריז נאָך איידער אונזערע בּריעף און דעפּעשען זיינען אָנגעקומען און ער האָט נאָך קיין

פאַללמאַכט צו ענטשיידען אלע פראַגען, וועלכע האָבען אונז אינטערעסירט. דעריבער האָבען מיר אין יענעם מאָמענט גאַר ניט געוואָלט רעדען מיט איהם און אויך ניט רעדען מיט הירש'ן פריהער, ווי מיר האָבען מיט איהם גערעדט. מיר האָבען איהם געענטפערט, אז מיר זיינען געקומען אויף נעטער'ס קבר, ווייל אין יענעם טאָג איז געוואָרען פונקט א יאהר ווי נע־טער איז געשטאָרבען... אויף מאָרגען איז ער ווירקליך געקומען אין ראשון לציון. מיר האָבען איהם דערצעהלט אונזער לאַגע און אלע קלאַגעס אויף הירש'ן. ער האָט אונז אויסגעהערט און האָט צוגעזאָגט אלעס צו שרייבען קיין פאַריז. און עס ווייזט אויס, אז ער האָט טאַקע געשריבען און אונז א טובה געטהאָן. ער, שיד, אז געוואָרען נאָך דעם דער גאַנצער בעל־הבית איבער די קאָלאָניען פון באַראָן אין ארץ ישראל און אין זיינע אינטערעסען איז געווען צו בעזייטיגען הירש'ן.

דערווייל איז די שטיצע פון דער קאָלאָניע אבגעשטעלט געוואָרען. איינע פון די שווערסטע עפּיזאָדען פון יענער מלחמה איז געווען א בריעף פון באַראָן ראָטשילד צו די קאָלאָניסטען. דער בריעף איז געווען גע־שריבען אונטער דעם איינפלוס פון הירש'ס בריעף געגען אונז דעריבער איז ער געווען העכסט בעליידיגענד. ער האָט גערופען די קאָ־לאָניסטען בעטלער, שנאָרער, אונדאַנקבאַרע מענשען, דור המדבר און זאָ ווייטער. נאָר די שפּעטערדיגע ארבייט פון באַראָן פאַר ארץ ישראל און זיין ליעבע צו דעם לאַנד און זיין קאָלאָניזאַציע האָבען געמאַכט די קאָלאָניס־טען פערגעסען אָן דעם בריעף. איצט פערשטעהט מען גאַנץ גוט, אז ער איז געווען דיקטירט פון אונוויסענהייט דורך דעם וואָס הירש האָט גע־האַלטען אין איין פערלוימדען די קאָלאָניסטען.

דערווייל איז אנגעקומען אלס דירעקטאָר אין ראשון לציון ה' ב ן ש י מ ו ל, וועלכער איז פריהער געווען א לעהרער אין מקוה ישראל. כאָטש ער איז געקומען פון מקוה ישראל און איז געשטאַנען אונטער דעם איינפלוס און אונטער דער האנד פון הירש'ן, האָט ער בעשלאָסען אריינ־צולעגען זיך אין א שלום. די לאַגע פון די קאָלאָניסטען איז געווען שרעקליך פיעלע האָבען געהונגערט. בן שימול האָט אָבער ניט געהאַט קיין רעכט ארויסצוגעבען געלט די קאָלאָניסטען. נאָר ער האָט זיך ערלויבט איין

קליינינגקייט: ער האָט בעשטעלט אין יפו א וואָגען ברויט, וועלכען מען האָט אריינגעפיהרט אין קאָלאָניע, די, וועלכע האָבען דאָס איבערגעלעבט און די וועלכע האָבען געזעהן, ווי אנשטענדיגע בעלי בתים זיינען גע־גאַנגען צום וואָגען און האָבען איינפאַך געכאַפּט פון איהם לעבלעך ברויט אוועקצוטראָגען צו די הונגעריגע קינדער, וועלען דאָס קיינמאָל ניט פערגעסען.

ענדליך איז דעם ערשטען יאנואר 1884 אנגעקומען פון באַראָן א דעפּעשע, אין וועלכער עס איז געשטאַנען פאָלגענדעס: „מיר ערלויבען ווידער איינצופיהרען די שטיצע, נאָכדעם ווי די קאָלאָניסטען אליין וועלען ארויסטרייבען (פון דער קאָלאָניע) דעם סטודענט בעלקינד". די קאָלאָ־ניסטען האָבען דערפון ניט געוואָלט הערען און זיינען געווען גרייט ווייטער צו קעמפען. איך האָב אָבער געזעהן, אז פאַר די קאָלאָניסטען איז געווען אונמעגליך פאָרטצוזעצען דעם קאַמפּף. פיעלע פון זיי האָבען איינפאַך געהונגערט און הילף האָט מען פון אן אנדער קוועלע ניט געקאָנט קריגען. איך בין דאַן אליין אריינגעגאַנגען צום דירעקטאָר און האָב איהם ער־קלערט, אז איך געה אליין אוועק פון דער קאָלאָניע.

דער דירעקטאָר האָט זיך זעהר דערפרעהט, וואָס די פראַגע איז געלייזט געוואָרען און האָט מיר פערשפּראָכען, אז מיין אוועקגעהן וועט ניט האָבען קיין שלעכטע רעזולטאַטען פאַר מיין ברודער און מיין שוועס־טער, וועלכע האָבען ביידע געהערט צו די בילו'צעס. די קאָלאָניסטען האָבען זיך געטרייסט דערמיט. וואָס מיין אוועקגעהן איז געווים נאָר אויף א קורצער צייט, אז איך וועל שפּעטער קענען צוריק אריין אין דער צאָהל פון די קאָלאָניסטען. זיי האָבען בעשלאָסען מיר צו צאָהלען פון זייערע קעשענעס די דרייסיג פראַנק א חודש, וועלכע איך פלעג בעקומען פון דער אדמיניסטראַציע. דער בעשלוס איז געבליבען נאָר אויפ'ן וואָרט און איז קיינמאָל ניט אריבער למעשה, נאָר איין מאָל האָט מיר איינער פון זיי געגעבען א פראַנק.

איך אליין האָב אנגענומען מיין אוועקגעהן פון דער קאָלאָניע אלס אויסשליסונג פון דער צאָהל פון די קאָלאָניסטען, דאָס הייסט איך האָב פערלוירען דאָס רעכט צו בעקומען עטוואָס פון דער אדמיניסטראַציע:

ערד, אַ הויז, ארבייט, שטיצע איך האָב אבער גערעכענט, אז אַלס אַ פּריוואַט מאַן קען איך בּלייבען אין הויז פון מיין ברודער און מיין שוועס־טער. נאָר איך האָב געהאַט אַ טעות! אין עטליכע טעג ארום האָט בן שימול ערקלערט, אז דער קאָלאָניסט, ביי וועמען איך וועל נעכטיגען אַ נאַכט, וועט בעצאָהלען פּופּצעהן פראַנק שטראַף. אום ניט צו שאַדען מיין ברו־דער, בין איך ניין אַ זייגער ביי נאַכט אוועק פון זיין הויז און אוועקגעגאַנ־גען שלאָפען צו יוסף פיינבערג'ן ע"ה. ער האָט קיין שטיצע ביי דער אד־מיניסטראַציע ניט גענומען און האָט ניט מורא געהאַט פאַר דער שטראָף. און אויף מאָרגען זעקס אַ זייגער אין דער פריה, בין איך אוועק צו פוס אין יפו.

דערמיט האָט זיך פאַר מיר אנגעהויבען אַ לעבען, פון וועלכען מ'קען זיך איצט ניט מאַכען קיין פאָרשטעלונג. די גאַנצע וועלט פאַר אונז איז געווען דאַן ראשון לציון. קיין אַנדערע קאָלאָניעס האָבען נאָך דאַן אין יהודה ניט עקזיסטירט. אין יפו אויסער די פינף חיים'ס זיינען כמעט קיין אידען ניט געווען. ביי חיים בעקער האָב איך געקענט אמאָל אי־בערשלאָפען אַ נאַכט און אויפעסען אַ פיינקוכען און ביי אַ נייעם אידען, ר' ליב ביעדער, וועלכער האָט געהאַט אַ קליין קרעמעלע אין אַ ווינקעל פון אַ גאַס, האָט מען געקענט אויפעסען אַ געבאַקטען לעבערעל מיט ברויט אָדער אויסטרינקען אַ בּלאַסע גלאַז טהעע, נאָר אויף די אלע זאכען האָט מען צום אומגליק געדאַרפט האָבען געלט...

שווערער ווי מיט אלץ איז געווען מיט'ן שלאָפען. אז עס פלעגט ווערען נאַכט, פלעג איך אַנהויבען צו קלערען, וואוהין געהט מען שלאָפען, און גאַנץ אָפט פלעג איך אין דער פינסטער אוועקגעהן אין ראשון לציון (דריי שעה צו פוס). דאָרט שלאָפען און פאַרטאָג אוועקגעהן צוריק אין יפו. כדי לקיים זיין פאַר'ן דירעקטאָר דעם פסוק: „ולא ידע בשכבי ובקומי." אויף שבת פלעג איך אלע מאָל געהן אין ראשון לציון, ווייל אויף שבת פלעגט דער דירעקטאָר אוועקפאָהרען אין מקוה ישראל, און איך פלעג קענען פריי ארומגעהן אין דער קאָלאָניע. נאָר אין ראשון לציון אריין פלעג איך מוזען געהן ניט מיט'ן וועג נאָר מיט די פעלדער, כדי ניט צו

בעגעגענעז בן שימול אויפ'ן וועג נאָך מקוה ישראל. און מיט דעם זעלבען אופן פלעג איך דאַרפען זונטאָג פריה אומקעהרען זיך קיין יפו.

ווען עס איז ריכטיג אַז, צרת רבים — חצי נחמה, האָב איך באַלד געקענט טרייסטען זיך דערמיט, אַז צו מיר זיינען צוגעשטאַנען נאָך צוויי חברים. איינער פון בילו'צעס, וועלכע זיינען געווען אין ראשון לציון, און איינער פון די חברים, וועלכע האָבען געאַרבייט אין מקוה ישראל. דער ערשטער, ה' ראסטאָווסקי, האָט ניט געקענט איבערטראָגען די נייע אָרדנונג אין ראשון לציון און דער צווייטער האָט זיך ניט געלאָזען בע־ליידיגען פון הירש'ן. מיר זיינען געווען דריי און פלעגען צוזאַמען אַרומ־וואַנדלען איבער יפו און אַרום דער שטאָדט.

ענדליך האָבען מיר בעשלאָסען אַוועקצוגעהן קיין ירושלים. און פאַר אַזאַ וועג האָב איך זיך געמוזט זעגענען מיט מיין ברודער און מיין שוועסטער. וויסענדיג, אַז איך פערלאָז זיי אויף אַ לענגערער צייט, האָב איך געוואָגט אריינגעהן אין ראשון לציון ביי טאָג. איך בין צוגע־גאַנגען צו דעם הויז, וואו מיין ברודער האָט געוואוינט און האָב געפונען איהם מיט מיין שוועסטער אויפ'ן גאָרטען ביים הויז, וואו זיי האָבען גע־זעהט קאַרטאָפעל. לעבען זיי זיינען געשטאַנען בן שימול מיט דעם פראַנצויז דעם גערטנער קאָוועלאָן. איך בין צוגעגאַנגען, האָב זיך מיט זיי בעגריסט און האָב זיי געזאָגט, אַז אַזוי ווי איך וויל אַוועקפאָהרען קיין ירושלים, בין איך געקומען נעהמען מיינע זאַכען.

— „ווי?" — האָט דער דירעקטאָר אויסגעשריען: — אייערע זאַכען זיינען נאָך דאָ?!"

„וואו דען זאָלען זיי זיין?" — האָב איך געפרעגט, — „אַז איך האָב נאָך אין יפו קיין הויז ניט." — דאָך האָט ער ערלויבט מיין ברודער זאָל מיט מיר אריינגעהן אין הויז, מיר האָבען אָבגערוהט, אָבגעטרונקען טהעע און דערנאָך האָט דער ברודער איינגעשפּאַנט זיין מוילטיר אין זיין וועגיל מיט צוויי רעדער און האָט אונז אַלע דריי אַוועקגעפיהרט ביז רמלה, פון דאָרטען זיינען מיר צופוס אין אַ גרויסען רעגען אַוועק קיין ירושלים.

3

אין ירושלים האָב איך פערבראַכט א חדש צייט און דעם זעקסטען אדר האָב איך זיך אומגעקעהרט אין יפו. איך האָב געוואָלט דעם זעלבען טאָג נאָך זיין אין ראשון לציון. קיין דיליזשאַנסען צווישען יפו און דער קאָלאָניע זיינען נאָך דאַן ניט געגאַנגען. איך האָב אָבער געפונען א קאָלאָניסט, וועלכער איז מיט זיין אייגענעם וואָגען געקומען פון דער קאָלאָניע אין יפו. איך האָב איהם געפרעגט, אויב איך וועל קענען מיט איהם אונטערפאָהרען, האָט ער מיר געענטפערט: יאָ. איך בין דעם גאַנ־צען טאָג אַבגעזעסען אין יפו און געוואַרט ביז וואַנען דער וואָגען וועט געהן. ענדליך שוין אין אָוונד, אז ער האָט שוין געהאַלטען ביים אוועקפאָהרען, האָט מיר דער קאָלאָניסט געזאָגט, אז ער קען מיך ניט נעהמען אויף זיין וואָגען, ווייל ער האָט מורא פאַר דעם דירעקטאָר. פאַר מיר איז דאָס אָבער קיין אַבהאַלט ניט געווען און כאָטש עס איז גע־וואָרען גוט נאַכט, בין איך אוועק צופוס אין ראשון לציון. פאַר מיר איז דאָס קיין נייעס ניט געווען. פורים האָב איך זיך דעם ערשטען מאָל בעגעגענט מיט דעם דירעקטאָר אין ראשון לציון, אָפען, ביי אייניגע קאָלאָניסטען אין די הייזער. איך האָב מיט איהם גערעדט און גאַנץ אָפט בענוצט דעם אויס־דרוק „אונזער קאָלאָניע”. די גזרה איז שוין געווען פאַריבער. דאָס הייסט איך בין געווען אוים קאָלאָניסט אין ראשון לציון, אָבער איך האָב געקענט זיין ביי מיין ברודער און העלפען איהם אין דער אַרבייט.

ארום פסח איז אָנגעקומען אין ראשון לציון א נייער דירעקטאָר, א רוסישער איד, יהושע אסאָוועצקי. די מעשה מיט זיין קומען אין ארץ ישראל איז אזוי געווען: אז עס האָבען זיך אָנגעהויבען די פּאָגראָמען אין רוסלאַנד, האָבען פיעלע אידען זיך געלאָזט לויפען קיין אַמעריקאָ, אין פערשיעדענע אייראָפּעאישע לענדער, אָבי ארויסכאַפּען זיך איבער דער רוסיש־עסטרייכישען גרעניץ. די, וועלכע האָבען געהאַט מיטלען זיינען דער־פאָהרען וואהין זיי האָבען געוואָלט. אָבער א גרויסער טייל פון זיי איז געבליבען שטאַקען ניט ווייט פון גרעניץ און האָבען ניט געקענט ריהרען זיך פון אָרט. אין דער קליינער שטאָדט בראָד, אין עסטרייך, ביים רוסי־שען גרעניץ האָבען זיך צונויפגעקליבען ביז צוועלף טויזענד מענשען. אין

שטאָדט איז פאַר זיי קיין פּלאַטץ ניט געווען און זיי זיינען געזעסען אין בּיידלעך אויסער דער שטאָדט און האָבּען געליטען פון קעלט און פון נעץ, און דערבּיי גאַנץ גוט צוגעהונגערט. דאַן האָט די חברה כל ישראל חברים געשיקט אין בּראַד איהרען אַ פאָרשטעהער, קאַרל נעטטער, אום צו זעהן וואָס עס איז צו מאַכען מיט דיא אידען. ער האָט דאָרט געהאַט אַ היבּש שטיקעל אַרבּייט. דעם גרעסטען טייל האָט ער אָבּגעשיקט אין רוסלאַנד צוריק. אַ קלענערען טייל קיין אַמעריקע און האָט ווי עס איז ריין גע־מאַכט בּראַד. ער האָט אפילו גערעדט דייטש; פונדעסטוועגען, אום בּעסער צו פערשטעהן די אידען האָט ער צווישען זיי געפונען צוויי יונגע לייט, וועלכע האָבּען גערעדט פראַנצויזיש, און האָט זיי געמאַכט פאַר זיינע העלפער. איינער פון די צוויי איז געווען אַ ס אַ וו ע צ ק י און דער אַנדערער אַ ש ר י. פון דער גאַנצער מאַסע אידען האָט ער אויסגעקליבּען אַכט־און־צוואַנציג קינדער און האָט זיי אוועקגעשיקט קיין ארץ־ישראל אין מקוה ישראל, אונטער דער פיהרונג פון דיזע צוויי יונגע לייט, וועלכע זיינען גע־וואָרען לעהרער אין מקוה ישראל. זיי האָבּען געפיהרט פריינדשאַפט מיט די קאָלאָניסטען און פלעגען אָפט קומען צו זיי צו גאַסט. בּעזאָנדערס האָט דאָס געטהאָן אַסאָוועצקי, ווען די בּילו׳צעס האָבּען געאַרבּייט אין מקוה ישראל פלעגט ער כמעט אַלע שבת קומען צו אונז פערבּרענגען און האָט פיעל מאָל געזאָגט אז ער וואָלט געוואָלט ווערען אַ בּילו׳יעץ און אַריינטרעטען אין אונזער חברה.

ווען מען האָט איהם בּעשטימט פאַר אַ דירעקטאָר אין ראשון לציון זיינען די קאָלאָניסטען געווען זעהר צופרידען. זיי האָבּען אין איהם גע־זעהן ניט נאָר אַ פערזענליכען גוטען פריינד, נאָר אַן אייגענעם מענשען, וואָס פערשטעהט זייער שפּראַך, זייער כאַראַקטער, זייער אידעאַל.

מיט דעם האָט זיך אייגענטליך געענדיגט די ערשטע רעוואָלוציע, און געענדיגט זיך מיט אַ זיעג פאַר די קאָלאָניסטען. אין זייערע פאָדע־רונגען האָבּען זיי אַלע מאָל בּעטאָנט, אז זיי ווילען האָבּען פאַר אַ פערמיט־לער צווישער זיי און דער אדמיניסטראַציע אַ רוסישען אידען, מיט וועמען זיי זאָלען זיך קענען צונויפריידען. און זייער וואונש, זייער פאָדערונג איז ערפילט געוואָרען. אַ חוץ דעם איז הירש גענצליך בּעזייטיגט געוואָרען

פון דער פערוואַלטונג פון דער קאָלאָניע. דיגור איז אַוועק, און דער נייער גערטנער, קאַוועלאַן, האָט זיך נישט געמישט אין דער פּאָליטיק פון דער קאָלאָניע. די קאָלאָניסטען האָבען בעקומען רעגעלמעסיג זייער שטיצע און אין קאָלאָניע האָט געהערשט שלום ושלוה. נאָר איין מענש האָט געליטען פון דער רעוואָלוציע: דאס איז געווען מיינע וועניגקייט. נאָר מיינע ליידען זיינען פערהעלטניסמעסיג אויך באַלד געקומען צו ענדע. די רוסישע חובבי ציון האָבען געהאַלטען פאר די קאָלאָניסטען און עס איז צו גלויבען, אז דיזער האַלטען האָט געווירקט אויף די פּאַריזער הערען און האָט ביי־געטראָגען צו דעם זיעג פון די קאָלאָניסטען. בעזונדערס איז דאָס צו זעהן פון מיין פּערזענליכער געשיכטע. איך האָף, אז די לעזער וועלען מיר מוחל זיין, ווען איך וועל אַביסעל רעדען וועגען זיך אליין, ווייל דערפון וועלען זיי זעהען די פערהעלטניסען, וועלכע האָבען דאַן עקזיסטירט און געהערשט.

א דאַנק דער שתדלנות פון מיין פריינד אברהם שלום פריעדבערג ז״ל, וועלכער איז דאַן געווען דער צווייטער רעדאַקטאָר פון „המליץ״ האָט דער בעוואוסטער נדיב ק״ז וויסאָצקי ז״ל מיר געגעבען מיטלען צו קויפען א שטיקעל לאַנד אויף מיין א י ג ע נ ע ם נאָמען און וואו איך וויל, און די געזעלשאפט חובבי ציון האָט מיר געגעבען טויזענד רובל אויף די איבריגע זאַכען פון קאָלאָניזאַציע. איך האָב געקויפט א חלק לאַנד אין דער קאָלאָניע גדרה, וועלכע האָט זיך דאַן געגרינדעט. דער פאַקט אליין האָט געווירקט, אז מען זאָל מיך לאָזען רוהיג זיצען אין ראשון לציון. מען האָט געזעהן אז די וועלט איז ניט הפקר, אז עס איז פאַראַן אַ דעת הקהל און מען האָט זיך מיט איהר גערעכענט. מיט א יאהר שפּעטער האט אים נאמען פון די רוסישע אידען בעזוכט ארץ ישראל ק״ז וויסאָצקי. ער האָט בע־שטימט, אַז די חובבי ציון זאלען העלפען די קאָלאָניען פּתח תקוה און גדרה. אַוועקפאָהרענדיג האָט ער איבערגעגעבען די גאַנצע פיהרונג פון די געשעפטען פון חובבי ציון צו אן אראַבישען אָדער אַ מאַראָקאַנישען אידען, אברהם מויאל ז״ל, און צו איהם אלס מזכיר איז בעשטימט גע־וואָרען ה׳ אליעזר רוקח, וועלכער איז טאַקע געקומען אין ארץ ישראל אינאיינעם מיט וויסאָצקי׳ן. אין דער אמת׳ן איז רוקח א געבאָרענער אין ארץ ישראל, אין צפת, נאָר ער איז ארויסגעפאָהרען אין אייראָפּאַ, האָט

רעדאַקטירט אין רומעניען א צייטונג „היועץ", איז געווען איינער פון די ערשטע חובבי ציון און איהם האָט וויסאָצקי מיטגעבראַכט אין ארץ ישראל אלס זיין סעקרעטער.

מויאל האָט געפיהרט די ארבייט גאַנץ ענערגיש און ניט שלעכט. נאָר ער איז באַלד קראַנק געוואָרען. מען האָט איהם פריהער אָבגעשניטען א פוס און דערנאָך איז ער פאַרט געשטאָרבען. דורך זיין לאַנגע קראַנקהייט און זיין שטאַרבען זיינען די געשעפטען פון די חובבי ציון געקומען אין א גרויסער אונאָרדנונג. מען האָט געדאַרפט געפינען א מענשען, וועלכער זאָל איבערנעהמען אויף זיך די אַרבייט און ברענגען אין איהר אָרדנונג. וואַרטען ביז עס וועט קומען א מענש פון רוסלאַנד איז געווען אונמעגליך. עס איז געווען ארבייטס־צייט. די ענינים פון די קאָלאָניסטען זיינען געווען פערפלאָנטערט און מען האָט געמוזט איילען. דאָ האָט זיך רוקח דערמאָנט אויף הירש'ן. הירש איז געווען א פערזענליכער פריינד פון דעם פער־שטאָרבענעם מויאל און אוים פריינדשאַפט איז ער געווען גענייגט צו ברענגען אין אָרדנונג דאס וואס איז געווען אין אונאָרדנונג. קיין בעסערער מענש איז דאַן טאַקע אין יפו אויך ניט געווען. פון דער ראשון לציון'ער רעוואָלוציע זיינען שוין אריבער צוויי יאָהר און אין דער צייט האָט זיך פיעלעס איבערגעביטען, פיעלעס פערגעסען געוואָרען. טעלעגראַפיש האָט רוקח פאָרגעשלאָגען דעם פּלאַן צו דר. פינסקער ז"ל און טעלעגראַ־פיש איז פון דר. פינסקער אָנגעקומען זיין הסכמה און זיין בקשה צו הירש'ן איבערצונעהמען די געשעפטען פון די חובבי ציון.

ווען איך בין געווען אין יפו ביי דער לויה פון מויאל, האָב איך שוין געהערט, אז ס'קען זיין אז הירש וועט ווערען דער פיהרער פון די קאָלאָניען, פון די חובבי ציון, פון פּתח תקוה און פון גדרה. און בין בטבה ניט קיין שרעקענדיגער און פערזענליך האָב איך גאָרנישט געהאַט וואס מורא צו האָבען: דאָס לאַנד איז געווען אויף מיין נאָמען און דאָס געלד איז אויך געשטאַנען צו מיין פערפיגונג, און איך האָב ניט געדאַרפט אָנקומען צו קיין אַדמיניסטראַציע. דאָך האָב איך זיך געפיהלט ניט גוט, ווען איך האָב געהערט פון דעם פּלאַן. צוויי יאָהר האָבען מיר ניט גערעדט; צוויי יאָהר פלעגען מיר זיך אָבקעהרען אינער פון דעם אַנדערן, ווען מיר פלע־

גען זיך אַמאָל בעגעגענען אין יפו אין גאַס. און איצט ווידער בעגעגענען זיך מיט איהם! ווידער זיין אין דער קאָלאָניע אין וועלכער ער וועט זיין א בעל הבית! עס איז געווען אונאַנגענעהם.

פון דער לויה האָבען מיר זיך אומגעקעהרט אַהיים אין גדרה און גענומען זיך צו דער ארבייט. עס איז געווען ווינטער. די ארבייט איז געווען דרינגענד און מיר האָבען קיין צייט ניט געהאַט אבצוגעבען זיך מיט פּאָליטישע פראַגען. נאָר אין א פּאָר טעג ארום איז אונז אָנגעקומען פון יפו א ספּעציעלע ידיעה, אז הירש האָט ווירקליך איבערגענומען די פיהרונג פון אלע געשעפטען פון די חובבי ציון, נאָר מיט א תנאי, אז איהם צו הילף זאָל שטעהן א קאָמיטעט. אין דעם קאָמיטעט האָבען געדאַרפט אַריינגעהן: אסאָוועצקי, דער דירעקטאָר פון ראשון לציון; יעקב הערצענשטיין, וועלכער איז דאַן געווען דער אידישער באַנקיר און סוחר (פון א האַלץ-געשעפט) אין יפו; צוויי קאָלאָניסטען פון פּתח תקוה און איין קאָלאָניסט פון גדרה. הירש איז געווען דער פאָרזיצענדער און ריקח דער סעקרעטער. איצט שטעלט אייך פאָר, מיינע ליעבע לעזער, מיין ערשטוינען און דעם ערשטוינען פון אלע קאָלאָניסטען פון גדרה, אז מען האָט אונז געשריבען, אז פון גדרה וויל הירש דוקא מ י ך! מען האָט מיך שוין גערופען אין יפו אויף דער ערשטער זיצונג פון קאָמיטעט. די קאָלאָניסטען פון גדרה האָבען אויך דערשראָקען זיך. זיי האָבען מורא געהאַט, אז ווייל איך בין געווען א לאַנגע צייט אין קריעג מיט הירש'ן, וועל איך ניט קענען זיי פערטרעטען, ווי עס דאַרף צו זיין, און די אינטערעסען פון דער קאָלאָניע וועלען ליידען. דעריבער האָבען זיי צו מיר אויסגעקליבען נאָך איינעם. נאָר אז מיר זיינען געקומען אין יפו האָט אונז הירש נאָך אַמאָל געזאַגט, אז פון אַזאַ קליינער קאָלאָניע ווי גדרה איז גענוג איין פערטרעטער, און דער איינער דאַרף זיין נאָר איך.

אונזער אַלטע פיינדליכקייט איז געגצליך פערשוואונדען געוואָרען פון דער ערשטער זיצונג אָן, און די אינטערעסען פון מיינע חברים, די קאָלאָניסטען פון גדרה, האָבען ניט געהאַט צו ליידען. אומגעקעהרט! את חטאי אני מזכיר. אלע מיטגלעדער פון קאָמיטעט האָבען גערעדט פראַנצויזיש חוץ די צוויי קאָלאָניסטען פון פּתח תקוה. דעריבער ווען מען

פלעגט רעדען פון פתח תקוה פלעגט מען רעדען דייטש און מען פלעגט איבער יעדע פראַגע דיסקוטירען. פאר גדרה פלעג איך געוועהנליך זאָגען אויף פראַנצויזיש וואָס מען דארף פאר איהר האָבען און דאָס פלעגט בעווי־ליגט ווערען אָהן דיסקוסיעס. ווער עס האָט געהאָט דערביי צו ליידען, איז דאָס געווען איך אליין. דורך דער אַרבייט אין קאָמיטעט בין איך אויף צוויי יאהר גענצליך אָבגעריסען געוואָרען פון אקערבוי, און איך האָב שוין שפּעטער אויך ניט געקענט אומקעהרען זיך צו דער ארבייט. געהאָלט האָט, פערשטעהט זיך, קיינער ניט בעקומען. מיט אַ פּאָר חדשים שפּעטער האָט דער קאָמיטעט בעשלאָסען צו געבען מיר דרייסיג פראַנק אַ חדש, איך זאָל קענען שטעלען אויף מיין פּלאַטץ אַן אַרבייטער. גאַנץ אָפט פלעג איך דארפען געהן פון און צו דער זיצונג צופוס. ארויסגעהן אין דער פריה פון דער היים און אַנקומען פאַרנאַכט אין מקוה ישראל צו דער זיצונג. דערנאָך האָט מען מיר ערלויבט צו קויפען פאר דרייסיג פראַנק אַן עזעל אויף וועלכען עס פלעגט מיר נעהמען צו קומען מעהר צייט ווי־פיעל איך האָב געדארפט האָבען אויף צו געהען צופוס.

נאָר דאָס איז אַלץ צום ענין ניט שייך. איך וויל דאָ בעטאָנען, אז דער דעת הקהל האָט געווירקט אויף הירש'ן אויף אַ מערקווירדיגען אופן. דער ישוב האָט איהם גובר געווען, און אין דעם משך פון צוויי יאהר וואָס מיר האָבען געארבייט צוזאַמען, האָב איך פון איהם געהערט אזעלכע ווערטער, אַזעלכע מיינונגען, וועלכע איך וואָלט זיך ניט געקענט פאַרשטע־לען פון דעם אַמאָליגען הירש'ן, מיט וועלכען עס האָבען געהאָט צו קעמפּפען די בילו'יצעס און די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון. מיר זיינען געוואָרען גוטע פריינד, און גאַנץ ארץ ישראל האָט בעדויערט זיין אוועקפאָהרען פון מקוה ישראל. מיט עטליכע יאהר צוריק האָב איך איהם בעזוכט אין פאריז. ער איז געווען זעהר צופרידען צו הערען וועגען דעם פאַרשריט פון דעם ישוב.

די צווייטע רעוואָלוציע
אין ראשון לציון

.1

דער ערשטער שריט פון דעם נייעם דירעקטאָר האָט קיין גוטס ניט פערשפּראָכען. ווי איך האָב שוין פריהער דערצעהלט, איז ער אַמאָל געווען זעהר גוט מיט די בּילו׳צעס. אז ער איז איצט געווארען דירעקטאָר אין ראשון לציון, האָבּען זיי ניט געבּיטען זייערע בּעציהונגען צו איהם און פלעגען זיך האלטען ווי גוטע בּרידער, בּעגריסען איהר איינפאך אָהן הכנעה און האלטען זיך מיט איהם ווי אלטע בּעקאַנטע. דאס האט ער ניט גע־קענט אריבּערטראָגען. דעריבּער ווען איינער פון די בּילו׳צעס פלעגט זיך קלאָגען אויף זיין לאגע אין יעדער הינזיכט, פלעגט ער איהם בּאלד פארלעגען געלד אויף אוועקפאהרען. און פון זיי, פון די בּילו׳צעס, זיינען געווען פילע, וועלכע זיינען געווען אונצופריעדען מיט דער נייער אָרדנונג אין דער קאָלאָניע. „ראשון לציון," פלעגען זיי זאגען: „דאס איז אייבּיגע אדמיניסטראציע, אייבּיגע פראַנקען"....

פ ר אַ נ ק ע ן האָט מען גערופען די שטיצע, וועלכע יעדער פלעגט בּעקומען, ווייל מען האָט גערעכענט א פ ר א נ ק א טאָג פאר יעדען מענשען.

אונטער דעם דרוק פון דירעקטאָר האָבּען טאַקי אייניגע פון די בּילו׳צעס פערלאזען ראשון לציון. א טהייל איז אוועק קיין רוססלאנד און א טהייל זיינען אוועק ארבּייטען אין מקוה ישראל און זיינען שפּעטער געוואָרען קאָלאָניסטען אין גדרה. מיט מיר האָט ער אויך א לאַנגע צייט ניט געוואוסט ווי צו האַלטען זיך. איך בּין געזעסען אין ראשון לציון און האָבּ געארבּייט צוזאמען מיט מיין בּרודער. איך בּין געווען צופרידען, וואָס מען לאָזט מיך דאָרט רוהיג זיצען און האָבּ זיך געהאלטען פון וויטען. נאר אז דעם אכטען חשון, תרמ"ה האָט מען אין ראשון לציון ווי אין גאנץ ארץ ישראל גֶעפייערט דעם הונדערט יעהריגען געבּורטס־טאָג פון משה מאנטעפיאר ז"ל, האָט ער מיך געשיקט רופען און מיך איינגע־לאדען נעהמען א טהייל אין דעם יום טוב. דערמיט איז געבּראָכען געווארען דער אייז צווישען אונז...

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

אין אלגעמיין קען מען זאגען, אז די ערשטע פאר יאהר זיינען אריבער בשלום אין דער קאָלאָניע און אין מאנכע זאכען האט זי געמאַכט גוטע פאָרטשריטע. צו די פּאָרטשריטע דארף מען רעכענען דעם בעשלוס צו פלאַנצען וויינגערטענער אין דער קאָלאָניע. די קאָלאָניסטען האָבען זיך גענומען פלייסיג צו דער ארבייט. די אַרמיניסטראציע האָט געגעבען דערצו ניט נאר מאַטעריעלע שטיצע נאר האָט אויך מאָראליש געמינטערט די קאָלאָניסטען. יעדען יאהר פלעגט קומען פון פאריז אן אגראָנאָם אלס אינספּעקטאָר. ער פלעגט ארויפגעהן אויף די וויינגערטענער און פלעגט דערביי א קלאפּ טהאָן פריינדליך דעם קאָלאָניסט אין פּלייצע און פלעגט זאגען: „דורך אייער וויינגאָרטען וואקסט איהר אַ קליינער באַראָן ראָטהשילד...״ און ניט נאָר די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון, די קאָלאָניסטען פון אנדערע קאָלאָניעס האָבען זיך אויך גענומען פלאנצען וויינגערטענער, האָפענדיג צו ווערען קליינע באַראָנען. זאגאר אין רוסלאנד האָבען זיך געגרינדעט חברות צו פלאנצען וויינגערטענער אין ארץ ישראל, „מנוחה ונחלה״, „אגודת אלף״ און אנדערע חברות זיינען געגרינדעט געווארען אויף דעם פּלאַן צו פלאנצען וויינגערטענער.

דאס נייע סיסטעם אין קאָלאָניזאציע האָט ארויסגערופען די ארבייטער־פראגע און אין ראשון לציון האָט זיך געגרינדעט די ערשטע ארבייטער־אָרגאניזאציע, אונטער דעם נאמען „אגודת פועלים״. די ערשטע נויטיגע מיטעל, וועלכע זיינען געווען נויטהיג פאר די בעשאפונג פון דער ארגאַניזאציע, זיינען בייגעטראגען געווארען פון די ראשון לציון׳נער קאָלאָניסטען.

ווען די קאָלאָניסטען האָבען ערנסט גענומען זיך פלאַנצען וויינגערטענער, האָט דער באַראָן בעשלאָסען אויסצובויען דעם גרויסען קעלער אין ראשון לציון און מען איז טאקע באלד צוגעטראָטען צו דער ארבייט פון בויען.

ה׳ אדר ראשון תרמ״ו איז געלעגט געווארען אין ראשון לציון דער ערשטער שטיין צום בויען די גרויסע שוהל פון דער קאָלאָניע. דאס געלד דערצו איז געגעבען געווארען פון באראן ראָטהשילד. דער וואונש פון דעם

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

אלטען ליבונתין, דעם מיסד פון ראשון לציון, די שוהל זאל געבויט ווערען מיט זיין געלד, וועלכע די זעקס משפחות האָבען געדאַרפט בעצאַה־לען פאר דער ערד, וואָס ער האָט זיי געגעבען, איז ניט ערפילט געוואָרען. ערשטענס, האָט די שוהל געקאָסט א סך מעהר ווי פינף טויזענד פראַנק, און צווייטענס האָבען די קאָלאָניסטען נאָך ניט בעצאָהלט פאר די ערד און דריטענס האָט שוין דעם באַראָן׳ס אדמיניסטראציע בעצאהלט ליבונתינען פאר די ערד און די זעקס משפחות זיינען שולדיג געבליבען זייער חוב דער אדמיניסטראציע.

מיט א חודש שפּעטער, ה׳ אדר שני תרמ״ו, איז אבגעקויפט גע־ווארען דאס שטיק ערד, וואָס איז געלעגען צווישען דער קאָלאָניע און די זאמד־בערג. דער שטח פון דער קאָלאָניע איז פערדאָפּעלט געווארען, נייע קאָלאָניסטען זיינען צוגעקומען און די קאָלאָניע האָט פון מערב־זייט בע־קומען א נאַטירליכען גרעניץ. די קאָלאָניסטען האבען מיט שמחה געפייערט די קניה. אלע זיינען ארויסגעגאַנגען שפּאַציערען אויף דעם נייעם אידישען באָדען א גאַנצען טאָג. מען האָט זיך געפרעהט, וואָס מען האָט געקענט מקיים זיין די מצוה: ופרצת צפונה ונגבה קדמה וימה. מען האָט זיך גע־פרעהט, וואס פאר ראשון לציון זיינען נאר געבליבען דריי זייטען צו דערווייטערען איהר גרעניץ....

עס איז כדאי צו דערמאָהנען, אז אין דער צייט, וואס דאס ערשטע לאַנד פון ראשון לציון האָט געקאָסט מעהר ווי דרייצעהן פראַנק א דונם, האָט דאָס נייע געקאָסט נור זיעבען. מען קען דערפון זעהן, ווי שטארק מען האָט אין די ערשטע קניות די קאָלאָניסטען אבגענארט...

אין יענעם יאהר האָט פערבראַכט אין „ראשון לציון" אונזער משורר נפתלי הירץ אימבר. ער האָט פערבראַכט אין ארץ ישראל א פאר יאהר, נאר די גאַנצע צייט האָט ער געוואוינט ביי לאָרד אליפאַנט אויפ׳ן כרמל ביי חיפה. צום סוף איז ער געקומען אין יפו און פלעגט וואוינען האלב אין יפו, און האלב אין ראשון לציון. ביי אונז האָט ער אויפגעשריבען זיינע בעסטע שירים, וועלכע ער האָט דערנאָך ארויסגעגעבען אין ירושלים אונטער דעם נאָמען: „ברקאי".

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

דעם גרעסטען מזל האָט פון די שירים געהאַט די התקוה, וועלכע איז אנגענומען געווארען אלס אונזער נאַציאָנאַל-ליעד. נאָר דעם מזל האָט זי בעקומען אין חוץ לארץ און פון דארטען צוריקגעקומען אין ארץ ישראל. אין ראשון לציון פלעגט מען די ערשטע צייט מעהר זינגען די שירים: „משמר הירדן" „השופר" און בעזאָנדערס דעם שיר „החלוצים", וועלכער איז געוועזן געווידמעט טאקע דער קאָלאָניע ראשון לציון און איהרע גרינדער. אין דעם שיר האָבען די קאָלאָניסטען געזעהן זייער געשיכטע און האָבען דאריבער געזונגען מיט גרויס שטאָלץ. איך וועל מיר דא ערלויבען צו ברענגען אייניגע שטיקער פון דעם ליעד:

לחסות מחמת העריצים
לחמנו במלחמות תנופה,
לפני אחינו כחלוצים
ומבלי חרב שלופה.
מזמרות היו חרבותינו,
קרדום, מעצד הרמחים
ופה בארץ אבותינו
תעינו כנדחים.
לחמנו, לחמנו ועוד נלחמה
ובישע עליון ידנו רוממה.

ופה בארץ תלאובה
באנו לארץ לא זרועה
ומבלי דרך ונתיבה,
רחוק ממנו ישועה
בין חוחים, נחשים ופתנים,
שם בשאיה התגלגלו
ובני ערב הדודנים,
עוברי דרך שם שללו.
לחמנו, לחמנו וכו'.—

ובכל זאת לא נפל לבנו
ונקרב אל המלאכה,
נטענו, עדרנו כרמינו,
ה' צוה הברכה,
עתה, האח, במושבותנו
היתה לנו הרוחה,
שלום ושלוה ברחובותינו
אין פרץ, אין צוחה.
להמנו, לחמנו וכו'.—

במקום מלפנים קול יליל עורר
שועל בחרבות לרב,
עתה קול בחלון ישורר:
הודו לד' כי טוב.
בשנה הבאה כרמינו,
בוצרים, זכרו נבצרה,
וטרם נדרך ענבינו
אחת, אחי, עוד נזכרה.
להמנו, לחמנו וכו'.—

פה קברו אבותינו,
ומשקוי עצמותם
הן יינקו שרשי נפנינו
מלשד לח כליותם,
ונשתה ונרוה דם ענבים,
דם כליות אבותינו,
דם הגבורים ורהבים.
דמם יבא קרבנו....
להמנו, לחמנו וכו'.—

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

ווי מען זעהט, האט דער דקדוק זעהר פיעל געהאט צו ליידען אין דעם שיר ווי אויך אין „התקוה", אבער ווער האָט אויף דעם געקוקט. מיט א שעה־נער פּאסענדער מעלאָדיע האבען דאס אלע, געזונגען, גרויס און קליין.

וועגען ראשון לציון האָט דאן געזונגען נאך א משורר, א פערצעהנ־יעהריגער זוהן פון דעם קאָלאָניסט שליט. זיין שיר איז אויך פול מיט התלהבות וועגען די צרות וואָס די קאָלאָניע האָט גערארפט אריבערטראָגען און וועגען איהר גלענצענדער צוקונפט.

אז מען האָט שירים, דארף מען דאך צו זיי האָבען מעלאָדיען. גע־וועהנליך פערענטפערט זיך די שאלה דורך דעם, וואס מען נעהמט א מע־לאָדיע פון א רוסישען, דייטשען, ענגלישען, אראבישען, טערקישען אדער רומענישען ליעד און מען פאסט זי צו צו א ניי בעשאפענעם העברעאישען ליעד און עס איז אלעס פארטיג. זאגאר אונזער נאַציאָנאלע „התקוה" האט א טערקישע מעלאָדי. נאר אין יענער צייט איז די זאך גע־שטאנען אביסעל אַנדערש. מיר האָבען געהאַט אין ראשון לציון אן אייגע־נעם קאָמפּאָזיטאָר פון מעלאָדיען. דער קאָמפּאָזיטאָר האָט זיך גערופען ה' איגלי. ווי אזוי ער איז געקומען אין ארץ ישראל איז גאנץ אינטערעסאַנט.

אז דער באראָן האָט גענומען שטיצען כמעט אלע קאָלאָניעס אין ארץ ישראל און זיין אדמיניסטראציאָן האָט געוועלטיגט אין לאנד מדן ועד באר שבע, האָבען זיך די רוססישע חובבי ציון געווענדעט צום באראן מיט א ביטע, ער זאל צונעהמען אין זיינע קאָלאָניעס זעקס יונגע לייט, וועלכע וועלען זיך דארט לערנען, און דערנאָך וועט מען זיי בענוצען אלס זאכפערשטענדיגע אין די קאָלאָניעס, וועלכע זיי, די חובבי ציון, דענקען צו גרינדען. אויב די חובבי ציון האָבען ווירקליך געקלערט דאן גרינדען נייע קאָלאָניעס, איז נאך א גרויסע פראגע. עס איז אויך א פראגע, אויב זיי האבען גערארפט שיקען מענשען ספעציאל לערנען זיך אין דעם באראָנ'ס קאָלאָניעס. גיכער ווי אלץ איז, אז עטליכע יונגע לייט האָבען גערארפט פאָהרען אין ארץ ישראל און קיין אנדער וועג איז דאן ניט געווען ווי צו ווענדען זיך צום באראן און זיין אַדמיניסטראציע. און דעם וועג האָט דאן אויסגענוצט שפ"ר ע"ה און זיינע חברים, וועלכע זיינען געשטאַנען

אן דער שפּיץ פון די חובבי ציון. און דער באַראָן האָט זייער ביטע אנגענומען. מען האָט די יונגע לייט בּעשטימט צו זיין אין זכרון יעקב, וואו זיי זיינען אייגענטליך געווען די ערשטע אידישע אַרבּייטער. די אַדמיניסטראַציע האָט זיך גאַר ניט גערעכענט דערמיט, וואס זיי דאַרפען אויסגעבּילדעט ווערען אלס זאכפערשטענדיגע אין קאָלאָניזאַציאָנס פראַגען. מען האָט זיי פּשוט געלאָזט אַרבּייטען בּיים וועג, טראָגען שטיינער און אַנדערע אַרבּייטען פון דעם מין. איינער פון זיי, ה' היילפּערן, האָט ניט געקענט אויסהאַלטען די שווערע אַרבּייט, איז קראַנק געווארען און געשטאָרבען. יצחק עפּשטיין, וועלכער האָט זיך דערנאָך אויסגעצייכענט אלס לעהרער און פּעדאַגאָג, איז אויך איינער פון זיי. ער האָט זיך ניט דערוואַרט בּיז די חובבי ציון וועלען איהם געבּען א שטעלע אין אַ קאָלאָניע, וועלכע זיי האָבּען נאָך ניט אין זינען געהאַט צו בּויען, און האָט אנגענומען אַ שטעלע אלס לעהרער אין א שולע, וועלכע האָט זיך געגרינדעט אין צפת. דריי פון זיי זיינען געווארען קאָלאָניסטען אויפ'ן בּאַראָנ'ס רעכנונג. צוויי, גרשון הורוויץ און מיכאל פּאַחאַצעווסקי אין ראשון לציון, און משה וואהרהאפטיג אין יסוד המעלה.

דער זעקסטער איז געווען איגלי. ער האָט געוואוינט פריהער אין פּעטערבּורג און האָט זיך בּעשעפטיגט מיט מוזיק אלס זינגער, ווי מיר שיינט, אלס כאָריסט אין אן אָפּערא. אין פּעטערבּורג האָט דאָן געוואוינט מיינע אַ שוועסטער, וועלכע האָט גענומען א לעבּהאפטען אַנטייל אין דער דאָרטיגער חובבי ציון געזעלשאפט. עס פערשטעהט זיך, אז זי האָט דורך איגלי'ן איבּערגעגעבּען בּריעף און גערּיסען צו מיר, צו מיין בּרודער און שוועסטער אין ראשון לציון. ווען ער איז געווען אין זכרון יעקב האבּען מיר געפיהרט צווישען זיך קאָרעספּאָנדענץ. אז ער האָט ניט געקענט פערטראָגען די עבודת פּרך אין זכרון יעקב האָט ער זיך גענומען בּעטען בּיי מיר, אז איך זאל איהם ראטעווען. איך האָבּ אויסגענוצט מיין איינפלוס אויפ'ן דירעקטאָר פון ראשון לציון און האָבּ אויסגעווירקט, אז מען האָט איהם פון זכרון יעקב אריבּערגעפיהרט אין ראשון לציון. איך האָבּ איהם פּערזענליך בּעקאַנט געמאַכט מיט'ן דירעקטאָר און ער האָט שוין ניט גע־

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

דאַרפט אַרבייטען שווערע אַרבייט. דער דירעקטאָר האָט ליעב געהאַט מוזיק, און איגלי איז געוואָרען בײַ איהם אין שטוב אַ גרויסער איינגעהער.

דאַס איז גראַד געווען אין דער צייט, ווען אימבער איז געווען אין ראשון לציון און האָט דאָרט פּערפאַסט זיינע שירים. זעלבסטפערשטענדליך האָט איגלי גענומען אויף זיך צו צופּאַסען צו זיי מעלאָדיען. און די גאַנצע קאָלאָניע האָט זיך דאַן אַבגעגעבען מיט פּאָעזיע און מוזיק. אימבער פלעגט אַנשרייבען אַ שיר, איגלי פלעגט קאָמפּאָנירען אַ מעלאָדיע און פלעגט זי בײַ אונז אין שטוב אַרויסזינגען דעם ערשטען מאָל. אויף מיר זאָגט מען (און מיט רעכט!), אַז איך קען ניט זינגען, נאָר איך קען איבערנעהמען אַ נגון און איהם דערנאָך ריכטיג איבערגעבען. פלעג איך באַלד צוזאַמענקלייבען די קינדער פון קאָלאָניע און פלעג זיי איבערגעבען דאָס וואָס איך האָב געקענט און פלעג צוזאָגען שאָקאָלאַד צו די־יעניגע, וועלכע וועלען קענען דאַס ליעד אויסוועניג און זינגען מיט'ן נגון. מיר האָט אימבער'ס פּאָעזיע און איגלי'ס קאָמפּאָזיציעס אויף אַזאַ אופן געקאָסט עטליכע פּעקלעך שאָקאָלאַד. גאַנץ אָפט פלעגען מיר צוציהען צו דער אַרבייט אונזער קאָלאָניסט ר' ראובן יודעלעוויטש, וועלכער פלעגט שפּיעלען אויפ'ן פידעל און מאַכען פּראָפּאַגאַנדע פאַר די שירים. זיינע קינדער זיינען געווען מיינע בעסטע קאָסטימער אויף שאָקאָלאַד...

אַזוי ווי איך האָב שוין פריהער געמוזט אויסזאָגען פאַר דעם פּובּ־ליקום, אַז מען האַלט מיך ניט פאַר אַ זינגער, מוז איך שוין טאַקע מודה זיין, אַז איך קען ניט זאָגען, ווי ווייט די מעלאָדיען פון איגלי זיינען געווען אָריגינאַל און אידיש. איך מוז נאָר זאָגען, אַז זיי האָבען געהאַט איין פעהלער, וועלכער איז אפשר פון מוזיקאַלישען שטאַנדפּונקט ניט קיין פעהלער, אַבער פּראַקטיש האָט ער פיעל געשטערט. ער פלעגט צו יעדען קופּלעט צופּאַסען אַ בעזונדער מעלאָדיע און דאַס האָט זעהר פערשווערט דאַס אויסלערנען צו זינגען זיינע מעלאָדיען. צו דער „התקוה" האָט ער אויך פּערפאַסט אַ מעלאָדיע, אדער, בעסער געזאָגט, אייניגע מעלאָדיען, און דעריבער האָט מען גיכער אָנגענומען די איינפאַכע מעלאָדיע, מיט וועלכער מען זינגט דאַס ליעד איצט, און איגלי'ס קאָמפּאָזיציע איז פּער־געסען געוואָרען.

דא מוז איך נאך דערמאָנען, אז צו אימבער'ס ליעד „השופר" האָט פערפאסט א מעלאָדיע דער דאָקטאָר מזי"ה, וועלכער איז געוועזן דאָקטאָר אין ראשון לציון און וועלכער איז אין דער וועלט פון מוזיק גאר ניט קיין גר.

פאר די פון מיינע לעזער, וועלכע פארשטעהען רוסיש, מוז איך בריינגען דא איין קופּלעט פון א ליעד וואס האָט פערפאסט א יונגער מענש, וועלכער האָט געוואָהנט א געוויסע צייט אין ראשון לציון. די קאָלאָניסטען פלעגען מיט גרויס התלהבות זינגען דאס ליעד מיט דער מעלאָדיע פון דעם בעריהמטען ליעד פון אונזער פּאָעט, אברהם גאָלדפאַדען ע"ה „שטעה אויף מיין פאָלק..."

Встань, мой младенецъ, ужъ дѣти всѣ встали,
И повѣсти внемлютъ они :
Какъ Ришонъ-л-Ціонъ отцы основали
Въ пустынной, безводной степи.
Какъ жили безъ хлѣба и веселы были :
Духъ бодрый и крѣпкій въ нихъ жилъ
Какъ между врагами шайтанами (*) слыли
За храбрость и воинскій пылъ
Какъ лютую жажду тамъ грязью тушили,
Не знали ни дней, ни ночей.
И путь ко свободѣ они проложили. —
Встань мой младенецъ, встань поскорѣй.

ווי דער לעזער קען זעהען, האָבען די ערשטע קאָלאָניסטען ניט וועניג געפּלעגט די פּאעזיע און די מוזיק און האָבען אין דעם אויך ערציעלט געוויסע פארטשריט. דער ברודער פון דעם דירעקטאָר, וועלכער האָט גאנץ גוט פערשטאַנען מוזיק האָט אָרגאַניזירט אין ראשון לציון דעם ערשטען אָרקעסטער פון די יונגע קאָלאָניסטען. נאר דאס איז געוועזן אביסעל שפּעטער.

*) שייטאן איז אין אראביש א שד (שטן)

דער אָרקעסטער אין ראשון לציון.

.2

די פּאַרטשריטע פון דער קאָלאָניע, די פּאָעזיע פון אימבער'ן און די מוזיק פון איגלי. — דאס אלעס האט געהאט ווייניג איינפלוס אויף דער פּאָליטישער און עקאָנאָמישער לאגע פון די איינצעלנע קאָלאָניסטען און זיי האָבען געהאַט פיעל אורזאַכען צו זיין אונצופריעדען. די גאַנצע מאַכט אין דער קאָלאָניע האָט געהאט דער דירעקטאָר, איהר גאַנצע פיהרונג איז געווען אין זיינע הענט. די קאָלאָניסטען האָבען קיין דעה ניט געהאט, ביי זיי האָט מען קיינמאָל גאָרנישט געפרעגט. מיט זייער מיינונג האָט מען זיך ניט אינטערעסירט. די שולע האָט זיך געפיהרט אין דער פראנצויזישער שפּראַך אויף דעם שטייגער פון די אליאנס שולען. דער לעהרער, זיינע מעלות און חסרונות, איז געווען אבגעהאַנגען פון צופאל, האָט דער צופאל געוואלט, איז דער לעהרער געווען א גוטער, נאר גאנץ אפט איז ער געווען

א קאַליקע: דער דירעקטאָר האָט איהם צוגענומען, אום וועמען א טובה צו טהאָן... זאָגאַר די שוהל איז געווען אין דער האַנט פון דער אַדמיניס־טראַציע. דער טייל פון שוהל ביי דער מזרח־וואַנט איז געווען מיט א טרעפּ אָדער מיט צוויי העכער פון דעם איבעריגען טייל און איז געווען אבגעטיילט מיט א שטאַקעט. אויף דעם העכערען טייל זיינען געזעסען די מיטגליעדער פון דער אדמיניסטראַציע. אן איינפאַכער קאָלאָניסט, זאָגאַר דער דירעקטאָר פון דער שולע, איז אהין ניט צוגעלאָזען געוואָרען. עס פערשטעהט זיך, אז די בימה איז אויך געווען ניט ווייט פון ארון קודש אויפ׳ן דייטשען ארט...

די קאָלאָניסטען האָבען זיך איבערהויפּט געפיהלט ערנידריגט דורך דעם, וואס זיי דאַרפען נעהמען חודש׳ליכע שטיצע. פיעל האָבען דאָס גערופען חלוקה, און די שטיצע אליין איז געווען גאַנץ קליין און ניט גענוגענד. אַן איינצעלנער מענש פלעגט בעקומען דרייסיג פראַנק א חדש. א פּאָר פאָלק — פערציג, און דערנאָך פלעגט מען פאַר יעדער קינד צורע־כענען פינף פראַנק חדש׳ליך. ניט אַלע האָבען געהאַט די מעגליכקייט צו קויפען א קוה. אויף אויסווירקען אזא זאַך ביים דירעקטאָר, אָדער איבער־הויפּט עטוואס מעהר ווי די געוועהליכע שטיצע, האָט מען געדאַרפט בעזונדערע שתדלנות, מען האָט געדאַרפט זיין א מקורב...

די פּערזאָן פון דעם דירעקטאָר האָט אויך געשפּיעלט ניט קיין קליינע ראָלע אין דער פּאָליטיק.

די קאָלאָניסטען האָבען אויף איהם געזאָגט, אז ער מאַכט זיך א פערמעגען פון דעם געלט, וואס געהט דורך דורך זיין האַנט... נאָר דאָס טאָר מען ניט זאָגען, כל זמן מען האָט ניט קיין בעווייזען. און מיר ווייסען גאַנץ גוט, ווי ליכט עס איז צו בעקומען דעם נאָמען פון א גנב פאַר א כלל טהוער, ער מעג זיין דער עהרליכסטער מאַן.

נאָר דאָס בעל־הבית׳עווען מיט דעם באַראָנס געלט איז געווען זעהר א שלעכטעס, מען האָט פערשוועגדעט געלט אויף נאַרישקייטען, אויף אונ־ניצליכע זאַכען. מענשען, וועלכע האָבען געהאַנדעלט מיט דער אדמיניס־טראַציע, אַם מעהרסטען טייל ניט אידען, דייטשען אָדער א יפו׳ער פראַנ־

צויז, זיינען רייך געווארען זעהר שנעל. פון עקאָנאָמיע האָט מען ניט גע־וואוסט. זאכען, פאר וועלכע מען האט געצאָהלט גוט געלט, פלעגען געהן לאבוד, פלעגען אפט פערפוילט ווערען, אין דער צייט ווען די קאָלאָניסטען האָבען געלעבט אין דחקות.

א חוץ דעם איז דער דירעקטאָר געווען קליינליך און לייכטזיניג. איינמאָל האָט מען פאר די קאָלאָניסטען געקויפט צו דער ארבייט פערד, אום פרייז איז מען ניט געשטאַנען, און אייניגע פון די קאָלאָניסטען האָבען טאַקע בעקומען זעהר גוטע און שעהנע פערד. האָט זיך אבער געדארפט טרעפען, אז איין קאָלאָניסט, טאַקע אונזער בעקאַנטער ר׳ ראובן יודעלע־וויטש, איז געפאהרען מיט זיין אייגענעם פראָסטען וואָגען, און אזוי ווי זיינע פערד זיינען געווען פון גוטען סאָרט, האָט ער אויפ׳ן וועג איבערגע־יאגט דעם דירעקטאָר, וועלכער איז אין זיין קאבריאָלעט אויך געפאָרען אין יפו. מיט אַ פאָר טעג שפּעטער, עס דאכט זיך מיר, אז אפילו אויף מאָרגען, איז ארויס פון דירעקטאָר אַ בעפעהל, אז צוליעב עקאָנאָמיע דארף מען פערקויפען די פערד און אויף זייער פלאַץ קויפען אָקסען. עס פער־שטעהט זיך, אז ביים פערקויפען די פערד האָט מען פיעל פערלוירען, און די עקאָנאָמיע ביי דעם איז געווען זעהר א צווייפעלהאפטע. נאר ווען האָט דאָס געהערט? שפּעטער א ביסעל האָט מען פערקויפט די אָקסען און מען האָט ווידער געקויפט פערד....

דערצו האָט דער דירעקטאָר ליעב געהאָט אנצונעהמען רכילות, מסירות. עס איז אויסגעבילדעט געווארען א ג ר ו פ ע מקורבים. די גרעסטע פון זיי האבען געזוכט אויסצונוצען זייער איינפלוס אויף דעם דירעקטאָר פאר זייער אייגענער טובה. די קלענערע האָבען זיך בעשעפ־טיגט מיט איבערגעבען מעשיות, וואס דער אדער יענער קאָלאָניסט האָט געזאָגט, אָדער געקלערט זאגען, און האָבען געדיענט אלס שפּיאָנען.

ניט וועניג האָט שאַקירט די קאָלאָניסטען דאס וואס אין די קריי־זען פון דער אדמיניסטראַציע האָט מען געלאַכט פון בּאָראָן און פון זיין גוטהערציגקייט. מען האָט איהם פשוט געהאַלטען פאר א משוגענעם, דערביי האָט מען אָפט חוזק געמאַכט פון ארץ־ישראל, פון אונזער אידעאל און מען האָט אַלץ גערעדט פון פאריז, ווי פון דעם אמת׳ן גן־עדן התחתון...

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

איין מאָמענט האָבען די קאָלאָניסטען אבגעלעבט. עס איז אונערווארטעט געקומען אין ראשון לציון א נייער דירעקטאָר, און דער פריהערדיגער איז בעשטימט געווארען אין עקרון. דער נייער דירעקטאָר, ה׳ ליאָן, האָט אנגעהויבען רעדען א גאנץ אנדער שפּראַך. ער האָט אנגעהויבען אבלאַכען פון דעם פריהערדיגען סיסטעם. ער האָט זיך געוויזען פריינדליך צו די קאָלאָניסטען. פיעל בקשות, וועלכע זיינען א לאנגע צייט ניט ערפילט געווארען, האָט ער ערפילט. ער האָט אויך געפּלאַנעוועט גרויסע זאַכען פאר ראשון לציון. ער האָט געטרוימט פון דורכצופיהרען א שאָסע פון ראשון לציון דורך די זאמדען צום ים, כדי די קאָלאָניע זאָל ווערען א האַפענשטאָדט. ער האָט געוואלט איינפיהרען ספּעציעלע אינדוסטריען אין קאָלאָניע, כדי די קאָלאָניסטען זאלען קענען לעבען און ניט אָנקומען צו שטיצע און נאָך אַנדערע זאכען. די קאָלאָניסטען האָבען געהערט און ניט געגלויבט זייערע אויערען, נאר אלע אין ארץ־ישראל, וועלכע האָבען געהאט א שיכות צו דער אדמיניסטראציע, האָבען זיך פעראייניגט, מען האָט ערקלערט ליאָנע׳ן פאר משוגע און מען האָט איהם משלח געווען פון ארץ ישראל. וואס מיט איהם איז געווארען, ווייס קיינער ניט. די קאָלאָניסטען האָבען ניט געוואוסט פון וואנען ער איז געקומען, ניט וואוהין ער איז אוועק. נאר זיי האָבען נאָך איהם אַ לאַנגע צייט געבענקט. עס איז מעגליך אז מיט איהם האָט טאַקע עפּעס פּאסירט אן אונגליק. ווענינגסטענס האָט די באראָנעסע ראָטשילד, בעת זי איז מיט א פּאר יאהר שפּעטער געווען אין ראשון־לציון, געזאגט צו א דעפּוטאַציע פון פרויען, וועלכע האָבען זי בעזוכט, אז ה׳ ליאן איז משוגע געווארען. און אזוי ווי זי האָט מורא געהאט, אז די ראשון לציונ׳ער דאמען, וועלכע האָבען מיט איהר גערעדט דייטש, וועלען ניט פערשטעהן דאס ווארט מ ש ו ג ע, האט זי זיי פערטייטשט: דאס הייסט פעררוקט, וואהנזיניג....

נאָך דעם אינצידענט מיט ליאָנ׳ען האָט זיך די אדמיניסטראציע אומגעקעהרט צום אלטען שטייגער, נאר די קיה, וועלכע די קאָלאָניסטען האָבען דערווייל בעקומען און די אנדערע פערבעסערונגען אין זייער לאגע, זיינען ביי זיי געבליבען און מען האָט דאס ביי זיי צוריק ניט צוגענומען. — גם זו לטובה.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

.3

מאַכען א קאָמיטעט אויף איבערנעהמען די פערוואַלטונג פון דער קאָלאָניע, אזוי וויא די קאָלאָניסטען האָבען געטהאָן אין דער צייט פון דיגור, איז איצט געווען אונמעגליך. אין דער צייט פון דער ערשטער רעוואָלוציע האָט אייגענטליך געהערשט אַנאַרכיע. קיין ריכטיגע אדמי־ניסטראַציע איז ניט געווען. איצט אָבער איז די אַדמיניסטראַציע געווען אין פולער קראַפט. ראשון לציון, אזוי ווי אַלע קאָלאָניעס אין דער צייט פון דעם באַראָנס אדמיניסטראַציע, איז געווען עהנליך צו א דעספּאָ־טישער מאָנאַרכיע, און דער קעניג, דער דירעקטאָר פון דער קאָלאָניע, איז געווען אַלעס און די קאָלאָניסטען גאָרנישט. די אַלגעמיינע הוצאות פון דער קאָלאָניע, די עקזיסטענץ פון יעדען איינציגען קאָלאָניסט זיינען גע־ווען געדעקט פון דעם געלד פון באַראָן, וואָס פאַר א קראַפט האָבען גע־קענט האָבען די קאָלאָניסטען?

דאַריבער אום צו האָבען וועניגסטענס אַן אינדירעקטען איינפלוס אויף די אַנגעלעגענהייטען פון דער קאָלאָניע, אום צו בעזייטיגען די שפּאַל־טונגען צווישען די איינצעלנע קאָלאָניסטען, איז מען געקומען אויף דער אידעע צו גרינדען א חברה פון אַלע קאָלאָניסטען, וועלכע האָט זיך גע־געבען דעם נאָמען פון רודפי שלום. מיט דער חברה האָבען איהרע גרינדער געציעלט צו דערגרייכען צוויי זאַכען: ערשטענס, צו פעראיי־ניגען אַלע קאָלאָניסטען און צו בעזייטיגען די שפּאַלטונגען צווישען זיי, און צווייטענס, צו אָרגאַניזירען דעם דעת הקהל אין לאַנד. דאַריבער האָט מען אריינגענומען אין חברה אויך קאָלאָניסטען פון אַנדערע קאָלאָניעס. בע־זאָנדערס פון גדרה, וועלכע איז אַלע מאָל געווען ענג פערבונדען מיט ראשון לציון, און אויך די בעסערע עלעמענטען פון די אידען, וועלכע האָבען זיך דאָן געפונען אין יפו. די ראשון לציון'ער זיינען אַלע אָהן אַן אויסנאַהמע אריין אין חברה, דער דירעקטאָר מיט די איבריגע מיטגליעדער פון דער אדמיניסטראַציע אויך. די חברה האט גוט געפיהרט איהרע געשעפטען. מאַנ־כע קאָלאָניסטען, וועלכע זיינען געווען א לאַנגע צייט צוקריגט, זיינען צוליעב איהר שלום געוואָרען. אַלע חברים האָבען געטראָגען א שפּילקע פון זילבער

אָדער פון גאָלד, וועלכע האָט געהאַט א פאָרם פון א מגן דוד צווישען צוויי פאַלמען־צווייגען און אין מיטען א „ש" (שין), וואס איז דער ערשטער אות פון דעם ווארט שלום. אלע האָבען געמוזט קומען צו די אספפות און ווער עס פלעגט פערפעהלען, פלעגט מוזען גע'משפט ווערען. ביסלעכווייז האָט מען אויף דיא פערזאַמלונגען אָנגעהויבען צו קריטיקירען די אדמיניס־טראציע אין איהר פיהרונג. די שפּיאָנען, די רכילות'ניקעס האָבען אויך בעקומען זייער לוין. וואס מעהר און מעהר איז די חברה פערוואנדעלט געווארען אין א יאקאבינער קלוב, וואו מען האָט געקענט הערען די שארפ־סטע רייד געגען די אדמיניסטראציע און איהר פיהרונג.

דער דירעקטאָר האָט באלד דערפיהלט, מיט וואס דאס שמעקט און האָט זיך אנגעהויבען דערוויטערען פון דער חברה, נאך איהם זיינען נאכגעגאַנגען די איבעריגע מענשען, וועלכע האָבען געהאַט א שייכות צו דער אדמינסטראציע. די שטימונג אין קאָלאָניע איז געווארען גאנץ ערנסט. מען האָט געפיהלט, אז סוף־סוף וועט מוזען אויסברעכען א קאַמפף. אום אבצו־ציהען מענשען פון דער חברה „רודפי שלום", האָט דער דירעקטאָר אין ווינטער תרמ"ז געגרינדעט אַ חברה מיט דעם נאמען **אגודת רעים**. די חברה האָט געהאַט פאר אַ ציעל צוזאַמענקלייבען זיך אלע שבת צו נאכט אום צו פארברייגנען די צייט אין זינגען און אין מוזיק־שפּיעלען. די פערזאמלונגען פון „רודפי שלום" פלעגען אויך געוועהנליך פארקומען שבת צונאכט, און אויף אזא אופן איז די קאָלאָניע ווידער געטיילט געווארען אין צוויי פּארטייען: „רודפי שלום" און „אגודת רעים". די קאָלאָניסטען פלעגען רופען דעם דירעקטאָר'ס מענשען **אגודת מרעים** און דעם דירעקטאָר'ס מענשען פלעגען פערטייטשען דעם נאמען „רודפי שלום", מענשען, וועלכע רודפ'ען דעם שלום.

ברען־שטאָף האָט זיך אָנגעקליבען גענוג, און די קלענסטע געלעגענ־הייט האָט געקענט זיין א פונק אויף אנצוצינדען דעם גאנצען מאטעריאל און ארויסרופען אַ גרויסע שרפה. און דער פונק איז טאקע געקומען און גאר אונערוואַרטעטערהייט.

די צווייטע רעוואָ' ־ראשון לציון.

אין ראשון־לציון איז דאַן געקומען שוין צום צווייטען מאָל דער בע־וואוסטער מיכל האַלפּערין. דאס איז איינער פון די אינטערעסאַנטסטע טיפּען, וועלכע חבת ציון און דער ציוניזם האָבען ארויסגערופען. פיעלע אין ארץ ישראל רופען איהם דער משוגע'נער היילפּערין. עס פארשטעהט זיך, אז פון משוגע איז ער ווייט, נאר א היצקאָפּ איז ער, און איז זעהר עקסצענטריש. ער איז געוועזן יונג, א מיוחס, דעם מלבים'ס ע"ה אן איינ־קעל און א יורש פון א קאַפּיטאַל פון זיעבציג־אכטציג טויזענד רובעל. ער האָט געמיינט זעהר פיעל אויפצוטהאָן פאר ארץ ישראל, נאָר גאָט האָט איהם געהאָלפען, און ער האָט חתונה געהאט מיט דער טאָכטער פון א אידען, וואס איז געוועזן אזא פאנטאזיאָר ווי ער, און ביידע צוזאַמען האָבען ווי עס איז גע'פּטר'ט דעם קאַפּיטאַל, וואס האַלפּערין האָט בעזעסען, אין דעם גרינדען פון דער קאָלאָניע „נס ציונה", וועלכע איז איצט אַ טייל פון ודי־חנין.

ווען ער איז דאַן געקומען אין ראשון לציון, איז ער אין אַנפאַנג געוועזן אן איינגעהער צום דירעקטאָר אין שטוב און האָט געהאַלטען מיט איהם. און אזוי ווי ער איז געוועזן בעקאַנט מיט אַלע קאָלאָניסטען, האָט ער זיך געוואלט ארייגלעגען אין א שלום. איינמאָל איז ער געוועזן אויף אן אסיפה פון „רודפי שלום". די קאָלאָניסטען האָבען איהם אויפגעוויזען אויף אייניגע פעלע, אין וועלכע דער דירעקטאָר אָדער זיינע מענשען זיינען געוועזן אומגערעכט. ער איז דאַן אויפגעשטאַנען, מיט א טעאַטראַלע מינע, געגעבען די האַנד דעם פּאָרזיצענדען און א געשריי געטהאָן אויף רוסיש: „יאַ וואַש!" דאס הייסט איך בין אייערער! דאס האָט געהייסען, אז ער האָט אבגעריסען זיינע בעציהונגען מיט'ן דירעקטאָר און איז אריבער אויף דער זייט פון די קאָלאָניסטען.

אין עטליכע טעג ארום האָט ער, האַלפּערין, אויפגעשריבען אן אר־טיקעל אין דער רוסישער שפּראַך און אין איהם האָט ער זעהר קריטי־קירט דעם דירעקטאָר און זיין פיהרונג. דער ארטיקעל איז זעלבסט־פער־שטענדליך ערגעץ ניט ערשינען אין דרוק, אזוי ווי איבערהויפּט פון איהם, פון האַלפּערין'ען, איז קיין מאָל אין דער פרעסע גאָר נישט געוועזן. ער

האט איהם גאר ניט אָבגעשיקט, נאר געלעזען האָט ער איהם אין הויז פון יעדען קאָלאָניסט, פאר יעדען, ווער עס האָט נאר געוואלט הערען. און אזוי איז דער אינהאלט פון ארטיקעל דערגאנגען ביז דעם דירעקטאָר. איהם האט דאס פערדראָסען, און ער האָט אויפגעהאנגען א מודעה, אז קיין קאָלאָניסט זאל האלפּערין'ען קיין דירה ניט פערדינגען. די מודעה האָט האלפּערין אראָבגעריסען. נאַטירליך, האָט דער דירעקטאָר געהייסען זי נאך אַמאָל אנקלעפּען. האלפּערין האט געוואלט צום צווייטען מאָל אבנרייסען זי, נאר דא האָט ער זיך אין גאס בעגעגענט מיט דעם דירעקטאָר. זיי האָבען זיך אין מיטען גאס שטארק צואווערטעלט. צום שלוס האָט דער דירעקטאָר געזאגט: „איך וועל אייך פון קאָלאָניע ארויסטרייבען". „מיר וועלען זעהן ווער וועמען", האט געענטפערט האלפּערין. ווי אויף צו להכעיס האט זיך האלפּערין אויפגעהאלטען אין ראשון לציון ביי איינעם א יונגען קאָלאָניסט, וועלכער האָט אליין פערנומען א צימער אין א הויז פון אן אנדער קאָלאָניסט, ניט ווייט פון דירעקטאָר'ס הויז, כמעט איבער'ן גאס. און ביז שפּעט אין דער נאַכט האָט מען אין יענעם הויז געהערט זינגען. האלפּערין'ס שטימע האָט זיך געלאזט הערען איבער דער גאנצער קאָלאָניע.

אויף מאָרגען, דאס איז געווען פרייטאָג ראש חודש אדר, האָט דער דירעקטאָר אנגעזאגט דעם קאָלאָניסט מענדיל אבראַמאָוויטש, דעם בעל הבית פון הויז, אין וועלכען עס האָט זיך אויפגעהאלטען האלפּערין, ער זאל איהם, האלפּערין'ען, ארויסוואַרפען פון הויז. אבראַמאָוויטש האָט געמוזט פאָלגען, ווייל ניט, וואלט דער דירעקטאָר איהם שטראָפירט. ער האָט גענומען ארויסטראָגען די זאכען אויפ'ן גאס אין דער צייט, ווען זיינע שכנים זיינען אין דער היים ניט געווען. נאר אין מיטען זיינען זיי אנגעקומען און האָבען גענומען ניט לאָזען טראָגען זייערע זאכען אין דרויסען. דער דירעקטאָר איז נאָך געווען אזוי קליינליך, אז ער האָט געשיקט צוריקנעהמען די ברעטער, וועלכע ער האָט פריהער געגעבען דער ארבייטער־גרופּע „אגודת־פּועלים", ווייל דער יונגער קאָלאָניסט, ביי וועמען האלפּערין האָט זיך אויפגעהאלטען, איז געווען איינער פון די גרינדער פון דער גרופּע. עס איז דערוויל געוואָרען האלבער טאָג. די ארבייטער זיינען גע־

קומען אין קאָלאָניע פון פעלד און האָבען זיך דערוואוסט, אז מען האָט ביי זיי צוגענומען די ברעטער, אויף וועלכע זיי פלעגען שלאָפען. דערוויייל האָבען זיי דערהערט קולות ארום דעם הויז, וואו האלפּערין האָט גע־וואוינט. זיי האָבען זיך געלאָזען לויפען אהין. אז זיי האָבען געזעהן, וואס דאָרט קומט פאר, האָבען זיי געכאַפּט די זאכען פון גאס אויף אריינטראָגען צוריק אין שטוב. דער קאָלאָניסט האָט זיך גענומען בעטען, מען זאל אויף איהם רחמנות האָבען, ווייל ער האָט דאס אלעס געטהאָן אויף דעם בעפעהל פון דירעקטאָר. „קומט צום דירעקטאָר", האָבען אלע א געשריי געטהאָן. „ער וועט צוריקנעהמען זיין בעפעהל". און די גאנצע קאָמפּאַניע האָבען זיך געלאָזען צום הויז פון דירעקטאָר. די קאָמפּאַניע איז בעשטאַנען פון צוואנציג מענשען. צו זיי זיינען באלד צוגעשטאַנען נייגעריגע פון דער קאָלאָניע, קינדער, אראבער. דער דירעקטאָר, וועלכער האָט ניט פער־שטאַנען, וואס דאס איז, האָט געמיינט, אז מען געהט איהם שלאָגען, מאַכען א פּאָגראָם, האָט פערשלאָסען די טהיר. ער איז דאן געזעסען ביים מיטאָג־עסען. מיט א דריק פון די פּלייצעס האָט מען די טהיר אויס־געזעצט און מען איז אריין אין שטוב. דער דירעקטאָר האָט דאן צוויי מאָל אויסגעשאָסען פון א רעוואָלווער. צום גליק האָט ער קיינעם ניט געטראָפען. נאר איין קויל האָט שיער ניט דער־הרג'ט א קליין מיידעל, וועלכע איז געשטאַנען דרויסען. דער יונגער קאָלאָניסט האָט געפאָדערט, אז ער זאל צוריקנעהמען דעם בעפעהל וועגען ארויסטרייבען האלפּערין'ען. ער האָט איהם זאגאר פערשפּראָכען, אז זונטאג וועט האלפּערין אליין פערלאָזען די קאָ־לאָניע. דער דירעקטאָר האָט געמוזט נאָכגעבען. נאר פון הינטען ארום האָט ער געשיקט אין יפו א בריעף און האָט פערלאנגט מען זאל שיקען סאָלדאַטען, חיל'ען (חאַיאַלען) ווי מען זאגט ביי אונז אין ארץ ישראל, אויף צו ארעסטירען די ארבייטער, וועלכע זיינען אויף איהם אנגעפאַלען אין זיין שטוב און האָבען איהם געמאַכט א פּאָגראָם. אז מען האָט זיך אביסעל בע־רוהיגט, זיינען אריינגעגאנגען צו איהם עטליכע קאָלאָניסטען און האָבען פון איהם פערלאנגט, ער זאל צוריקרופען די בקשה וועגען חיל'ען. זיי האָבען איהם אנגעוויזען אויף דער סכנה, וואס דאס קען ברייגנען דער קאָלאָניע

און איהם אליין. אויף דעם האָט ער געענטפערט: „תמות נפשי עם פלשתים!"

.4

מען קען זיך פארשטעלען ווי די קאָלאָניע האָט געקאָכט, ווען מען האָט דערהערט, אז דער דירעקטאָר האָט געשיקט נאָך חיל'ן און אז מען האָט געהערט דעם ענטפער, וועלכען ער האָט געגעבען די קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען מיט איהם גערעדט וועגען צוריקרופען זיין פאָדערונג! וועגען חיל'ן האט ער ניט געשריבען גלייך צו דער רעגירונג. ער האָט געשריבען צו הירש'ן, דעם דירעקטאָר פון מקוה ישראל, און דער האָט געדארפט אנזאָגען הערצענשטיינען, ער זאָל ארייגגעהן צו די פארשטעהער פון דער רעגירונג און מינדליך פערלאנגען מען זאָל שיקען חיל'ן. הערצענשטיין איז דאן געווען אין יפו דער גרעסטער סוחר און באנקיר. ער איז געווען זעהר א גוטער מענש און האָט געפיהרט פריינדשאפט מיט אלע קאָלאָניסטען. איך האָב שוין זיין נאמען דערמאָנט, ווען איך האָב גערעדט וועגען דעם קאָמיטעט, וועלכער האָט געהאָלפען הירש'ן צו פיהרען די אינטערעסען פון די חובבי ציון. עס פערשטעהט זיך אז מיט דעם דירעקטאָר איז ער אויך געווען זעהר גוט און דורך זיין שוואכקייט האָט ער איהם ניט געקאָנט אבזאגען אין דער פראגע פון חיל'ן.

דא האט פאסירט א אינטערעסאַנטער אינצידענט. דעם בריעף פון דירעקטאָר אין מקוה ישראל און אין יפו האָט זיך אנגענומען אוועקצוטראגען א קאָלאָניסט פון גדרה מיט'ן נאמען פוקס. ער האָט זיך דאן געשרכנ'ט צו א מיידעל פון עקרון. די קאָלאָניע איז אויך געשטאַנען אונטער דער פערוואלטונג פון דעם ראשון לציונ'ער דירעקטאָר. דאָרט איז ניט געווען קיין חברה רודפי שלום; דאָרטען איז נאָך ניט געקומען צו קריעג מיט'ן דירעקטאָר. דעריבער ווען אלע קאָלאָניסטען פון גדרה האָבען געהאַלטען מיט די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון איז ער, פוקס, געווען כמעט דער איינציגער וואס איז געווען נאָהענט צום דירעקטאָר.

איך בין דאן געווען אין ראשון לציון און האָב בייגעוואוינט די גאנצע סצענע. דעריבער האָב איך אנגעשריבען צו הערצענשטיינען אזא

בריוועלע: „אין היץ פון דעם סקאַנדאַל האָט דער דירעקטאָר געשיקט רופען סאָלדאַטען. איצט איז דער סקאַנדאַל אריבער און מען דאַרף שוין די סאָלדאַטען מעהר ניט האָבען. אין נאָמען פון אַלעם וואס אונז איז הייליג, בעט איך אייך צו ווירקען אז די סאָלדאַטען זאָלען ניט קומען. קומט אַליין צופאָהרען אויף שבת.״

ווען הערצענשטיין וואָלט מיך געפאָלגט וואָלט זיך אַלעם אפשר בעּ־רוהיגט, ווייל ער האָט געהאַט איינפלוס אויף דעם דירעקטאָר און איז געווען גוט מיט אַלע קאָלאָניסטען. נאָר ער איז געווען צו־שוואַך מיך צו פאָלגען.

איך האָב אויפגעשריעבען דעם בריעף און ארויס אין גאס זעהן, ווי אזוי אַבצושיקען איהם אין יפו צו הערצענשטיינען. איך האָב אין גאס גע־טראָפען א יפו׳ער שניידער, וועלכער איז געזעסען רייטענדיג אויף א פערד און האָט געהאַלטען ביי פאָהרען אין יפו. איך האָב איהם איבערגעגעבען דעם בריעף און געבעטען ער זאָל באַלד איהם אָבגעבען וועמען מען דאַרף. אריינפאָהרענדיג אין יפו האָט ער געטראָפען פוקס׳ן, וועלכער איז א פערסאָפּעטער געלאָפען פון מקוה ישראל.

— פוקס, וואוהין לויפט איהר? — האָט ער איהם געפרעגט.

— צו הערצענשטיינען — האָט ער איילענדיג אויסגערופען.

— אויב צו הערצענשטיינען, האָב איך דאָ פאַר איהם נאָך א ברי־וועלע. גיט איהם איבער.

פוקס האָט געכאַפּט מיין בריוועלע און ניט וויסענדיג, וואס אין איהם שטעהט, האָט ער איהם אריינגעוואָרפען צו הערצענשטיינען אין האַנט. האָט זיך א פערמאַטערטער (ער איז געלאָפען פון ראשון לציון צו־פוס) אריינגעוואָרפען אין א שטול און גענומען שרייען: „גיכער הילף!״ הערצענשטיין האָט גענומען לייענען מיין בריעף און האָט געזעהן, אז עס איז פערקעהרט. דאן האָט פוקס זיך געכאַפּט, אז ער האָט נאָך בריעף פון דירעקטאָר און פון הירש׳ן. און אזוי ווי ער איז אוועק פון ראשון לציון אין רעכטען טומעל, האָט ער אנגעהויבען שרייען, אז הערצענשטיין מוז תיכף שיקען הילף.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

דער גורל איז געוואָרפען געוואָרען און הערצענשטיין איז אוועק צו דער רעגיערונג בעטען מען זאָל שיקען אין ראשון לציון א בעוואָפענטע קראַפט, אום צו ראַטעווען דעם דירעקטאָר.

ארום דריי אזייגער נאָך האַלבען טאָג זיינען אנגעקומען די ערשטע צוויי חיל'ן. אין אראבישע דערפער פלעגט זיך אַמאָל טרעפען, און ערטער־ווייז טרעפט זיך נאָך איצט, אז מען בעגעגענט די רעגירונגס סאָלדאַטען מיט שטיינער אָדער אפילו מיט שיסעריי. דערפאַר איז ביי די סאָלדאַטען א מנהג ניט אנצופאַהרען אַלע פון איין אָרט און ניט פון דעם געוועהנ־ליכען וועג. די צוויי זיינען אָנגעקומען דורך די ווייזנגערטענער. אנדערע זיינען אָנגעקומען פון אָנדערע זייטען, און סך הכל זיינען אנגעקומען זעקס סאָלדאַטען. זיי זיינען אראָב פון די פערד נעבען דעם הויז, וואו עס האָט געוואוינט דער דירעקטאָר, און האָבען געוואַרט אויף זייערע עלטערע. אין א ווײַלע ארום איז אָנגעקומען א קאַרעט, אין וועלכען עס איז געזעסען אן אָפיציער, נאָך א פּאָר בעאַמטע און — הערצענשטיין. אין קאַרעט זיי־נען אויך געלעגען א סך שטריק אויף צו בינדען די, וועלכע מען האָט גע־דאַרפט ארעסטירען און אוועקפיהרען אין יפו.

ווי א בליץ איז דורכגעגאַנגען דורך דער גאנצער קאָלאָניע די ידיעה, אז חיל'ען זיינען געקומען צו ארעסטירען די ארבייטער. אזא בעליידיגונג פאַר זיך, פאַר'ן אידישען נאָמען האָבען די קאָלאָניסטען ניט געקענט בשום אופן פערטראָגען. אַלע, מענער, פרויען, דערוואַקסענע, קינדער האָבען זיך צונויפגעקליבען אין גאַס לעבען דעם דירעקטאָר'ס הויז. אַלע זענען געווען ענטשלאָסען נישט צו דערלאָזען אזא שאַנדע. יעדערער האָט עטוואס גע־האַט ביי זיך אונטער דער פּאָלע: ווער א רעוואָלווער, ווער א גראָבען שטעק־קען, ווער א האַקמעסער אָדער אן עהנליכעם געוועהר. מען איז געווען גרייט אויף אַלעס, און בלוט וואָלט זיכער דאַן פערגאָסען געוואָרען אין ראשון לציון, און ווער ווייס, וואָס פאַר א קאַטאַסטראָפע וואָלט זיך דאַן געטראָפען אין דער קאָלאָניע און אין דער גאנצער קאָלאָניזאַציאָן. דאס איז דאָך ניט קיין קלייניגקייט: שטעלען זיך געגען רעגיערונגס־סאָלדאַטען. ווען די זאַך האָט געהאַלטען גאַנץ ערנסט, האָט לוליך ביי א פ ר יי נ ד ל י כ ע ן ג ע ש פּ ר ע ך אראָבגעריסען די שווערד פון אפיציער.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

שוין האָבען די סאָלדאַטען בעקומען א בעפעל אנצולאַדען זייערע ביקסען, און זיי האָבען דאס געטהאָן אין די אויגען פון אלע קאָלאָניסטען.

נאר אין לעצטען מאָמענט האָט זיך געטראָפען איינפאך א נס. אונערוואַרטעט איז אנגעפאָהרען דער דירעקטאָר פון מקוה ישראל, הירש, ווי איך האָב שוין געהאַט די געלעגענהייט צו דערצעהלען, אז הירש איז שוין דאַן געוועזען ניט דערזעלביגער, ווי ביי דער ערשטער רעוואָלוציע. אויף דער ביטע פון דירעקטאָר האָט ער געלאָזט שיקען חיל'ען, אבער זיין הארץ איז גע־וועזען אונרוהיג. ער האָט געהייסען איינשפּאַנען זיין וואגען און איז גע־קומען אין ראשון לציון.

איך בין געוועזען דער ערשטער, וועלכער האָט איהם בעגעגענט. איך האָב איהם אנגעוויזען אויף דעם צוהיצטען עולם און האָב א געשריי געטהאָן:

„אום גאָטעס ווילען, שיקט אוועק די סאָלדאַטען ! . . .״

ער האָט א קוק געטהאָן אויף'ן עולם און האָט פערשטאַנען, אז דאָ איז ניט קיין שפּאַס. ער איז באלד ארויף אויבען אין שטוב אריין, וואו עס זיינען געזעסען די רעגיערונגס־בעאַמטע מיט'ן אָפיציער, און האָט זיי געהייסען באלד אומקעהרען זיך אין יפו.

מען מוז געדענקען, אז ראשון לציון איז פערשריבען ביי דער רע־גיערונג אויף דעם נאָמען פון מיכאל ערלאַנגער, וועלכער איז געוועזען א פראנצויזישער אונטערטהאַן, און הירש האָט זיך גערעכענט אלס זיין בע־פאָלמעכטיגער. דעריבער, אז מען האָט געדאַרפט רופען די סאָלדאַטען, האָט מען געמוזט אנקומען צו הירש'ן, און אז הירש האָט ערקלערט, אז מען דארף זיי שוין מעהר ניט האָבען, האָט מען איהם געמוזט פאָלגען.

די סאָלדאַטען זיינען אוועק און האָבען צוריקגעפיהרט די שטריק, מיט וועלכע זיי האָבען גערעכענט צו בינדען די אידישע ארבייטער און צובינדען זיי צו זייערע פערד.

עס איז שוין געוועזען באלד נאַכט. הירש האָט זיך געאיילט אוועק־צופאהרען (עס איז דאך געוועזען ערב שבת), ער האָט צוגעזאגט צו קומען נאך שבת אויסצוהערען די טענות פון די קאָלאָניסטען. מיט איהם צוזאמען איז אוועקגעפאהרען אין מקוה ישראל דער דירעקטאָר. איהם איז, זעלבסט־

פערשטענדליך, געוועזן ניט אנגענעהם צו בלייבען נאך אזא טאָג אין דער קאָלאָניע. ער האָט אויך מורא געהאַט צו בלייבען. אגב האָט מען פון דעם עולם אויך גענומען הערען קולות, ער זאל אוועקפאהרען. די פאמיליע זיינע איז סאי ווי סאי דאן געווען אין עקרון.

אז זיי האָבען געהאלטען ביים אוועקפאהרען, האָט דער עולם אנ־געהויבען שרייען, הערצענשטיין זאל אויך אוועקפאהרען. ווי איך האָב געזאָגט, איז ער געווען בעפריינדעט מיט אלע קאָלאָניסטען. ער האָט גע־רעכענט בלייבען אין קאָלאָניע, רעדען מיט די איינוואוינער און אפשר ווירקען אויף אַ שלום. נאר די קאָלאָניסטען האָבען איהם ניט געקענט מוחל זיין, וואס ער האָט געבראַכט די סאָלדאַטען און איז זאגאר געקומען אין איין וואגען מיט דעם אפיציער און מיט די שטריק — און האָבען פערלאַנגט ער זאל אוועקפאהרען.

ער האָט געפּרובט אַ קעהר טהאָן זיך צו אלעמען און פרעגען: „ווילט איהר דען ווירקליך איך זאל אוועקפאָהרען?"

„יא, יא!" האָבען אלע אויסגעשריען און ער איז טאַקי אוועקגע־פאהרען.

5.

אין ראשון לציון איז דער שבת דוקא פערלאפען רוהיג. נאר שבת־צו־נאַכט אויף אן אלגעמיינער אסיפה האָבען די קאָלאָניסטען בעשלאָסען אויף קיין אופן ניט אריינצולאזען דעם דירעקטאָר צוריק אין קאָלאָניע.

דערפאר אבער האָט די שטאָדט יפו געקאָכט אַ ביסעל. עס איז אנגעקומען א ידיעה, אז זונטאָג דארף אנקומען אין ארץ ישראל א גרויסער גאַסט. דאס איז געווען א געוויסער הערר זימעל, א בערלינער איד און כלל־טהוער. ער איז ווירקליך געווען א גאַנץ פּראָמינענטע פערזענליכקייט און איז געווען בעוואוסט ניט נאר אין דער שטאָדט בערלין. ער האָט דאן געמאַכט א רייזע אין אָריענט און האָט אויפ'ן וועג בעוויזען צו גרינדען אין קאירא, אין מצרים, אַ לאָדזש פון „בני ברית". אזא לאָדזש האָט ער אויך געגרינדעט אין ירושלים.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

איידער ער האט אונטערגענומען די רייזע, איז ער געווען אין פּאריז ביי דעם באַראָן ראָטשילד און דיזער האָט איהם געגעבען בריעף צו זיינע אַדמיניסטראַטאָרען אין די קאָלאָניעס פון ארץ־ישראל, זיי זאָלען איהם פריינדליך אויפנעהמען און בעקאַנט מאַכען מיט דער לאַגע פון דער קאָלאָניזאַציע און פון די קאָלאָניעס. זעלבסטפערשטענדליך, האָט אויך דער ראשונ׳ער דירעקטאָר בעקומען א ידיעה, ער זאל גוט עמפּפאַנגען דעם גאַסט.

זיינע פריינד און גלאַט די מעסיגע מענשען, האָבען גענומען טראַכטען, ווי זאל מען אויסמיידען דעם סקאַנדאַל, ווען די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון וועלען בעשטעהן אויף אויסהאַלטען זייער בעשלוס און וועלען ניט אריינלאָזען דעם דירעקטאָר אינאיינעם מיט׳ן גאַסט אין קאָלאָניע.

זיי האָבען ניט געפונען קיין אנדער מיטעל, ווי אויסאיבען אויף די ראשונ׳ער דעם דרוק פון דעת הקהל. זיי האָבען געשיקט אָנזאָגען אין אַלע קאָלאָניעס פון יהודה, אז זייערע איינוואוינער זאָלען זיך זונטאג פריה צוזאמענקומען אַלע אין ראשון לציון. פון איין זייט האָט דאָס געהייסען, אז אַלע קאָלאָניסטען אין איינעם וועלען מקבל פנים זיין דעם גאַסט, און פון דער אנדערער זייט, וועלען זיי ווירקען אויף די ראשון־לציונ׳ער זיי זאָלען קיין סקאַנדאַל ניט מאַכען.

קאָלאָניעס אין יהודה חוץ ראשון לציון, זיינען דאַן געווען פיער: פתח־תקוה, עקרון, גדרה און ודי־חנין. פון די פיער קאָלאָניעס איז עקרון געגרינדעט געוואָרען דירעקט פון באַראָן ראָטשילד און האָט אין יענער צייט נאָך געלעבט אויף זיין חשבון. דער דירעקטאָר פון ראשון לציון האָט ביי זיי אויך געקיניגט. און כאָטש זיי האָבען אין דער רעוואָלוציע קיין אנטייל ניט גענומען, אבער זיי האָבען גאַנץ גוט טועם טעם געווען די פיהרונג פון דער אַדמיניסטראַציע און זיי האָט גאָר ניט געאַרט וואס עס טהוט זיך אין ראשון לציון, און האָבען קיין חשק ניט געהאַט צו קריעגען זיך מיט איהרע איינוואוינער צוליעב דעם דירעקטאָר. די קאָלאָניסטען פון גדרה, וועלכע האָבען אַלע מאָל זיך אויסגעצייכענט דורך זייער ליעבע צו פרייהייט און אונאבהענגיגקייט, האָבען אַלע (חוץ

פוקס׳ן), געהאַלטען מיט די ראשון־לציונ׳ער. די צאהל פון די קאָלאָניסטען פון ודי־חנין איז געווען נאָך דאן זעהר קליין און אונבעדייטענד.

גאַנץ אַנדערש איז אבער געווען די לאַגע פון פתח תקוה. די קאָ־לאָניע האָט זיך געהאַלטען אין איין ענטוויקלען, אין איין וואַקסען, און די הילף, וועלכע איהרע קאָלאָניסטען פלעגען בעקומען פון די חובבי־ציון, איז געווען צו קליין און ניט־גענוגענד.

אין דער קאָלאָניע זיינען געווען א סך אזעלכע, וואס האָבען אפילו קיין אייגענע ערד ניט געהאַט. מען פלעגט דערצעהלען, אז א איד פלעגט קומען קיין יפו, פלעגט ער באַלד קויפען א פערד מיט א פלוג, פלעגט מיט דעם אריינפאָהרען אין פתח תקוה, פלעגט דינגען א דירה און באַלד אָנגעבען א ביטע צום קאָמיטעט פון חובבי ציון און פערלאַנגען שטיצע.

עס קען זיין, אז די מעשה האָט מען אויסגעטראַכט. אין דער ווירק־ליכקייט איז זי טאַקע געווען דאן די איינציגע קאָלאָניע, איז וועלכער א ניי־אַנגעקומענער איד האָט זיך געקענט בעזעצען. די קאָלאָניע האָט ניט געהאַט קיין אַדמיניסטראַציע וועלכע זאָל שטערען. די ערשטע קאָלאָ־ניסטען האָבען געהאַט זעהר פיעל לאַנד וועלכעס זיי האָבען געזוכט צו פערקויפען און דאָס האָט ווירקליך געפיהרט דערצו, אז די קאָלאָניע איז געווארען די גרעסטע און די רייכסטע אין גאַנץ ארץ־ישראל. אבער אין יענער צייט איז זי נאָך געווען אָרעם און איהרע קאָלאָניסטען האָבען געהאַלטען אין איין האָפען, אז דער באַראָן וועט זיי אויך ענדליך נעהמען „אונטער זיינע פליגעל” און וועט זיי אויך געבען שטיצע אזוי ווי אין ראשון לציון. דעריבער איז פאַר זיי די ראשון־לציונ׳ער מעשה ניט גע־ווען צום האַרצען. זיי האָבען מורא געהאַט און מען האָט אזוי געגעבען צו וויסען, אז דורך דעם קען זייער האָפנונג אויפ׳ן באַראָן ווערען צור־נישט....

זונטאַג אין דער פריה איז אָנגעקומען אין ראשון לציון די ידיעה, אז די שיף פון אלכסנדריה איז אנגעקומען און מיט איהר אויך דער גאַסט ה׳ זימעל, וועלכער געפינט זיך שוין אין מקוה ישראל און קלייבט זיך צו קומען אין ראשון לציון צוזאַמען מיט׳ן דירעקטאָר.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

די קאָלאָניע האָט אָנגעהויבען צו רודערען. קיינער איז אין פעלד יענעם טאָג ניט געגאַנגען, אין דער היים איז מען אָבער אויך ניט געזעסען. מען האָט זיך ארומגעדרעהט אין גאַס פון דער קאָלאָניע און מען האָט גע־קוקט אין צפון־זייט אויף דעם יפו'ער וועג.

ארום 10 א זייגער האָט מען בעמערקט פון וויטען א גרויסע מחנה מענשען, וועלכע געהען אויפ'ן וועג צו ראשון לציון. נאָך די קליידער נאָך, האָט מען דערקענט, אז דאס זיינען ניט קיין אראבער, נאר אידען. איי־ניגע רייטער זיינען באַלד ארויסגעפאָהרען זעהן, וואָס דאָס איז.

זיי האָבען זיך באַלד אומגעקעהרט און אנגעזאָגט, אז דאס געהען אַלע פתח־תקוה'ער קאָלאָניסטען, ווער רייטענדיג אויף פערד אָדער עזלען, ווער אין וועגעז און ווער פשוט צו־פוס. דאַן האָבען די קאָלאָניסטען בע־מערקט, אז אין קאָלאָניע געפינען זיך שוין עקרונ'ער און גדרה'ר קאָלאָניס־טען. עס איז געווען אן אַלגעמיינע מאָביליזאציע פון אַלע קאָלאָניסטען פון יהודה געגען ראשון־לציון. נאר די קאָלאָניסטען פון עקרון און פון גדרה זיינען אנגעקומען פון דרום זייט. זיי זיינען ניט אָנגעקומען אין איין מאַסע, דעריבער האָט זיי קיינער ניט בעמערקט.

אין קאָלאָניע גופא האָבען זיי זיך ניט געהאַלטען צוזאמען. א טהייל זיינען אריינגעגאַנגען צו זייערע בעקאַנטע אין די הייזער. די איבעריגע האָבען זיך צומישט צווישען די ראשון־לציונ'ער קאָלאָניסטען און זיינע געווען איינפאַכע צושויער ביי דער פארגעקומענער סצענע.

די הויפּט־ראָלען האָבען אויף אזא אופן געשפּיעלט נאָר די קאָלאָ־ניסטען פון פתח תקוה. הינטער זיי איז געפאָהרען דער וואָגען, אין וועל־כען עס זיינען געזעסען דער גאַסט זימעל, דער דירעקטאָר פון ראשון לציון און הירש, דער דירעקטאָר פון מקוה ישראל.

ביז די גאַנצע מחנה איז צוגעגאַנגען צו ראשון לציון, האָט זיי דער וואָגען אריבערגעיאָגט און איז געפאָהרען פאראויס, אָדער אין די ערשטע רייהען פון די פתח־תקוה'ער.

ווי די קאָלאָניסטען האָבען בעמערקט דעם וואָגען מיט דעם דירעק־טאָר, זיינען זיי אויך אין א געפאַקטער מאַסע ארוים אויפ'ן וועג. דער וועג אין יענעם אָרט איז א שמאָלער, פון ביידע זייטען געהען גערטנער,

וועלכע זיינען פערצאַמט מיט מימאָזען, אַ מין שטעכענדיגען בוים אָדער קוסט. אויף אַזאַ אופן האָבען די קאָלאָניסטען פערשטעלט דעם וועג און דער וואָגען האָט געמוזט בלייבען שטעהן.

זיי האָבען ערקלעהרט זימלען און הירש'ן, אַז זיי זיינען גערן צו עמפּפאַנגען זיי אין קאָלאָניע אלס גוטע געסט, נאָר דעם דירעקטאָר קענען זיי בשום אופן ניט ערלויבען אריינצוגעהן אין קאָלאָניע, ווייל אזוי האָבען זיי פייערליך בעשלאָסען.

דריי שעה איז געשטאַנען דער וואָגען אונטער'ן בארג און איז ניט אריינגעפאָהרען. דריי שעה זינען געשטאַנען די צוויי מחנות קאָלאָניסטען ראשון־לציונ'ער פון איין זייט, פתח־תקוה'ער פון דער אנדערער זייט אַזוי ווי צוויי פיינדליכע ארמעען פארטיג אנצופאלען איינע אויף די אנדערע. נאָר מען איז דאָך אידען — צו קיין אָנפאַל, צו קיין געשלעג איז ניט געקומען. דער גאַנצער מאַטעריעלער חזק איז בעשטאַנען אין דעם, וואס איינער פון די ראשון־לציונ'ער קאָלאָניסטען האט פון גרויס אויפרע־גונג צוריסען... זיין אייגענעם שטרויענעם הוט... מען זאגט, אז איינער פון די פתח תקוה'ער קאָלאָניסט האָט אויך בעקומען אַ שפּיי אין פּנים פון דעמזעלבען צוהיצטען ראשון־לציונ'ער. אין אלגעמיין איז די סצענע געווען זעהר אינטערעסאַנט און גאַנץ אייגענארטיג.

שליסליך האָט ה' זימעל געגעבען זיין ווארט, אז דער דירעקטאָר וועט אין ראשון לציון ניט פערבלייבען: ער וועט איהם מיטנעהמען ביי זיין אוועקפאָהרען און די קאָלאָניסטען האָבען געמוזט נאכגעבען. דער וואָגען איז אריינגעפאָהרען אין קאָלאָניע, און די פתח־תקוה'ער אידען זיינען אוועק צוריק. אייניגע, זעלבסטפערשטענדליך זיינען אויך געבליבען אין ראשון־לציון ביז דעם אבענד.

בשעת דער דירעקטאָר האָט ביי זיך אין וואוינונג אין אָרדנונג גע־בראכט זיינע פאפיערען, האָבען די קאָלאָניסטען צוזאַמען מיט זימלען אבגעהאלטען אן אסיפה, אין וועלכער זיי האָבען פאר איהם אויסגעגאָסען זייער ביטער האַרץ. פון דער אסיפה איז אין ראשון־לציון געבליבען איין אַנדענקונג: אז אייניגע פרויען זיינען אויף געקומען אויף דער אסיפה און האָבען אויך אָנגעהויבען צו רעדען, האָט זימעל צו זיי אַ געשריי געטהאָן:

„פרויען אין די קיכע!״... און דאס איז געבליבען אלס א ווערטעל אין דער קאָלאָניע.

פארנאַכט זיינען די געסט אוועקגעפאָהרען און מיט זיי דער די־רעקטאָר, וועלכער איז ווירקליך מעהר ניט ערשינען אין ראשון לציון.

.6

ווידער האָבען זיך אָנגעהויבען פאר ראשון לציון שלעכטע צייטען. די מאָנאַטליכע שטיצע האַט אויפגעהערט און דאָ האָט מען נאָך געדארפט מאַכען פסח. ווען די קאָלאָניסטען זיינען פאָרט איבערגעקומען די שלעכטע צייט, האָבען זיי דערפאר צו דאַנקען דעם קרעדיט, וועלכען זיי האָבען שוין געהאַט אין לאַנד. זיי זיינען שוין מעהר ניט געווען די גרינע, ווי אין דער צייט פון דער ערשטער רעוואָלוציע.

גוטע פריינד אין זייער קאמף האָבען זיי געהאט ווייניג. די געשוואָ־רענע כלל־טהוער זיינען געווען געגען זיי, איינער בעזונדערס, א ירושלים׳ער משכיל און כלל טהוער, מיכל פינס ע״ה, וועלכער האָט פריהער זיך פערהאַלטען פריינדליך צו די קאָלאָניסטען און צו זייער קאמף מיט׳ן דירעקטאָר און וועלכער האָט פיעל מאָל געראַטען די קאָלאָניסטען, אז די בעסטע זאך וואָלט געווען צו כאַפּען דעם דירעקטאָר ביינאַכט, ווען ער וועט ארויסגעהן פון זיין הויז, אוועקפיהרען איהם אין א פערוואָרפענעם ווינקעל און דאַרטען מכבד זיין מיט מלקות אָדער פשוט גערעדט אַבשמיי־סען — דער זעלביגער איז איצט ארויסגעטראטען געגען זיי, ווען די זאך האָט אנגענומען אן ערנסטע פאָרמע...

אום צו האָבען א פאָרשטעלונג, מיט וועלכע מיטלען מען האָט גע־זוכט אויפצוהעצען אלעמען געגען ראשון לציון, קען איך ברענגען דעם פאקט, אז נאָך זימעל׳ס אוועקפאָהרען פון ארץ ישראל, האָב איך פון איהם בעקומען די דעפעשע: „פריעדענס־שטיפטונג ראשון לציון — לע־בענס־פראגע גדרה...״ וואס פאר א שייכות האָט געהאט ראשון לציון צו גדרה אין דער פראגע, פערשטעה איך נאָך ביז איצט ניט.

היינטיגעס מאָל האָבען די קאָלאָניסטען קיין בריעף אין פאריז ניט געשריעבען. זיי האָבען נאָך געדענקט פון דער ערשטער רעוואָלוציע,

ווי ווייניג זייערע בריעף קענען ווירקען. זיי האָבען דעריבער בעשלאָסען צו שיקען אין פּאַריז צוויי מענשען, וועלכע זאָלען קענען דאָרט אויפקלערען די לאַגע און געבען ענטפערס אויף אלע שאלות. מען האָט דערצו אויסגע־קליבען ישראל ניעמצאָוויטש'ען ז"ל און ברוך פּאַפּיערמייסטער. דאס זיי־נען געווען צוויי קאָלאָניסטען פון עיון, דאס הייסט פון דעם צווייטען טהייל פון ראשון לציון'ער לאַנד. זיי האָבען קיין מאָל קיין שטיצע פון באַראָן ניט בעקומען און זיינען געווען פאָלשטענדיג אונאבהענגיג פון דער אַדמיניסטראַציע. עס האָט געדויערט א ביסעל צייט, ביז די צוויי דעלעגאַטען זיינען ארויסגעפאָהרען, ווייל מען האָט געדאַרפט קריעגען פאַר זיי רייזע־קאָסטען. ענדליך זיינען זיי דאָך ארויסגעפאָהרען, נאָר אז זיי זיינען אנגעקומען אין פּאַריז האָבען זיי דעם באַראָן שוין ניט גע־פונען: דער באַראָן מיט דער באַראָנעסע זיינען שוין געווען אויף דער רייזע נאָך ארץ ישראל!

די קאָלאָניסטען האָבען מיט פּאַריז קיין דירעקטע פערבינדונג ניט געהאַט און נאָר פון זייערע דעלעגירטע האָבען זיי זיך דערוואוסט פון די געסט, וועלכע האָבען געדאַרפט קומען, און זיי האָבען אונגעדולדיג גענומען וואַרטען אויף זיי.

און ניט לאַנג האָבען זיי געדאַרפט וואַרטען: א וואָכען דריי נאָך פסח איז דער באַראָן מיט זיין פרוי אָנגעקומען אין ארץ ישראל. ער איז געווען בייז אויף ראשון לציון און האָט אָנגעזאָגט די קאָלאָניסטען, אז ער וויל ניט, מען זאָל איהם צונעהמען מיט פּאַראַד. אין א שעהנעם פריה־מאָרגען האָבען זיך די קאָלאָניסטען געבאַפט, אז אויף א לעדיגען פּלאַץ אין קאָלאָניע שטעהען געצעלטען און אין די געצעלטען זיינען שוין געווען די געסט. נאָך פּאַרמיטאַג איז שוין אבגעהאַלטען געוואָרען א פערזאַמ־לונג, אויף וועלכער דער באַראָן האָט געמאַכט פּאָרווירפע די קאָלאָניסטען פאַר זייער אויפפיהרונג געגען דעם דירעקטאָר. ער האָט גערעדט פּונקט ווי עס דאַרף רעדען א מענש, וועלכער שעפּט די ידיעות איבער די קאָלאָ־ניעס און זייער לאַגע פון די רעפּאָרטען, וועלכע עס שיקען איהם די די־רעקטאָרען. פאַר די גוטע לאַגע פון דער קאָלאָניע דאַרף מען, נאָך זיין מיינונג, דאַנקען דעם דירעקטאָר, פאַר די שעהנע וויינגערטענער דעם

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

פראנצויזישען גערטנער קאָוועלאָן, אָט דעם זעלבען, וועלכער האָט אַמאָל געפלאנצט די וויינשטאָקען מיט'ן קאָפּ אַראָפּ... מעהר ווי אלעמען האָט ער בעשולדיגט פיינבערג'ען וואס האָט איהם אריינגעפיהרט אין ראשון לציון און איז געווען איינער פון די הויפּטפיהרער פון דער רעוואָ־לוציע. (נאָך די רייד פון באראָן האָט פיינבערג געפונען פאר נויטיג צו פערקויפען זיין גוט אין ראשון לציון און בעזעצען זיך אין דער שטאָדט לוד, וואו ער האָט איבערגענומען די ערשטע אידישע אויל־פּאבריק, וועלכע עס האָט געגרינדעט ישראל ניעמצאָוויטש ע"ה). איך האָב אויך געהאַט די עהרע צו זיין דערמאָהנט אין דעם באראָנ'ס רעדע. ער האָט געזאגט, אז דערפאר וויל ער ניט פאָהרען קיין גדרה, ווייל דאָרט געפינט זיך דער ערשטער רעוואָלוציאָנער בעקינד.

אויף די קאָלאָניסטען האָט די רעדע פון באראָן געמאכט זעהר א שווערען איינדרוק. זיי האָבען געזעהן, אז זייער רעוואָלוציע איז פער־שפּיעלט, אז דער דירעקטאָר, וועלכען זיי האָבען ניט אריינגעלאָזען אין קאָלאָניע, וועט זיך נוקם זיין וויפיעל ער וועט נאָר קענען. דער גאַנצער קאַמפּף איז אלזאָ געווען אומזיסט. אייגענטליך איז די גאנצע רעוואָלוציע געווען געריכטעט געגען די פּערזאָן פון דירעקטאָר. ווען ער זאל אוועק, הייסט דאס, אז די קאָלאָניסטען האָבען געוואונען, ווען ער זאל בלייבען, הייסט דאס, אז זיי האָבען פערשפּיעלט.

דאן זיינען צו די קאָלאָניסטען געקומען צו הילף דריי פרויען און זיי האָבען פערריכטעט די גאנצע לאַגע.

צום ערשטען מאָל איז דער באראָן געפאָהרען אין עקרון אליין און די באראָנעסע איז געבליבען אין ראשון לציון. מיט דעם מאָמענט האָבען זיך בענוצט די דריי פרויען און זיי זיינען אוועק אלס דעפּוטאַציע צו דער באראָנעסע. דאָ אין אן איינפאַכען ווייבערשען געשפּרעך האָבען זיי גע־פועל'ט וואס זיי האָבען געוואָלט, די באראָנעסע האָט זיי צוגעזאָגט צו ווירקען אויפ'ן באראָן, ער זאל צונעהמען דעם דירעקטאָר פון ראשון לציון. און זי האָט אויסגעפיהרט. אויף מאָרגען איידער דער באראָן מיט זיין פרוי זיינען געפאָהרען נאָך עקרון, האָט ער ערקלערט, אז ער נעהמט צו דעם דירעקטאָר פון ראשון לציון און גיט איהם דעם זעלבען פּאָסטען

אין ראש פנה. מען זאגט, אז די באַראָנעסע האָט בשום אופן ניט געוואָלט מיט איהם מיטפאָהרען, ביז ער האָט ניט ערקלערט דעם בעשלום. מאָטע־ריעל האָט דער דירעקטאָר וועניג פערלאָרען, אין ראש פנה האָט ער גע־שפּיעלט נאָך אַ גרעסערע ראָלע, נאָר די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון האָט דאס ניט געארט. זיי זיינען געווען צופריעדען מיט דעם וואס זיי האָבען אויסגעפיהרט. דערפאר ווען דער באראן האָט זיך אומגעקעהרט פון עקרון, האָבען זיי איהם דאס מאהל עמפּפאַנגען מיט גרוים פּאראד. די גאנצע קאָלאָניע איז געווען אילומינירט. די עלטערע קאָלאָניסטען האָבען איהם בעגעגענט מיט די ספרי־תורה׳ס, די שוהל־קינדער — מיט געזאַנג און אלע קאלאניסטען מיט די געשרייען: „יחי הנדיב! יחי הבאראָן!" זאל דער באראָן, לעבען זאָל די באַראָנעסע!

זיי ביידע זיינען געווען העכסט געריהרט פון דעם עמפּפאַנג, וועל־כער האָט געדויערט ביז שפּעט אין אבענד. מען איז זיך צוגאַנגען, ווייל דער באראָן האָט ערקלערט, אז ער איז מיעד און דאס ער רעכענט אויף מאָרגען אוועקצופאהרען. צוגעהענדיג זיך, האָבען די קאָלאָניסטען געהאט אין זינען אויף מאָרגען צו בעגלייטען דעם באראָן ווי עס דארף צו זיין, וויבאלד זיי האָבען איהם ניט געקענט עמפּפאַנגען ווען ער איז געקומען. נאר ווען זיי זיינען אויפגעשטאַנען אין דער פריה, איז שוין פון די גע־צעלטען קיין שפּור ניט געבליבען, גאנץ פריה, נאָך פאַרטאָג זיינען די געסט אוועקגעפאהרען אין זכרון יעקב.

אין זיין ערשטער רעדע האָט דער באַראָן ערקלערט, אז ער האָט געבראַכט פאר ראשון לציון א שעהנע מתנה, נאָר ער וועט זי איהר ניט געבען, ווייל די קאָלאָניסטען האָבען זיך שטאַרק פערזינדיגט. די קאָלאָניסטען האָבען אליין ניט געקענט טרעפען, וואס איז דאס געווען פאר א מתנה, וועלכע זיי האָבען פערשפּיעלט. אויף מאָרגען האָבען זיי זיך דאס דערוואוסט, ווען זיי האָבען דערהערט, אז דער באראָן האָט עקרון א נאָמען געגעבען מזכרת בתיה. דער נאָמען איז גע־ווען בעשטימט פאר ראשון לציון. און מען מוז זאגען דעם אמת: די קאָ־לאָניסטען זיינען געווען זעהר צופריעדען, וואס זיי האָבען פערשפּיעלט דעם נאָמען. זיי זיינען זעהר שטאָלץ מיט דעם נאָמען פון זייער קאָלאָניע

ראשון לציון און וואָלטען געווען זעהר אונצופריעדען, ווען מען וואָלט איהם פערביטען אויף אזא ווענינ קלינגענדען נאָמען ווי „מזכרת בתיה". די עקרון'ער האָבען אויך ניט מיט חשק אנגענומען זייער נייעם נאָמען און רופען נאָך ביז איצט זייער קאָלאָניע מיט איהר אלטען נאָמען עקרון. דער נאָמען „מזכרת בתיה" איז געבליבען נאָר פאַר די אפיציעלע פאַפּיערען פון דער אדמיניסטראַציע. אין לאַנד ווערט ער ווענינ אָדער גאָר ניט בענוצט.

7.

די קאָלאָניסטען האָבען געזיענט, אבער זיי האָבען טייער בעצאָהלט פאר זייער זיעג. די עפענטליכע מיינונג איז געווען געגען זיי. די דאמאָלס־דיגע צייטונגען זיינען אויף זיי אָנגעפאַלען און מען האָט זיי גערופען אונדאַנקבאַרע מענשען, וועלכע ווייסען ניט צו שעצען דאס ברויט וואס מען גיט זיי. מען האָט זיי געזאגט מוסר און מען האָט זיי ערקלערט: אז דער באַראָן שטעלט אוועק א שטעקען, דאַרף מען איהם אויך פאָלגען און אָבגעבען כבוד.

איינער פון די שרייבער האָט ענטדעקט א נייע אמעריקאַ. דער שרייבער איז געווען מיין פערזענליכער פריינד, דער גרינדער פון ראשון לציון און דער איצטיגער דירעקטאָר פון אידישען באנק אין ארץ ישראל ז. ד. ליבונתין. אין א בריעף צום רעדאַקטער פון „המליץ" האָט ער גע־שריבען: „בסוד וועל איך דיר זאגען, אז די גאנצע רעוואָלוציע אין ראשון לציון האָט געמאַכט אָלגא בעלקינד, וועלכע האָט געוואָלט מאַכען פאַר א דירעקטאָר אין דער קאָלאָניע איהר ברודער ישראל בעלקינד"... איך וויל ניט זאגען, וואס מען האָט געדאַרפט זיין, כדי צו זאגען אזא אבסורד. איך וואָלט זיך גאָר ניט געדאַרפט פערענטפערען, ווען איך וואָלט גענומען אן ערנסטען אָנטייל אין דער צווייטער רעוואָלוציאָן, ווי איך האָב גענומען אין דער ערשטער, נאָר דער אמת איז, אז איך האָב אין דער צווייטער ניט געקענט נעהמען קיין אָנטייל, ווייל איך בין דאָן געווען א קאָלאָניסט אין גדרה. איך האָב געקענט סימפּאַטיזירען, אָבער ניט מעהר. און אפילו מיינע סימפּאַטיען האָב איך ניט געקענט ארויסווייזען, וויל, ווי איך האָב

שוין דערצעהלט, בין איך דאן געווען א מיטגליעד אין קאָמיטעט פון די חובבי ציון און א פאַרשטעהער פון דער קאָלאָניע גדרה.

אין דער קאָמיטעט האָט דער דירעקטאָר פון ראשון לציון גע־שפּיעלט א גרויסע ראָלע. ווען אינ'ם זומער פאַר דער רעוואָלוציע איז הירש אבגעפאָהרען אין פּאַריז, איז ער געווען דער פּאָרזיצענדער און אין די אינטערעסען פון דער קאָלאָניע גדרה, וועלכע איך האָב פערטראָטען האָב איך ניט געקענט קריגען זיך מיט דעם דירעקטאָר פון ראשון לציון. ניט איין מאָל האָט מען מיך גע'משפּט דערפאַר וואס איך בין ניט פּינקטליך געקומען צו די אסיפות פון די רודפי שלום. נאָר אין דעם טאָג פון די חיל'ען בין איך אָפען ארויסגעטראָטען געגען דעם דירעקטאָר פון ראשון לציון. פון דעם אַלעם קען מען פערשטעהן, אז איך, א קאָלאָניסט פון גדרה, אן ארויסגעטריבענער פון ראשון לציון, האָב געקענט לייכטער ווערען א סולטאן אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל ווי א דירעקטאָר אין ראשון לציון, און ווען איך וואָלט געווען אזא נאַר און געשטרעבט דערצו, וואָלט איך דאס בשום אופן ניט געקענט מאַכען דורך א רעוואָלוציע אין דער קאָלאָניע.

די קאָלאָניסטען קענען ניט בייטען די דירעקטאָרען ווי זיי ווילען. זיי קענען פּראָטעסטירען געגען איינעם און בעטען אן אנדערען. דעם די־רעקטאָר בעשטימט פּאַריז! וואס איז שייך צו מיין שוועסטער, איז זי געקומען פון פּעטערבורג צו גאַסט צו אונז אין ארץ ישראל שוין דאן, ווען די רעוואָלוציע איז שוין געווען גאַנץ רייף, נור אזוי ווי זי איז געווען זעהר א טהעטיגע און איז געווען גוט בעקאַנט אין די קרייזען פון די חובבי ציון אין פּעטערבורג, האָט זיך ביי ליבונתינ'ען אין קאָפּ אויסגע־וועבט א גאַנצער ראָמאַן און ער האָט געשריבען דאס וואס ער האָט גע־שריבען... און אזוי ווי ער איז מיט פינף יאהר פאַר דער מעשה געווען אין ראשון לציון, איז ער געווען דער מומחה, דער בעל־סמכא אין אַלע פראגען, וועלכע זיינען שייך צו ארץ ישראל.

גאַנץ אָפט האָבען די אינטערעסען פון ארץ ישראל צו ליידען פון אזעלכע בעל בעל'סמכא'ס. איינער איז געווען א קורצע צייט אין ארץ ישראל, אָדער אפילו א לענגערע, נאָר מיט פיעל יאהר צוריק, און ער מיינט,

אז ער קען שוין אַלעס, וואס עס איז פערבונדען מיט דעם לאַנד און איהר קאָלאָניזאציע.

אין פאריז האָט מען זיך גוט צוגעהערט צום דעת הקהל. און אז מען האָט געזעהן, אז ווער עס קען, בעשמוצט די קאָלאָניסטען און ווארפט אויף זיי שטיינער, האָט מען דאָרט בעשלאָסען מיט זיי זיך ניט צו צערע־מאָניען. אנ׳ערך אין א חדש ארום נאך דעם וויזיט פון באראָן איז אנגע־קומען פון פאריז, אז מען זאל געבען די קאָלאָניסטען זייערע פריהעריגע אונטערשטיצונג ערשט דעמאָלט ווען זיי וועלען זיך אונטערשרייבען:

1) אז זיי זיינען נאָר טאָג - ארבייטער אויף דעם גוט פון דער אַדמיניסטראציע און זי האָט דאָס רעכט יעדען טאָג זיי אָבצוזאגען פון דער ארבייט און ארויסצושיקען פון קאָלאָניע און

(2) אז זיי קענען ביי זיך ניט האַלטען אין זייערע הייזער פרעמדע מענשען מעהר ווי פיער און צוואנציג שעה אָהן א ספּעציעלע ערלויבניש פון דער אַדמיניסטראציע.

עס זיינען געווען נאָך פּונקטען, נאר די צוויי זיינען די וויכטיגסטע.

דריי חדשים האָט שוין געדויערט דער אָפּענער קאַמף. דריי חדשים האָט מען ניט בעקומען קיין מיטלען צום לעבען. מען האָט אָפּט אונטערגעהונגערט. די וועלט איז געווען געגען זיי — וואס איז דער חדוש, אז זי האָבען מעהר שוין ניט געקענט קעמפּפען און האָבען גע־מוזט אננעהמען די נייע גזרה? זיי האָבען זיך געשעהמט איינער פאר דעם אנדערען. בעהאַלטענערהייט איז יעדער געגאַנגען צום נייעם דירעק־טאָר און האָט זיך אונטערגעשריבען. דאס איז געווען אין מאָנאט מאי און די קאָלאָניסטען האָבען זיי גערופען די מאי תקנות, אזוי ווי די בע־ריהמטע מאי־תקנות פון איגנאַטיעוו׳ן געגען די אידען אין רוסלאַנד.

נאר דריי קאָלאָניסטען האָבען ניט געוואָלט אונטערשרייבען. זיי האָבען געפּרעגט הירש׳ען, וואס וועט זיין, אז זיי וועלען ניט אונטער־שרייבען? האָט ער זיי געענטפערט, אז ער וועט זיי גאר נישט טהאָן. זיי וועלען נאר קיין שטיצע, קיינע נייע זאכען פון דער אַדמיניסטראַציע ניט בעקומען. די דריי קאָלאָניסטען זיינען געווען: יהודה ליב חנקין ז״ל

(דער דיאַדקאָ), לוי יצחק אייזענבאַנד ז״ל און מיין ברודער שמשון בעלקינד.

אלס דירעקטאָר איז בעשטימט געווארען אין ראשון לציון א ספרדי־שער אָדער ריכטיגער, א מאַראָקאַנער איד, ה׳ ח י י ם, וועלכער איז ביז יענער צייט געוועזן א לעהרער אין מקוה ישראל. דער חיים איז שפּע־טער אַבּיסעל געוועזן איינער פון די דירעקטאָרען אין די קאָלאָניעס אין ארגענטינאַ און ווען די יק״א האָט איבערגענומען די פערוואַלטונג פון די ארץ ישראל׳דיגע קאָלאָניעס, איז ער געוועזן דער הויפּט־דירעקטאָר פון יק״א אין ארץ ישראל. איצט פערקויפט ער אקערבוי־מאַשינען און אינסטרומענטען אין יפו. ער איז געוועזן א גאנץ גוטער מענש, נאר מיט זעהר א שוואכען, אונזעלבסטשטענדיגען כאראקטער. מען דערצעהלט, אז איין מאָל זיינען צו איהם געקומען אלס געסט עטליכע אָנגעזעהענע אַראַבּער פון יפו. צווישען זיי אויך דער ראיס־בלדיה, דאס הייסט דער מעיאר פון שטאָדט. האָט ער געשיקט א רייטער צו הירש׳ן פרעגען, אויב ער קען זיי מכבד זיין מיט ביער (די אַראַבּער זיינען געוועזן קריסטען)... נאר ער איז געבליבען אין ראשון לציון ניט מעהר ווי עטליכע חדשים און אין די עטליכע חדשים האָט זיך אַבגעשפּיעלט דער לעצטער אַקט פון דער דראַמאַ, וועלכע רופט זיך די צווייטע רעוואָלוציאָן און ראשון לציון.

דריי חדשים זיינען אריבער זייט אלע קאָלאָניסטען האָבען זיך אונטערגעשריבען אויף די געוויסע פּונקטען. די דריי, וועלכע האָבען זיך ניט אונטערגעשריבען, זיינען געזעסען רוהיג אין דער קאָלאָניע און האָבען מיט דער אדמיניסטראציע ניט געהאַט צו טהאָן. די אדמיניסטראציע האָט געקוקט אויף זיי ווי אויף פרעמדע און האָט אַכטונג געגעבען, אז זיי זאָלען פון איהר קיין שום הנאה ניט האָבען. עס האָט זיך זאָגאַר אפילו אַ מאָל גע־טראָפען, אז מען האָט אייזענבאַנד׳ען שבת ניט געוואָלט פערקויפען פאַר א קינד ריצין־אויל אין אַפּטייק אפילו פאר געלד. ער האָט געמוזט אום שבת שיקען א רייטער אין יפו ברייננגען אביסעל ריצין־אויל.

נאר די קאָלאָניסטען, דאס הייסט די דריי, זיינען געוועזן צופריעדען מיט זייער לאַגע, מיט זייער פרייהייט און אונאַבּהענגיגקייט. דאס זיינען געוועזן די פרעהליכסטע הייזער אין ראשון לציון, ווייל זיי זיינען געוועזן

די איינציגע, וועלכע האָבן געקענט אויפנעהמען פרעמדע מענשען אלס געסט.

אין יענעם זומער איז געקומען אין ארץ ישראל דער געוויסער שרייבער און כלל־טהוער יהושע אייזענשטאַדט אדער ברזילי. ער האָט זיך בעזעצט אין ראשון לציון און האָט צוערשט גענומען א צימער ביי אונזער פריינד, וועלכען די לעזער קענען שוין, ראובן יודעלעוויטש. עס פערשטעהט זיך, אז אזא מענש ווי אייזענשטאַדט האָט זיך ניט איין מאָל אויסגעדריקט מינדליך און אויך אין דער פרעסע וועגען דער לאַגע אין דער קאָלאָניע און וועגען דער אדמיניסטראציע. עס פערשטעהט זיך, אז דאס איז ניט געווען געפעלען דער אדמיניסטראציע און אייזענשטאַדט האָט געמוזט פערלאָזען יודעלעוויטש'עס הויז און זיך בעזעצען ביי חנקינ'ען.

אין יענעם יאהר זיינען צייטיג געוואָרען די ערשטע וויינטרויבען אין ראשון לציון, דאס הייסט, זיי זיינען ארויס פון די דריי יאהר ערלה. פיעל האָבן נאך די וויינשטאָקען ניט אריינגעטראגען און דעריבער האָט מען אין דער קאָלאָניע אויף דעם שטארק ניט געקוקט. אבער ביי חנקינ'ען, וועלכער איז געווען אנגעוויזען אויף זיינע אייגענע מיטלען, צוזאַמען מיט די איבריגע צוויי פאַמיליען, האָט דאס געשפּיעלט אַ גרויסע ראָלע. דערצו נאך איז ער געווען דער איינציגער אין דער קאָלאָניע, וואס האָט פערשטאַנען צו מאַכען וויין, ווייל ער האָט פריהער געוואוינט זעהר לאַנג אין זיד רוסלאַנד און האָט דאָרטען געהאַלטען פאַסעקעס. דעריבער איז ער געווען דער ערשטער צו מאַכען וויין אין ראשון לציון.

ער און זיינע קינדער פלעגען ארויספאָהרען אויף די וויינגערטענער. מיט זיי פלעגען מיטפאָהרען אויך אַנדערע געסט. מען האָט געשניטען די טרויבען און מיט געזאנג זיי אריינגעפיהרט אין פעסער אויף וועגען אין דער קאָלאָניע און עס איז געווען אן אמת'ע שמחה, פונקט ווי עס ווערט בעשריבען אין תנ"ך. דאָס האָט אבער געשאַפען א דיסאָנאַנס אין דעם לעבען פון דער קאָלאָניע און די אדמיניסטראציע האָט דאָס ניט געקענט פארטראגען.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

איבערהויפּט איז געווען דאס לעבען פון די דריי פאַמיליען אין ראשון לציון א פּראָטעסט קעגען דער גאַנצער לאגע און געגען דער אַדמי־ניסטראציע. אין איהרע אויגען זיינען געווען די דריי הייזער א נעסט פון רעוואָלוציאָנערען און זי האָט געמוזט זיי בעקעמפען.

אונערוואַרטעהייט איז ראש חדש אלול אנגעקומען פון פּאריז א דעפּעשע, אין וועלכער עס איז געזאָגט געוואָרען, אז ווען די דריי פאַ־מיליען וועלען אין פיער און צוואַנציג שעה ניט אונטערשרייבען די פּונק־טען, וועלכע אלע איבעריגע קאָלאָניסטען האָבען אונטערגעשריבען, זאָל מען זיי מיט גוואַלד, דאס הייסט, דורך דער רעגיערונג, ארויסשיקען פון ראשון לציון.

8.

ווען ביי דער ענדע פון דער ערשטער רעוואָלוציאָן האָט דער באַראָן פּערלאַנגט, די קאָלאָניסטען זאָלען מיך אויסשליסען פון דער קאָלאָניע, האָב איך נאך דאָרט קיין איינענטהום ניט געהאָט. דערצו בין איך געווען אָהן א פאַמיליע; דעריבער האָב איך געקענט לייכטער אוועקגעהן פון ראשון לציון, ווי שווער דאס איז דאן פאַר מיר ניט געווען. א חוץ דעם, האָט צוליעב מיר געדאַרפט ליידען די גאַנצע קאָלאָניע און איך האָב גע־מוזט זיך אָפּפערן. איצט איז געווען אַנדערש. די אַנדערע קאָלאָניסטען זיינען ניט געווען פעראַנטוואָרטליך פאַר די דריי. זיי, די דריי, האָבען געהאָט זייער איינענטהום אין קאָלאָניע, וועלכעס זיי האָבען געשאַפען מיט זייער ארבייט, מיט זייער מיה, מיט זייער אינטעליגענץ. חנקין און איזענבאַנד האָבענד געקויפט דעם באָדען און אויסגעבויט זייערע הייזער מיט זייער איינענעם געלד, און זיי ארויסצושיקען פון קאָלאָניע וואָלט געווען אן איינפאַכער רויב... אונטערשרייבען זיך, האָבען זיי בשום אופן ניט גע־וואָלט. זיי האָבען געזאָגט אַז אויב מ'קען וועלען ארויסשיקען זיי ווען זיי האָבען זיך ניט אונטערגעשריעבען, אז זיי זיינען טאָג־לוינער און מען קען זיי יעדען טאָג ארויסוואַרפען פון דער קאָלאָניע, וואס וועט זיין, אז זיי וועלען זיך אונטער דעם אונטערשרייבען? זיי האָבען דעריבער ערקלערט,

זיי וועלען זיך ניט אונטערשרייבען און ניט אוועקגעהן פון דער קאָלאָניע. אז הירש איז געגאנגען אין נאמען פון דער אַדמיניסטראציאָן בעטען הילף ביי דעם פראנצויזישען קאָנסיל ער זאָל אויסווירקען דאס ארויסטרייבען פון די דריי פאמיליען פון ראשון לציון, איז פאר די דריי פאמיליען קיין אנדער וועג ניט געבליבען ווי זוכען שוץ ביי דעם רוסישען קאָנסול. דער יפו'ער קאָנסול און דערנאָך אויך דער ירושלים'ער האָבען זיך גאנץ ווארעם אנגענומען פאר די קאָלאָניסטען און האָבען זיי פערשפּראָכען, אז אָהן אַ משפט וועלען זיי ניט דערלאָזען, מען זאָל זיי מיט געוואלד ארויסזעצען פון זייערע הייזער.

דורך דעם אריינמישען זיך פון די קאָנסולען איז די לאגע געוואָרען זעהר פערפּלאָנטערט. פון פּאריז האָט מען אלץ געפאָדערט צו געהן מיט געוואלד, נאר אויספיהרען האָט מען דאס ניט געקענט. ענדליך האָט מען געפונען אַ אויסוועג. עס זיינען דאן געקומען אין ארץ ישראל אידען, וועלכע האָבען זיך געוואָלט בעזעצען אין ראשון לציון און הירש האָט געמוזט ערלויבען, אז די דריי פאמיליען זאָלען פערקויפען דאס וואס זיי האָבען געהאַט אין ראשון לציון.

מיין ברודער האָט פערקויפט זיין אייגענטהום פאר צוועלף טויזענד פראַנק, דערפון האָט ער זיעבען טויזענד בעצאָהלט דער אדמיניסטראציאָן, דאָס הייסט דעם חוב פון זיעבען טויזענד פראנק האָט איבערגענומען אויף זיך דער נייער קאָלאָניסט מיט דעם הסכם פון דער אדמיניסטראציאָן. ער האָט בעקומען אַ שטיק לאנד פון ועד חובבי ציון אין גדרה און איז מיט זיינע פינף טויזענד פראַנק, וועלכע זיינען איהם געבליבען, געווארען דאָרט אַ קאָלאָניסט.

חנקין האָט זיך בעזעצט אין יפו, וואו ער האָט געמאַכט אַ געשעפט. דארט איז זיין זוהן, יהושע חנקין, באלד בעקאַנט געוואָרען אלס גרינדער פון רחובות, חדרה און אַנדערע קאָלאָניעז, וועלכע זיינען אין די לעצטע יאהרען געבּויט געווארען אין ארץ ישראל. אייזענבאַנד איז צוערשט אוועקגעפאהרען אין רוסלאנד, נאר דאָרט האָט ער זיך פערקיהלט, געקראַנקט... ער געשטאָרבען אין חיפה און זיין פאמיליע געפינט זיך אין פאַריז.

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

די רעוואָלוציע האָט זיך דערמיט געענדיגט, נאָר די נאָכוועהען האָבּען די קאָלאָניסטען געהאַט צו פֿיהלען נאָך גאַנץ לאַנג.

עס איז בּעקאַנט, אז נאָך דער פּוילישער רעוואָלוציע אין יאהר 1863 האָט די רוסישע רעגיערונג געשיקט אין ווילנא פאר א גענעראַל־גובערנאַטאָר מ ו ר א װ י א װ ע ן, אויף וועמען מען האָט ארויפגעלעגט די אויפגאַבּע אויסצורייסען די רעוואָלוציע מיט'ן וואָרצעל. און עס איז בּעקאַנט אז מוראוויאָוו מיט זיינע תליות האָט א סך מעהר פּערדיענט דעם האס און דעם פֿלוך פון די פּאָליאַקען, ווי די גענעראַלען און סאָלדאַטען, וועלכע האָבּען אונטערדריקט די רעוואָלוציע. אזא מוראוויאָוו פאר ראשון לציון איז געווען בּ ל אָ ך, דער דירעקטאָר, וועלכער איז געקומען פֿערנעהמען דעם פּלאַץ פון ח י י ם'ן. פֿון וואנען ער איז געקומען און וואוהין ער איז דערנאָך אוועק, ווייס קיינער ניט. עס שיינט, אז פֿון צענטראַל אַמעריקאַ. ווענינגסטענס מיט זיין אויסזעהן און זיין כאראקטער איז ער שטאַרק געווען עהנליך צו די פּלאַנטאַטאָרען און שקלאַפען־הענדלער פֿון אמעריקא אין אַמאָליגע יאהרען, אזוי וויא זיי ווערען בּעשריבּען פֿון מיין־ריד'ן אָדער בּיטשער סטאָו. ער איז געווען א ניעדריגער, א דיקער, כמעט א קיילעכדיגער, מיט אויגען פֿון וועלכע עס איז געווען אונמעגליך איבּערצוטראָגען דעם קוק. ער האָט אַרויסגעוואָרפען פֿון צימער, וואוהין די קאָלאָניסטען האָבּען געדאַרפט אריינגעהן יעדע שפּור פֿון שטולען און בּענקלעך, כדי עס זאָל קיינעם אין קאָפּ ניט אריינגעהען די אידעע פֿון זעצען זיך. ער האָט צוגענומען בּיי די קאָלאָניסטען דעם כּבוד צו בּעגריסען איהם. אין גאס האָט מען ניט געטאָרט אָבּשטעלען זיך און אראָבּנעהמען פאר איהם דאס היטעל. איין מאָל האָט זיך געטראָפען אַן איבּערפאַל אויף דער קאָלאָניע גדרה, ה' מ. פּינס, וועלכער איז געווען דער פארשטעהער פֿון די חובבי ציון, איז גראד דאַן געווען אין גדרה. ער האט געשיקט אַ קאָלאָניסט צו בּלאָך'ן דערצעהלען איהם די מעשה און בּעטען איהם ער זאָל פון יפו ווירקען אויף דער רעגיערונג צו שיצען די קאָלאָניע. בּלאָך האָט גאָרנישט געטהאָן. מיט עטליכע טעג שפּעטער איז פּינס געווען אין ראשון לציון און האַט איהם געפרעגט פאר וואס ער האט גארנישט געטהאָן.

„איך האָבּ פֿון קיין מעשה ניט געוואוסט", — האָט ער געענטפֿערט.

„סטייטש", זאָגט פינס, „איך האָב דאָך צו אייך געשיקט אַ שליח אָנצו־זאָגען אייך". „יאָ", האָט געענטפערט בלאָך. „דער קאָלאָניסט איז ביי מיר געווען און האָט מיר דערצעהלט, אָבער קען מען דען אַ קאָלאָניסט גלויבען ? . . ."

אין דער צייט פון בלאָך'ן האָט זיך אין ראשון לציון ענטוויקעלט דער סיסטעם פון דער אדמיניסטראַציע אין פולען גלאַנץ. און אין זיין צייט האָט צום ערשטען מאָל בעזוכט ארץ ישראל אחד העם. די קאָלאָניס־טען האָבען קיין כח ניט געהאַט צו קעמפפען געגען דעם סיסטעם נאָך די שווערע ליידען פון די צוויי רעוואָלוציעס און דאָ קען מען זעהן אַ מערקווירדיגע ערשיינונג. אין תרמ"ז האָבען די רוסישע חובבי ציון גע־זידעלט די קאָלאָניסטען פאַר זייער אונדאַנקבארקייט צו דעם באַראָן און זיין אדמיניסטראַציע און מיט פיער־פינף יאָהר שפּעטער האָבען די־זעלבע חובבי ציון בעשולדיגט די קאָלאָניסטען אין דעם וואָס זיי טראָגען לייכט איבער די פיהרונג פון דער אַדמיניסטראַציע, אין דעם וואָס זיי האָבען זיך איינגעלעבט מיט איהר סיסטעם און פיהלען ניט די שאַנד . . .

* * *

אַזוי ווי פון דעם פריהערדיגען דירעקטאָר איז מען פּטור געוואָרען דורך דער הילף פון פיער פרויען: פון דער באַראָנעסע און פון דער דע־פּוטאַציע פון דריי דאַמען, אַזוי איז מען פון בלאָך'ן פּטור געוואָרען דורך איין דאַמע.

דער פראַנצויז, דער גערטנער קאוועלאַן, איז אוועק איין מאָל אין פראַנקרייך און האָט פון דאָרט זיך געבראַכט אַ יונגע פרוי. די פרוי האָט אפילו ניט געהאַט דעם אידישען חן, נאָר זי איז געווען אַ גאַנץ שעהנע און לוסטיגע פּערזאָן. און בלאָך פלעגט גאַנץ אָפט פערברענגען מיט איהר, שפּיעלען אין קאָרטען, סאַי ווען דער מאַן איז דערביי געווען און סאַי ווען ער איז ניט געווען . . . קיין גרויסער צדיק איז בלאָך ניט געווען און איז געווען ווייט פון מקיים זיין אַלע תרי"ג מצות. אום דאָך עטוואַס צו טהאָן, אום אָנצוגרייטען זיך אַן אָרט אין גן־עדן, האָט ער אויסגעקליבען איין מצוה, פאַר וועלכער ער האָט אפילו אויפגעאָפּפערט זיין קעניג־

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

שטוהל אין ראשון לציון. די מצוה איז געווען: לעשות נקמה בגוים. און אין איין פריהמאָרגען איז ער אוועק פון ראשון לציון און פון ארץ ישראל טאַקע מיט מאַדאַם קאַוועלאַן...

עס פערשטעהט זיך, אז אין א קורצער צייט ארום האָט די קאָלאָניע אויך פערלאָרען איהר „לעהרער" אין פלאַנצען וויינגערטענער, מאָסיע קאַוועלאַן.

נאָך בלאָך'ן איז בעשטימט געוואָרען אלס דירעקטאָר אין ראשון לציון א ספרדישער איד ח ז ן. נאָך בלאָך'ן וואָלט יעדער דירעקטאָר געווען גוט, נאָר דער חזן איז ווירקליך געווען א ווייכער און א שטילער מענש און די קאָלאָניסטען האָבען געקענט לייכטער אויפאָטהעמען. ער איז אויך געווען דער לעצטער דירעקטאָר.

סוף כל סוף האָט דער באַראָן געזעהן, אז אלע זיינע אדמיניסטראַטאָרען און די דירעקטאָרען מאַכען נאָר קאַליע און ברענגען נאָר פיעל שאָדען. ער האָט דאַן איבערגעגעבען די פערוואַלטונג פון אלע קאָלאָניען אין ארץ ישראל דער חברה יק"א, און די ערשטע ארבייט וואָס די חברה האָט געטהאָן איז געווען משלח צו זיין אלע אדמיניסטראַטאָרען פון די גרעסטע ביז די קלענסטע. אין היינטיגע צייט זיינען נאָר געבליבען דריי: איינער פאר אלע קאָלאָניען פון יהודה, איינער, פאר'ן גליל התחתון און איינער פאר'ן גליל העליון. נאָר זיי פיהרע די אלגעמיינע זאכען פון די קאָלאָניען און מישען זיך גאר ניט אין זייער אינווענינסטען לעבען. די ערשטע צוויי וואוינען זאגאר ווייט פון די קאָלאָניען אין די שטעדט יפו און חיפה. ראשון לציון, אזוי ווי אלע אנדערע קאָלאָניען, איז איצט א קליינע רעפובליק, וועלכע פערוואַלטעט זיך אליין דורך א קאָמיטעט, וועלכען די קאָלאָניסטען קלייבען אויס אליין אויף א יאהר צייט און וועלכע פיהרט די אנגעלעגענהייטען פון דער קאָלאָניע בעסער ווי די דירעקטאָרען. עס זיינען שוין אריבער כמעט אכצעהן יאהר ווי די אדמיניסטראַציע איז פערשוואונדען געוואָרען פון ראשון לציון. פיעלע פון דעם נייעם דור געדענקען זי שוין ניט. נאָר נוען די עלטערע דערצעהלען פאר די אינגערע, דאָס וואָס זיי האָבען געהאַט אויסצוטראָגען אין די ערשטע יאָהרען, ווען זיי דערצעהלען פון הונגער און פון דורשט, פון

די צווייטע רעוואָלוציע אין ראשון לציון.

מאַנגעל אין ברויט און אין וואסער, דערצעהלען זיי אויך, וואס זיי האָבען געהאט אויסצוטראגען פון דער אדמיניסטראציאָן און די פערשיעדענע דירעקטאָרען. דער אידישער ישוב אין ארץ ישראל איז געוועזן גענוג שטאַרק אריבערצוטראגען די אלע צרות און האָפענטליך וועט ער זיין אויך גענוג שטאַרק איבערצוטראָגען אלעס וואס עס וועט נאָך פאָרקומען אין דער צוקונפט און בלייבען דער עמוד האש וואס וועט ווייזען דעם אידישען פאָלק זיין וועג צו זיין היים! . . .

ב׳ י׳ ל׳ ו׳

צום 35 יעהריגען יובילעאום

ווי פון א זיסען חלום האָבען זיך אויפגעכאַפּט די רוסישע אידען ביי די ערשטע קלעפּ פון יעליסאַוועטגראַדער פּאָגראָם אום פּסח שנת תרמ״א.

צוזאַמען מיט די פענסטער פון די יעליסאַוועטגראַדער אידישע אָרעמע לייט זיינען צובראָכען געוואָרען די האָפנונגען פון דעם רוסישען אידענטהום אויף א בעסערער צוקונפט אין רוסלאַנד. צוזאַמען מיט די פעדערען פון צוריסענעם אידישען בעטגעוואַנד, זיינען צופליגען געוואָרען די טרוימען וועגען גליק און רוהע אין די גלות לענדער. די סמנים פון רעאַקציע אין די רעגירונגס־ספערען זיינען שוין געווען קענטיג אין די לעצטע יאהרען פון אלכסנדר דעם צווייטען. נאָר א איד האָט זיך ליעב אָבצונאַרען. ער האָט זיך געטרייסט אז די רעאַקציע איז נאָר פאַרביייגע־הענד און האָט אין איהר בעשולדיגט נאָר די רעגירונג. דאָס רוסישע פאָלק איז אין זיינע אויגען געווען גאַנץ אונשולדיג. און דאָ איז געקומען דאָס רוסישע פאָלק אויף א גאַנץ נייעם אופן אויסגעדריקט זיין פערהעלטניס צו זיינע אידישע שכנים. אמת, דעם וואונק האָט דאָס פאָלק בעקומען פון אויבען, פון די רעגיערונגס־ספערען. נאָר עס איז שוין גאַנץ ביטער אז די רעגיערונג האָט אויסגעקליבען דוקא אידען פאַר א שעיר לעזאזל, עס איז גאַנץ ביטער אז דאָס פאָלק האָט זיך בעגנוגענט מיט דעם ערשטען וואונק און האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען וואָס ער האָט צו טהאָן...

זאָגאַר אייניגע פון די רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון יענער צייט זיינען געווען צופריעדען מיט די פּאָגראָמען. אין זייערע אויגען זיינען די אידען געווען די קליינע מייזעלעך אָדער פויגעלעך, וועלכע די קאַטץ ברענגט צו איהרע קינדער אום צו לערנען זיי די מלאכה. זיי, די רעוואָ־לוציאָנערען, האָבען געמיינט, אז דאָס פאָלק וועט אויף די אידען אויס־לערנען זיך שלאָגען אויך די רעגיערונג, נאָר דאָס פאָלק איז געבליבען דערווייל בלויז ביי שלאָגען אידען. די אידען האָבען געכאַפּט קלעפּ און

האָבען מיט דעם די וועלט, די גרויסע גוי׳שע וועלט ניט געראַטעוועט. דער איד האָט געמוזט ווידער לויפען.

אין מיטעלאַלטער איז עס געלאָפען פון מערב אין מזרח און איצט האָט ער געמוזט לויפען פון מזרח אין מערב. דעם וועג האָט זיי אויך אנגעוויזען גאַנץ דייטליך די רוססישע רעגיערונג. בעת א פּראָצעס איז קיעוו וואו מ׳האָט געדאַרפט משפט׳ן די פּאָגראָמשטשיקעס און מ׳האָט באמת גע׳משפט די צושלאָגענע אידען, האָט דער פּראָקוראָר סטרעלני־קאָוו געזאָגט: „די אידען קלאָגען זיך אז דער מזרח־גרענעץ איז אין רוסלאַנד פאר זיי פערמאַכט, אבער דער מערב־גרענעץ. דאס הייסט אויסלאַנד איז דאָך פאר זיי אלע מאָל אָפען. פאר וואָס בענוצען זיי זיך ניט דערמיט ? . . . .״

איך בין דאן געווען א סטודענט אין חאַרקאָוו און בין מיט נאָך עט־ליכע חברים געווען אין שוהל צוזאַמען מיט כל ישראל צום תענית צבור וואס מען האָט בעשטימט. דאָרט זיינען געווען נאָך אַנדערע חברים און מיר האָ־בען אבגערעדט מיר זאָלען זיך אין אבענד צוזאמענקומען ביי מיר אין צימער און צוזאַמען איבעררעדען וועגען דער לאָגע פון אידען אין רוסלאַנד. יעדערער האָט איינגעלאַדען די חברים, וועלכע ער האָט יענעם טאָג בעגעגענט און צוזאמען זיינען געקומען א דרייסיג סטודענטען. מיר האָבען זיך פערזאַ־מעלט עטליכע אָבענדען נאָכאַנאַנד, גוט בעטראַכט די אידישע לאָגע פון אלע זייטען און מיר זיינען געקומען צום בעשלוס, אז עס איז ערנידע־דעריגענד, א חרפּה פאר א פּאָלק צו שפּילען אזא ראָלע, וועלכע אונזער פּאָלק האָט געשפּיעלט אין רוסלאַנד, מיר זיינען געקומען צום בעשלוס אז עס פּאַסט ניט פאר מענשען וועלכע היטען זייער עהרע אנצובאָטען זייער דיענסט פאר אַנדערע פעלקער, וועלכע האַסען, פעראַכטען אונז און פערלאָזען אונזער אייגענעם פּאָלק, און מיר האָבען בעשלאָסען צו ארביי־טען פאר דער עמיגראַציאָן פון אידען פון רוסלאַנד. און ווען יא עמיגראַ־ציאָן זאָל דאס זיין ניט קיין אמעריקא נאָר אין אונזער היסטאָרישען לאַנד, אין ארץ ישראל, וואוהין עס וועט זיך ווידער צוזאַמענקלייבען דאָס אידישע פּאָלק און וועט ווידער אויפלעבען פיזיש, עקאָנאָמיש, קול־טורעל און פּאָליטיש. דאָס איז געווען אונזער פּראָגראָם. אונזער פעראיין

האָבען מיר קיין נאָמען ניט געגעבען, נאר אויף די בריעף פלעגען מיר אויפשרייבען דעם פסוק: „דברו אל בני ישראל ויסעו.״ אָדער די ראשי תיבות: ד׳ א׳ ב׳ י׳ ו׳. באלד אבער האָבען מיר געמוזט מאַכען דעם צווייטען שריט. ארץ ישראל האָבען מיר, ווי אלע אידען אין יענער צייט, געקענט גאַנץ ווייניג, אייניגע פון אונז טאָקע די מעהרצאָהל האָט פון איהר אבסאָלוט גאר ניט געוואוסט. דעריבער האָבען מיר געפונען פאר ניט עהרליך צו שיקען אהין אַנדערע צו פּראָפּאגאנדירען די עמיגראַציאָן אהין און אליין בלייבען זיצען אין רוסלאנד, און מיר האָבען בעשלאָסען צו בילדען א גרופּע פון יונגע לייט און אוועק פאהרען אהין אלס חלוצים. דאן האָבען מיר אַנגעהויבען בענוצען זיך מיט דעם פסוק: „בית יעקב לכו ונלבה״ פון וואנען עס איז ענטשטאַנען דער נאָמען ב׳י׳ל׳ו׳. נאך די הכנות פון א דריי חדשים האָבען זיך שוין אין אָנפאַנג תמוז געפונען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל א זעכצעהן חברים. די ערשטע צייט האָבען מיר גע־האָפט אז די רוסישע גבירים וועלען אונז שטיצען אין אונזער אונטער־נעהמונג. פון דער האָפנונג איז אבער גאר נישט געוואָרען. א קורצע צייט האָבען מיר געמיינט אז אונז קען העלפען לאָרד אליפאַנט וועלכער איז דאן אויפגעטראָטען אלס פריינד פון קאָלאָניזירען אידען אין ארץ ישראל. אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָבען מיר געזעהן אז דאס איז געווען א פאלשער חלום. ביים אנהויב פון אונזער וועג זיינען מיר געבליבען שטעהן אהן מיטלען, אָהן א מאַטעריעלען באזיס פאר אונזער אונטערנעהמונג. נאר מיר האָבען פעריאגט פון אונז די פערצווייפלונג. מיר האָבען בעשלאָסען פיהרען ווייטער צו אונזער ציעל אין ארץ ישראל! מיר האָבען נאר צושיקט בריעף צו אונזערע חברים, וועלכע זיינען נאך פערבליבען אין רוסלאנד, מיר האָבען זיי ערקלערט די לאגע, ווי זי איז געווען, און האָבען זיי דער־מאָנט די מצוה פון דער תורה: „הירא ורך הלב ילך וישוב לביתו...״ צוויי פון אונז זיינען געבליבען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל ווארטען אויף די ענטפערס אויף די בריעף אדער אויף די חברים, וועלכע וועלען נאך קומען, און די איבעריגע זיינען אונטער מיין פיהרונג אוועקגעפאָהרען י״ב תמוז מיט׳ן שיף נאך יפו. אונזער גאַנצע קאַסע איז בעשטאַנען פון אַכציג דאלאר בערך. אי דאס האָט מען עס ארויסגע׳גנב׳עט ביי אונזער קאַסיר.

חבר סאנדאטירסקי, נאך אין קאנסטאנטינאפאל אויפ׳ן שיף. צום גליק האט אונז איינער געליהען הונדערט רוסישע רובעל און מיר האבען גע־קענט ווייטער פאהרען, און אזוי זיינען מיר געקומען אין ארץ ישראל מיט א פארטיגען חוב.

צום לעבען האבען מיר ניט געהאט קיין אנדער מיטעל ווי נאר דורך ארבייט אין מקוה ישראל, און שווער איז געווען די ארבייט ! זי די ארבייט איז געווען ניי, די ערד טרוקען און די אויפפאסער זעהר שטרענג. דער פרייז איז געווען פופצעהן סענט א טאג, און שפעטער ווען די צאהל ארבייטער איז גרעסער געווארען דורך די חברים, וועלכע זיינען אנגעקומען פון רוסלאנד, האט הירש, דער דירעקטאר פון מקוה ישראל, פאר זיין אוועקפאהרען אויף א קורצער צייט אין פאריז אנגעזאגט אז מען זאל מעהר ווי צוועלף אויף דער ארבייט ניט נעהמען. מיר זיינען שוין דאן געווען אכצעהן ארבייטער א חוץ צוויי פריילינס. די ארבייטער האבען זיך געביטען: צוויי טעג געארבייט און איין טאג געזעסען אין דער היים. יא, מען האט געארבייט שווער, מען האט געמאכט אין יפו חובות אין די אראבישע קראמען און גאנץ אפט... צוגעהונגערט. א בעסערונג אין אונזער לאגע האט זיך אנגעפאנגען ווען אין מקוה ישראל איז ערב ראש השנה געקומען צופאהרען דער גרינדער פון דער שולע „קארל נעטטער.״ אויף איהם האט אונזער ארבייט, אונזער לעבען און אונזער אידעאל געמאכט א גוואלדיגען איינדרוק. ער האט באלד בעפוילען צו נעהמען אלעמען אויף ארבייט און געהעכערט אונז דעם לוין ביז צוואנציג סענט א טאג. ער האט געהאט וועגען אונז נאך אנדערע פלענער, נאר צו אונזער אומגליק איז ער אום יום כפור קראנק געווארען און איז געשטארבען חול המועד סכות. די הנחות וועלכע ער האט אונז געמאכט אין מקוה ישראל זיינען געבליבען אבער ניט מעהר.

אונז איז ניט געווען בעשערט צו גרינדען די ערשטע מוסטער קא־לאניע אין ארץ ישראל, זי איז אונטער דעם נאמען: „ראשון לציון״ גע־גרינדעט געווארען דורך אנדערע חברים, וועלכע זיינען געקומען מיט איי־גענעם געלט, נאר אז דער באראן ראטשילד האט איבערגענומען צו שטי־צען „ראשון לציון״ האט ער פעראָרדענט אז אלע בילו׳צעס זאלען אויף

אַריבער אלס קאָלאָניסטען אין דער קאָלאָניע. אין דעם האָבען מיר צו פערדאנקען קארל נעטער, וועלכער האָט וועגען אונז געשיקט אין פּאריז זעהר א גינסטיגען ווארעמען רעפּאָרט. און דעם רעפּאָרט האָט מען צו דער רעכטער צייט פארגעלעגט דעם באַראָן.

עס האָבען זיך אבער אונטער אונז געפונען אזעלכע וועלכע האָבען געטרוימט נאר פון א ספּעציעלער מוסטער־קאָלאָניע פאר ב׳י׳ל׳ו׳ און זיינען בעסער פערבליבען ארבייטען אין מקוה ישראל נאך צווי יאהר. מיט זיי זיינען געווען אויך די חברים וועלכע זיינען שפּעטער צוגעקומען פון רוסלאנד אין גאנצע צוועלף יונגע לייט און זיי האָבען זיך דערווארט ביז עס איז געגרינדעט געווארען די קאָלאָניע „גדרה״ וואוהין זיי זיינען אריבער אלס קאָלאָניסטען אום חנוכה פון יאהר תרמ״ה, אין ראשון לציון און אין גדרה האָט זיך פאר זיי אנגעהויבען א נייע שורה פון צרות און פון ליידען, נאר זיי האָבען דאס אלץ אריבערגעטראגען מיט מוטה און האָפנונג אויף בעסערע צייטען און די בעסערע צייטען האָבען מיר צוזאַמען מיט אַלע קאָלאָניסטען אין ארץ ישראל דערלעבט!

ב׳י׳ל׳ו׳ אלס אגודה האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירען וויל מיר האָבען אַלע מאָל געשטרעבט צו זיין איינפאַכע סאָלדאַטען אין דער אי־דישער ארמעע פון ארץ ישראל, מיר האָבען אונזער ציעל דערגרייכט.

ב׳ י׳ ל׳ ו׳

.1

עס עקזיסטירט א מיינונג, אז דער רעיון פון ישוב ארץ ישראל האָט צו פערדאנקען זיין ערוועקונג די רוסישע פּאָגראָמען פון יאהר תרמ״א (1881). — די מיינונג איז אבער ניט ריכטיג. די פּאָגראָמען האָבען אמת גאַנץ פיעל בייגעטראָגען צו דעם ערוואַכען פון אידיש נאַציאָנאַלען בע־וואוסטזיין, אָבער זיי האָבען נאָר געגעבען דעם אויסערליכען שטויס דערצו, דער באָדען איז שוין געווען פּאָרבערייטעט. זאָגען אז די פּאָגראָ־מען האָבען געבוירען דעם רעיון פון ישוב ארץ ישראל, איז אלץ איינס ווי צו זאָגען, אז א מענש פון א יאָהר אכציג איז געשטאָרבען נאָר א דאנק זיין פערקיהלונג, און ווען ער וואָלט זיך ניט פערקיהלט וואָלט ער געלעבט אייביג... ריכטיג איז אבער, אז א מענש, וועלכער איז שוין אלט אכציג יאהר, איז שוין סיי ווי סיי נאָהענט צום טויט, און ווען ער וואלט ניט געשטאָרבען פון דער סבה, וואָלט ער געשטאָרבען פון אן אנדערער. דער מלאך המות, זאגט מען, געפינט אלע מאל א תירוץ.

דאָס אידישע פאָלק זיין געשיכטע, זיין רעליגיאָן זיינען שטאַרק צוזאמענגעוואקסען מיט ארץ ישראל, אז עס איז פשוט אונמעגליך זיי אָבצוטיילען איינס פון דעם אנדערען. לעבען קען ער נאָר אין ארץ ישראל און דאָס לעבען אויסער דעם לאַנד, הייסט ביי איהם א לעבען אין גלות, אין דער פרעמד.

די אידען האָבען זייער לאַנד קיין מאָל ניט פערגעסען, כאָטש זיי זיינען פון איהר אבגעריסען שוין באלד צוויי טויזענד יאהר. דער אומקעהר אהין, אהיים, איז איינער פון די גרונד־פרינציפּען פון אונ־זער רעליגיאָן פון אונזער גאנצער וועלט־אנשויאונג. און ווען אין די לעצטע הונדערט יאָהר האָבען זיך געפונען אידען, וועלכע האָבען ארויס־געוואָרפען ציון פון זייער סדור און דעם רעיון, פון אומקעהרען זיך

אַ היים פון זייער רעליגיאָן, זיינען זיי טאַקי געוואָרען אויס אידען... זיי האָבען זיך איינפאַך ערקלערט אלס דייטשען, פראנצויזען, פּאָליאקען אָדער אנדערע פון אידישען גלויבען... נאָר זייער גלויבען אָהן ציון האָט אויך קיין גרויסען ווערטה ניט און זיי שמד'ען זיך אויס גאנץ רעגעלמעסיג.

די צוגעבונדענקייט פון אידישען פּאָלק צו זיין לאנד, איז אלזאָ איין אייביגע. נאָר אין פערשיעדענע פעריאָדען פון זיין געשיכטע האָט זי געהאט פערשיעדענע פארמען, דאס אידישע פּאָלק, איז אזוי צו זאגען, געבוירען געווארען צוזאמען מיט ארץ ישראל.

ווי נאָר אברהם אבינו האָט זיך אנערקענט אלס איד, איז ער באלד אוועק אין לאַנד כנען, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען ארץ ישראל. אז דער הונגער האט געבראכט יעקב'ן מיט זיינע קינדער אין מצרים, האָבען זיי ניט אויפגעהערט צו דענקען וועגען זייער לאנד. יעקב פערזאָגט, אז מען זאָל איהם נאָך זיין טויט אוועקטראָגען אהין; יוסף פערזאָגט, אז מען זאָל זיינע ביינער ניט פערגעסען אין מצרים, ווען אין דער צוקונפט וועט דאָס אידישע פּאָלק, די בני ישראל, אומקעהרען זיך אַהיים, נאָך פאר משה רבינו האָבען די בני אפרים געפּרובט געהן אין ארץ ישראל, דאָס איז זיי ניט געלונגען: די פלשתים, די אנשי גת האָבען זיי פער־שטעלט דעם וועג.

ענדליך זיינען די אידען אונטער דער פיהרונג פון משה רבינו ארויס פון מצרים און אונטער דער פיהרונג פון יהושע בן נון אריין אין ארץ ישראל. און פון דאן אָן איז די אידישע געשיכטע פעסט צוזאַ־מענגעבונדען מיט דעם לאנד. דאָרט האָבען די אידען אויסגעבילדעט זייער רעליגיאן, זייער נאַציאָנאַלען כאַראקטער, זייער שפּראַך, זייער קול־טור, זייער פּאָעזיע און ליטעראטור. ווען די אונגליקליכע פּאָליטישע אומשטענדען האָבען פערשלעפּט פיעלע פון זיי אין פרעמדע לענדער, האָבען די פאָרשטעהער פון פּאָלק, בפרט זיינע נבאים, און מיט זיי דאָס גאנצע פּאָלק ניט אויפגעהערט צו טראכטען וועגען אומקעהרען זיך אַ היים אין זייער געליעבטעם לאנד.

און ווי אומשטענדען האָבען דאָס ערלויבט, ווי נאָר בבל איז געפאַלען און די אידען האָבען לייכטער אויפגעאָטהעמט אונטער דער רעגירונג פון כרש מלך פרס, האָבען זיך די בעסטע פון אונזער פאָלק באַלד צוריק־געלאָזען א היים אין ארץ ישראל. און דאָס אידענטהום איז ווידער צוזאַמענגעוואַקסען מיט דעם לאַנד, אין וועלכען ער האָט אָבגעלעבט אַ פעריאָד פון כמעט פונפצעהן הונדערט יאָהר. דער פעריאָד האָט אונז געגעבען די חשמונאים, די העלדען פון קריעג געגען די רוימער, ער האָט אונז אויך געגעבען הלל׳ן, ר׳ עקיבא׳ן, רבי יהודה הנשיא און די אַלע מענער, מיט וועלכע מיר זיינען שטאָלץ און מיט וועלכע מיר קענען זיך איבערנעהמען.

און העלדיש האָבען מיר געקעמפט פאַר דעם לאַנד, טייכען בלוט האָבען מיר פאַר דאָס לאַנד פערגאָסען! די געשיכטע פון די חשמונאים, פון די קנאים, פון בר־כוכבא׳ן איז אונז אַלעמען בעקאַנט. איך וויל נאָר דאַ אויפווייזען אויף איין פאַקט. די רוימער, ווי עס איז בעקאַנט, האָבען עראָבערט כמעט אַלע לענדער, וועלכע זיינען אין זייער צייט געוועזען בעקאַנט, און אונטעריאָכט אַלע פעלקער, וועלכע זיינען אין זיי געזעסען. אונטער די לענדער, איז אויך געוועזען ארץ ישראל, אונטער די פעלקער אויך דאָס אידישע. נאָר אין דער צייט וואָס אַזאַ גרויס לאַנד ווי גאַלליען האָבען זיי עראָבערט אין אַכט יאָהר, שפּאַניען אין אַ יאָהר זיעבציג, גרויס־בענלאַנד אין אַ יאָהר פופציג און קרתגו, די גרויסע מעכטיגע רעפּובליק, מיט וועלכער זיי האָבען געפיהרט דריי גרויסע בלוטיגע מלחמות, אין הונ־דערט־און־צוואַנציג יאָהר, האָט דער קאַמף צווישען די רוימער און די אידען געדויערט כמעט ז י ע ב ע ן ה ו נ ד ע ר ט י אָ ה ר.

דעם ערשטען מאָל האָבען די רוימער אונטער פּאָמפּיוס געשטורמט ירושלים 133 יאָהר פאַר׳ן חורבן און דער אויפשטאַנד פון בר כוכבא איז געוועזען פון 63 ביז 66 יאָהר נאָך דעם חורבין, דאָס איז שוין פולע צוויי הונדערט יאָהר. דערנאָך הויבט זיך אָן א סעריע פון עטליכע אויפשטאַנ־דען, פון לוד אונטער פּרפוס און לוליאנוס, פון צפּרי אין דער צייט פון אורסיציניוס. און ענדליך די לעצטע, ווען דער פערסערקעניג כוזראָעס

האָט עראָבערט סיריען. צו איהם זיינען צוגעשטאַנען זעקס און צוואַנציג טויזענד אידען פון גליל אונטער דער פיהרונג פון א געוויסען בנימין פון טבריה און צוזאַמען מיט די פּערסער געשטורמט און עראָבערט ירושלים. דאָס איז געווען אין די יאָהרען 544 ביז 558 נאָך דעם חורבן, אלזאָ, 492 יאָהר נאָך בר כוכבא.

פון די דריי עפּיזאָדען דערצעהלט אונז די געשיכטע, און אָהן צווייפעל זיינען דאָ נאָך פיעלע פון וועלכע עס איז אונז ניט געבליבען קיין ערינערונג. לײדער זיינען אלע געבליבען אָהן ערפאָלג און דאָס בלוט וואָס עס איז פערגאָסען געוואָרען האָט קיין נוצען ניט געבראַכט. די חכמים האָבען געפונען פאַר נויטיג אום צו פערמיידען אומזיסטע קרבנות, אומזיסטע בלוט־פערגיסונג, צו לערנען דאָס פאָלק, ער זאָל וואַרטען אויף זיין ערלעזונג אויף משיח׳ן פון הימעל מיט נסים ונפלאות. נאָר דאָס פאָלק האָט ניט געוואָלט וואַרטען און האָט געקעמפּט געגען די רוימער, כל זמן עס זיינען געווען רוימער אין ארץ ישראל. מיט דער עראָבערונג פון דעם לאַנד דורך די אראַבער, פיער יאָהר נאָך דעם לעצטען אידישען אויפשטאַנד אונטער בנימין פון טבריה האָט זיך געענדיגט דער קאַמף פון די אידען געגען די רוימער.

נאָר אויך נאָכדעם האָט דאָס פאָלק זיין האָפנונג אויף ארץ ישראל ניט אויפגעגעבען. עס האָט זיך אָנגעהויבען א רייהע פון די „משיחי השקר״. א פאַנטאַסט אָדער אַ שווינדלער האָט נאָר גערארפט דערמאָהנען דאָס צויבערוואָרט „ירושלים״ אום צו געפינען טויזענדער אָנהענגער וועל־כע זיינען געווען בערייט צו אָפּפערען זייער אייגענס און לעבען און נאָכ־געהן נאָך איהם.

נאָר וואָס ווייטער און ווייטער איז דאָס אידישע פאָלק אַלץ מעהר אָבגעריסען געוואָרען פון זיין לאַנד. זיינע קינדער זיינען פערוואָגעלט געוואָרען אין די וויטסטע מערב לענדער. דאָס לאַנד איז געוואָרען אויף צוויי הונדערט יאָהר א קאַמפּס־פּלאַץ צווישען דעם מערב און דעם מזרח, צווישען דעם קריסטענטום און דעם איסלאַם — איז דאַן געווען אַן אַנדער

מיטעל פאר דעם אידישען פאָלק אומצוקעהרען זיך אין זיין לאנד א חוץ א בעזונדערען נס פון הימעל? און אויף דעם נס האָט מען געוואַרט יעדען טאָג, יעדע שעה, יעדע מינוט פון טאָג. פונדעסטוועגען ווי נאָר עס האָבען זיך געענדיגט די קרייצציגע, זעהען מיר ווידער אידען פאָהרענדיג אין ארץ ישראל זיי זיינען געווען ווענינ, נאר זיי האָבען געטראגען אין זיך דעם גליהענדען זעהנ־זוכט פון אידישען פאָלק צו זיין לאַנד. אום צו בעווייזען, אז די מענשען זיינען געווען ווירקליך די פאָרשטעהער פון גאנצען אידישען פאָלק איז געגרינדעט געוואַרען די חלוקה. דאס גאנצע פאָלק איז געווען פעראינטערעסירט אין דעם לעבען פון זיינע ווענינע פאָרשטעהער אין זיין לאנד און האָט געזוכט צו געבען זיי די מעגליכקייט דאָרט צו לעבען און דורך דעם שאפען זיך די אילוזיאָן, אז ער אין גאנצען לעבט דאָרט. די צאָהל פון די ערשטע פיאָנירען פון אידישען פאָלק האָט ניט געקענט זיין גרויס אין יענער צייט. מען דאַרף זיך נאָר דערמאָהנען ווי שווער עס איז געווען אהין צו פאָהרען אין אמאָליגע יאָהרען: צוערשט חדשים לאנג ביז צום ים, אָפט דורך לענדער וואו א איד האָט ניט געטאָרט בעווייזען זיך, אָפט דורך אזעלכע לענדער, וואו ער איז געווען אין געפאהר בערויבט און גע׳הרג׳ט צו ווערען. און דערנאָך חדשים לאנג אין זעגעל שיפען איבער דעם שטורמישען ים בייַ דער שטענדיגער געפאהר דערטרונקען צו ווערען אדער אריינצופאלען אין די הענד פון ים־רויבער און פערקויפט צו ווערען אלס שקלאַף. ביי אזעלכע אומשטענדען איז קיין חדוש ניט וואָס ווענינע זיינען געפאהרען אין ארץ ישראל, נאָר וואָס די ווענינע זיינען געפאָהרען. דאָך איז זייער צאָהל שטענדיג געוואַקסען, ניט קוקענדיג אויף די געפאהרען פון וועג, ניט קוקענדיג אויף דער אנארכיע און רעכטלאָזיגקייט, וועלכע האָבען געהערשט אין לאנד.

* * *

אינטערעסאנט איז צו בעמערקען, אז ווען אין רוסלאנד האָט זיך אנגעהויבען א קאַמפף צווישען מתנגדים און חסידים, האָבען די אנהענגער פוןביידע ריכטונגען געפונען פאר נויטיג צו בעזעצען זיך אין ארץ ישראל: זיי האָבען געפיהלט, אז די פארטיי, וועלכע וועט זיך בעפעסטיגען אין דיעזען לאנד, וועט אויך געווינען אין אלע איבעריגע לענדער פון אידישען גלות...

און ווי נאָר די וועגן זיינען געוואָרען זיכערער, ווי נאָר עס זיינען אויסגעבויט געווארען אייזענבאהנען, ווי נאָר דאמפּפ־שיפען האָבען גע־שאַפען אַ שנעלע און גוטע פערבינדונג מיט דעם אָריענט, ווי נאָר די טער־קישע רעגירונג האָט געשאַפען מעהר אָרדנונג און זיכערהייט אין לאַנד גופא, ווי נאָר דאָרט זיינען ערשיענען קאָנסולען פון אייראָפּעאישע רעגירונגען, — איז אימער גרעסער געוואָרען די צאָהל פון אידען אין ארץ ישראל, וועלכע האָבען געגרינדעט היבשע געמיינדעס אין די פיער שטעדט: ירושלים, חברון, צפת און טבריה. נאָר כאָטש די אידען האָבען זיך שוין געצעהלט אין טויזענדער, זיינען זיי נאָך אַלץ געווען יחידים. פאַר דעם אַלגעמיינעם אומקעהר פון אידישען פאָלק אין ארץ ישראל, האָט מען נאָך אַלץ געוואַרט אויף דער גאולה דורך וואונדערליכע וועגען.

נאָר עס איז געקומען דער נייַנצעהנטער יאָהרהונדערט. אין אייראָפּא האָבען די אידען בעקומען דעם צוטריט צו דער אַלגעמיינער מענשליכער קולטור און די קולטור האָט געמוזט ווירקען אויף זייערע נאַציאָנאַלע האָפ־נונגען און שטרעבונגען און דאָ האָט זיך ווידערהאָלט די געשיכטע פון יענער פּעריאָדע ווען די אידען האָבען זיך צום ערשטען מאָל בעגעגענט מיט דער גריכישער קולטור.

אַ טייל פון דער נייער וועלטליכער אינטעליגענץ, פונקט ווי די אמאָ־ליגע מתיונים האבען זיך גענצליך אבגעריסען פון אלע אידישע נאַציאָנאַלע האָפנונגען און שטרעבונגען און דערמיט אויך פון דעם אידענטהום. דער אנדער טהייל, וועלכער איז געשטאַנען נעהנטער צום פאָלק און צו זיינע אי־דעאַלען פונקט ווי די אמאָליגע מאַקאַבייער, האָבען אָנגעווענדעט מאָדערנע מיטלען צום פערווירקליכען די אידעאַלען. די ערשטע פאָרשטעהער פון דעם טייל פון דער אינטעליגענץ זיינען געווען יוסף סאַלוואַדאָר, משה העס, דער רב קאַלישער ,דוד גאָרדאָן, פּרץ סמאָלענסקי און זאַגאר די גרינדער פון דער חברה כל ישראל חברים. די חברה, וועלכע איז איצט זעהר פיינדליך צום ציוניזם, האָט באַלד נאָך איהר גרינדונג געלעגט אַ שטיין צום ווידער־געבורט פון אידישען פאָלק אין ארץ ישראל דורך דער גרינדונג פון דער

אַקער־בוי שולע מקוה ישראל. די רעדעז, וועלכע זיינען דאן גערעדט געוואָ־רען אין קאָמיטע פון דער חברה ביי דיעזער געלעגענהייט, קענען דיענען אלס פעסט־רעדען צו דער שעהנסטער ציוניסטישער אספה...

איצט האָבען די פיהרער פון דער חברה געביטען זייער טאָן און זייערע מיינונגען און די אורזאַך דערפון איז גאַנץ איינפאַך און קלאָר. אין דער ערשטער צייט האָט זיך די חברה געשטעלט אַלס ציעל דורך דעם איינפלוס פון פראַנקרייך און דעם דאן מעכטיגען קייזער נאַפּאָלעאָן דעם דריטען צו העלפען דער אידישער נאַציאָן און איצט זוכט די חברה דורך די אידען צו שטארקען דעם איינפלוס פון פראַנקרייך. די ציעלען זיינען אנדערע, דערפאר זיינען די מיטלען אויך אנדערע.

ווי מען זעהט, איז דער ציוניזם בשום אופן ניט אַ נייע ערשיינונג אין דער אידישער געשיכטע. דאָס איז אַ נייע פאָרמע פון דער אייביגער שטרעבונג פון אידישען פאלק צום אידישען לאַנד. דאס איז די נאַטיר־ליכע עוואָלוציאָן אין דער אידישער געשיכטע, דאָס איז אַ רעזולטאַט פון פעראייניגונג פון אידישען נאַציאָנאַלען בעוואוסטזיין מיט מאָדערנער קול־טור און מאָדערנע מעטאָדען. די פּאָגראָמען האָבען דערביי געשפּיעלט אַ גאַנץ קליינע ראָלע.

דער ריכטיגער צושטאַנד פון אַ געזונדען מענשליכען קערפּער איז ארבייט און טהעטיגקייט, און ווי די צייט פון רוהע, פון נאַכט געהט אריי־בער, מוז דער מענש אויפשטעהן און געהן צו דער ארבייט. עס זיינען אָבער דאָ פוילע מענשען, וועלכע דארפען צום אויפשטעהן אַ שטארקען רעש פון אַ וועקער; אנדערע בעגנוגען זיך ניט מיט דעם און דארפען מען זאָל זיי דערביי גוט אַ טרייסעל טהאָן, מען זאָל זי מיט גוואַלד ארויסוואַרפען פון בעט; און אלס אזא וועקער, אזאַ טרייסלער, אזאַ ארויסווארפער פון בעט זיינען געוועזן די פּאָגראָמען פאר די וועלכע האָבען ליעב צו שלאָפען און חלומ׳ען זיסע חלומות!...

.2

די ריכטיגקייט פון דער אויפפאסונג פון ציוניזמוס קען בעשטעטיגט ווערען דורך מיין פערזענליכע געשיכטע און איך האף, אז איך בין ניט דער איינציגער אין אונזער פאלק. די לעזער וועלען מיר ערטשולדיגען דערפאר, וואס איך וועל זיך אבשטעלען אויף מיין אייגענער לעבענס־געשיכטע. דאס דארף דאך אלעם דיענען אלס מאטעריאל פאר דעם קינפטיגען היסטאריקער פון אידישען פאלק, פאר דעם היסטאריקער פון אונזער צוקונפט.

מיין מיינונג צו ארץ ישראל איז געבארען געווארען אבסאלוט אהן אירגענד וועלכער אויסערליכער אורזאכע. א שטארקען איינפלוס אויף מיר האט געהאט דער תנ״ך, וועלכען איך האב פיעל געלערענט און גוט גע־קענט אין מיין קינדהייט. מ׳קען נאך דערצו צולעגען דעם „אהבת ציון״ און דעם „אשמת שמרון״ פון אונזער ערשטען ציוניסטישען דיכטער מאפו. צום צוועלפטען יאהר בין איך אריין אין גימנאזיום און גענומען זיך פאר די וועלטליכע וויסענשאפטען און פאר וועלט־ליטערטור. פון אלע וויסענשאפטען האב איך מעהר ווי אלעם ליעב געקראגען די געשיכטע. איך האב זעהר ליעב געהאט צו לעזען די געשיכטע פון די גרויסע מענער, וועלכע האבען פיעל געטהאן יעדער פאר זיין פאלק, יעדער אין זיין צייט. און אונטער דעם איינפלוס פון די צוויי וויסענשאפטען, פון דעם תנ״ך און אידישער געשיכטע אין איין זייט און פון דער דער אלגעמיינער געשיכטע פון דער אנדער זייט, איז געבארען געווארען מיין בעשלוס צו ווידמען זיך פאר דער ארבייט פון אויפלעבונג פון אידישען פאלק און אידישען לאנד. דאס איז אבער געווען נאך אין אנפאנג פון די זיבעציגער יאהרען, ווען אלע געבילדעטע אידען אין רוסלאנד האבען נאר אויסגעקוקט, אז מען זאל זיי צולאזען צום אלגעמיינעם טיש אין רוסלאנד. אלע מיינע חברים, אידישע גימנאזיסטען האבען געהאלטען פאר זייער הייליגען חוב צו בעהאלטען זיך ערגעץ אין א פערווארפענעם ווינקעל און לייענען א פערבאטענעם ביכעל. מיט זיי צו רעדען מכח מיינע אידעען איבער דאס אידישע פאלק איז געווען איינפאך געפעהרליך, מען האט גאנץ איינפאך געקאנט פעררעכענט ווערען פאר א משוגע|נעם אדער נאך ערגער... איך בין שוין אזוי אויך

געווען גאנץ חשוד אין זייערע אויגען דערפאר, וואָס איך פלעג קיין אנ־טייל ניט נעהמען אין זייערע בעהאַלטענע פערזאמלונגען... נאָר מיט איין חבר האָב איך געקענט ריידען וועגען מיינע פּלענער און פּראָיעקטען, נאר איינער האָט מיך געקענט פערשטעהן, נאָר דער חבר אין געווען א פּ אָ־ל י א ק. ווען מיר פלעגען זיך בעגעגענען, סיי אין גימנאַזיום, סיי אויסער דער שולע, ווען מיר פלעגען צוזאמען לערנען אונזערע אויפגאַבען, פלעגען מיר שטענדיג ריידען פון אונזער צוקונפט און מיר האָבען בעשלאָסען, ווען מיר וועלען אויסוואקסען וועל איך פאָהרען ארבייטען פאר דער וויעדער־הערשטעלונג פון ארץ ישראל און ער — פון פוילען.

אז מיר זיינען אריבערגעגאנגען אין פינפטען קלאַס, האָט מיין חבר פערלאָזען אונזער שטאָדט און איז אריבערגעפאָהרען אין כארקאָוו און איך בין געבליבען אליין מיט מיינע געדאנקען, מיט מיינע פלענער, וועלכע האָבען זיך מיט די יאָהרען מעהר און מעהר געשטאַרקט, מעהר און מעהר געוואָרען ערנסטער. איך האָב געמוזט ווארטען ביז איך וועל ווערען א מענש, דאָס הייסט, עלטער ווערען, ענדיגען דאָס גימנאזיום און דעם אוּ־ניווערזיטעט. איך האָב אויסגעקליבען די אגריקולטור אקאדעמיע נעבען מאָסקווא (פּעטראָווסקאָ־ראַזימאָווסקאיאַ אקאַדעמי). ווייל איך האָב באלד פערשטאַנען, אז די הויפּט־ארבייט אין ארץ ישראל וועט זיין דער אקערבוי. דורך פערשיעדענע אורזאכען איז דער טייל פון מיין פּלאַן ניט אויסגע־פיהרט געוואָרען.

איך האָב געוואָלט ווארטען ביז איך וועל ווערען א מענש, ענדיגען מיין שטודיום, נאָר די געשיכטע האָט אויף מיר ניט געוואָלט ווארטען און אונערוווארטערהייט זיינען אויסגעבראָכען די פּאָגראָמען. די צושלאָגענע און צוראבירטע אידען האָבען זיך געלאָזען לויפען וואוהין זייערע אויגען האָבען געטראָגען און די פראגע פון אידישער אימיגראַציאָן האָט זיך גע־שטעלט אויפ׳ן טאָגעס אָרדנונג. איך בין שוין דאן געווען אן ערב־סטודענט און האָב געוואָגט שוין בענוצען די געלעגענהייט און אויך צו זאָגען, אז ווען די אידען עמיגרירען פון רוסלאנד איז דער בעסטער פּלאָן צו עמיגרירען אהיים, אין אונזער לאנד און צוריק אויפלעבען עקאָנאָמיש, מאָראַליש, קול־טורעל און פּאָליטיש.

נאָר אין מיין שטאָדט מאָהילעוו איז ניט געווען דער פּלאַץ צו מאַכען א גרויסע פּראָפּאַגאַנדע, בעזאָנדערס פאר אזא, וועלכען אלע האָבען געקענט פון קינדהייט אָן כמעט און איך האָב נאָר דאן געקאָנט עטוואָס מעהר ווירקען ווען איך בין געווען אַ סטודענט אין כארקאָוו.

די ערשטע דריי־פּיער חדשים בין איך נאָך געווען א „גרינער״ אי אין דער גרויסער שטאָדט כארקאָוו אי אין דעם נייעם פאר מיר קרייז פון סטודענטען. נאָר באַלד איז געקומען א צייט ווען איך האָב געמוזט אָנהויבען מיין טהעטיגקייט. דער אויסגאַנגס־פּונקט איז געווען יענער בע־ריהמטער תענית צבור פון צעהנטען שבט, וועלכער איז דאן אויסגערופען געוואָרען אין גאַנץ רוסלאַנד. ווי איך שוין איינמאָל דערצעהלט, האָב איך אין יענעם טאָג איינגעלאַדען צו זיך אַ גרופּע חברים־סטודענטען אום צו בעראַטען זיך וועגען דער לאַגע פון די אידען אין רוסלאַנד. עס איז גע־ווען ניט קיין לייכט שטיקעל ארבייט! כמעט אלע פון די צונויפגעקומענע חברים זיינען געווען ווייט פון אידען און אידישקייט. פיעל פון זיי האָבען אָװעקגעשטעלט די פראגע: צו וואָס די גאַנצע ארבייט? ווארום אָב־טיילען זיך פון דעם גאַנצען רוסישען פאָלק אין זיין קאַמפּף פאר בעפריי־אונג? עס האָט מיר געקאָסט פיעל מיה צו בעווייזען אז די אידישע פראַגע פערנעהמט גאָר אַ גאַנץ בעזונדערען פּלאַץ צווישען אלע וועלט־פראַגען און די בעפרייאונג פון רוסישען פאָלק מיינט נאָך ניט די בעפרייאונג פון אידישען פאָלק, פּונקט אזוי ווי די בעפרייאונג פון אנדערע פעלקער ווי דייטשען און פראַנצויזען האָט נאָך ניט געלייזט די אידישע פראגע.

און אז מען האָט שוין דערוויזען די נויטווענדיגקייט פון דער אי־דישער עמיגראַציאָן פון רוסלאַנד, האָבען דיזעלבע געפרעגט: פאר וואָס עפּעס דוקא אין ארץ ישראל? פאר וואס ניט אין אַמעריקאַ, אויסטראַליע, און אַנדערע לענדער? מען האָט געדאַרפט דעבאַטירען עטליכע נעכט ביז ענדליך ארץ ישראל האָט געזיעגט און מיר האָבען געגרינדעט אַ פעראיין צו פּראָפּאַגאַנדירען די אידעע פון עמיגראַציאָן פון רוסלאַנד אין ארץ ישראל.

אונזער ערשטער אויפטריט אין דער עפענטליכקייט איז פאָרגעקו־מען אויף א סטודענטען באַל. דאָרט האָט איינע פון די זינגערינס, פריילין פריעד, צופעליג פאָרגעזונגען אין רוסיש א ליעד פון רוסישען פּאָעט און אַרטיסט גלינקאַ, וועלכע ענדיגט זיך מיט די ווערטער: „און דאָס זיל־בער, און דאָס גוטס, און דאָס הייליגטום וועלען מיר אוועקטראָגען אין אַלטען היים, אין פּאַלעסטינאַ!‟ אונזער בעגייסטערונג ביי די ווערטער האָט ניט געהאַט קיין גרעניץ, און די בעגייסטערונג האָט זיך איבערגעגע־בען צו אַלע חברים וועלכע זיינען געווען אויפ׳ן באַל, און די ווענט פון האַל האָבען געציטערט פון אונזערע קולות, פון אונזער קלאַפּעריי!...

אין כאַרקאָוו האָט זיך דאן אויך געבילדעט א קאָמיטעט פון „גבירים‟ צוליעב דער עמיגראַציאָן פון אידען אין ארץ־ישראל. אין דעם קאָמיטעט האָבען אנטייל גענומען די רייכסטע מענשען פון שטאָדט. דעם קאָמיטעט האָבען מיר פאָרגעשלאָגען אונזער הילף, אונזער ארבייט. אונ־זער פאָרשלאַג איז אָנגענומען געוואָרען און איך פלעג נעהמען אין נאָמען פון אונזער פעראיין אן אנטייל אין אַלע זיצונגען פון קאָמיטעט. באַלד אבער האָבען מיר זיך איבערצייגט, אז די גבירים מיינען די זאך ניט ערנסט און מיר האָבען בעשלאָסען צו ארבייטען זעלבסטשטענדיג. אין דער צייט ווען אין קיעוו האָט זיך געגרינדעט דער פעראיין „עם עולם‟ אויף צו פאָה־רען אין אמעריקא, האָט זיך אָרגאַניזירט אונזער פעראיין „בּיל״ו‟ אויף אנצונעהמען די פּיאָנער־ארבייט אין ארץ ישראל.

א נאַציאָנאַלע שטימונג האָט זיך אויך געלאָזט הערען צווישען די סטודענטען פון טעכנאָלאָגישען אינסטיטוט אין פּעטערבורג. פון דער גרופּע איז ארוים דער סטודענט יוסף יאַנושפּאָלסקי, וועלכער האָט גע־ענטפערט גאַמזעפאָגען אויף זיין ארטיקעל אין „ראַזסוויעט‟. פון דער גרופּע איז אויך ארוים וו. טעמקין, וועלכער האָט שפּעטער געשפּיעלט אזא גרויסע ראָלע אין חבּת ציון און אין דער ציוניסטישער בעוועגונג. די גרופּע איז צו דער אידעע פון געהן ארבייטען אין ארץ ישראל, ניט גע־קומען. נאָר זי איז געווען זעהר נאַציאָנאַליסטיש. מיין ברודער און איינע

פון מיינע שוועסטער, וועלכע האָבען דאן געלעבט אין פעטערבורג, האָבען געהערט צו דער גרופע און דורך זיי בין איך מיט איהר געשטאַנען אין ענגער פערבינדונג.

די מאָסקווער סטודענטען, וועלכע האָבען שפּעטער ארויסגעגעבען צוויי טיכטיגע ארבייטער פאר ארץ ישראל און ציוניזם, דר. טשעלנאָוו און אינזשעניער אוסישקין, האָבען זיך נאָך דאן ניט געלאָזען הערען. נאָר די אָרגאַניזאַציאָן האָט שוין דאן זיכער עקזיסטירט, ווייל אין עטליכע חדשים ארום איז א גרופּע מאָסקווער אריין אין ב׳י׳ל׳ו׳.

ווען מיר האָבען בעשלאָסען צו נעהמען אויף זיך די פּיאָניער־ארבייט אין ארץ־ישראל, האָבען מיר געמוזט צונעהמען צו זיך נאָך אַנדערע חברים אום אונזער גרופּע זאָל צעהלען וועניגסטענס פינף הונדערט מענשען. מ׳האָט זיך דאן פאָרגעשטעלט, אז מיט א קלענערער צאָהל קען מען גאָר נישט מאַכען, ווייל מען וועט דארפען „קעמפען מיט די בעדואינער.״

אום צו געפינען די מענשען און אויך דאָס נויטיגע געלד פאר אונזער אונטערנעהמונג, האָבען מיר בעשלאָסען, אז יעדער פון אונז זאָל אויף פסח פאָהרען אהיים אין זיין שטאָדט ארבייטען פאר די צוויי זאַכען. נאָר די, וועלכע האָבען געהאַט פאַמיליע אין כארקאָוו, זיינען דאָרט געבליבען און זיי האָבען געבילדעט דאָס צענטראל ביורא. זיי האָבען בעדארפט שטעהן אין פערבינדונג מיט אלע חברים, בעקומען פון זיי נאַכריכטען און איבערגעבען זיי די נאַכריכטען, וועלכע זיי וועלען בעקומען פון די אַנדערע. מען מוז אָבער שוין זאָגען, אז דאָס ביוראָ האָט פונקציאָנירט זעהר שלעכט.

איינציגע חברים זיינען געווען זעהר טהעטיג. זיי זיינען ארומגעפאָהרען אין פערשיעדענע שטעדט און אומעטום געמאַכט פּראָפּאַגאַנדא פאַר אונזער אידעע. בעזונדערס האָט זיך אויסגעצייכענט חבר משה מינץ, (איצט דר. מאָזעס מינץ אין ניו יאָרק). חברים צו אונזער גרופּע האָבען זיך איבעראל געפונען, אָבער ניט קיין געלט!

דיזעלבע זאַך האָט זיך געטראָפען מיט מיר, איך בין ניט ארומגעפאָהרען, נאָר געפיהרט א גרויסע קאָרעספּאָנדענץ מיט די שטעדט ארום מאָהילעוו. איך האָב געפונען א גאַנץ היבשען מענשען־מאַטעריאַל אָבער

ניט קיין געלט. איך האָב בעזוכט אין מאָהילעוו עטליכע גבירים און פאָרגעלעגט זיי צו געבען געלד אויף פאָהרען אין ארץ ישראל. זיי האָבען מיר געענטפערט, אז זיי גלויבען ניט, אז דער עולם וויל פאהרען אהין. איך האָב זיי געזאָגט, אז ווען זיי ווילען וועל איך זיי ברענגען א ליסטע פון מענשען וועלכע זיינען פערטיג צו פאָהרען. זיי האָבען מסכים געווען. איך האָב נאָר געדאָרפט זאָגען א וואָרט, און דער עולם האָט באלד גענו־מען געהן צו מיר „פערשרייבען זיך אין ארץ־ישראל״. אין דריי טעג האָבען זיך ביי מיר פערשריבען איבער טויזענד פאמיליען און א דריי הונדערט יונגע לייט, פון וועלכע מען האָט געקענט מאכען א שעהנע גרופע פאר „ב׳י׳ל׳ו׳״. עס פערשטעהט זיך, אז אויף די גבירים האָט די ליסטע קיין ווירקונג ניט געהאַט.

ענדליך האָב איך דעם 18טען סיון בעקומען א בריעף פון צענטראל ביורא, אז איך זאָל קומען אין כארקאָוו, און דינסטאג נאָך האלבע נאַכט, דאָס הייסט כ׳ סיון, בין איך ארויסגעפאָהרען פון מאָהילעוו אום צו פאָהרען צום ציעל פון מיין לעבען. איך האָב זיך געפרעהט וואס איך פאָהר שוין און איך האָב זיך געפרעהט וואָס אין כארקאָוו וועל איך וויסען וואו מיר האלטען אין דער וועלט. אין דער לעצטער האָפנונג בין איך אָבער ענטטוישט געוואָרען. דאָס צענטראל ביורא איז שוין געווען אין אָדעס און איצט האָבען די כאַרקאָווער גאָר ניט געוואוסט און זיי זיינען געווען ברגז אויף די אָדעסער.

איך האָב פערבראכט אין כארקאָוו א וואָך ביז איך האָב בעקומען אן אויסלענדישען פאס, און ראש חדש תמוז בין איך אוועק אין אָדעס.

פאר מיין אוועקפאָהר, האָב איך זיך נאָך געזעהן מיט מיין אלטען חבר דעם פ א ל י א ק, מיט וועלכען איך האָב אין די קינדערשע יאהרען געטרוימט וועגען ארץ ישראל. איך וויים ניט צוליעב וואס פאר אן אורזאָך, נאָר ווען ער איז אוועק פון מאָהילעוו אין כארקאָוו איז ער דאָרט ניט אריין אין פינפטען קלאַס נאָר אין פערטען, כאָטש ער איז אלע מאָל געווען א גוטער שילער. אויף אזא אופן ווען איך בין שוין געווען א סטודענט, איז ער נאָך געווען אין אכטען קלאס גימנאזיום. איך האָב

איהם נאך ווינטער געפונען און האב זיך מיט איהם עטליכע מאל גע־
זעהן, נאר מכח מיינע ארץ ישראל פלענער האב איך מיט איהם ניט
גערעדט. איצט פאר'ן אוועקפאהר האב איך בעשלאסען איהם צו זאגען.
איך בין געקומען צו איהם און האב איהם אוועקגענומען שפאצירען אין
גארטען.

— געדענקסט, קאראלקא (זיין נאמען), אונזערע אמאליגע חלומות?

— האב איך איהם געפרעגט.

— וועלכע חלומות?

— אט, מכח אויפבויען אין איין צייט פוילען און ארץ ישראל!

— אה, — האט ער געענטפערט מיט א קרעכץ — אונזער זאך איז
דורכגעפאלען (נאשע דיעלא פראגאריעלא).

— און איך פאהר אין ארץ ישראל — האב איך געזאגט.

ער איז געבליבען שטעהן ווי א צומישטער, ער איז שוין מעהר ניט
געווען דאס נאאיווע קינד ווי איך האב איהם געקענט אמאל.

איך האב איהם דערצעהלט פון דער לאגע פון דעם אידישען פאלק,
פון אונזער פעראיין, פון אונזערע אידעאלען און האפנונגען, און ער האט
מיך שטארק געבעטען איך זאל איהם שרייבען ווי עס וועט אונז געהן
דארט, אין פאלעסטינא. איך האב איהם דאס צוגעזאגט, נאר מיין ווארט
ניט געהאלטען אוים גוט פערשטענדליכע אורזאכען.

אין אדעס האב איך שוין דערזעהן, אז אונזער לאגע איז געווען אין
גרונד גאנץ טרויעריג. קיין געלט אויף אויספיהרען אונזער זאך האבען
מיר ניט געהאט, די איינציגע האפנונג איז געווען אויף לארד אליפאנט,
פון וועלכען מען האט דאן דערצעהלט וואונדערבארע לעגענדעס. אין א
בריעף, וועלכען איך האב געזעהן שפעטער ביי איינעם פון אונזערע
חברים פון אן אנדער חבר, איז געווען געשריבען, אז אליפאנט פאהרט
קיין קאנסטאנטינאפאל צוליעב ישוב ארץ ישראל און ער האט דערצו
א סומע פון פינף הונדערט מיליאנען פונט שטערלינג. אט אויף
צו זעהן זיך מיט דעם אליפאנט זיינען צוויי פון אונזערע חברים געפאהרען
קיין קאנסטאנטינאפאל.

גראדע יענעם טאָג איז אָנגעקומען א בריעף פון די צוויי חברים, אז צו זיי זאָל קומען איינער, וועלכער רעדט פראַנצויזיש, ווייל אָהן דער שפּראך קען מען אין דער טערקישער הויפּט־שטאָדט ניט אויסקומען, און עס איז בעשלאָסען געוואָרען, אז איך זאָל טאַקע באלד ארויספאָהרען. און אזוי האָב איך ה׳ תמוז פערלאָזען רוסלאנד און ארויסגעפאָהרען אין קאָנסטאָנטינאָפּאָל.

אין קאָנסטאָנטינאָפּאָל איז מיר ענדליך אונזער לאגע קלאָהר גע־וואָרען. זי איז געוועזען זעהר ניט גלענצענד. אָליפאַנט האָט פאר דעם ישוב קיין געלד ניט געהאט. ער וואָלט אפשר געוועזען געקענט געבען מאָ־ראלישע אונטערשטיצונג דורך זיינע בעציהונגען, ווי מען האָט געזאָגט, צו די הויכע רעגירונגס־ספערען. נאָר גראדע דאן האָט זיך אָנגעהויבען די רעוואָלוציאָן אין מצרים געגען אלע איירָאָפּעער, די רעוואָלוציאָן, וועל־כע האָט אריינגעבראכט דאָס לאנד אונטער דער ענגלישער הערשאפט. די דיפּלאָמאָטישע בעציהונגען צווישען ענגלאנד און טערקיי זיינען געוואָ־רען זעהר אָנגעצויגען, און אויב אָליפאנט האָט ווען עס איז ווירקליך געהאט אירגענד וועלכען איינפלוס אין דער הויפּט־שטאָדט פון טערקיי, האָט ער גראדע דאן, אלס ענגלענדער, ניט געקענט איהם אויסנוצען. ער האט אונז געראטען צו ווענדען זיך צום פּאשא פון אדאנא. אין יענער געגענד איז געוועזען פיעל פרייעס לאנד. און עס עקזיסטירט א געזעץ אז אלע פליכט־לינגע, וועלכע ווילען אריינפאָהרען אין טערקיי, קענען בעקומען לאנד אומזיסט פון דער רעגירונג. נאָר אדאנא ליגט אין קליין־אזיען, ווייט פון ארץ ישראל און האָט פאר אונז בשום אופן ניט געפּאַסט.

דערווייל האָבען אָנגעהויבען צו קומען חברים פון פערשיעדענע שטעדט פון רוסלאנד. די חברים האָבען בעשלאָסען צו פאָהרען אין ארץ ישראל און יעדער פון זיי האָט אויפגעגעבען זיין לערנען אָדער זיין אנדער ארבייט. זיי זיינען געוועזען אונגעדולדיג און האָבען זיך געלאָזען אין וועג אריין. און אויף אזא אופן האָבען זיך צוזאמענגעקליבען אין קאָנסטאָנ־טינאָפּאָל זעכצעהן חברים. מיר זיינען אלע געבליבען אין א פרעמדער שטאדט כמעט אָהן מיטלען.

יעדער פון אונז איז געווען פּערפּליכטעט אריינצוטראָגען אין קאסע הונדערט רובעל אלס רייזע־שפּייזען. עס זיינען געווען אזעלכע, ניט פיעל, אמת, וועלכע האָבען אריינגעטראָגען צוויי הונדערט און זאָגאר דריי הונדערט רובעל. מיר האָבען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל געלעבט, פערשטעהט זיך, אלע צוזאמען און אונזער געלד האָט אויף לאנג ניט געקענט קלעקען.

מיר האָבען גענומען גאַנץ ערנסט בעטראכטען אונזער לאגע. אדעם איז געווען נאָהענט. פאר פיער רובעל האָט יעדערער געקאָנט אין זעקס און דרייסיג שעה אריבערבאָפּען זיך אהין, אומקעהרען זיך צו זיין ארבייט און ווארטען אויף א גינסטיגערע צייט. נאָר קיינעם פון אונז איז דער פּלאן ניט איינגעפאלען.

מיר האָבען איינשטימיג בעשלאָסען צו פאָהרען קיין ארץ ישראל. אונז איז ניט געווען קלאָהר, וואס מיר וועלען דאָרט טהאָן. מען האָט גערעדט פון ארבייטען אלס לאסט־טרעגער אין יפו׳ער האַפען און עהנליכע בעשעפטיגונגען... דער עיקר איז געווען, מיר זאָלען זיין אין ארץ ישראל, דאָרט לעבען, ארבייטען און ווירקען.

מיר האָבען צושיקט בריעף צו אלע חברים אין רוסלאנד. מיר האָבען זיי ערקלעהרט די ריכטיגע לאגע און מיר האָבען זיי פאָרגעלייגט זיי זאָלען טהאָן נאָך זייער געוויסען. ווער עס וועט קומען, וועט אָנגענומען ווערען אלס חבר, ווער עס האָט מורא קען, אָדער זאָגאר מוז, בלייבען אין דער היים, נאָך דעם דין פון דער תורה: הירא ורך הלבב...

צוויי פון אונז זיינען געבליבען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל אבצואווארטען די ענטפערס אויף די בריעף, אָדער די חברים, וועלכע וועלען צוקומען, און די איבעריגע פיערצעהן, צווישען וועלכע עס איז געווען אויך איין פריילין, דבורה סיראט, פון ניקאָלאיעוו, האָבען געדארפט לאָזען זיך אין וועג. פון אונזער קאסע האָבען מיר געלאָזען אביסעל געלד פאר די צוריקגעבליבענע צוויי חברים, מיר האָבען געקויפט בילעטען אויף דעם עסטרייכישען שיף „צערעס" און אָנגעגרייט אויף עטליכע טעג פראָוויזיע. אונז איז נאָך געבליבען א סומע פון נײַנצעהן טערקישע לירעס (אכציג דאָלאר), מיט וועלכער מיר זיינען געפאהרען צו אראנזשירען זיך אין ארץ

ישׂראל. אונזערע בּילעטען זיינען געווען פון דריטער קלאַס אויס דעם איינפאַכען גרונד, וואָס קיין פיערטער איז ניט געווען. דאָס זיינען געווען פּלעצער אויף דער פּאַלובּע, ד. ה. אויף דעם פאָרדעק פון שיף. אלס פיהרער פון דער גרופּע בּין איך אויסגעקליבּען געוואָרען, אלס קאַסירער חבר סאַנדאָמירסקי.

י"ב תמוז, צעהן א זייגער אין דער פריה, זיינען מיר שוין געווען מיט אונזערע פּעקלאַך אויף'ן שיף. די נאַכט פריהער האָבּען מיר ניט גע־שלאָפען. מיר האָבּען זיך געזעגענט מיט די צווי איבּערגעבּליבּענע חברים, מיר האָבּען זיך געזעגענט מיט אייראָפּא, מיר האָבּען זיך געזעגענט מיט אונזער פריהערדיגען לעבּען, אויף אָנצונעהמען א גאַנץ נייעם לעבּען אין אונזער לאַנד, אין אונזער ליעבּען אזיען אין דעם אזיען, וואו עס איז געבּאָרען געוואָרען די מענשליכע קולטור.

און אז איך בּין ארויף אויף דעם שיף, האָבּ איך מיר, ווי דער אַמאָ־ליגער יונה, וועלכער איז גראָדע געלאָפען פּ ו ן י פ ו, געפונען א ווינ־קעלע, א בּינטעל שטריק און בּין אנשלאָפען געוואָרען, אָבּער ניט לאַנג האָבּ איך געשלאָפען. אין א ווילע ארום האָט מען מיך אויפגעוועקט מיט דער בּשורה, אז בּיי אונזער קאַסיער האָט מען ארויסגע'גנבּ'עט פון קעשע־נע די גאַנצע קאַסע. די חברים האָבּען געמיינט, אז דער קאַפּיטאַן פון שיף וועט אונז קענען העלפען מיר זאָלען צוריק בּעקומען אונזער געלד. איך האָבּ פערשטאַנען, אז דאָס איז שוין פערפאַלען. נאָר צוליעבּ די חברים, צוליעבּ יוצא וועגען, בּין איך צו איהם געגאַנגען און דערצעהלט איהם דעם פּאַל. ער האָט ווירקליך ערקלעהרט, אז ער קען גאָרנישט מאַכען. ער־שטענס איז אויף געלד קיין סימן ניטאָ, צווייטענס, האָט זיך די מעשה געטראָפען, ווען די שיף איז נאָך געשטאַנען אין האַפען, און דער גנבּ, איז שוין העכסט וואהרשיינליך ניט אויפ'ן שיף. בּיים לאָדען פון שיף האָבּען געאַרבּייט פיעל צעהנדליגע לאַסט־טרעגער און שיפלייטע, וועלכע זיינען געגאַנגען הין און צוריק.

מיר זיינען געווען אין א גרויסער פערלעגענהייט. צוריק אראָבּ־פאָהרען אין שטאָדט איז פאַר אונז געווען אונמעגליך. ערשטענס, וואָלטען

פארלאָרען געגאַנגען אונזערע בילעטען פון שיף; צווייטענס, האָבען מיר דאָך גאַנץ גוט געוואוסט, אז אין שטאָדט ווארטען אויף אונז אויך ניט קיין קאפּיטאַלען.

צום גליק איז מיט אונז געווען אויפ׳ן שיף א יונגער מענש, וועלכער איז שפּעטער געווען איינער פון די גרינדער פון ראשון לציון, ה׳ ראובן יודעלעוויטש, וועלכער איז שוין די לעזער בעקאַנט פון מיינע פריהערדיגע ערצעהלונגען. ער האָט אונז געליהען הונדערט רובעל און מיר האָבען גע־קענט פאהרען.

דער וועג איז געווען זעהר א שעהנער. דאָס וועטער איז געווען גוט און קיינער פון אונז האָט ניט געליטען פון זעע־קראנקהייט. דעם גאַנ־צען טאָג האָבען מיר געהאַלטען אין איין זינגען און אלע איבעריגע פּאַ־סאַזשירען, סיי גרעקען, טערקען און אַנדערע, האָבען שוין געקאָנט זינגען די שירי ציון פון יענער צייט. זיי פלעגען צוגעהן צו אונז און בעטען מיר זאָלען זינגען: ציון, ציון.

אויפ׳ן זעקסטען טאָג, שבעה עשר בתמוז זיינען מיר אָנגעקומען צו דעם אינזעל צ י פּ ע ר ן אָדער ק פּ ר ו ס, דער אַמאָליגער כ פ ת ו ר אָדער ק פּ ר י ס י ן. דאָרט האָבען מיר בעגעגנעט א שיף, אויף וועלכען עס זיינען געווען אידען, וועלכע מען האָט ניט אריינגעלאָזען אין יפו. זיי האָבען אונז דאָס מודיע געווען און געוואָרענט מיר זאָלען אהין ניט פאָה־רען. נאָר מיר האָבען זיך ניט איבערגעשראָקען און געפאהרען ווייטער. אויף מאָרגען זיינען מיר געשטאַנען אין בירות ביים טויער פון ארץ ישראל. איך בין אַראָבגעפאָהרען אין שטאָדט און טעלעגראַפירט צו ז. ד. ליבונ־טינען, אז מיר פאָהרען אין יפו. איך האָב בעקומען פון איהם א טע־לעגראַפישען ענטפער: „מעהר דרייסיג שטייגט בירות״, ד. ה. ווען מיר זיינען מעהר ווי דרייסיג זאָלען מיר בלייבען אין בירת, און אזוי ווי מיר זיינען געווען נאָר פופצעהן (מיר האָבען אריינגערעכענט אין אונזער קאָמ־פּאַניע אויך יודעלעוויטש׳ען, וועלכער האָט אונז געליהען געלד אויף צו פאהרען), זיינען מיר געווען גאַנץ פרעהליך, מיט א האַלבע שעה איידער די שיף איז אוועק פון בירות, האָב איך אָבער בעקומען פון ליבונטינען א

נייע דעפעשע: „איינטריט יפו ווידער פערבאָטען, נאָר בעלקינד קאָמע״. דער פּרוש פון דער דעפּעשע איז געווען פאָלגענדער: אונזער אריינפאָהרען אין יפו האָט געדאַרפט קאָסטען געלד, וועלכעס ליבונטינען האָט מורא געהאַט אויסצולעגען. דעריבער האָט ער בעשלאָסען, אַז איך זאָל אַליין קומען. איך וועל מסתמא בריינגען מיט זיך די קאַסע און וועל קענען אלעס אראנזשירען. מיר האָבען אָבער גאַנץ גוט פערשטאַנען, אז בלייבען אין בירות איז פאר אונז אונמעגליך. דאס האט געשמעקט מיט גרויסע הוצאות. און וואָס פאר א קאסע איך האָב געקענט מיטבריינגען אין יפו פערשטעהט זיך שוין אַליין... האָבען מיר ליבונטינען ניט געפאָלגט און געפאָהרען ווייטער. ער פון זיין זייט האָט זיך אויסגערעכענט, אז זיין צווייטע דעפּעשע קען אנקומען צו שפּעט, און האָט אליין אראנזשירט די זאך, אז מיר זאָלען קענען אריינפאָהרען אין יפו אָהן שוויריגקייטען און איהם איז דאָס אויך געלונגען.

נאר די, וועלכע האָבען דאס אליין איבערגעלעבט, וועלען פארשטעהן מיט וואָס פאר א געפיהל מיר האָבען פערבראכט די לעצטע נאַכט אויפ׳ן שיף. קיינער האָט ניט געשלאָפען. מיר האָבען אויפגעגעסען אונזער לעצטע פּראָוויזיע, מיר האָבען זיך אָנגעטהאָן אין אונזערע יום־טוב׳דיגע קליידער און אוועקגעזעצט זיך אויף דעם פאָדערשטען טייל פון שיף צו וואַרטען מיר זאָלען דערזעהן דעם ברעג פון ארץ ישראל, די שטאָדט יפו.

ענדליך, מיט דעם זון־אויפגאנג, האָבען זיי זיך בײדע בעוויזען אין זייער גאנצען פּראַכט. דאס שיף האָט זיך אבגעשטעלט און אויף׳ן שיף איז ארויף בעגעגענען אונז דער געוועזענער רעדאקטאָר פון דער ירושלים׳ער צייטונג החבצלת, הר׳ ישראל דוב פרומקין ז״ל. אויפ׳ן ברעג האָט געוואַרט ליבונטינען און נאָך פיעלע רוסישע און רומענישע אידען, וועלכע זיינען אָנגעקומען אין יפו פריהער אַביסעל פאר אונז. אלע האָבען אונז בעגריסט ברידערליך, צווישען אלעמען האָט זיך געהערט דער רוף: די סטודענטען, די סטודענטען!

ליבונטין, האָט אונז מקבל געווען אין דעם „ועד חלוצי יסד המעלה״, וועלכען ער האָט געגרינדעט און האָט אונז מכבד געווען מיט א מיטאָג.

ער האָט דאָן בענוצט די געלעגענהייט צו פרעגען וויפיעל געלד איך האָב געבּראכט...

— געלד! — האָב איך אויסגערופען — דארפען מיר מיט זיך ניט פיהרען. אונזער קאסע געפינט זיך אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל אין אונזער צענטראל ביורא און מיר קענען זי בעקומען, ווען מיר וועלען זי דארפען, דורך א דעפּעשע.

און מיט דער געלעגענהייט האָב איך זיך בענוצט און געליהען ביי איהם הונדערט פראנק, וועלכע מיר האָבען גאַנץ נויטיג געדארפט האָבען...

אויף מאָרגען נאך אונזער אנקומען אין יפו האבען מיר פאר זיך געדונגען א וואוינונג אין אַ גאָרטען, א צוואנציג מינוט גאנג פון שטאדט. די וואוינונג איז בעשטאַנען פון צוויי צימערען, איין צימער פאר אונזער פריילין און דער אַנדערער פאר די דרייצעהן יונגע לייט. עס איז אונז, די יונגע לייט, געווען ענג אין אונזער איינציגען צימער. מען פלעגט זיך אָפט קריגען פאר א פּלאַץ צו שלאָפען. צום גליק האָבען מיר אויך געהאַט אַ לאַנגען שמאָלען באַלקאָן. און אַזוי ווי עס איז געווען זומער, פלעגען די, וועלכע האָבען ניט געקאָנט זיך ארייַנקוועטשען צווישען די חברים, וועלכע האָבען שוין געלייגט זיך שלאָפען און פערכאַפּט אלע פּלעצער, שלאָפען אויפ׳ן באַלקאָן. געשלאָפען, פערשטעהט זיך, איז מען אויף דער ערד, אויף א ראָגאָזשע. וועגען בעטען האָט מען גאָר ניט געקלעהרט. עס וואָלט בשום אופן ניט געווען מעגליך אין אונער צימער ארייַנצושטעלען דרייצעהן בעטען.

מיר האָבען אויך געקויפט די נויטיגע געפעס צום קאָכען און צום עסען. און מיר האָבען אנגעהויבען צו פיהרען אונזער בעל׳הביתישקייט. דאָס האָט אויף זיך גענומען אונזער פריילין, וועלכע איז געווען פאר אונז אַן אמת׳ער „עזר כנגדו״, אַן אמת׳ער מלאך, וואָס האָט זעהר פיעל ביי־געטראָגען, וואָס מיר זיינען געווען געזונד און געפיהרט א מענשליכען לעבען. זי האָט פאר אונז געקאָכט, געהאַלטען ריין די צימערען. זי פלעגט העלפען די אראבעריןן, וועלכע פלעגט קומען איין מאָל אין וואָך וואשען וועש, זי פלעגט פעררינכטען און דערהאַלטען די צוריסענע וועש.

איהר צו הילף איז געשטאַנען א ד ע ז ש ו ר נ ע ר, איינער פון די יונגע לייט, וועלכער פלעגט דארפען געהן אין שטאָדט ברענגען די נויטיגע פראָוויזיאָן. אלע טאָג פלעגט זיין אַן אנדערער.

אונזער געפעס איז געווען ניט מילכיג און ניט פליישיג, ווייל מיר האָבען חדשים לאַנג ניט געזעהן אין די אויגען ניט קיין פלייש און ניט קיין מילך. מיר אַליין און אונזער עסען זיינען געווען דורכאויס פּאַרעווע. אונזער עסען איז בעשטאַנען פון טעה מיט ברויט, א זופּ פון בעבלעך געקאָכט אויף בוימעל, ווייטער טעה מיט ברויט און ווייטער א זופּ פון בעבלעך און אזוי וואָכען לאַנג, חדשים לאַנג...

שבת פריה זיינען מיר אַלע געגאַנגען אין שטאָדט אין שוהל אריין. מיר האָבען קיין בעשלוס ניט געמאַכט, אָבער יעדער פון אונז האָט געפיהלט, אז מיר דארפען צוציהען צו אונז די ארץ ישראל|דיגע אידען און ניט איירוגז'ן זיי. מען האָט אונז דערצעהלט, אַז די ירושלים'־ער אידען האָבען געקוקט מיט פעראַכט אויף סטודענטען, וועלכע קומען בויען ארץ ישראל. מען האָט אפילו געזאָגט, אז איינער פון זיי האָט זיך זאָגאר געוואָלט לאָזען קאָסטען הונדערט פראנק, מען זאָל אונז ניט אריינלאָזען אין יפו... ווי ווייט דאָס איז אמת, ווייס איך ניט, איך האָב קיין מאָל ניט געהאָט די געלעגענהייט צו אונטערזוכען די געשיכטע.

מיר זיינען געקומען אין שוהל ווען דער עולם האָט שוין אָבגע־דאווענט. נאָר אייניגע זיינען פערבליבען און האָבען צוליעב אונז גע־מאַכט נאָך א מנין. אז איך האָב געלייענט מפטיר, האָבען זיי געזאָגט צווישען זיך: „זעהט, זעהט, אַ סטודענט און קען...‟

דאָס איז געווען דער ערשטער שבת אין די דריי וואָכען און איך האָב געלייענט: זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה...

* * *

נאָכדעם ווי מיר האָבען זיך עטוואָס איינגעאָרדענט, האָט זיך פאר אונז געשטעלט די פראגע, פון וואָס וועלען מיר לעבען. און מיר האָבען קיין אַנדער עצה ניט געפונען ווי געהן בעטען ארבייט אין מקוה

ישראל. איך האָב שוין פריהער דערצעהלט, אז מיר האָבען געקראַגען די ארבייט און וואָס דאָס איז געווען פאַר אן ארבייט. בעקומען האָט יעדער אַרבייטער פינף פּיאַסטער אַ טאָג, דאָס הייסט, צווישען 75 און 80 סענט. מיט דעם האָבען געדאַרפט לעבען אויך די, וועלכע האָבען ניט געאַרבייט אין מקוה ישראל. דאָס הייסט, אויך אונזער פרייליין, איהר העלפער, איך אַליין, ווייל איך בין געווען בעשעפטיגט מיט אַלע אינטערעסען פון דער גרופּע. א חוץ דעם האָט זיך יעדען טאָג געפונען אַ קראַנקער, וועלכער פלעגט ניט קענען ארבייטען. די ארבייט איז געווען נייע. זי איז בעשטאַנען אין דעם, וואָס מען האָט געדאַרפט מיט אַ מין גראָב־אייזען, וואָס רופט זיך אין ארץ ישראל מיט דעם פראַנצויזי־שען נאָמען פּ י אַ ש, האַקען די ערד. דערפון פלעגען די הענד אַנרייסען און פלעגען מאַכען זעהר פיעל שמערצען. ווען איינער פלעגט ווערען פון דער ארבייט באמת קראַנק, בעקומען פיבער, פלעגט ער אוועק אין יפו צום באַראָן אין שפּיטאַל. אַבער מיט אַן אַנגעריסענער האַנד פלעגט ניט פּאַסען צו געהן אין שפּיטאַל און מען פלעגט בלייבען אין דער היים.

דערפון קען מען פערשטעהן, אז דאָס געלד, וואָס איך פלעג אַלע פרייטאָג בעקומען פאַר דער אַרבייט פון אַלע חברים, איז געווען גאַנץ װעניג צום לעבען. צום גליק אַבער, האָבען מיר געהאַט קרעדיט אין יפו. קיין אידישע געשעפטען זיינען נאָך דאַן אין יפו כמעט ניט געווען. און איך האָב געהאַנדעלט מיט אראַבער. און יעדער אראַבער מיינט, אַז יעדער אייראָפּעער איז אַ גרויסער גביר און מען מעג איהם פיעל טרויען. אין גביר׳ערשאַפט האָט מען אויך מיך חושד געווען, און דאָס האָט מיר געגעבען די מעגליכקייט צו מאַכען אין דעם ערשטען חדש חובות אויף אַכט הונדערט פראַנק, ד. ה. מעהר ווי הונדערט און פופציג דאָלער.

דאָס איז געווען אַ גוואַלדיגע סומע אין יענע צייטען. אז דער אראַבער פלעגט ביי מיר בעטען געלד, פלעג איך איהם זאָגען, אז די שיף וועלכע דאַרף אונז ברענגען געלד איז נאָך ניט אַנגעקומען... אום ניט צו זאָגען צו אָפט דעם זעלבען תירוץ, פלעג איך זעהן אויסמיידען דעם אראַבער און אריינגעהן אין שטאָדט און דורכגעהן זי אַזוי ביז צום

ים, ער זאָל מיך ניט זעהן. מען האַלט מיך איצט פאַר אַ שטיקעל מומחה אין ארץ־ישראל׳ער געאָגראַפיע. און די קענטשאַפט האָב איך בעוויזען שוין דאָ. איך האָב אזוי אויסגעשטודירט די אַלע יפו|ער געסלאַך, אַז איך האָב געקענט זיין אין שטאָדט און מיין אראַבער זאָל דערפון ניט וויסען...

* * *

מיר האָבען נאָך געהאַט אין רוסלאַנד חברים און פריינד, וועלכע וואָלטען אונז געקענט אמאָל העלפען, נאָר צו זיי איז דער וועג פאַר אונז געווען פערשטעלט. אונזערע חברים, וועלכע זיינען אלס צענטראַל־ביוראָ געבליבען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, זיינען געפאַלען אויף אַ פּלאַן. עס עקזיס־טירט אין טערקיי אַ געזעץ, אַז יעדער וואָס פאָהרט אריין אין מדינה און בעט ביי דער רעגירונג לאַנד, גיט מען איהם. דער געזעץ איז געמאַכט געוואָרען פאַר די מאַחמעדאַנער, וועלכע פאָהרען ארוים פון קריסטליכע לענדער, פון רוסלאַנד, פון בולגאַריען, פון עסטרייך (באָסניען) און זוכען שוץ ביי די מאַחמעדאַנישע טערקען. אזוי ווי מ׳האָט זיך ניט געקאָנט פאָרשטעלען, אַז אַנדערע זאָלען אריינפאָהרען אונטער אַזעלכע אומשטענ־דען אין טערקיי, האָט מען ניט אויסגערעדט, אַז נאָר מאַחמעדאַנער קענען פערלאַנגען לאַנד און נאָך דעם בוכשטאַב פון געזעץ קענען אידען אויך דאָס פערלאַנגען. אויף דעם געזעץ האָבען זיך געשטיצט אונזערע חברים און האָבען זיך געווענדעט צו דער טערקישער רעגיערונג מיט אַ ביטע מען זאָל געבען זיי און זייערע חברים לאַנד אין טערקיי. זיי האָבען נאָך בעקומען אַ רעקאָמענדאַציאָן פון דעם דאַמאָלסטדיגען קריעגס־מיניס־טער אסמאַן־פּאַשאַ, דער העלד פון פּלעוונאַ. ווען ער, אסמאַן־פּאַשאַ, איז געווען געפאַנגען אין רוסלאַנד, האָט מען איהם אינטערנירט אין כאַרקאָוו און דערפאַר איז ער געווען איינ׳גערמאַסען אונזער אַ לאַנדס־מאַן.

דער שריט פון אונזערע חברים האָט קיין פּראַקטישען ווערט ניט געקענט האָבען. ערשטענס, האָט מען אונז געקענט געבען לאַנד אין קליין אזיען, ווייט פון ארץ ישראל און מיר וואָלטען דאָס ניט געקענט אָננעהמען.

צווייטענס, גיט די רעגיערונג זעהר קליינע שטיקלאך לאנד אין אזעלכע פעלע. א גרופע מאחמעדאנער פון באסניען זיינען געקומען אין טערקיי און די רעגיערונג האט זיי געגעבען נור צו איין דונאם לאנד אלס בוי־פלעצער אויף די חורבות פון דער אמאליגער שטאדט קסריה (ניט ווייט פון חדרה). דריטענס, איז דאך דאס געזעץ ווירקליך געמאכט געווארען נאר פאר מאחמעדאנער. און ווען די רעגיערונג האט גלייך ניט געקענט אבזאגען, האט זי דאס געצויגען אזוי, אז דערפון איז ממילא גארנישט געווארען. נאך א גאנצען יאהר האבען אונזערע חברים, פונקט אזוי ווי שפעטער די ציוניסטען אויפ׳ן ט ש א ר ט ע ר, געווארט יעדען טאג אויף א פ י ר מ א ן פון סולטאן, וואס זאל זיי געבען לאנד.

און אז דריי מענשען זיצען אין קאנסטאנטינאפאל (און אמאל פלעגען זיי זיין פיער אדער פינף) קאסט דאס געלד, בעזונדערס, ווען מען דארף האבען צו טהאן מיט מיניסטארען, מען דארף האלטען א בעזונדערען דראגאמאן (אינטערפרעטער), און א פאסענדע וואהנונג. דע־ריבער האבען זיי געשריבען אין רוסלאנד צו די חברים און וואו זיי האבען געקענט קריגען געלד, האבען זיי דאס געקראגען פאר זיך...

די פראגע פון פירמאן האט געמאכט א שפאלטונג אין אונזער גרופע. אייניגע האבען פון איהם געהאלטען און האבען אויף איהם געווארט און אייניגע ניט. ואת חטאי אני מזכיר, איך האב אין איהם ניט געגלויבט....

אין יענער צייט, ד. ה. ארום ענדע זומער האט בעזוכט קאנסטאנ־טינאפאל יעקב ראזענפעלד ז״ל, דער רעדאקטאר פון „ראזסוויעט״. וואס ס׳איז פארגעקומען צווישען איהם און אונזערע דארטיגע חברים, ווייס איך ניט. איך ווייס נאר, אז ער האט זיך אומגעקעהרט קיין פעטערבורג שטארק אונצופריעדען מיט זיי, און דאס האט אויך שלעכט געווירקט אויף אונזער אלגעמיינער לאגע און אפילו געהאט א גרויסען איינפלוס אויף אונז אין ארץ ישראל און אויף אונזער שטימונג. בעזאנדערס איז אונזער שטימונג געווארען שלעכט און אייניגע פון אונז געבראכט צו פערצוייפ־לונג, ווען נעטער איז געשטארבען, און דערמיט זיינען פערשוואונדען גע־ווארען די האפנונגען, וועלכע ער האט אונז געגעבען. אייניגע פון אונז

זיינען דאָן זאַגאַר אוועקגעפאָהרען. א טייל פון די אַוועקגעפאָהרענע האָבּען זיך אין א פּאָר חדשים ארום אומגעקעהרט צוריק און א טייל — טאַקע ניט.

איך האָב זיך דאָן געזעהן גענויטיגט צו קומען אין ענגערע בּעציהונגען מיט אונזערע פריינד און חברים אין רוסלאַנד. דורך מיינע פריינד אין פּעטערבּורג האָב איך געוואונען ראָזענפעלד׳ן מיט זיין „ראַזסוויעט״, און אַ דאַנק זיין שטיצע האָט אָנגעהויבּען קומען מאַטעריעלע אונטערשטיצונג פון רוסלאַנד. פון פערשיעדענע קוועלען האָבּ איך אין יענעם יאָהר מייס־טענס דורך דעם „ראַזסוויעט״ בּעקומען כמעט זעקס טויזענד פראַנק. רייך זיינען מיר דערפון ניט געוואָרען. נור די חובות האָבּען מיר געקאָנט בּעצאָהלען און מיר זיינען מעהר ניט געוועזן אָנגעוויזען אויף די אַרבּייט אין מקוה ישראל. ווי איך האָב שוין דערצעהלט פריהער, זיינען מיר אין חדש שבט פון יענעם ווינטער אריבּער אין ראשון לציון.

אין ראשון לציון זיינען מיר די ערשטע צייט געווען ניט קאָלאָ־ניסטען, וועלכע האָבּען לאַנד, נאָר אַרבּייטער אונטער דער אויפזיכט פונ׳ם פראַנצויזישען אַגראָנאָם דיגור. מיר האָבּען אויסגעפיהרט אַלע קהל׳שע אַרבּייטען; מיר האָבּען צום בּיישפּיעל פערפלאַנצט די בּוימער אין די גאַסען פון דער קאָלאָניע און געמאַכט נאָך עטליכע אַלגעמיינע אַרבּייטען. דערפאַר פלעגען מיר בּעקומען דרייסיג פראַנק א מאָנאַט, און דאָס געלד האָבּען שוין בּעקומען אַלע, אפילו אונזערע פריילינס, וועלכע זיינען שוין דאָן געווען דריי. צו דער ערשטער, דבורה סיראַט, איז צוגעקומען פאַני פריזער, וועלכע איז געקומען צוזאַמען מיט איהר חתן ח י ס י ן, — איצט איז ער דר. חיסין און פאָרשטעהער פון אָדעסער חובבי ציון קאָמיטעט אין יפו. און ערב ראש־השנה איז געקומען מיין שוועסטער פאַני, וועלכע האָט מיט דריי יאָהר שפּעטער חתונה געהאַט מיט ישראל פיינבּערג ז״ל, דעם בּעריהמטען לוליק׳ן. נאָר די צאָהל פון די חברים איז אויך גרעסער געוואָרען, און אַלע דריי פריילינס האָבּען געהאַט גענוג אַרבּייט.

אויסער די קהל׳שע אַרבּייטען האָבּען מיר אויך געהאַט א גאָרטען, אין וועלכען מיר האָבּען געזעעט גרינס.

די יונגע לייט האָבען געוואוינט אַלע צוזאַמען. אויף דעם פּלאַץ, וואו עס שטעהט איצט די שוהל, איז געשטאַנען אַ לאַנגער הילצערנער באַראַק, וועלכער איז געווען געטיילט אין צוויי אָבטיילונגען. אין איי־נער זיינען געשטאַנען דריי פּאָר פערד, און אין דער אנדערער האָבען מיר געוואוינט. צוויי פּאָר פערד האָבען געהערט צו די זעקס אָרימערע פאמיליען, און איין פּאָר האָט זיך גערעכענט אונזערס.

דער באַראַק איז געווען געבויט ווי אַלע באַראַקעס אין יענער צייט, מיט שפּאַלטען צווישען די ברעטער, און מיט לעכער דאָרט וואו עס איז ארויסגעפאַלען אַ סוק.

דעריבער האָט דער ווינט, און מיט איהם אויך דער רעגען, געהאַט אַ פרייען אריינגאַנג און אַ פרייען ארויסגאַנג... דעריבער האָט מען ווינטער גאַנץ אָפט נים געקאָנט שלאָפען פון קעלט. נאָר אַחוץ דעם פלעגט שטערען אונזער שלאָף נאָך אַן אַנדער זאַך; און די אַנדער זאַך איז געווען שטאַרק, אי ווינטער, אי זומער. איך מיין פּשוט — פ ל י י ן...

דאָס איז אַ מכה, פון וועלכער עס האָבען געליטען אַלע קאָלאָניען אין דער ערשטער צייט פון זייער עקזיסטענץ. נאָר מעהר פון אַלע, שיינט מיר, האָט געליטען ראשון לציון, צוליעב איהר זאַמדיגען באָדען. איך האָב צוגעלעגט דעם וואָרט ש י י נ ט מ י ר, ווייל איך האָב זיך דערמאָנט׳ אַז עס קאָנען קומען קאָלאָניסטען פון אנדערע קאָלאָניען און פּראָטעסטי־רען געגען דעם מאָנאָפּאָל, וואָס איך גיב אָב ראשון לציון, צום ביישפּיעל חדרה און אַנדערע. עס קאָן אויך פּראָטעסטירען די שטאָדט טבריה, אין וועלכער עס בעהויפּטעט בעדעקער — דער האַנדבוך איבער ארץ ישראל און אנדער לענדער — אַז דאָרט האָט זיין רעזידענץ דער קעניג פון די פּלייען. — אָבער דאָס שאַט נישט. אין ראשון לציון איז דאַן דאָס לעבען געווען כמעט אונערטרעגליך און דאָס שלאָפען אונמעגליך. איך בין איינמאָל אריינ־געגאַנגען מיט דיגור׳ן אין אַ ביידעל עפּעס בעטראַכטען. אַז מיר זיינען ארויסגעגאַנגען האָב איך דערזעהן, אַז דיגור, וועלכער איז אַרומגעגאַנגען אין אַ ווייסען קאָסטיום, איז פּלוצלונג געוואָרען אַנגעטהאָן אין אַ שוואַר־צען... איין מאָל האָט מען געפונען אַ קאָלדרע ווייט פון דער קאָלאָניע,

און פיעלע קאָלאָניסטען האָבען געגלויבט, אז די פליי האָבען זי אהין פערשלעפּט...

נאָר פון אלע ראשונ'ער האָבען מעהר געליטען מיר פון דער מכה, א דאנק אונזער שכנות מיט דעם שטאָל און מיט די דריי פאָר פערד אין איהם. זעלטען ווען איינער פון אונז האָט זיך געפיהלט אמאָל אויס־געשלאָפען. נאָר קיין מרה שחורה האָט דאָס אויף אונז ניט געוואָרפען. פערקעהרט, דאָס האָט געבראכט א בעזונדערע פרעהליכקייט אין לעבען, ביי טאָג איז דאָך יעדער געווען בעשעפטיגט מיט זיין ארבייט. ביינאכט אָבער, ווייל שלאָפען איז געווען אונמעגליך, פלעגט מען האַלטען אין איין טרינקען טהעע (קאַלטע וואסער איז געווען אונמעגליך צו טרינקען, ווייל מיר פלעגען דאָס ברענגען פון די זאמד־קוואלען) און דערביי זינגען און טאַנצען א גאנצע נאכט. ארום אונז האָט זיך גרופּירט די גאַנצע יוגענד פון דער קאָלאָניע, און צוזאמען האָט מען געפיהרט א לעבען פון פרייד און בעגייסטערונג, פון וועלכען מען קאָן אין די גלות־לענדער קיין פאָר־שטעלונג ניט האָבען.

ענג פערבונדען מיט דעם סאָרט לעבען זיינען געווען אונזערע מלחמות מיט די אראבער, אם מייסטען בעדואינער, וועלכע זיינען דאַן געזעסען אין אונזער שכנות. די אראַבער לאָזען געוועהנליך ניט קיין בעזונדערע פלעצער אויף פיטערען זייערע בהמות. זיי פיטערען אומעטום, וואו זיי געפינען א פרייען פלאץ, און דערביי רעכענען זיי זיך ניט מיט די גרעניצען פון זייערע דערפער. איין דאָרף פיטערט ביי דעם אנדערען אויף די פעלדער.

איצט, ווען ראשון לציון איז אינגאנצען פערפלאַנצט מיט פער־שיעדענע פלאנטאַציעס, שיקען די קאָלאָניסטען פיטערען זייערע בהמות נאָר אויף די פעלדער פון די אראַבישע שכנים, און די שכנים פאַלט קיינמאָל ניט איין צו פּראָטעסטירען, אבי די בהמות געהען ניט אויף די פעלדער, וועלכע זיינען פערזעעט מיט תבואה. די ערשטע צייט אָבער,

פּ׳ ר׳ ל׳ ך׳

אז מיר זיינען געווען אונוויסענד אין די מנהגים פון לאנד, אונוויסענד אין די זאכען פון ערד־ארבייט, האָבען מיר בשום אופן ניט געוואָלט צו־לאָזען, אז אַראַבער זאָלען קומען פיטערען אויף אונזערע פעלדער. דעריבער, ווען דער שומר פון דער קאָלאָניע, אויך איינער פון אונז, אַ קאָלאָניסט אדער אַ ב׳י׳ל׳ו׳יעץ, ניט קיין גערונגענער, וועלכער פלעגט נאָך דער רייהע נאָך היטען אָדער אַ גאַנצע נאַכט אָדער אַ האַלבע נאַכט, פלעגט אריינקומען און זאָגען, אַז ער האָט געהערט טריט פון בהמות אין דער אָדער יענער זייט פון דער קאָלאָניע, פלעגען מיר באלד שוין זיין אויף די פערד און לויפען אַהין וואו עס געפינט זיך דער „פיינד״. נאָך די רייטער פלעגען נאָכלויפען, אלס רעזערוו, אויך פוסגעהער. דער פאסטוך אָדער די פאַס־טוכער פלעגען געוועהנליך ענטלויפען, נאָר די סטאַדע פלעגט מען נעהמען אין פלען, אריינפיהרען אין קאָלאָניע, און אז אויף מאָרגען פלעגען קומען די בעלי־בתים בעטען, מען זאָל זיי אָבגעבען צוריק די בהמות, פלעגט מען פערלאַנגען פון זיי אַ סומע געלד אלס שטראָף, און דאָס געלד איז געגאַנגען אויף קויפען געוועהר.

געוועהר פלעגט מען אין דער אמת׳ן וועניג געברויכען. אלס בעס־טער געוועהר האָבען זיך ארויסגעוויזען די בייטשען, מיט וועלכע מען טרייבט אַן פערד. די אַראַבער געהן געוועהנליך באָרוועס און האַלב־נאַקעט, דעריבער זיינען זיי עמפינדליך צו שמיץ. עס פלעגט זיך מאַכען אַמאָל, אז די פאסטוכער פלעגען זיך שטעלען און פעכטען זאַגאר מיט די שווערדען; נאָר געגען די בייטשען פלעגען זיי לאַנג ניט קאָנען שטעהן און פלעגען זיך לאָזען לויפען. דאן האָט מען זיי געיאָגט, אָפט ביז זייערע ביידלאָך.

די מלחמות פלעגען פיהרען נאָר די רייטער, וייל ביז די פוס־געהער פלעגען צוקומען צום פלאַץ פלעגט שוין אלץ זיין געענדיגט. נאָר אומקעהרען זיך אין קאָלאָניע פלעגט מען אלע צוזאמען, און דער גאַנצער עמק השרון פלעגט קלינגען פון דעם געזאַנג:

ב' י' ל' ו'

אדיר הוא ולא ינום,
בחור הוא ולא יישן.
הן בבית, הן בעיר,
הן בשדה, הן בכפר,
הן בבקעה, הן בהר —
תצילנו מכל צער!

ווי איך האב שוין געזאגט זיינען די מלחמות געווען א רעזולטאט פון אונזער אונוויסענהייט און פיעלע פון זיי האט מען געקענט אויסמיידען, ווען מיר וואלטען געקענט די שפראך פון לאנד, די מנהגים פון לאנד און אלע אנדערע זאכען, וועלכע מיר קענען איצט. נאר א גרויסען נוצען האבען זיי דאך געבראכט. דער אראבער איז נאך האלב א ווילדער מענש. בעזונדערס איז ער געווען ווילד דאן און האט פאר קיין זאך קיין דרך ארץ ניט, אויסער פאר פיזישער קראפט. און א קליינע גרופע אידען צווישען א גרויסער אראבישער בעפעלקערונג וואלטען שווער געקענט אויסהאלטען, ווען זיי וואלטען ניט בעוויזען זייערע שכנים, אז זיי האבען פאר זיי ניט מורא. די מלחמות האבען געשאפען די אידישע קאלאניסטען א נאמען פון העלדען, גבורים, ש י ט א נ ע ס (שדים) און זיי האבען פאר זיי געהאט גרויס רעספעקט.

אויף די אידישע קאלאניסטען האט דאס אויך געהאט א גרויסען מאראלישען איינפלוס. דאס האט זיי געלערענט מוטה און העלדישקייט. דאס האט זיי געלערענט אז זיי זאלען קענען אליין פערטיידיגען זייערע אינטערעסען און ניט לויפען ביי יעדער קלייניגקייט אין געריכט, ניט אראבפאלען ביי זיך און קוקען מוטהיג דער געפאהר גלייך אין די אויגען.

עס וועט זיין א גרויסע עולה, כמעט א פערברעכען, ווען איך וועל דיעזע אלע מלחמות, די העלדישקייטען צושרייבען נאר אונזערע חברים פון ביל״ו. ניין, אין זיי האבען גענומען אנטייל אלע ראשון־לציון׳ער יונגע לייט. צווישען זיי האבען זיך אויסגעצייכענט אונזער בעקאנטער ל ו ל י ק, יהושע חנקין, די ברידער טאפאראווסקי בעזאנדערס דער

אינגערער פון זיי, יעקב, יצחק פּיזשעלזאָן און פיעלע אנדערע עלטערע און אינגערע פון זיי.

מען מוז דאָ אויך דערמאָנען די דריי פּתח־תקוה׳ער וועלכע האָבען געאַרבייט אין ראשון לציון: יהודה ראאב, וואָלף־ליב גרינשטיין און שואל עלזנער.

* * *

באַלד נאָכדעם אָבער ווי דער גערטנער דיגור האָט אויסגעבויט פאר אונז פיער צוויי־שטאָקיגע הייזער און מיר האָבען זיך אין זיי בּעזעצט, האָט אונזער צוזאמענלעבען אויפגעהערט. און שפּעטער, ווען די אַדמיניס־טראַציע פון באַראָן ראָטשילד האָט איבערגענומען די גאנצע קאָלאָניע און האָט אָבגעקויפט בּיי דעם אלטען ליבונתין זיין לאַנד, האָט מען יעדען פון די בּילו׳יצעס געגעבען לאַנד און יעדערער פון זיי איז געוואָרען א זעלבּסשטענדיגער קאָלאָניסט. זיי האָבען גענומען א לעבּהאפטען אנטייל אין דעם גאנצען לעבען פון דער קאָלאָניע, אין איהרע רעוואָלוציאָנען גע־גען דער אדמיניסטראַציאָן און אין אלע אנדערע געשעהענישען. נאָר ניט אַלע זיינען פערבּליבען אין ראשון לציון. פיעלע זיינען אַוועק פון דער קאָלאָניע און אין איינעם מיט דעם פון ארץ ישראל. א גרויסער טייל האָט זיך אָבגעטיילט פון דער ראשון־לציונ׳ער און אוועק צוריק ארבּייטען אין מקוה ישראל. שפּעטער האָבען זיי זיך בּעזעצט אין דער קאָלאָניע גדרה.

* * *

איצט געפינען זיך די מיטגליעדער פון דער חברה מייסטענס אין ראשון לציון און אין גדרה. איינצעלנע געפינען זיך אויך אין יפו און אין חדרה. פון אונזערע יפו׳ער חברים איז ערשט אין דעם יאָהר געשטאָרבען דר. שטיין פון פלעק־טיפוס אויף זיין פּאָסטען אלס ארצט אין דער טער־קישער ארמעע אין ירושלים.

די קאָלאָניע גדרה

די ערשטע צייט האָט געשפּיעלט א גרויסע ראָלע אין ארץ ישראל ה׳ יחיאל מיכל פּינעס ע״ה. ער איז געשיקט געוואָרען אין ירושלים פון דער לאָנדאָנער געזעלשאַפט מזכרת משה, וועלכע האָט געוואָלט פּעראייביגען דעם אַנדענקען פון משה מאָנטעפיאָרע דורך בויען הייזער אין דער הייליגער שטאָדט.

ער איז געווען א משכיל, א גרויסער למדן און אן אויסגעצייכענטער שרייבער. ער האָט בעזעסען אין זיך אויך אַלע נעגאַטיווע סמנים פון א תלמיד חכם: אן עקשן, עומד על דעתו און א נוקם ונוטר כנחש...

ווען ליבונתין איז געקומען אין ארץ־ישראל און האָט געגרינדעט דעם „ועד חלוצי יסוד המעלה״ אום צו בויען די ערשטע קאָלאָניע אין לאַנד, איז באַלד געוואָרען אַ מחלקת צווישען זיי איבער דער פראַגע, וואו זאָל דער ועד האָבען זיין זיץ. פּינעס האָט געוואָלט ער זאָל זיין אין ירושלים כדי ער זאָל קענען נעהמען אין איהם אן אנטייל. ליבונתין האָט אָבער געזעהן, אז אלע נייע אידען קומען אין יפו און בעזעצען זיך דאָרט ביז זיי וועלען קענען קויפען פאר זיך לאַנד. פון דער אנדערער זייט האָט די ערשטע קאָלאָניע געקענט געגרינדעט ווערען נאָר ארום יפו וואו דאָס לאַנד איז פלאַך און ניט ארום ירושלים וואו דאָס לאנד איז בערגיג. דעריבער האָט ער דעם ועד געמאַכט אין יפו. פון דעמאָלט אָן האָט פּינעס איגנאָרירט דעם ועד און איז געוואָרען א גרויסער געגנער, כמעט א שונא, ליבונתינ׳ען.

אז מיר, די בילו׳צעס זיינען געקומען אין יפו, האָבען מיר זיך פריהער פון אַלעמען בעגעגענט מיט ליבונתינ׳ען. מיר זיינען באַלד בעפריינדעט געוואָרען און געהאַלטען זיך פאר חברים אין דער ארבייט. אין ירושלים פאָהרען האָבען מיר ניט געהאַט קיין געלד און אויף עולה רגל זיין האָבען מיר אויך ניט געהאַט קיין צייט. מיר האָבען געוואַרט אויף אַ פּאַסענדער געלעגענהייט, און דאָס האָט שוין געמאַכט אַז פּינעס האָט אויף אונז געקוקט קרום.

גדרה

אָבער אונזער ראַלע אין ארץ ישראל איז דאָן געווען וויכטיג און ער האָט געזוכט א געלעגענהייט אונז מקרב צו זיין צו זיך. אונזער ערשטע בעגעגעניש איז דוקא געווען ניט קיין פריינדליכע. אזוי ווי ער, פינעס, איז געווען מיט מיר פון איין שטאָדט, פון מאָהילעוו. האָבען מיינע חברים פון דאָרט געשיקט פאַר אונז, ביל״ו, צוויי הונדערט רובעל אויף זיין נאָמען. אין דעם בריעף איז געשטאַנען בלשון מליצה, אז אונזער קאָלאָניע דאַרף פערשפּרעכען צו בליהען.

מיט דעם אויסדרוק האָט ער זיך בענוצט און האָט דאָס געלד ניט ארויסגעגעבען, ווייל ראשון לציון געפעלט איהם ניט, ז י ז א ג ט נ י ט צ ו צ ו ב ל י ה ע ן. נאָך אמאָל איז צו איהם אָנגעקומען געלד פאַר אונז פון ביאַליסטאָק און צו מיר א בריעף איך זאָל פאָהרען אין ירושלים אָבנעהמען דאָס געלד. איך בין געפאָהרען. נאָר פינעס האָט דאָס געלד ניט ארויסגעגעבען, זאָגענדיג אז דאָס געלד איז געשיקט געוואָרען עס זאָל זיין אלס פ אָ נ ד. אזוי ווי איך האָב דעם דר. כאַזאַנאָוויטש ניט געשיקט קיין קבלה אויפ׳ן געלד, האָב איך פון איהם בעקומען נאָך א בריעף אין וועלכען עס איז געווען בפירוש געשריבען, איך זאָל פאָהרען צונעהמען דאָס געלד ביי פינעס׳ן, עס אריינלעגען אין אונזער קאסע א ד ע ר צ ו ־ ט יי ל ע ן ז י ך צ ווי ש ע ן א ו נ ז, ווי מ י ר ג ע פ י נ ע ן פ אַ ר נ ו י ט י ג. פון פאָנד קיין וואָרט.

נאָר די רייבונגען, וועלכע זיינען צווישען אונז פאָרגעקומען צוליעב פערשיעדענע זאַכען, האָבען געבראַכט דערצו, אז חול־המועד פסח איז א טייל פון אונזערע חברים אוועק קיין ירושלים און דאָרט האָבען זיי פּראָקלאַמירט פינעס׳ן אלס זייער פיהרער.

אונטער דעם איינפלוס פון פינעס׳ן האָבען די חברים געלאָזען ראשון לציון און צוריק אוועק ארבייטען אין מקוה ישראל, ווייל ער, פינעס, האָט זיי צוגעזאָגט א בעסערע צוקונפט אין אן אנדער קאָלאָניע. צו זיי זיינען צוגעשטאַנען די, וועלכע זיינען שפּעטער געקומען צופאָהרען פון רוסלאַנד און אזוי האָט זיך אויסגעבילדעט א היבשע גרופּע וועלכע האָט געאַרבייט אין מקוה ישראל און געוואַרט צו ווערען קאָלאָניסטען אין אן אנדער קאָלאָניע.

גדרה

עס איז כדאי דא צו דערמאָנען אן אנדער אידעע, וועלכע פינעס האָט געוואָלט אויספיהרען. אזוי ווי אין ירושלים איז דעמאָלט געווען זעהר ווענינ אינטעליגענטע קרעפטען, האָט ער צוגענומען עטליכע פון די בילו׳יצעס און האָט פון זיי געוואָלט מאַכען א בעזונדער גרופּע שטאָדטישע בעלי־מלאכות אונטער דעם נאָמען: „שיבת החרש והמסגר״. די חברים זיינען אַבגעווען אין ירושלים בערך א יאָהר צייט. אייניגע האָבען זיך זייער פּאַך אויסגעלערנט. אָבער דערנאָך איז פון דעם גאָר נישט געוואָרען. כמעט קיינער ניט פון זיי, פון די חברים, איז ניט געבליבען אין לאַנד. נאָר איינער פון זיי האָט זיך אומגעקעהרט צו לאַנד־ארבייט.

* * *

און פינעס האָט זיך ענדליך גענומען צו גרינדען א קאָלאָניע. ער האָט געקויפט אין דעם אראַבישען דאָרף ק א ט ר א אָדער ג ט ר א א שטיק לאַנד פון איבער דריי טויזענד דונאם. אין דעם נאָמען פון דעם דאָרף האָט מען געקענט דערקענען דעם אלטען נאָמען ג ד ר ה (יהושע טו, לו). דער פּלאַץ איז זעהר־א שעהנער. פון שפּיץ פון בארג, אויף וועלכען עס איז געבויט די קאָלאָניע זעהט מען פון צפון זייט די ווייסע הייזער פון ראשון לציון. אין מזרחית־צפונית, אן ערך א שעה פאָהרען, זעהט מען גאַנץ דייטליך די קאָלאָניע „עקרון״ אין איהר גרינעם מאַנטעל פון אבקליפּטוס־בוימער; אין מערב זייט שיינט א בלאָער פּאַס פון ים הגדול און אין מזרח זייט די הויכע וואנט פון די הרי יהודה. די געגענד האָט בכלל א געזונטען, פרישען קלימאַט און זעהר א פרוכטבארען באָדען. דערי־בער איז זי זעהר בעפעלקערט. פון די פיעל אראבישע דערפער, וועלכע מען זעהט פון דער קאָלאָניע, מוז מען דערמאָהנען דעם דאָרף י ב נ ה, וועלכער איז א געוויסע צייט געווען דער גייסטיגער צענטער פון לאַנד נאָך דעם חורבן פון ירושלים.

פון דעם אידישען לאַנד איז בערך א העלפט געווען גוטער ווייץ־באָדען. די אנדערע העלפט איז בעשטאַנען פון קליינע בערגלעך, וועלכע זיינען גוט פאַר פערשיעדענע פּלאַנטאַציעס: וויינגערטענער, אליוועןְ־בוימער, מאַנדעל־בוימער און אנדערע.

דאָס לאַנד האָט פריהער געהערט צו זעכצעהן פאַמיליעס ע ג י פ ־ ט י ש ע אַ ר אַ ב ע ר. דאָס הייסט די אַראַבער וועלכע עס האָט געבראַכט צופיהרען אין ארץ ישראל און סיריען אַלס קאָלאָניסטען איבראַהים־פּאַשאַ, וועלכער האָט אין נאָמען פון זיין פאָטער מחמד־עלי, דער כעדיוו פון מצרים, ערא̇בערט דאָס לאַנד פון טערקיי מיט אַכציג יאָהר צוריק.

אָט די אַראַבער וואוינען אין די דערפער צוזאַמען מיט די פריהער־דיגע איינוואוינער, נאָר צומישען זיך ניט מיט זיי און ביי שלעכטע אומ־שטענדען פערלאָזען זיי דאָס לאַנד און קעהרען זיך אום אין מצרים.

פון די זעכצעהן פאַמיליען איז דאָס לאַנד אַריבער פאַר חובות אין די הענד פון אַ רייכען אַראַבער און פון איהם צו אַ פראַנצויז פיליבער, און פון דעם פראַנצויז האָט דאָס אָבגעקויפט פינעס.

קיין געלד, פערשטעהט זיך, האָט פינעס אויף דעם ניט געהאַט. ער האָט איינפאַך געליהען געלד אין ירושלים און האָט אָבגעענדיגט די קניה. אין די ביכער פון דער רעגירונג האָט ער פערשריבען דאָס לאַנד אויף דעם נאָמען פון דעם רב אין בערלין, עזריאל הילדעסהיימער ז״ל, און אין די אויגען פון דער רעגיערונג איז ער און נאָך איהם זיינע יורשים די געזעצליכע בעזיצער פון דער קאָלאָניע.

פינעס האָט צוטיילט דאָס לאַנד אין פינף־און־צוואַנציג גלייכע טיילען צו הונדערט פינף־און־צוואַנציג דונאַם אַ טייל און האָט אַוועקגע־שיקט אַ שליח, ר׳ אברהם קאַפּעלמאַן, אין רוסלאַנד אום זיי צו פערקויפען דאָרט.

עס איז איהם, קאַפּעלמאַנ׳ען, געלונגען צו פערקויפען כמעט אַלע חלקים, אייניגע פון זיי צו פּריוואַט מענשען, נאָר דעם גרעסטען טייל צו פערשיעדענע חברות חובבי ציון אין מאָסקווע, ביאַליסטאָק, פּאָלטאַווע, כאַרקאָוו און אַנדער שטעדט.

נאָך דעם פאָרשלאַג פון פינעס׳ן האָבען די חברות אָבגעגעבען די חלקים לאַנד, וועלכע זיי האָבען געקויפט צו די ביל״וצעס און אויף אַזאַ אופן האָבען די צוועלף חברים, וועלכע האָבען נאָך געאַרבייט אין מקוה ישראל, אויך געקאָנט ווערען קאָלאָניסטען.

און ווען איך האָב נאָך דער ערשטער ראשון־לציון׳ער רעוואָלוציאָן געמוזט אוועק פון ראשון לציון, האָב איך אויך געקויפט א חלק לאנד אין גדרה. שפּעטער, נאָך דער צווייטער רעוואָלוציאָן איז אהין אויך אריבער מיין ברודער. א חוץ דעם האָבען נאָך צוויי יונגע לייט, וועלכע האָבען זיך געפונען אין ארץ ישראל, אויך בעקומען חלקים לאנד און זיינען אויך פעררעכענט געוואָרען אלס קאָלאָניסטען אין דער נייער קאָלאָניע.

אין ארץ ישראל איז נאָך דאן א חוץ איין דייטש נאָך ניט געוועזען קיין שטודירטער פעלד־מעסטער. דעריבער האָבען די כארקאָווער חובבי ציון געגעבען א חלק לאנד איינעם פון זייערע חברים, מרדכי לובמאַן, וועלכער איז געווען א גוטער פעלד־מעסטער, און זיי האָבען איהם גע־שיקט אלס קאָלאָניסט אין גדרה.

י״ט תמוז, תרמ״ד האָבען מיר פרעהליך אָבגעהוליעט א גאנצע נאכט אונזער ביל׳ו יום־טוב, דעם טאָג וואָס מיט אוויי יאָהר צוריק זיינען די ערשטע פון אונז אָנגעקומען אין ארץ ישראל און אויף מאָרגען זיינען מיר אוועק אין גדרה מעסטען דאָס לאנד און צוטיילען זי אין גלייכע חלקים.

עס זיינען אריבער נאָך עטליכע חדשים און ענדליך דעם ערשטען טאָג חנכה תרמ״ה האָבען די לעצטע חברים פון ביל׳ו פערלאָזען מקוה ישראל און געקומען בעזעצען זיך אויף שטענדיג אין דער נייער קאָלאָניע ג ד ר ה.

* * *

נאָך פריהער האָט פינעס געהאט אויסגעבויט אין גדרה א קליין הילצערנע שטיבעל, אייגענטליך א באַראַק פון ברעטער פינף מעטער די לענג און פינף מעטער די ברייט. אָט אין דעם באַראַק האָבען זיך בעזעצט די צוועלף קאָלאָניסטען פון דער נייער קאָלאָניע. צום שלאָפען האָבען זיי ארום די ווענט געמאכט ברייטע בענק, נ אַ ר ע ס, וועלכע זיי האָבען אויסגעלעגט מיט ראָגאָזשעס. צו איין זייט פון שטיבעל האָבען זיי צוגעוואָרפען דריי ווענטלאָך מיט א דאך. דאָס איז די ערשטע צייט געוועזן

א שטאָל פאַר דעם אייזעל און א שפּייכלער פאַר די כלים צו דער אַרבּייט. שפּעטער אַבּיסעל איז פון שטאָל געוואָרען אַ וואוינונג פאַר אַ פּאָר פאַלק...

דער אייזעל איז געווען דער איינציגער מיטעל צו קאָמיוניקירען מיט דער איבעריגער וועלט. אויף איהם פלעגט מען ברייננגען אַלץ וואָס מען האָט געדאַרפט פון ראשון לציון. די ערשטע צייט פלעגט מען פון דאָרט ברייננגען אויך בּרויט. נאָר באַלד האָט מען געזעהן אַז דאָס איז געווען אונמעגליך. אין די רעגען טעג, וועלכע האָבען זיך שוין דאַן אָנגעהויבּען, האָט פון די בּלאָטעס ניט נאָר אַן אייזעל, נאָר אפילו א פערד ניט געקענט ארויסשלעפּען די פיס.

דעריבּער האָבען די קאָלאָניסטען אויסגעגראָבּען א גרוב אין דער ערד און אין זייט פונ'ם גרוב א לאָך, ווי אַן אויוועז, און אין דעם אויוועז האָט מען געבּאַקען בּרויט. ביים הייצען דעם אויוועז מיט ק ו ר א י, א מין שטעכעדיגער קוסט, פלעגט זיין אַזא -שרעקליכער רויך, אַז עס איז געווען שווער אריבּערצוטראָגען. דאָס בּרויט אַליין פלעגט אמאָל ארויסגעהן אין גאַנצען פערבּרענט און נאָך אָפטער רוי ווי טייג, נאָר א ביל'ו'שער מאָגען האָט אַלץ געקענט אריבּערטראָגען. געקאָכט און געבּאַקען האָבּען, פערשטעהט זיך, די קאָלאָניסטען אַליין. פאַר פרויען איז נאָך דאַן אין גדרה קיין פּלאַץ ניט געווען.

נאָר ווען עס איז געוואָרען זומער האָבען די קאָלאָניסטען געלאָזען דעם אייזעל אויף לופטקור, דאָס הייסט, געלאָזען איהם שטעהן דרויסען און אין זיין שטאָל האָט זיך בּעזעצט איינער פון די קאָלאָניסטען מיט זיין פרוי. די איבּריגע פרויען האָבען נאָך דאַן געוואוינט אין ראשון לציון און זייערע אָנגעהעריגע פלעגען געוועהנליך צו זיי פאָהרען אויף שבת. די קאָלאָניסטען זיינען געווען בּעקאַנט מיט דעם נאָמען „ס ו ב א ָ ט - נ י ק ע ס".

נאָך אין דעם ערשטען ווינטער האָבען זיך די קאָלאָניסטען גענומען פלאַנצען אַ וויינגאָרטען. אין דעם איז דערוויילּ בּעשטאַנען די גאַנצע אַרבּייט. אַקערען און זייען האָבען זיי ניט געקענט, ווייל זיי האָבען נאָך ניט געהאַט קיין פערד און קיין אינסטרומענטען. אין דעם יאָהר האָבען נאָך

די אראבער געארבייט אויף זייערע פעלדער. אין געלד איז איבערהויפט געווען א אגרויסער דחק און מען האט קוים געקענט אויסקומען מיט דער הוצאה מיט דעם געלד, וואס פינעם פלעגט ארויסגעבען אין נאמען פון די רוסישע חובבי ציון.

נאך פסח איז געקומען צופאהרען אין ארץ ישראל אלס שליח פון אלע רוסישע חובבי ציון ק. ז. וויסאצקי ז״ל. ער האט געהאט א מיסיאן צו בעקענען זיך אויפ׳ן ארט מיט דער לאגע פון גדרה, פתח תקוה און יסוד המעלה, און זעהן העלפען זיי ווי נאר מעגליך. ספעציעל האט זיך וויסאצקי אינטערעסירט מיט גדרה און מיט די ביל״ו׳יצעס, איהרע קאלאניסטען.

און דאן איז פארגעקומען א זאך, וועלכע איז ווניג בעקאנט אפילו אין אינטימסטע קרייזען פון חובבי ציון און ציוניסטען און דארף מאכען עהרע די ביל״ו׳יצעס. עס איז דאן געווען די בליהונגס-צייט פון דער אדמיניסטראציע אין די קאלאניען פונ׳ם באראן, און וויסאצקי האט געוואלט איינפיהרען די זעלבע ארדנונג, אדער די זעלבע אונארדנונג, אין גדרה. ער האט שוין געהאט א קאנדידאט, וועלכען עס האט זיך שטארק געוואלט שפיעלען א ראלע פון א דירעקטאר און וועלכער האט זעהר געווירקט אויף וויסאצקי׳ן. נאר די קאלאניסטען פון גדרה האבען קאטעגאריש ערקלערט, אז זיי וועלען קיין דירעקטאר אויף זיך ניט האבען; אויב ער, וויסאצקי, וויל זיי שטיצען, וועלען זיי די שטיצע אננעהמען און וועלען איהם זיין דאנקבאר; אבער אויב ער וויל נאר אריינזעצען א דירעקטאר אין דער קאלאניע, ווילען זיי זיין שטיצע ניט. דער קאטעגארישער ענטפער און די פעסטקייט, מיט וועלכער זיי זיינען געשטאנען אין דעם ענין, האט געווירקט, און די קאלאניע גדרה האט אויסגעמידען די מכה פון אדמיניסטראציע

אום שטארקער צו מאכען די קאלאניע האט וויסאצקי אהין צוגענומען אלס קאלאניסטען די בעסטע יונגע לייט פון ראשון לציון: אונזער אלטען בעקאנטען, דעם בעריהמטען „לוליק״, און די צוויי ברידער חנקין, די זיהן פון דעם „דיאדקא״.

גדרה

ער האָט אראנזשריט די רעגעלמעסיגע אונטערשטיצונג פון דער קאָלאָניע און אוועקפּאָהערענדיג האָט ער איבערגעגעבען די זאָרג איבער איהר צוקונפט צו ה' אברהם מויאל ז"ל און זיין סעקרעטער אליעזר רוקח.

ווען מיר זאָלען וועלען אויסדריקען גאַנץ קורץ, וואָס איז געווען די אורזאַכע, פאַר וואָס די קאָלאָניסטען פון גדרה האָבען געדאַרפט ליידען זעהר לאַנג און אָפטמאָל פערצווייפעלט קעמפּפען פאַר זייער צוקונפט און פאַר זייער קאָלאָניע, וואָלטען מיר געקענט זאָגען, אז די איינציגע אורזאַכע איז געווען זייער אָרימקייט, דער מאַנגעל אין געלד ביי זיי און ביי זייערע בעשיצער, די חובבי ציון פון רוסלאַנד.

נאָר אויב מיר וועלען זיין גענויער, וועלען מיר מוזען אָנגעבען דריי אורזאַכען, צוליעב וועלכע די קאָלאָניסטען פון גדרה האָבען געליטען מעהר און לענגער פון די קאָלאָניסטען פון אַלע אַנדערע קאָלאָניען, און דאָס זיינען: מאַנגעל אין הייזער, מאַנגעל אין וואסער און די פיינדשאַפט פון זייערע אַראַבישע שכנים.

ווען מען האָט געדאַרפט בויען די ערשטע קאָלאָניען האָט מען קיין בוי־ערלויבעניש ביי דער רעגירונג ניט גענומען. מען האָט זיך פשוט געשטעלט בויען ניט פרעגענדיג קיין שאלות. די בעאַמטע פון דער רעגירונג האָבען אליין ניט געוואוסט, אז מען דאַרף נעהמען אַ ר ו כ ס י ה, ד. ה. אַ בוי־ערלויבניש. שפּעטער אָבער האָבען זיי זיך געכאַפּט און געוואָרען שטרענגער. דער ערשטער העכערער בעאַמטער מיט וועלכען די קאָלאָניסטען פון גדרה האָבען געדאַפט האָבען צו טהאָן איז דער ק י י מ אַ ־ ק אַ ם פון ע ז ה. און דאָס איז פאַר גדרה געווען אַ גרויסע צרה. אין יפו, אין חיפה, אין צפת און אין טבריה איז דאָ אַ אידישע בעפעלקערונג און אין דער בעפעלקערונג האָט מען אַלע מאָל געקענט געפינען אַ מענשען, וועלכער איז געשטאַנען נאָהענט צום קיימאַקאַם, זאָגען אַמאָל אַ גוט וואָרט און זיין איבערהויפּט אַ פערמיטלער צווישען די קאָלאָניסטען פון זיין ראַיאָן און זייערע בעאַמטע. עזה איז אָבער גאַנץ ווייט, אידען זיינען אין איהר דאָ גאַנץ וועניג און גדרה איז אַ לאַנגע צייט געווען די

איינציגע קאָלאָניע, וועלכע האָט בעלאַנגט צו עזה. די בעאַמטע זיינען געוועזן פאַנאַטישע, איינפאַכע מענשען און דאָס האָט זעהר שלעכט געווירקט אויף דעם פּאָליטישען לעבען פון גדרה.

אַ בוי־ערלויבעניש אויף צו בויען אַ נייע שטאָרט מוז מען נעהמען פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל און דאָס דאַרף קאָסטען געלד. א חוץ דעם, ווען מען בענוצט ניט די ערלויבעניש א געוויסע צייט פערליערט זי איהר קראַפט און מען מוז נעהמען א נייע. דעריבער איידער מען נעהמט די נויטיגע רוכסיה מוז מען שוין אָנגרייטען דאָס געלד צו בויען און וועגען דעם האָבען די קאָלאָניסטען ניט געקענט אפילו חלומ׳ען. אויף אזא אופן האָבען זיי קיין ערלויבעניש צו בויען ניט געהאַט און די בעאַמטע פון עזה האָבען שטאַרק אכטונג געגעבען מען זאָל ניט בויען. זיי האָבען אָנגעזאָגט די אַראַבער פון שכנ׳ישען דאָרף, אז זיי זאָלען באַלד קומען דערצעהלען, ווען די אידען וועלען עפּעס נעהמען טהאָן מכח בויען.

די קאָלאָניסטען האָבען געקענט נאָר טהאָן קליינינגקייטען און באַלד זיינען צוגעוואָרפען געוואָרען צו דריי ווענטלאַך צו די ווענט פון דער „גרויסער״ הויז און דאָרט האָבען זיך בעזעצט פאַמיליען. פון דער גרויסער הויז האָט מען געקענט זעהן נאָר די איינציגע צפון וואַנט, ווייל מען האָט ניט געוואָלט פערשטעלען דאָס איינציגע פענסטער.

איין מאָל האָבען די קאָלאָניסטען אויסגעבויט ביי דעם אריינגאַנג פון זייער פּאַלאַץ אַ היהנערשטייג, אַ קוראַטניק, ווי מיר האָבען דאָס גערופען אין רוסיש. ווען דער קוראַטניק איז געוועזן פאַרטיג, האָבען מיר זיך אַרומגעזעהן, אַז אין איהם קען לעבען אַ פּאָר פּאָלק, און איידער די היהנער האָבען זיך דאָרט בעזעצט, האָט דעם פּלאַץ פערנומען אַ יונגע פאַמיליע. מיר האָבען דעם היהנער־שטייג משנה השם געוועזן און א נאָמען געגעבען דער ד אָ ר ט . . .

און דער דאָרט האָט אונז געבראַכט צו א צוזאַמענשטויס מיט אונזערע שכנים נאָך איידער ער איז געוואָרען א וואוינהויז. אין דעם טאָג ווען דער „גרויסער״ בנין איז פארטיג געוואָרען האָט איינער פון אונז, יוסף ליב ליס, געכאַפּט אויפ׳ן שייער אַ גנב און האָט איהם גוט אויסגע־

פאטשט, טאקע מיט דער בייטש. דער אראַבער איז אַנטלאָפן אין דאָרף מיט קולות: „קאַטאַלוני אַל יהוד", ד. ה. אידען האָבען מיך גע'הרג'עט, און באַלד איז זיך צונויפגעלאָפן דער גאַנצער דאָרף, א מאַן זיבעציג אַ חוץ פרויען, מעהר אָדער ווייניגער ערוואַקסענע קינדער מיט די שייכם אַן דער שפּיץ. מיר זיינען געווען אויפ'ן פּלאַץ צוועלף מענשען. מיר זיינען אַלע ארויסגעגאַנגען און צושטעלט זיך אין א שורה מיט אונזערע פּיאַשען אין די הענד אַלס געוועהר. אין מיטען איז געשטאַנען דער, וועלכער איז געווען אויך דער בעסטער רעדנער אויף אַראַביש, לוליק. א פריהער האָבען די שייכס גענומען שרייען פאַר וואָס האָט מען געשלאָגען אַ בירגער פון זייער דאָרף? „ווייל ער איז א גנב", האָט מען זיי געענטפערט. פּלוצלונג האָבען זיי אָנגעהויבען שרייען: „פאַר וואָס האָט איהר איסגעבויט אַ נייע הויז: די רעגיערונג האָט דאָך אונז אָנגעזאָגט מיר זאָלען אייך ניט לאָזען בויען? „פאַר וואָס האָט איהר געשלאָפען און ניט געהיט?", האָט מען אויף דערויף געענטפערט. דער שייך איז שטאַרק אין כעס געוואָרען, האָט אראַבגעוואָרפען פון זיך זיין מאַנטעל און האָט אַ געשריי געטהאָן: „יאַללא יאַ וולאַד, איקסרו", ד. ה. ברעכט, חברה. נאָר לוליק האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט א געשריי געטהאָן: „ווער וויל צוגעהן דער ערשטער?". מיר האָבען זיך אויך מיט אַ ערנסטער מינע גענומען פאַר די פּיאַשען און די אַראַבער האָבען ניט געוואַגט צוצוגעהן. דאַן האָט לוליק דעם שייך אָבגעלייענט אַזאַ צעטעל אויף אַראַביש, אַז ער איז פאַר שאַנד אַנטלאָפען געוואָרען און מיט איהם דאָס גאַנצע דאָרף.

איינע פון די שווערסטע פראַגען איז אַ לאַנגע צייט געווען אין גדרה די פראַגע פון וואַסער. קיין קאָלאָניע האָט אַזוי לאַנג ניט געליטען פון דעם מאַנגעל אין וואַסער ווי די קליינע קאָלאָניע.

אייגענטליך האָבען די קאָלאָניסטען, וועלכע האָבען בעזעסען א זעקסטעל טהייל לאַנד פון דאָרף, געהאַט א זעקסטעל טהייל אין ברונען, נאָר זיי האָבען זייער רעכט ניט געקענט אויסנוצען, ווייל דער ברונען איז געווען אַ שותפות'דיגער און די אַראַבער זיינען געווען די גרעסערע, די מעכטיגערע, די צאָהל-רייכערע שותפים.

גדרה

ערשטענס פלעגט דער דאָרף אום ווינטער גאָר ניט בענוצען דעם ברונען, מען פלעגט פון איהם אראָפּנעהמען די גאנצע איינריכטונג צו שעפּען וואסער. דאָס גאנצע דאָרף פלעגט בענוצען נאָר דאָס רעגען־וואסער, וועלכע פלעגט זיך קלייבען אין דעם שכנות'דיגען וואדי. (וואדי הייסט אין ארץ ישראל אזא מין גראָבען אין וועלכען עס קלייבט זיך אָן וואסער, ווינטער אין די רעגען־צייטען).

דער וואָדי, וועלכער געפינט זיך ביי גדרה, הייסט וואדי־צראר. ער קומט פון די בערג און זאמעלט אין זיך איין דאָס רעגען־וואסער פון א גרויסען געגענד. ניט ווייט פון זיין ארייננפאלען אין ים, הינטער דער קאָלאָניע ואדי־חנין, ווערט ער א שטענדיגער טייכעל, וועלכען די אראַבער רופען: נביא רובין, ווייל אויף זיין ברעג געפינט זיך, ווי זיי גלויבען, דער קבר פון ראובן בן יעקב. אין העברעאיש הייסט דער וואדי נחל שורק. ווען עס געהט עטליכע טעג א רעגען ווערט דער וואדי פער־וואנדעלט אין אן אמת'ען רוישענדען טייך, וועלכער צוגיסט זיך אמאָל זעהר ברייט. נאָר באלד ווי דער רעגען הערט אויף, לויפט דאָס גאנצע וואסער אראָב און דער וואדי ווערט אויסגעטריקענט. נאָר אין די טיעפערע ערטער בלייבט שטעהן אביסעל וואסער, וועלכע קען זיך אמאָל דערוואַרטען אויף א נייעם רעגען. דאָס ביסעל וואסער לויפט ניט. עס איז שמוציג, בעקומט א שלעכטען, זומפּיגען ריח און טויג אבסאָלוט ניט צום טרינקען. און דאָס וואסער טרינקען דאָך די אראַבער דעם גאנצען ווינטער. און טאָמער איז נאָך דאָס וואסער ווענינ שלעכט, געהען נאָך די אראַבישע פרויען דאָרט וואשען זייערע וועש און דער פאַרבייגעהענדער אראַבער וואשט דאָרט אָב זיינע פיס.

אָט אזא סאָרט וואסער זיינען די קאָלאָניסטען פון גדרה געוועזן געצוואונגען צו טרינקען מעהר ווי דריי ווינטערם! נאָך איצט געהט אריבער א שוידער איבער די קאָלאָניסטען, ווען זיי דערמאָהנען זיך אויף יענער צייט, אויף יענער וואסער וואָס מען האָט געמוזט טרינקען אינאיי־נעם מיט די ווערים און פּיאווקעס, וועלכע פלעגען זיך דאָרט געפינען אין א גרויסער צאָהל. די ליכטיגסטע מאָמענטען זיינען געוועזן די רעגען־טעג.

מען פלעגט דאן אנפילען מיט רעגען־וואסער אלע כלים, וועלכע מען האט נאר געהאט, און א פאר טעג האט מען געקענט הנאה האבען פון א טרונק וואסער.

ערשט שפעט נאך פסח, ווען עס פלעגען זיך אויסטריקענען אלע פלאטעס, אלע זומפען אין וואדי, פלעגען די אראבער ענדליך אנהויבען צו בענוצען דעם ברונען. נאר קיין גרויס פערגעניגען פלעגען מיר פון דעם ברונען ניט האבען. ערשטענס, איז די איינריכטונג געווען זעהר א איינפאכע. א לאנגער שטריק פלעגט זיך ציהען ארויף און אראב און צו איהר זיינען געווען צוגעבונדען ליימענע קריגלאך. דער שטריק איז געווען געמאכט פון גראז — איינענע אראבישע פאבריקאציע — און פלעגט פוילען אין וואסער. דערפון בעקומט דאס וואסער זעהר א שלעכטען געשמאק און ריח, און עס פלעגט זיין זעהר אונאנגענעהם עס צו טרינקען. דערצו נאך איז די גאנצע איינריכטונג פון ברונען און פון שעפען דאס וואסער געווען זעהר א שלעכטע. דער דארף גיט אב דאס שעפען פון וואסער אן אונטערנעהמער, וועלכער שטעלט אוועק א גמל (א קאמעל) צו דרעהען די ראד. דערפאר בעקומט ער, דער אונטערנעהמער, פון יעדען בעל־הבית פון דארף אין שניט־צייט אביסעל ווייץ אדער גערשטען. ביי אונז פלעגט ער פערלאנגען געלד, און יעדען זומער פלעגט ער אלץ העכערען דעם פרייז. נאר גאנץ אפט פלעגט ער גאר ניט דרעהען דעם ברונען און די קאלאניסטען פלעגען עס דארפען אליין טהאן מיט זייערע אייגענע פערד, ווען זיי פלעגען קומען נעהמען וואסער.

ביי די אראבער איז דאס בעזארגען דאס הויז מיט וואסער איינע פון די וויכטיגסטע ארבייטען פון די פרויען. אין געוויסע שטונדען פון טאג, אזוי ווי עס שטעהט אין דער תורה לעת צאת השואבות, דאס הייסט, ווען עס געהען ארויס די שעפערקעס, געהען אלע פרויען ארויס פון דארף, גרויסע און קליינע, אלטע און יונגע, מיט די קרוגען אויף די קעפ צו שעפען וואסער. ביים ברונעם איז זייער גאנצער קלוב. דארט שמועסט מען איבער אלע פאליטישע נייעסען פון דארף און פון דער גאנצער וועלט. מען קריעגט זיך, מען בייזערט זיך צווישען זיך און מען פער־

ברייננט אַביסעל די צייט. און ווען מען דאַרף פערברייננען ביים ברונען נאָך אַ שעה צייט, מאַכט אויך ניט אויס. ווען אַ העלפט קרינלעך זיינען צובראָכען אַרט דאָס אויך קיינעם ניט. ווען דער גמל איז ניטאָ, שפּאַנט מען זיך אַליין איין און מען דרעהט דעם ראַד עס זאָל גיהן וואַסער.

דאָס אַלעס האָט ניט געפּאַסט פאַר אונז, קאָלאָניסטען, וועלכע פלעגען וועלען שנעל אָנגיסען די פעסער מיט וואַסער און פאָהרען אַהיים צו דער אַרבייט. און גאַנץ אָפט, ביי יעדען קריעג מיט'ן דאָרף, פלעגען די שייכים גוזר זיין, אַז מען זאָל אונז גאָר ניט געבען קיין וואַסער. מיר פלעגען דאַן מוזען ברייננען וואַסער פון דעם דאָרף בעשיד וועלכער איז געווען גאַנץ ווייט, און דאָס פאָהרען הין־און־צוריק פלעגט צונעהמען אַ סך צייט.

דער סוף איז געווען, אַז ווינטער פלעגען מיר וואַרטען ווען וועט שוין ווערען זומער, און זומער פלעגען מיר וואַרטען אויף ווינטער. דער בעסטער, דער נאַטירליכסטער אויסוועג איז געווען מיר זאָלען האָבען אַן אייגענעם ברונעם. וועגען דעם האָבען מיר אַלע מאָל גע'חלום'ט. נאָר דערצו האָט מען געדאַרפט האָבען צוויי זאַכען: אַן ערלויבעניש און געלד.

ענדליך זיינען די ביידע פראַגען פערענטפערט געוואָרען.

די אַדמיניסטראַציאָן פון באַראָן ראָטשילד, האָט אונז געהאָלפען צו בעקומען די ערלויבעניש און דער באַראָן האָט אונז בעווילינט דאָס נויטיגע געלד, אום אויסצוגראָבען דעם ברונען און מאַכען די נויטיגע איינ־ריכטונגען.

שווער איז געווען די אַרבייט.

ביז מיר האָבען געפונען וואַסער האָט מען געדאַרפט גראָבען אַכט־און פערציג מעטער אין דער טיעף. גאַנץ אָפט דורך האַרטען פעלזען, וועלכע מען האָט געדאַרפט אויפרייסען מיט פולווער. נאָר די מיה איז געווען ווערטה! דער ברונען איז איינער פון די בעסטע אין ארץ ישראל, מיט זיסע, קאַלטע, געשמאַקע וואַסער. ער געפינט זיך אין אַ טיעפען טהאָל, נאָר אַ שטאַרקער מאָטאָר טרייבט אַרויף דאָס וואַסער אויף'ן באַרג אין אַלע הייזער.

מיט דעם מאטאר איז אויך פערבונדען א מיהל, וועלכער דעקט די הוצאות פון בעטריב. צוזאמען מיט דעם איז אויך איינגעריכטעט א וואנע־באד מיט א דוש, און מען קען זאגען, אז די קאלאניע האט פשוט אבגעלעבט.

די דאנקבארקייט פון די קאלאניסטען צום באראן האט ניט געהאט קיין גרענעץ און זיי האבען א נאמען געגעבען זייער ברונען „באר בנימן". אויף א מארמארענעם טאפעל האבען זיי אויפגעשריבען די ווערטער: „באר בנימן בן יעקב ידיד אל". די גימטריה פון די אותיות איז „תרמ"ח", וואס איז דער יאהר, אין וועלכען דער ברונען איז געבויט געווארען.

כמעט פיער יאהר האבען זיך די קאלאניסטען פון גדרה געפלאגט אהן וואסער.

עס איז כדאי צו בעמערקען, אז ווי דער ברונען איז פארטיג געווארען, האבען אנגעהויבען די אראבער, בעזונדערס פאסטוכער, צו קומען נעהמען פון איהם וואסער אדער צו געבען טרינקען זייערע בהמות, אבער מיר האבען זיי ניט געצאהלט מדה כנגד מדה און געלאזען נעהמען וואסער אהן געלד.

די פראגע פון געביידען האט וואס מעהר און מעהר געפייניגט די יונגע קאלאניסטען פון דער יונגער קאלאניע. מען האט זיך געדרענגט אין די שטיבלעך, וועלכע האבען פריהער געהערט דעם אייזעל און די היהנער, אדער איז ווינגסטענס געווען בעשטימט פאר זיי. איין זומער האט מיין שוועסטער, וועלכע האט שוין צו יענער צייט חתונה געהאט מיט דעם בעקאנטען לוליק'ען, אבגעוואוינט אין אבית־שער, דאס הייסט אין א ביידעל פון טוך, וועלכעס איז געוועבט פון ציגען־האר. פון דעם טוך ווערען געמאכט די שווארצע אהלי־קדר, די בעדואינען־ביידלעך.

נאר ווען פון מענשען האט מען געקענט פערלאנגען פלאגעניש, קרבנות, האט מען דאס ניט געקענט פערלאנגען פון פערד. דעריבער, אז עס איז געקומען דער צווייטער ווינטער און מען האט געוואלט שטעלען זיך ארבייטען, און בעשלאסען צו קויפען פערד צום אקערען, האט זיך געשטעלט די פראגע: וואו וועט מען די פערד האלטען? מען האט ניט

געקענט האַלטען זיי אונטער'ן הימעל, ערשטענס דערפאַר, ווייל זיי וואָלטען פון די רעגענס קראַנק געוואָרען און געפאַלען; צווייטענס דערפאַר, ווייל עס וואָלט געווען שווער זיי איינצוהיטען און מען וואָלט זיי געוויס צוגע'גנב'עט. מען האָט געמוזט אויסבויען פאַר זיי אַ שטאַל און דוקא אַ גרויסען שטאַל.

נאָר אויף צו בויען אזא שטאַל האָבען געפעהלט צוויי זאַכען: אַן ערלויבעניס פון דער רעגיערונג און געלד. אום אויסצוקומען אָהן דער ערשטער זאַך און אויסגעבען וואָס ווענינער פון דער צווייטער, זיינען מיר געפאַלען אויף אַ פּלאַן צו אויסבויען אַ שטאַל פון אַ גאַנץ נייעם טיפּ: מיר האָבען בעשלאָסען צו מאַכען דעם שטאַל אין דער ערד. מיר האָבען אויסגעגראָבען אַ גרוב פון צוואַנציג מעטער די לענג, פיער מעטער די ברייט און צוויי מעטער די טיעף. אויף דעם גרוב האָט מען נאָר געדאַרפט אוועקשטעלען אַ דאַך און דער שטאַל איז פאַרטיג. ביים גראָבען דעם גרוב האָבען מיר זיך צום אָנהויב געוואָלט בענוצען מיט אַראַבישע אַרבייטער־ספּעציאַליסטען. נאָר די אַראַבישע שכנים האָבען זיך עטוואָס דערוואוסט. זיי האָבען באַלד אוועקגעשיקט אַ ידיעה אין עזה און סאָלדאַטען זיינען גע־קומען און האָבען צוטריבען די אַראַבישע אַרבייטער, אייניגע פון זיי זאָגאַר אַרעסטירט. מיר האָבען בעשלאָסען צו מאַכען אַלעס אַליין, מיט אונזערע איי־גענע הענד. דעם דאַך האָט מען אויסגעאַרבייט און פאַרטיג געמאַכט אין ראשון לציון, און מיר האָבען איהם טיילוויז אַריבערגעפיהרט אין גדרה, אויך האָבען מיר אַריבערגעפיהרט די דאַך־ציגעל, מיט וועלכע מען דעקט ביי אונז די דעכער. און אז אַלץ איז געווען אויף'ן פּלאַץ, האָבען מיר אין אַ י י ן נ אַ כ ט אַרויפגעשטעלט דעם דאַך און צוגעדעקט מיט די ציגעל, און ווען די אַראַבישע שכנים האָבען געקענט בעמערקען אונזער אַרבייט, איז שוין אַלעס געווען פיקס און פערטיג! דאָס איז געווען ווירקליך אַ ריעזיגע אַרבייט און איינע פון די שעהנסטע געשעהעגישען פון דער געשיכטע פון ישוב!

און אין טערקיי, אז עטוואָס איז אויסגעבויט, בלייבט דאָס. אַראַב־וואַרפען, רואינירען אַ געביידע, דאָס איז געגען דער מחמד־אַנישער מאָראַל, געגען די טערקישע געזעצע.

דער בנין אַליין האָט געהאַט אַלע מעלות, וועלכע מ'האָט געקענט פון איהם פערלאַנגען. ער איז געווען פּאַלשטענדיג זיכער פון גנבות. ער האָט געהאַט נאָר איין איינציגע טהיר אויף אריינגעהן און ארויסגעהן. קיין ווענט האָט מען ניט געקענט אויסברעכען, ווייל ער האָט זיי ניט געהאַט. דער דאַך איז געווען אַ הויכער און אונטער איהם אַ בוידעם, וואו עס איז געווען גענוג פּלאַץ פאַר שטרוי, וועלכע ווערט בענוצט ביי אונז אַלס פוטער פאַר פערד אַ חוץ דעם האָט מען נאָך אַרראַנזשירט אין שטאַל צוויי חדרים: איינעם אויפ'ן בוידעם, וואו עס האָט זיך בעזעצט אַ גאַנצע פאַמיליע און איינעם אונטען, וואו עס האָבען געקענט שלאָפען פיער יונגע לייט. אפשר ניט אַלע וואָלטען געקענט דאָרט שלאָפען, נאָר מיר זיינען שוין געווען נאָך פון ראשון לציון צוגעוועהנט צו דער שכנות פון פערד...

דער שטאַל האָט אונז געגעבען די מעגליכקייט צו נעהמען זיך ערנסט פאַר דער ארבייט. מיר האָבען געקויפט פערד (איינעם פאַר יעדען קאָ־לאָניסט), פלוגען און מיר האָבען זיך געשטעלט אַקערן און זעען. די אַראַבער פלעגען קומען אין גרויסע גרופּען צו זעהן ווי אידען אַקערען, צו זעהען אונזערע אייראָפּעאישע פלוגען און נאָך אנדערע זאכען, וועלכע זיינען זיי געווען פרעמד און ניי.

דער ערשטער יאָהר פון ארבייט האָט אונז בעוויזען, אַז אונזער לאַנד איז ניט קיין שלעכטע, נאָר זי איז אויסגעשעפּט פון די פריהערדיגע בעלי־בתים, וועלכע מיסטיגען דאָס לאַנד קיין מאָל ניט און לאָזען זי ניט אויסרוהען. אונז האָט זיך זעהר געוואָלט ארויפליייגען אויף איהר אביסעל מיסט. און מיסט איז טאַקע געווען זעהר פיעל אין אַראַבישען דאָרף. די אַראַבער זאַמלען די מיסט פון זייערע שטאַלען אין הויפען ביי זייערע דערפער. אין משך פון יאָהרען קלייבען זיך ביי יעדען דאָרף בערג מיט מיסט, וועלכע ווערט איבערגעברענט און האָט ניט קיין שלעכטען ריח. אויף די מיסט־בערג, מזבלעם (פון דעם העברעאישען וואָרט זבל — מיסט), פאַרברייננגען די אַראַבער זייערע ליידיגע שטונדען. רעדען פון פּאָליטיק און דערצעהלען זיך מעשיות.

אזוי ווי פאר די אראבער האט דער מיסט קיין ווערטה ניט געהאט, פלעגען זיי די ערשטע צייט ערלויבען נעהמען איהם אומזיסט. שפעטער זיינען זיי קליגער געווארען און האבען אנגעהויבען צו פערלאנגען געלד. מיר האבען געקוקט אויף די בערג מיסט ארום דעם אראבישען דארף, פונקט אזוי ווי קעניגע קוקען אויף די רייכע פראווינצען פון זייערע שכנים. ס'האט זיך אונז זעהר געוואלט פערנעהמען זיי, נאר אונז האט געפעהלט איין קלייניגקייט — וועגען. א וואגען האט געדארפט קאסטען דריי הונדערט פראנק. פאר דער גאנצער קאלאניע האט דאס געשמעקט מיט אן אויסגאבע פון עטליכע טויזענד פראנק און דאס איז פאר אונז געווען אונמעגליך. אבער אויף אלץ קומט א צייט: אונזער קאלאניע האט בעזוכט אליהו שייד, דער געוועזענער אינספעקטאר פון באראן ראטשילד איבער אלע זיינע קאלאניען. ער איז געקומען צוזאמען מיט דעם די־רעקטאר פון ראשון לציון און מיט דעם אגראנאם קאוועלאן. זיי האבען אלע בעוואונדערט די שעהנע וויינגערטענער, וועלכע מיר האבען שוין גע־פלאנצט, שייד האט אויסגעהערט אונזער געשיכטע און איז בעקאנט גע־ווארען מעהר אדער ווייניגער מיט אונזער לאגע, און אין נאמען פון באראן ראטשילד האט ער אונז געשענקט זעקס וועגען. די וועגען זיינען געווען גרויסע, פאר א פאאר פערד יעדער, און ווייל יעדער קאלאניסט האט געהאט נאר איין פערד, האבען צוויי קאלאניסטען צוזאמען בעקומען איין וואגען.

מיר האבען לאנג ניט געווארט און גענומען שטורמען די בערג מיסט. דאס איז געווען א זומער פון דער שווערסטער קאטארזשנער ארבייט. יעדערען האט זיך געוואלט בעמיסטיגען וואס מעהר לאנד און מען פלעגט ארבייטען פון פארטאג ביז שפעט אין דער נאכט. ביי די מיסט פלעגט מען די ארבייטער ניט קענען זעהען. זיי זיינען געווען איינגעוויקעלט אין א געדיכטען וואלקען פון שטויב. די הענד, די פנים'ער זיינען געווען שווארץ. מען פלעגט שפייען מיט שווארצע בלאטע. און אפשר מיינט איהר, אז אין אבענד פלעגט מען קענען נעהמען א וואנע פון הייסע וואסער, א דוש — זאלט איהר קיין טעות ניט האבען. עס איז אפילו קיין איינפאכע קאלטע וואסער ניט געווען! נאר אונזער ציעל

האָבען מיר דערגרייכט. נאָך דעם ווי אונזער באָדען איז געווען אָנגע־מיסטיגט האָט שוין ווייץ געקענט אָפּטמאָל געבען פופצעהן מאָל און גערשטען זאָגאר צוואַנציג אָדער אפילו פינף און צוואַנציג מאָל.

דער וויזיט פון שייד'ן האָט אויך מיטגעבראַכט אז די אדמיניס־טראַציאָן פון באַראָן, וועלכע האָט אויך געהאַט פערבינדונגען אין קאָנ־סטאַנטינאָפּאָל, האָט אָנגעהויבען ארבייטען צו בעקומען פאַר אונז א בוי־ערלויבעניס. אין ארץ ישראל גופא האָט פאַר אונז געארבייט דער די־רעקטאָר פון דער אַלליאַנץ־שולע אין ירושלים, ה׳ נ ס י ם ב כ ר, (איצט אין ניו יאָרק), וועלכער איז געווען אין זעהר פריינדליכע בעציהונגען מיט דעם דאַמאָלסדיגען גובערנאַטאָר פון ירושלים, רעאוף־פּאשא. איך בין געפאָה־רען אין ירושלים און בין פון נסים־בכר פאָרגעשטעלט געוואָרען צום פּאשא אלס פאָרשטעהער פון דער קאָלאָניע. איך האָב איהם דערלאַנגט א ביטע, אז אלע קאָלאָניסטען ווילען ווערען טערקישע אונטערטאַנען (דאָס איז געווען דער נויטיגער תנאי אויף צו בעקומען די ערלויבעניש) און גלייכ־צייטיג א ביטע, אז מען זאָל אונז געבען די ערלויבעניש צו בויען הייזער. די ביטע איז אוועקגעגאַנגען ווייטער אויף דעם ביוראָקראַטישען לייטער, און אין אַ יאָהר צווי אַרום האָבען מיר בעקומען זעהר אַ שעהנע בוי־ערלויבניש. עס האָט אונז נאָר געפעהלט געלד זי אויסצונוצען.

די ערשטע צוויי הייזער זיינען געווען הילצערנע, אָבער זיי האָבען שוין געהאַט א פּנים פון הייזער מיט צימערען און אלעס וואָס נוטיג איז. ערשט נאָך דעם ווי די חובבי ציון אין רוסלאַנד האָבען זיך שטאַרקער אָרגאַניזירט און האָבען אָנגעהויבען זייער טהעטיגקייט אין ארץ ישראל אין תרמ״ט, איז די קאָלאָניע גדרה אויסגעבויט געוואָרען פון שעהנע שטיינערנע הייזער מיט אלע קאָלאָניעז גלייך.

מיר האָבען אויסגעקליבען א נייעם בוי־פּלאַץ אויף אַ הויכען שעהנעם באַרג. די אלטע בנינים, דעם דאַך פון בעריהמטען שטאָל, האָבען מיר פאַנאַנדערגענומען און די מאַטריאַלען בענוצט פאַר די נייע געביידעס. אונזער ערשטען באַראַק האָבען מיר אַריבערגעטראָגען אויפ׳ן נייעם בוי־פּלאַץ און ער האָט לאַנג געדיענט אלס שוהל און שולע פאַר

דער קאָלאָניע. ערשט אין די לעצטע יאָהרען האָט אַ מאָסקווער נדיב ה׳ חענקין, דורך די השתדלות פון דר. טשעלנאָוו פון איין זייט און ה׳ אליהו קאפלאן פון ארץ ישראל, פון דער אנדער זייט, אויסגעבויט אַ שעהנע שול אין גדרה.

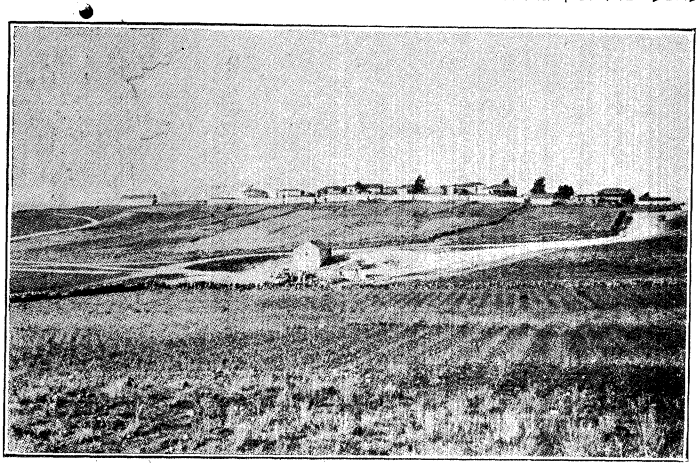

גדרה.

(דאס הויז אונטער דעם בארג איז דער ברוננען, דאס באַד, די מיהל.)

אויך פעהלען איצט ניט אין דער קאָלאָניע עטליכע הייזער פאר תימנים, די קאָלאָניע האָט אַ ברייטע גאס פערפלאנצט מיט בוימער פון ביידע זייטען און די, וועלכע בעזוכען זי איצט, קענען זיך גאָרניט פאָר־שטעלען די צרות פון איהרע ערשטע יאָהרען!

פון מיינע ערצעהלונגען איבער דער ענטוויקלונג פון דער קאָלאָניע גדרה, האָט מען שוין געקענט זעהן, אַז די קאָלאָניסטען האָבען געהאָט זעהר פיעל צו ליידען פון דער שנאה פון דער שכנות׳ער אראבישער בע־פעלקערונג און אין דעם זינען איז די קאָלאָניע געוועזען ווידער איין אויס־נאהמע פון אַלע אידישע קאָלאָניען אין ארץ ישראל. אין פיעל פון זיי

זיינען פאַרגעקומען צוזאַמענשטויסען צווישען די אידען מיט די אַראַבער. נאָר די צוזאַמענשטויסען זיינען געווען אַם מייסטען צופעליגע מעהר א רעזולטאט פון ניט קענען, ניט פערשטעהן איינע די אנדערע, א רעזול־טאַט פון ניט קענען די שפּראַך און די זיטען פון לאַנד, נאָר אין גדרה האָט דאָס געטראָגען אַ פיעל ערנסטערן כאַראַקטער. די אורזאַכען דערפון זיינען געווען צוויי: די ערשטע איז געווען די, וועלכע איך האָב אָנגע־געבען אין אָנפאַנג פון דער געשיכטע פון דער קאָלאָניע. דאָס לאַנד האָט געהערט פריהער צו זעכצעהן אראַבישע פאַמיליען. אמת, זיי האָבען דאָס לאַנד שוין לאַנג פערקויפט און די קאָלאָניסטען האָבען זי שוין געקויפט פון די דריטע הענד, נאָר כל־זמן דאָס לאַנד האָט געהערט איינצעלנע גוטסבעזיצער, האָבען די פריהערדיגע בעלי־הבתים אויף איהר געאַרבייט; זיי האָבען געצאָהלט גרויסע פאַכט פּרייזען, אָבער דאָך האָבען זיי געהאַט די אילוזיאָן, אַז דאָס איז זייער לאַנד. די אידישע קאָלאָניסטען האָבען אָבער אליין בעאַרבייט דאָס לאַנד. ערשט דאַן, אפשר, האָבען זיך די פריהערדיגע בעזיצער פון לאַנד געכאַפּט, אַז זיי זיינען מעהר קיין בעל־הבתים ניט אויף זייער באָדען, און האָבען געוואָלט צו די אידישע קאָ־לאָניסטען אויסלאָזען דעם כעס. אין דעם זין איז די קאָלאָניע גדרה כמעט די איינציגע צווישען אַלע אידישע קאָלאָניען.

די צווייטע אורזאַכע איז דער קליינער צאָהל און די אָרימקייט פון די קאָלאָניסטען. די צאָהל האָט ניט געקענט אימפּאָנירען די אראבישע שכנים, זיי האָבען געזעהען אַ קליינע גרופּע פון יונגע לייט אָהן מיטלען, אָהן ערלויבעניש צו בויען זיך און זיי האָבען געהאָפט, דורך פערשיעדענע פיינדליכע טהאַטען ארויסצושטופּען די יונגע קאָלאָניסטען פון דעם פער־נומענעם פּלאַץ און פון זיי גענצליך פּטור צו ווערען. דאָס איז די אורזאַכע פון זייער לויפען מסר'ן, ווען זיי האָבען געזעהען נאָר אַ בעוועגונג צו בויען עטוואָס אהן אַן ערלויבעניש, פון זייער דריקען די קאָלאָניסטען אין דער וואַסער פראַגע און פון אַלע קלענערע און גרעסערע צוזאַמענשטויסען.

מען דאַרף דערביי אויך ניט פערגעסען די אומשטענדען, אַז גדרה איז אַ לאַנגע צייט געווען די איינציגע קאָלאָניע וואָס האָט געהערט צו

עזה, און דאָס די קאָלאָניע, בעזונדערס די ערשטע הייזלעך, זיינען געווען געבויט צו נאָהענט צום דאָרף.

ענדליך האָבען די קאָלאָניסטען אלץ איבערגעטראָגען. זיי האָבען שוין געהאַט אן אייגענעם ברונען און האָבען אָנגעהויבען בויען הייזער מיט אַ געזעצליכער ערלויבניש. דאַן האָבען די אַראַבער בעשלאָסען צו מאַכען אַ פערצווייפעלטען פערזוך פּטור צו ווערען פון די אידישע שכנים.

איין מאָל ווען אַ אידישער אַרבייטער האָט געפיהרט שטיינער פון אַ פּלאַץ ניט ווייט פון דער קאָלאָניע, אָבער פון וואַנען מען האָט איהם ניט געקענט זעהן, זיינען אין מיטען טאָג אויף איהם אָנגעפאַלען דריי אַראַבער און האָבען ביי איהם צוגענומען די פערד. אז מען האָט דאָס דערהערט אין קאָלאָניע, האָבען עטליכע רייטער נאָכגעיאָגט די גנבים, אָבגענומען צוריק די פערד און האָבען נאָך געכאַפּט איינעם פון די גנבים. מען האָט בעשלאָסען אוועקפיהרען איהם אין עזה און איבערגעבען אין די הענד פון דער רעגיערונג. נאָר אזוי ווי עס איז שוין געווען שפּעט, האָט מען דאָס אָבגעלעגט אויף אין דער פריה און דערווייל האָט מען איהם, דעם גנב, א געבונדענעם פערשפּאַרט אין שוהל (קיין אנדער פּלאַץ איז אין קאָלאָניע ניט געווען...)

די אראבער פון שכני'שען דאָרף האָבען בענוצט די געלעגענהייט. זיי האָבען בעשלאָסען אָנצופאַלען ביינאכט אויף דער קאָלאָניע און צו פּאָדערען, אז מען זאָל זיי ארויסגעבען זייער מענשען. דער מענש, ד. ה. דער גנב, איז ניט געווען פון זייער דאָרף, און זיי האָבען געמיינט אריינברייגען אין טעות אי די קאָלאָניסטען, אי די רעגיערונג, אז אלע זאָלען מיינען, אז דעם אָנפאַל האָבען געמאַכט ניט די שכנים, די אַראַבער פון קטרה, נאָר די איינוואוינער פון א ווייטען דאָרף, פון וואנען עס האָט געשטאמט דער גנב.

און דעם אָנפאַל האָבען זיי געמאכט גאנץ סטראטעגיש, און וואָלט די קאָלאָניסטען ניט אָבגעשפּיעלט א בעזונדערער גליק, וואָלט עס געהאַט אפשר זעהר טרויעריגע רעזולטאטען. דער גליק איז בעשטאַנען אין דעם, וואָס פּונקט צו יענער צייט איז אנגעפאָהרען אין קאָלאָניע מיכל פּינעס ז"ל און די קאָלאָניסטען האָבען ניט געשלאָפען צוליעב דעם גאַסט. דער גליק איז **געווען א דאָפּעלטער. די קאָלאָניסטען פון גדרה זיינען שוין געווען בעריהמט**

גדרה

אין ארץ ישראל דורך זייערע קעמפפען מיט די אראבער און מאנכע זיינען געוועז געגוויגט צו גלויבען, אז זיי זיינען אליין שולדיג אין אלע קעמפפען. פינעס האט אויף אזא אופן אליין געקענט זיין אן עדות, אז דאס מאל וועניגסטענס האבען די אראבער געמאכט דעם אנפאל.

ווי איך האב שוין איינמאל דערצעהלט, איז פינעס געוועז דער פרעזידענט פון ביל״ו און דער גרינדער פון גדרה. מיט וויסאצקי׳ן איז פינעס ניט דורכגעקומען און ער איז בעזייטיגט געווארען פון די אנגעלעגענהייטען פון די חובבי ציון אין די קאלאניען אין ארץ ישראל. וויסאצקי האט די לייטונג איבערגעגעבען מויאל׳ן און אז ער איז געשטארבען איז זי אריבערגעגאנגען צו הירש׳ען, דירעקטאר פון מקוה ישראל. אין דעם קאמיטעט וואס ער האט געגרינדעט האב איך צוויי יאהר לאנג אלס מיטגליעד פון קאמיטעט פערטראטען די אינטערעסען פון דער קאלאניע. אבער ווען נאך דער צווייטער ראשון לציון׳ער „רעוואלוציע״ איז דער קאמיטעט אויפגעלעזט געווארען, איז פינעס ווידער געווארען דער פערטרעטער פון די חובבי ציון און דער בעשיצער פון גדרה. און גראד יענעם אבענד איז ער אנגעפאהרען און די קאלאניסטען האבען מיט איהם פערבראכט.

פלוצלונג ארום האלבע נאכט האט זיך דערהערט א רעש, אונטען אין טהאל ביי דעם ברונען, וועלכער האט זיך ערשט געבויט. צוויי קאלאניסטען יעקב חנקין און בנימין פוקס, האבען זיך אהין געלאזט לויפען, זייער געוועהר איז בעשטאנען פון איין איינציגען רעוואלווער מיט אן איינציגער קויל אין איהם. לויפענדיג האבען זיי אויסגעשאסען און עטליכע אראבער (מען זאגט אז גאנצע אכט...) זיינען אנטלאפען. ווי עס האט זיך ארויסגעוויזען, האבען די עטליכע אראבער געהאט דעם אויפטראג אבצוציהען צום ברונען, גאנץ ווייט פון דער קאלאניע און דערצו נאך אונטער׳ן בארג אלע קאלאניסטען, ווייל אין דער זעלבער צייט האט זיך פון דער אנדער זייט קאלאניע בעוויזען א גרויסע מחנה אראבער, וועלכע האבען מיט א געשריי: „גיט אונז אב אונזער מענשען״ גענומען ווארפען שטיינער אויף דער קאלאניע. די קאלאניסטען האבען באלד פערשלאסען אלע פרויען צוזאמען מיט פינעס׳ען אין די הייזער און זיינען ארויס אנטקעגען די אנגרייפער. עס איז

צום גליק געווען א ליכטיגע נאכט (ט״ו חשון, תרמ״ח) און מען האָט גע־קענט זעהן. די קאָלאָניסטען האָבען מיט אלע מעגליכקייטען געזעהן אָבצו־האַלטען די אראבער זיי זאָלען ניט צוקומען צו די הייזער. זייער צאָהל איז בעשטאַנען פון פערצעהן מענשען, צווישען זיי צוויי אלטע לייט, מיין פאָ־טער, מאיר בעלקינד ע״ה און דער אלטער שוחט פון דער קאָלאָניע, אויך א פאָטער פון א קאָלאָניסט, יחזקאל לייבאָוויטש, ע״ה. די צאָהל פון די אראבער איז געווען זעהר גרויס. מאַנכע בעהויפטען, אז זיי זיינען געווען ביז הונדערט. דער קאמפף האָט געדויערט כמעט צוויי שעה. פון אָנהויב האָט מען נאָר געוואָרפען שטיינער איינע אויף די אנדערע. אז די אראבער האָבען אָנגעהויבען שיסען, האָט מען זיי געגומען ענטפערען מיט רעוואָלווערען. צום סוף איז איינער פון די קאָלאָניסטען צוגעקראָכען צו א געדיכטער גרופע אראבער און האָט אין איהר אריינגעשאָסען. עס האָט זיך דערהערט א גע־שריי און אלע זיינען זיך צולאָפען.

פון די קאָלאָניסטען האָט קיינעם ניט געשאַדט. נאָר מיין פאָטער ע״ה האָט בעקומען א קלאַפּ מיט א שטיין אין האַנד.

אויף מאָרגען האָט מיט דער סכנה, וועלכע האָט געשוועבט איבער גדרה, געקאָכט גאַנץ יהודה. פינעס האָט געשיקט איין קאָלאָניסט קיין יפו, וועלכער האָט אויפ׳ן וועג אָנגעזאָגט די מעשה אין ראשון לציון. ער, דער קאָלאָניסט, האָט אָפיציעל מיטגעטהיילט די זאַך דעם דירעקטאָר פון דעם באַראָנ׳ס קאָלאָניען, בלאָך׳ן, און האָט איבערגעגעבען פינעס׳עס ביטע צו טהאָן עטוואָס דורך זיין איינפלוס צווישען די רעגיערונגס בעאַמטע. בלאָך האָט אָבער אין דער זאַך גאָר ניט געטהאָן. איך האָב שוין פריהער דער־צעהלט ווי בלאָך האָט זיך צו דער זאַך מתיחס געווען.

נאָר דער קאָלאָניסט אליין האָט בעזאָרגט זיין זאַך. ער האָט פון יפו טעלעגראַפירט אין עזה, האָט איינגעקויפט אמוניציאָן: רעוואָלווערען און קוילען צו זיי און האָט זיך געאיילט אומצוקעהרען א היים, ווייל עס איז געווען ערב שבת. אין קאָלאָניע איז מען געווען זיכער, אז די אראבער וועלען די צווייטע נאַכט מאַכען ווידער אן איבערפאַל, דערפאַר איז געווען נויטיג צו בעזאָרגען זיך מיט געוועהר.

גדרה

ווען דער דירעקטאָר בלאָך האָט גאָר ניט געטהאָן, האָבען די קאָלאָניסטען געטהאָן. באַלד ווי די זאַך איז בעקאַנט געוואָרען אין ראשון־לציון, האָבען זיך א צוואַנציג יונגע לייט געזעצט אויף די פערד און אוועק אין גדרה. נאָך מעהר ריהרענד איז געווען דער פאַקט, אז פון עקרון זיינען אַנגעפאָהרען צעהן אידען, אידען מיט בערד, ניט דוקא יונגע לייט. בעוואָפענט מיט רעוואָלווערען זיינען זיי געקומען פערטהיידיגען א אידישע קאָלאָניע, א אידישע קהלה, און אויף שבת איז שוין די אידישע ארמעע פון גדרה בעשטאַנען פון פיער־און־פערציג מאַן. אין פערגלייך מיט דער הייפעלע אידען, וועלכע האָבען געקעמפפט אין פאָריגער נאַכט, — איז דאָס געווען א מעכטיגע ארמעע.

אין אבענד זיינען שוין אלע געווען גרייט צום קאַמפף. די שכנ׳ישע אראַבער האָבען געלייקענט, אז דער אַנפאַל איז געווען זייער ארבייט און האָבען אלץ ארויפגעוואָרפען אויפ׳ן דאָרף, פון וואַנען עס האָט געשטאַמט דער גנב. נאָר פיעל פון זיי זיינען געגאַנגען פערבונדען און האָבען געטראָגען אויף זיך צייכענס פון געשלעג: ווער א וואונד, ווער א בייל, א. ז. וו.

דעריבער האָבען איינינע פון דער אידישער ארמעע ניט געוואַרט אויף די אראַבער אין קאָלאָניע גופא. זיי האָבען זיך בעהאַלטען אויפ׳ן וועג צו דער קאָלאָניע כדי צו זיין אימשטאַנד צו כאַפּען עטליכע אראַבער אין פּלען. מ׳וואָלט דאַן זיכער געוואוסט, ווער עס זיינען די אַנפאַלער. די מענשען פערזיכערען, אז זיי האָבען שוין געהערט טריט פון א גאַנצער מחנה, וועלכע בעוועגט זיך צו דער קאָלאָניע. פּלוצלונג זיינען אַנגעפאָהרען זעקס חיל׳ען, און דערמיט איז געוואָרען אן ענד צום גאַנצען קאַמפף. די חיל׳ען זיינען געווען ניט די, אויף וועלכע מען האָט געוואַרט פון עזה. זיי זיינען פערבייגעפאָהרען צופעליג. נאָר די קאָלאָניסטען האָבען זיי דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע און זיי זיינען געבליעבען אין קאָלאָניע צו פערהיטען זיי.

זונטאַג איז אַנגעקומען א קאָמיסיע פון דער רעגיערונג פון עזה מיט חיל׳ען און מען האָט גענומען די אראַבער צום פערהער. די פערוואונדעטע און די צוקלאַפּטע האָבען זיך בעהאַלטען און זיינען ניט ערשיענען פאַר

דער רעגירונג. זייערע וואונדען ווֹאלטען עדות געזאָגט, אז זיי האָבען זיך בעטהייליגט אין געשלעג. פיעל פון די אנגעזעהענע דאָרף בעלי־בתים זיינען ארעסטירט געוואָרען און אוועקגעפיהרט געוואָרען אין עזה. דאָרט האָבען זיך די בעאַמטע מיט זיי גערעכענט אויף זייער שטייגער!

דער קאמפף מיט די אראבער איז געווען דער לעצטער! פון דאן אָן האָבען זיי זיך איבערצייגט, אז די אידישע שכנים בלייבען אויף אייביג זייערע שכנים און זיי האָבען פערשטאַנען, אז מען דאַרף לעבען בשלום און אין גוט שכנות'שאַפט. מעהר קיין קריעג איז ניט פאָרגעקומען אין דער צייט פון כמעט דרייסיג יאָהר א חוץ קליינינקייטען.

* * *

דער קאמפף פון די אראבער געגען זייערע שכנים אין א משך פון דריי יאָהר איז זעהר סימפּטאָמאַטיש און קען כאראקטעריזירען די גאנצע אידישע לאַגע אין אונזער לאַנד. ווירקליך, כל זמן די אראבער האָבען פאַר זייערע אויגען געהאַט א קליין הייפעלע מענשען אָהן הייזער, אָהן א ברונען — האָבען זיי געקענט האָפען זיי צו פערטרייבען און האָבען זאָגאר געוואגט אן אפענעם אנגריף. ווי זיי האָבען זיך אָבער איבערצייגט, אז די אידען האָבען גענומען בויען הייזער, א ברונען און דורך דעם פעסט צוגעבונדען זיך צו זייער נעסט, האָבען זיי פערשטאַנען, אז דער קאמפף איז אומזיסט און האָבען געביטען זייער פּאָליטיק, אויפגעהערט צו קריגען זיך און גענומען לעבען אזוי ווי גוטע שכנים.

דאָס זעלבע קען מען זאָגען וועגען דעם כלל ישראל אין ארץ ישראל. אין ערשטען יאָהר, ווען די אידען אין יפו זיינען ארומגעגאַנגען ווי אין עולם התהו, אָהן וואָרצלען אין באָדען, האָט דער פּאַשאַ פון ירושלים געקענט ארויסגעבען א בעפעהל מ'זאָל אַלע אידען מיט גוואַלד ארויפזעצען אויף א רוסישער שיף און אוועקשיקען זיי צוריק פון וואַנען זיי זיינען געקומען. אָבער ביסלעכוויז האָבען די אידען גענומען שלאָגען וואָרצלען אין לאַנד: עס זיינען געגרינדעט געוואָרען קאָלאָניען, געבויט געוואָרען הייזער, גע־פלאַנצט געוואָרען גערטענער — איז שוין פון אַזעלכע איינפאַכע גזרות געגען אידען געוואָרען אונמעגליך צו רעדען. און מיט יעדער אידישער קאָלאָניע אין

לאנד איז דאָרט זיכערער געוואָרען די אַלגעמיינע אידישע לאַגע. און איצט איז שוין די אידישע קאָלאָניזאַציאָן א פאַקט מיט וועלכען עס מוזען זיך רעכענען אפילו אונזערע שונאים און געגנער און דאָס זעהען מיר אפילו איצט אין אזא קריטישען מאָמענט, אין וועלכען עס געפינט זיך דער אידישער ישוב אין ארץ ישראל. עס זיינען דאָ מענשען וואָס זאָגען איצט, אַז עס איז אַ גליק וואָס דער אידישער ישוב איז דאָרט נאָך קליין. ווען ער וואָלט געווען גרעסער, וואָלט דער אונגליק אויך געווען גרעסער. דאָס איז אָבער אַ טעות. וואָס גרעסער דער ישוב וואָלט געווען, וואָלט אַלץ דער אונגליק געווען קלע־נער. וואָס דער ישוב וואָלט געווען גרעסער, וואָלט זיין איינפלוס געווען גרעסער און מען וואָלט זיך מיט איהם אַלץ מעהר גערעכענט.

* * *

ווען עס איז ריכטיג די מיינונג פון דעם חכם, וואָס האָט געזאָגט: „גליקליך איז דאָס פאָלק וואָס האָט ניט קיין געשיכטע", ווייל די געשיכטע פון א פאָלק בעשטעהט פון זיינע קעמפפען און ליידען, זיינען מיר צוגעקומען צום ענד פון דער געשיכטע פון גדרה. איהרע ליידען, וועניגסטענס די גרויסע ליידען, האָבען ענדליך אויפגעהערט: די קאָלאָניע האָט זיך אויסגעבויט, האָט אייגענע וואסער און איהר לעבען איז אוועקגעגאַנגען רעגעלמעסיג, ווי דאָס לעבען פון אַלע אידישע קאָלאָניען אין ארץ ישראל.

נאָר איך מוז נאָך דערצעהלען וועגען איין אונגליק וואָס האָט געטראָ־פען אין דער קאָלאָניע, אַן אונגליק וועלכער האָט געהאַט א גרויסע ווירקונג אויף דער קאָלאָניע און אויף דער פיזיאָגנאָמיע פון איהר איינוואָהנערשאַפט.

אין אונזער קאָלאָניע האָט געלעבט א יונגער מאַן, ישראל ראָזמאַן, וועלכער איז געקומען צופאָהרען צו אונז פון דער שטאָדט ק א ל ו ג א און דערפאַר האָבען איהם אַלע גערופען י ש ר א ל ק א ל ו ג א. דאָס איז גע־ווען א בחור מיט גילדרענע הענד און מיט א גאָלדען האַרץ און ער איז געווען בעליעבט פון אַלעמען, ווער עס האָט איהם נאָר געקענט. ביי אונז אין הויז איז ער געווען אַן אמת'ער בן־בית. איך, מיין ברודער שמשון און מיין שוואָ־גער לוליק, האָבען געפיהרט אונזער בעל־הבית'ישקייט אין איינעם. און אַזוי ווי איך בין געווען בעשעפטיגט מיט כלל־ארבייט, האָט ער מיך פערביטען

און איז געווען ביי אונז א שטענדיגער ארבייטער. און דער יונגערמאַן איז אין אַ נאַכט דערשאָסען געוואָרען ווען ער האָט געהיט די תבואה אויפ'ן שייער. ער איז פערוואונדעט געוואָרען אין בויך און אין אַ חדש ארום גע־שטאָרבען. דאָס האָט געמאַכט זעהר אַ פיינליכען איינדרוק אויף די קאָלאָ־ניסטען און בעזונדערס אויף אונזער פאמיליע.

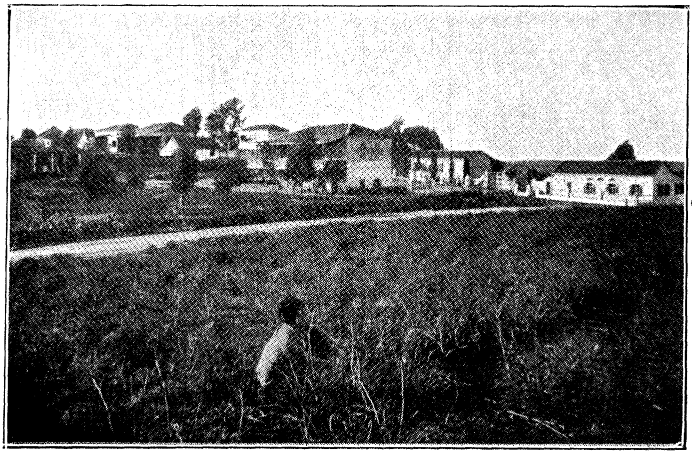

ג ד ר ה

ווי עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען איז דאָס נאָר געווען אן אונ־גליקליכער צופאל. דער צווייטער שומר פון שייער, אויך אַ קאָלאָניסט, האָט איינגעדרעמעלט אַ ביסעל. אַז ער האָט דערהערט טריט פון זיין חבר, האָט ער פון שלאָף געמיינט, אז עס געהט א גנב, ער האָט געכאַפּט די ביקס און האָט אויסגעשאָסען. נאָר גאָר פון אָנהויב האָבען מיר געהאַט אַ חשד אויף אַן אראַבער, וועלכער איז אפילו געווען אן עהרענבירגער אין אלע ארץ־ישראל׳־דיגע פּריזאָנס, נאָר דאָס מאָל איז ער געווען גאַנץ אונשולדיג. מיר האָבען איהם געכאַפּט און איבערגעגעבען אין די הענט פון דער רעגיערונג. קיין בע־וויז אויף איהם איז, פערשטעהט זיך, ניט געווען. ער איז אָבגעזעסען אַ חדשים זעקס און איז ארויס פריי. ער האָט דאַן גענומען סטראַשען, אַז ער

וועט זיך נוקם זיין אין אונזער פאַמיליע. דאָס איז געווען די ערשטע אורזאַכע. די צווייטע אורזאַכע איז געווען, וואָס אין יענעם יאָהר, תר"ן זיינען פיעל אידען געקומען בעזעצען זיך אין ארץ ישראל און האָבען געוואָלט בעזעצען זיך דוקא אין די איינגעאָרדענטע קאָלאָניען. און ענדליך די דריטע אורזאַכע איז געווען די פאָלגענדע: איך האָב צו יענער צייט געהאַט געגרינדעט די ערשטע העברעאישע שולע אין יפו און האָב שוין געהאַט אויף זיך א חוב פון עטליכע טויזענד פראַנק. אום צו בעצאָהלען די חובות האָב איך געמוזט זוכען אַ קוועלע פון געלט. מיין ברודער האָט געצויגען צוריק אין ראשון לציון, וואו זיין פרוי האָט פאַמיליע, עלטערען, ברידער און שוועסטער... און מיין שוואָגער לוליק? פאַר איהם איז גדרה געווען צו רוהיג, איהם האָט זיך געוואָלט נייע פיאָנער־אַרבייט און ווען מיין צווייטער שוואָגער יהושע חנקין האָט געקויפט נייע לענדערייען אין גליל אום דאָרט צו גרינדען נייע קאָלאָניעז, האָט איהם געצויגען אַהין.

און אלס רעזולטאַט פון די אַלע דריי אורזאַכען האָבען מיר דריי פערקויפט אונזערע חלקים לאַנד אין גדרה און אויף אונזער פלאַץ זיינען אהין געקומען נייע קאָלאָניסטען. די זעלבע זאַך האָבען געטהאָן די צוויי ברידער חנקין.

* * *

מיט פיער יאָהר צוריק נאָך פסח האָבען מיר געפייערט מיט גרויס שמחה אין גדרה דעם דרייסיג יעהריגען יובילעאום פון ביל"ו. מיר האָבען לכתחילה גאָר ניט גערעכענט פייערען, נאָר עס איז דאַן אריבער איבער אלע אונזערע כלל־טהוער א כוואַליע פון יובילעאומס און מיר זיינען געווען אויפגעפאָדערט מיר זאָלען דאָס אויך טהאָן. מיר האָבען קיין געסט ניט איינגעלאדען, ווייל מיר וואָלטען געדאַרפט איינלאדען גאַנץ ארץ ישראל. נאָר פיעל זיינען אליין געקומען. און מיר האָבען געהאַט א יום טוב ווי מען קאָן נאָר האָבען אין ארץ ישראל בכלל און אין גדרה בפרט. מען האָט געהוליעט און געטאַנצט פון זעקס אָבענד ביז זעקס אין דער פריה און מען האָט זיך ניט ארומגעזעהען, ווי די נאַכט איז פאריבער.

איך בענויז זיך מיט דער געלעגענהייט איינצולאַדען אלע פריינד פון ביל"ו, צום פופציגיעהריגען יובילעאום. עס איז נאָך געבליבען צו וואַרטען א פופצעהן יאָהר. **נאָר איך זאָג אייך צו, אַז עס וועט זיין פרעהליך.**

פתח תקוה, ראש פנה, זכרון יעקב,
יסוד המעלה און עקרון.

די ביל״ו׳יצעס און די קאָלאָניסטען פון ראשון לציון זיינען ניט די איינציגע פּיאָנירען פון ישוב ארץ ישראל. נאָך עטליכע קאָלאָניעס זיינען געגרינדעט געוואָרען אין די ערשטע פּאאר יאָהר פון ישוב; קאָלאָניעס, וועלכע זיינען געווען מאָראליש זעלבסטשטענדיג, דאָס הייסט, וועלכע זיינען געגרינדעט געוואָרען בלויז פון דעם געפיהל פון חבת ציון, און ניט דורך די פּאָרטשריטע פון די ערשטע קאָלאָניעס.

עס געהט אָבער ניט אריין אין מיינע פּלענער צו שרייבען די געשיכטעס פון אלע קאָלאָניעס. איך שרייב איצט ניט די געשיכטע פון ישוב, נאָר בלויז מיינע עראינערונגען, מיינע מעמוארען, מייסטענס די זאַכען, וועלכע איך האָב פּערזענליך איבערגעלעבט. אום צו שרייבען די העכסט בעלעהרענדע געשיכטע פון ישוב, מוז איך אויסנוצען מיין גאַנצען אַרכיוו פון בריעף און פערשיעדענע דאָקומענטען, וועלכע איך בעזיץ אין ארץ ישראל.

דאָך וואָלט געווען א גרויס אונרעכט, ווען שרייבענדיג פון די ערשטע טריט פון ישוב ארץ ישראל, זאָל איך ניט דערמאָנען נאָך עטליכע קאָלאָניעס וועלכע שפּיעלען א גאַנץ גרויסע ראָליע אין דעם נייעם לעבען, וואָס ענטוויקעלט זיך אין אונזער לאַנד — אַן אונרעכט געגען די קאָלאָניעס און אַן אונרעכט געגען די לעזער, וועלכע אינטערעסירען זיך מיט דעם אָנפאַנג פון ישוב.

איינע פון די גרעסטע און שעהנסטע קאָלאָניעס אין ארץ־ישראל איז פּתח תקוה. ווי איך האָב שוין דערצעהלט איז די קאָלאָניע געגרינדעט געוואָרען נאָך אין תרל״ח, דאָס הייסט פיער יאָהר פאַר ראשון לציון, דורך אַ גרופּע פון ירושלים׳ער אידען, וועלכע האָבען געקויפט אַ שטיק לאַנד ניט ווייט פון יפו אין דער זעלבער ענטפערנונג פון דער שטאָדט, ווי ראשון לציון,

פתח תקוה, ראש פנה, זכרון יעקב, יסוד המעלה און עקרון

נאר אין דער ריכטונג פון צפונית־מזרחית. דער פערזוך פון אונזערע ברידער פון אלטען ישוב איז אבער לײדער ניט געלונגען. די קאלאניסטען זײנען גע־װען אהן מיטלען און אונפראקטיש. זײ האבען זיך בעזעצט ניט װײט פון טײך מי־הירקין, װעלכער פליסט בײ זײער לאנד, און יעדער טײך אין ארץ ישראל, בײ דער אלגעמײנער װיסטקײט און פערלאזענקײט, איז א נעסט פון מאלאריע. פיעלע קאלאניסטען זײנען קראנק געװארען און זײנען אװעק צו־ריק אין ירושלים. די איבעריגע זײנען אװעק אױס מאנגעל אין מיטלען און די קאלאניע איז אזױ גוט װי חרב געװארען.

דער בײשפיעל פון ראשון לציון האט ארײנגעגעבען נײע האפנונגען און פרישען מוט די קאלאניסטען פון פתח תקוה. עס האבען זיך געפונען ענערגישע מענשען, װעלכע האבען צוגעקױפט נײ לאנד בײ דער קאלאניע און צוגעצױגען נײע מענשען פון רוסלאנד. בעזונדערס פון ביאלאסטאק, פאניװעזש, פינסק און אנדערע ליטװישע שטעדט.

כדי צו בעזײטיגען די געפאהר פון קלימאט, האבען זײ געקױפט א קלײן שטיק לאנד בײם אראבישען דארף י ה ו ד י ה און האבען דארט אױס־געבױט א היבשע צאהל הײזער. דער פלאן פון בױען זיך אין יהודיה איז אבער געװען א גרױסער פעהלער. זי איז װײט פון פתח תקוה א צװײ שעה און דער װעג איז א שװערער, א זאמדיגער. עס איז אלזא אונמעגליך צו זיצען אין יהודיה און ארבײטען אין פתח תקוה. דעריבער האבען זיך די קאלא־ניסטען גענומען בױען אין פתח תקוה גופא, נאר ניט אױפ׳ן פריהעריגען פלאץ, נאר פיעל װײטער פון טײך. סוף־כל־סוף איז יהודיה אין גאנצען פערלאזען געװארען. די הײזער שטעהען דארט לײדיג און פתח תקוה האט גענומען שנעל װאקסען. דורך גוטע הײזער, דורך פלאנצונגען פון אבקא־ליפטוס־בױמער איז די שארפע פארם פון מאלאריע אינגאנצען פערשװאונ־דען און די קאלאניסטען האבען שױן לאנג פערגעסען אױפ׳ן שלעכטען קלימאט.

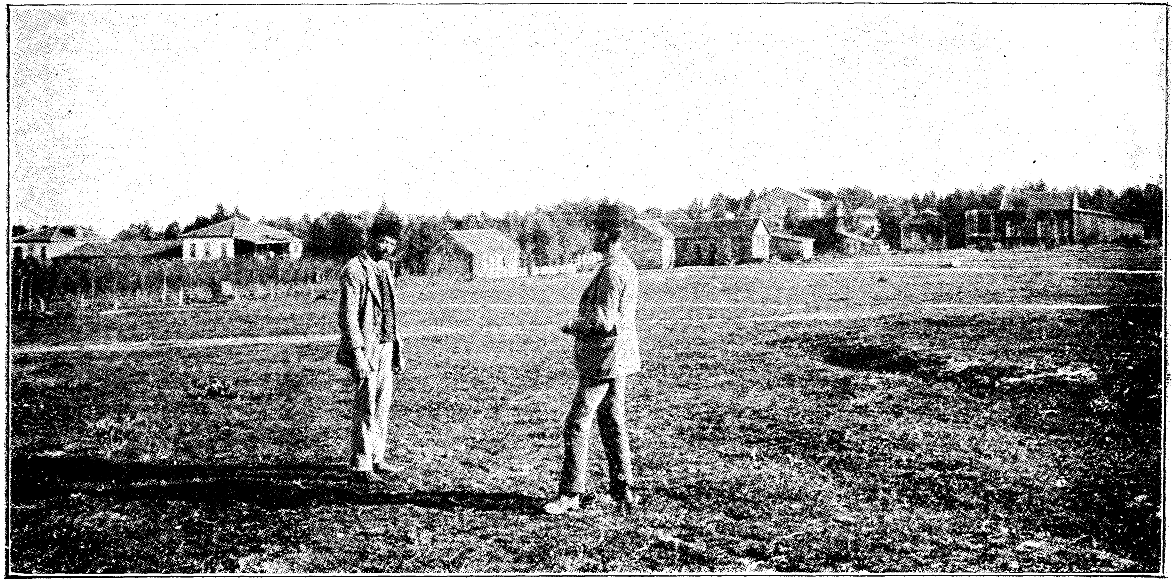

פתח תקוה.

פתח תקוה, ראש פנה, זכרון יעקב, יסוד המעלה און עקרון

א דאנק דער ענערגיע און דעם אונטערנעהמונגס־גייסט פון איהרע קאלאניסטען איז פתח תקוה איצט די רייכסטע און די גרעסטע קאלאניע אין ארץ־ישראל. איהר לאנד איז אנדערטהאלבען מאל און די צאהל פון די איינוואוינער דריי מאל גרעסער ווי אין ראשון לציון. ווען ראשון לציון איז דורך איהרע פרעכטיגע וויינגערטענער און גרויסארטיגע וויין־קעלערען דער צענטער פון וויין־בוי און וויין־אינדוסטריע, איז פתח תקוה געווארען א גרויסער צענטער פון אראנזשען־פלאנצונגען, וועלכע פערנעהמען דארט א שטח פון איבער זעקס טויזענד דונאם. דאס איז א גרויסער און אונגעהייער רייכטהום!

עס פעהלען אבער אויך ניט אין דער קאלאניע שעהנע וויינ־גערטנער און אנדערע פלאנטאציעס. אויך האט די קאלאניע א שעהנעם שטח פון גוטען ווייץ־באדען. נאר דער רעכטער עיקר זיינען דארט די אראנזשען־פלאנצונגען. צוערשט האבען די פלאנצונגען געהאט צו פערדאנ־קען דעם פאקט, וואס אין יענער געגענד איז וואסער ניט טיעף — א 15 אדער 20 מעטער. נאר איצט, דורך די נייע מעטאדען, וועלכע אידען האבען איינגעפיהרט אין לאנד, איז שוין ניט נויטיג אז וואסער זאל זיין אזוי נאהענט צו מאכען זיך א פרדס. איצט גראבט מען שוין ניט קיין ברונענס ווי פריהער. מען שלאגט אין דער ערד שמאלע רעהרען און מיט א פאמפע, וועלכע ווערט געטריבען דורך א גאז־מאטאר, ווערט דאס וואסער געשעפט און ארויפגעצויגען ארויף און דערביי איז שוין קיין אונטערשיעד ניט, ווי טיעף עס געפינט זיך דאס וואסער. די מעטאדע האבען די אידישע קאלא־ניסטען איינגעפיהרט און נאך זיי געהן שוין נאך די אראבער.

אין די לעצטע עטליכע יאהר האט א אידישער אונטערנעהמער, דער געוויסער כלל־טהוער בצלאל יפה, געגרינדעט א געזעלשאפט, וועלכע בע־וואסערט די פרדסים דורך א וואסער־לייטונג פון דעם טייך מי־הירקין און פערשפארט אויף אזא אופן צו גראבען ברונענס.

מיט אייןווארט די קאלאניסטען פון פתח תקוה קענען שטאלצירען דערמיט, אז זיי האבען דעם עמק עכור, דעם טהאל פון זומפען און מאלאריע פערוואנדעלט ל פתח תקוה!

פּתח תקוה, ראש פּנה, זכרון יעקב, יסוד המעלה און עקרון

אַ לאַנגע צייט איז פּתח תקוה געווען די איינציגע קאָלאָניע, וואו פּריוואַטע נייע קאָלאָניסטען האָבען זיך געקענט בעזעצען. די גרינדער האָבען געהאַט אַ סך לאַנד און זיי פלעגען גערן פערקויפען חלקים צו נייע קאָלאָניסטען.

און די פרייהייט צו בעזעצען זיך, די פרייהייט פון פּריוואַט איניציאַטיווע האָט גרוים און רייך געמאַכט די קאָלאָניע. די צאָהל פון די קאָלאָניסטען איז שטענדיג געוואַקסען, און מיט זייער צאָהל — אויך זייער אונטערנעהמונגס גייסט. דעם באַראָנ׳ס אַדמיניסטראַציע האָט אויך געשטיצט די קאָלאָניעס. נאָר אַזוי ווי מען איז קיינמאָל ניט געווען קלאָר וועגען דער צאָהל פון די קאָלאָניסטען, האָט די אַדמיניסטראַציע געשטיצט נאָר אַכט־און־צוואַנציג פאַמיליעס. די איבריגע פלעגען אַמאָל בעקומען הילף פון די חובבי ציון. נאָר מעהר ווי אַלעמען האָבען די קאָלאָניסטען צו פערדאַנקען זיך אַליין און זייער אַרבייט.

די געשיכטע פון פּתח תקוה איז אויך רייך אין עפּיזאָדען פון פערשיעדענע העלדענטהאַטען אין די קעמפּפען פון דער ערשטער צייט מיט די אַראַבישע שכנים, אַם מייסטען בעדואינען. פיעלע פון איהרע קאָלאָניסטען האָבען בעקומען אַ לעגענדאַרישען נאָמען אין דער אומגעבונג, ווי צום ביישפּיעל, מענדעלע קאַפּעלמאַן און אברהם שפּירא. דער לעצטער, אברהם שפּירא, האָלט שוין זייט יאָהרען און יאָהרען די וואַך אין פּתח תקוה. ער איז בעקאַנט ניט נאָר אין דער אומגעבונג פון פּתח תקוה, נאָר מען קען זאָגען אין גאַנץ ארץ ישראל. ער פיהרט פריינדשאַפט מיט די גרעסטע בעדואינישע שייכעס. זיין נאָמען איז רעספּעקטירט אין גאַנצען לאַנד. אויך אין די רעגיערונגס־קרייזען. ער איז אויסגעוואַקסען און האָט זיך אויסגעהאָדעוועט אין פּתח תקוה אַלס זוהן פון איינעם פון די ערשטע קאָלאָניסטען, וועלכע זיינען געקומען פון רוסלאַנד.

אין דער צייט, ווען די רוסישע אידען האָבען געבויט ראשון לציון און פּתח תקוה, האָבען די רומעניש̈ע אידען געבויט ראש־פּנה און זכרון־יעקב.

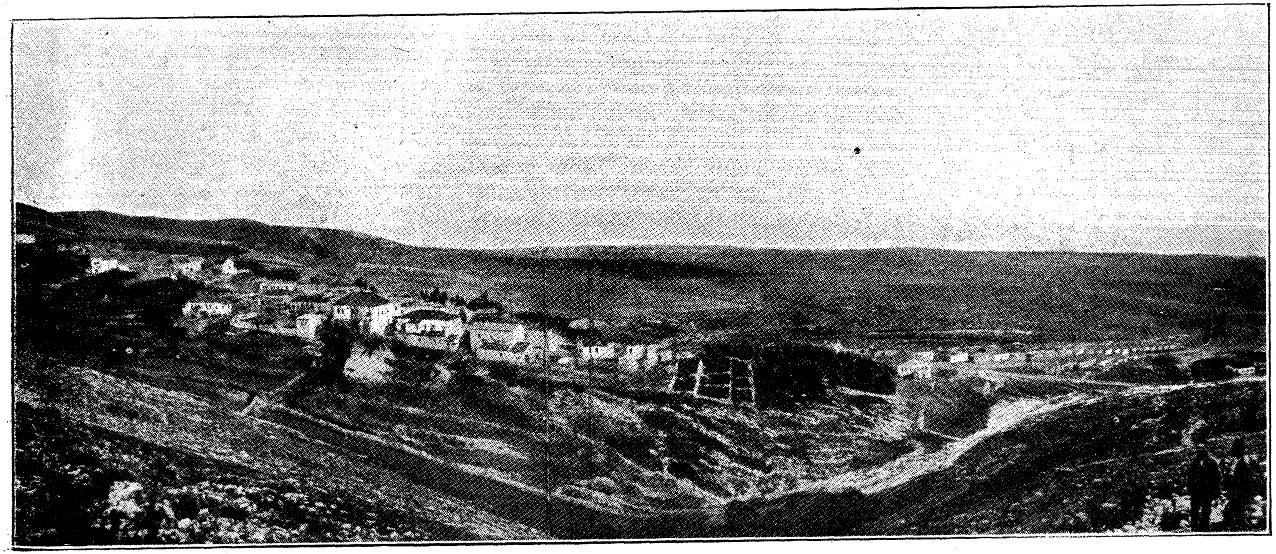

ראש פנה

די ערשטע פון זיי, ראש־פנה, איז אזוי ווי פתח תקוה אויך געגרינ־דעט געוואָרען פאַר דעם אָנפאַנג פון ישוב אין תרמ״א דורך צפת'ער אי־דען, נאָר זיי זיינען געווען אבּסאָלוט אָהן מיטלען און האָבען זיך געמוזט אָבשטעלען ביים ערשטען טריט.

זייער לאַנד און זייער גאַנצע ארבייט האָט איבערגענומען אַ גרופּע אידען, וועלכע איז געקומען פון רומעניען. נאָר די קאָלאָניסטען אַליין זיינען אויך ניט געווען רייך אין געלט־מיטלען און ווער ווייס וואָס מיט זיי וואָלט געטראָפען, ווען צו זייער הילף וואָלט ניט געקומען דער באַראָן ראָטשילד.

די קאָלאָניע האָט גוטע לאַנד, אַ געזונטען אנגענעהמען קלימאַט און אַ בעזונדערעס רייכען קוואַל וואַסער. דער קוואַל גיסט זיך פון אַ פּונקט, וועלכער געפינט זיך פיעל העכער ווי די קאָלאָניע און דאָס וואַסער האָט גע־קענט אָהן מיה און אָהן גרויסע קאָסטען אריינגעפיהרט ווערען אין יעדעס הויז

די אויסזיכטען פון דיזער קאָלאָניע אויפ'ן באַרג חרמון, אויף דעם מי־מרום און אויף דעם שעהנעם ירדן־טהאַל איז איינע פון די פּראַכטפולסטע אין ארץ ישראל!

די צווייטע קאָלאָניע, זכרון־יעקב, איז געגרינדעט געוואָרען דורך אַ חובבי ציון קאָמיטעט, וועלכער האָט אין יענער צייט עקזיסטירט אין דער שטאָדט גאַלאַץ.

דיזער קאָמיטעט האָט דורך זיינעם אַ פערטרעטער געקויפט אַ שטיק לאַנד אין דרום זייט פון כרמל באַרג אין דעם טהייל פון די בערג, וועלכע טראָגען ביי די אַראַבער דעם נאָמען אל־חשם, אַ פינף שטונדען ווייט פון חיפה אין דרום זייט. נאָכדעם ווי דאָס לאַנד איז געקויפט געוואָרען האָט דער קאָמיטעט אַרויסגעשיקט אַ גרופּע קאָלאָניסטען, וועלכע זיינען רעקרו־טירט געוואָרען אין פערשיעדענע שטעדט פון רומעניען. די מענער האָבען זיך באַלד בעזעצט אויף זייער לאַנד אין דער קאָלאָניע, וועלכע האָט דאַן נאָך געהייסען מיט דעם אַראַבישען נאָמען סאַמאַרין און די פאַמי־ליעס זיינען געבליעבען זיצען אין חיפה, וויל אין קאָלאָניע זיינען נאָך קיין הייזער ניט געווען.

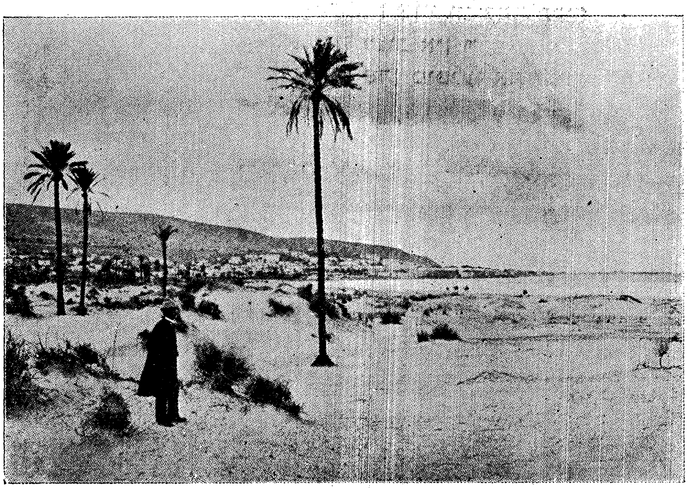

הר הכרמל אצל חיפה.

דער גאַלאַצער קאָמיטעט איז אָבער באַלד געוואָרען ענג אין געלט און די קאָלאָניסטען סאי אין חיפה, סאַי אין סאַמאַרין האָבען שרעקליך געליטען, ביז זיי איז געקומען צו הילף דער באַראָן ראָטשילד, וועלכער האָט איבערגענומען אונטער זיין שוץ סאַמאַרין, אזוי ווי ראשון לציון און ראש־פנה.

סאַמאַרין האָט בעזונדערס געפונען חן אין די אויגען פון דעם אינ־ספעקטאָר פון דעם באַראָן, א ל י ה ו ש י י ד, און דורך איהם ביים באַ־ראָן אויך. ער האָט איהר געגעבען דעם נאָמען ז כ ר ו ן י ע ק ב, צום אַנדענקען פון זיין פאָטער, און מען קען זאָגען, אז אויף דער קאָלאָניע האָט דער באַראָן ארויסגעגאָסען אַ גאָלדענעם רעגען. מיט דעם האָבען די צאָהל־רייכע דירעקטאָרען, אונטערדירעקטאָרען, שעפס, אויפזעהער, אויפפאסער און אזוי אָנגעשטעלטע, און אויך די פאַמיליעס, וועלכע זיינען געשטאַנען

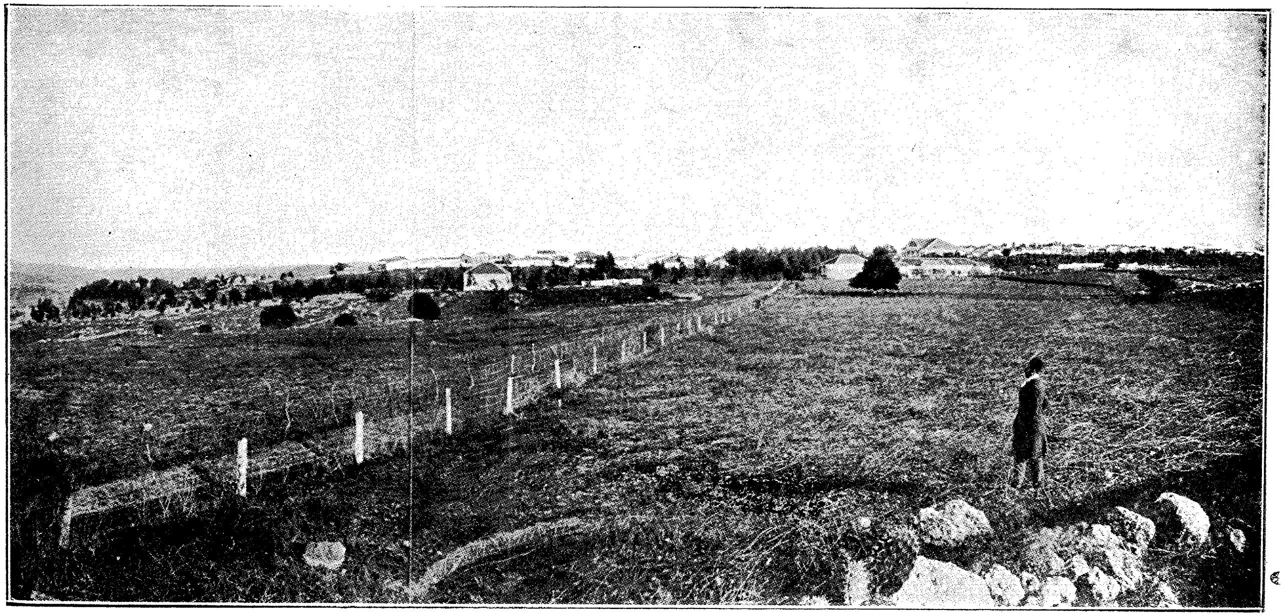

זכרון יעקב

נאָהנט צו דער אַדמיניסטראַציע געלעבט אַ גוטען טאָג. דער לוקסוס איז געווען זעהר גרויס. און ווען מען האָט ניט געקענט פועל'ן ביי די פראַנצויזען, זיי זאָלען רופען פאריז גרוים זכרון־יעקב, האָט מען געמוזט זכרון־יעקב רופען קליין פאריז. נאָך דער אַדמיניסטראַציע, נאָך די מיוחסים האָבען געמוזט נאָכגעהן אויך די איבריגע קאָלאָניסטען — און זכרון־יעקב האָט געהאַט אַ שלעכטען שם אין ארץ ישראל!

נאָר דאָס אַלעס איז שוין לאַנג אַריבער. די אַדמיניסטראַציע איז שוין פערשוואונדען, קיין מיוחסים זיינען מעהר ניטאָ און דער יונגער דור, די איצטיגע יונגע לייט, ארבייטען זעהר פלייסיג און גוט. דאָס לאַנד פון דער קאָלאָניע איז פערגרעסערט געוואָרען און די אַלטע צייטען זיינען שוין פאַל־שטענדיג פערגעסען געוואָרען.

די רומענישע אידען האָבען זיך ביי די צוויי קאָלאָניעס אָבגעשטעלט און האָבען מעהר ניט ארויסגעגעבען ניט קיין קאָלאָניזאַטאָרען און כמעט ניט קיין קאָלאָניסטען, אויסער איינציגע געצעהלטע פאַמיליעס אין ראשון־לציון, פתח־תקוה און עקרון. די גאַנצע ארבייט פון ישוב איז כמעט אויס־שליסליך געטהאָן געוואָרען פון רוסישע אידען.

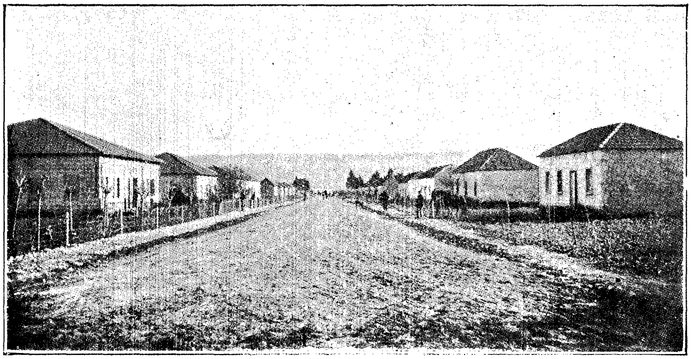

יסוד המעלה

פּתח תקוה, ראש פּנה, זכרון יעקב, יסוד המעלה און עקרון

כמעט אין איין צייט מיט ראשון־לציון און פּתח־תקוה איז געגרינדעט געוואָרען דורך א גרופּע אידען פון מעזשיריטש די קאָלאָניע י ס ו ד ־ ה מ ע ל ה אין גליל, אויפ'ן ברעג פון מ י ־ מ ר ו ם, איינעם פון די דריי ימים, וועלכע ווערען געבילדעט פון ירדן, ביי זיין דורכגאַנג דורך דער גאַנצער לענג פון ארץ ישראל פון בארג חרמון ביז ים־המלח.

די קאָלאָניסטען זיינען אויך ניט געווען רייך; וועניגסטענס ניט אזוי רייך, אז זיי זאָלען קענען אויספיהרען אין גאַנצען זייער פּלאַן. זיי האָבען געדאַרפט זעהר פיעל קעמפּפען פאר דער עקזיסטענץ פון זייער קאָלאָניע. זיי האָבען געדאַרפט אריבערטראָגען זעהר פיעל צרות און ליידען, ביז ענד־ליך צו זיי איז אויך געקומען צו הילף דער באַראָן ראָטשילד. ווער עס קען די בעציהונגען פון דער אדמיניסטראַציע פון דעם באַראָן צו די קאָלאָניסטען, ווייס אז מיט דעם אריינטריט פון דער אַדמיניסטראַציע אין א קאָלאָניע פלעגען די צרות פון די קאָלאָניסטען ניט אויפהערען. פערקעהרט, עס פלעגען צוקומען נייע צרות, ליידען פון דער אַדמיניסטראַציע. וועניגסטענס איז אָבער די ברויט־פראַגע ניט געווען אזוי שרעקליך און די קאָלאָניע אין איהר גאַנצען איז געווען געשיצט פון אונטערגעהן.

גאַנץ אייגענטימליך איז געגרינדעט געוואָרען די קאָלאָניע ע ק ר ו ן.

ווען מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען פון ישוב ארץ ישראל, האָבען זיך געפונען געגנער, וועלכע האָבען גע'טענה'ט, אז ארץ ישראל טויג ניט פאַר קאָלאָניזאַציע און די גאַנצע אַרבייט וועט זיין אומזיסט. דאַן איז דער רב פון ביאַליסטאָק, ר' שמואל מאָהליווער ז"ל, אַוועקגעפאָהרען אין פּאריז און האָט פאַרגעלייגט דעם באַראָן ראָטשילד צו מאַכען א פּראָבע. מען זאָל אויס־קלייבען אין רוסלאַנד מענשען, וועלכע האָבען זיך דאָרט אויך בעשעפטיגט מיט ערד־אַרבייט און אַוועקשיקען זיי אין ארץ ישראל. דאָרט זאָל מען פאַר זיי קויפען א שטיק ערד, וואָס זאָל זיין אָהן קיין שום צווייפעל גוט און פרוכטבאַר. און די קאָלאָניע וועט ציינען, אויב עס לוינט זיך צו קאָלאָניזירען ארץ ישראל. דער פאַרשלאַג פון ר' שמואל מאָהליווער איז געקומען אין דער צייט, ווען דער באַראָן האָט בעשלאָסען צו העלפען ראשון־לציון, ווען דער

בּאראָן האָט זיך שטאַרק גענומען אינטערעסירען מיט דער קאָלאָניזאַציע פון דעם הייליגען לאַנד, און ער האָט איהם אָנגענומען.

יחיאל בריל ז"ל, דער אַמאָליגער רעדאַקטאָר פון ה ל ב נ ו ן איז געשיקט געוואָרען אין רוסלאַנד אויסצוקלייבען די קאָלאָניסטען. אין דער שטאָדט ר ו ז ש אַ נ אַ י ע, גראָדנער גובערניע, האָט ער גענומען עלף פאַמיליעס פון טיכטיגע אידישע ערדאַרבייטער און האָט זיי אַוועקגעפיהרט אין ארץ ישראל. דאָרט האָבען זיי נאָך א יאָהר אָבגעאַרבייט אין מקוה־ישראל, כדי זיי זאָלען זיך בעקענען מיט די תנאים פון לאַנד, ביז מען האָט פאַר זיי געקויפט א שטיק לאַנד אין אַ פּרוכטבּאַרען געגענד, און אַזוי איז געגרינדעט געוואָרען די קאָלאָניע ע ק ר ו ן. צו די עלף רוזשאַנאַיער אידען האָט מען צוגענומען נאָך זעקס פאַמיליעס, וועלכע זיינען געווען פריהער אין לאַנד און דורך דעם אָדער יענעם אופן געקראָגען דעם זכות צו קאָלאָניזירט ווערען פון בּאַראָן, און די צאָהל פון די ערשטע קאָלאָניסטען איז געווען זיבעצעהן. שפּעטער האָט מען צוגעקויפט נאָך לאַנד און איצט איז עקרון איינע פון די גרעסטע קאָלאָניעס אין ארץ־ישראל.

ווען דער בּאַראָן איז געווען דעם ערשטען מאָל אין ארץ ישראל, האָט ער פערביטען איהר נאָמען אויף מ ז כ ר ת ב ת י ה, צום אַנדענקען פון זיין מוטער. נאָר דער נאָמען האָט זיך ניט צוגענומען. דער היסטאָרישער שעהנער העברעאישער נאָמען „עקרון" קלינגט בּעסער ווי „מזכרת בתיה" און ווערט נאָך אימער בענוצט אומעטום. בלויז אין די פּאַפּיערען פון דער אַדמיניסטראַציע הייסט די קאָלאָניע „מזכרת בתיה".

די קאָלאָניסטען פון עקרון האָבען אויך געדאַרפט אויסשטעהן א קאַמפּף מיט דער אדמיניסטראַציע, און דער קאַמפּף איז געווען א פּרינציפּיעלער. די קאָלאָניסטען פון דיזער קאָלאָניע, ווי איך האָב שוין געזאָגט, זיינען געווען ערד־ארבייטער נאָך אין רוסלאַנד. דער ערשטער שטיק לאַנד, וועלכען מען האָט פאַר זיי געקויפט, איז געווען צו ווייניג. מען האָט זיי צוגעקויפט נאָך א שטיק לאַנד אַ ביסעל ווייטער פון דער קאָלאָניע. נאָר אַזוי ווי דערווייל איז די בעפעלקערונג גרעסער געוואָרען האָט נאָך דאָס לאַנד אַלץ ניט געקלעקט און די קאָלאָניסטען האָבען פערלאַנגט מען זאָל צוקויפען נאָך

לאַנד. נאָר די אַדמיניסטראַציע האָט בעשלאָסען צו ענטוויקלען אין דער קאָלאָניע פלאַנצונגען און האָט זיך גענומען גאַנץ ענערגיש צו פלאַנצען אויף דעם עקרון׳ער ווייץ־באָדען אַבריקאָסען מיט פערסיקעס. די עקרון׳ער האָבען ניט געהאַט קיין גרויסע מיינונג וועגען די פלאַנצונגען. זיי האָבען געגלויבט, אַז זייער באָדען וועט זיי געבען בעסערען איינטראָג ווען מען וועט אויף איהם זייען ווייץ, און אין די פלאַנצונגען האָבען זיי נאָר געזעהען אַ מיטעל פאַר דער אַדמיניסטראַציע צו פערלענגערען איהר מלוכה אויף זיי, און דעריבער האָבען זיי זאָגאר אויסגעריסען אַ טייל פון די פערפלאַנצטע בוימער.

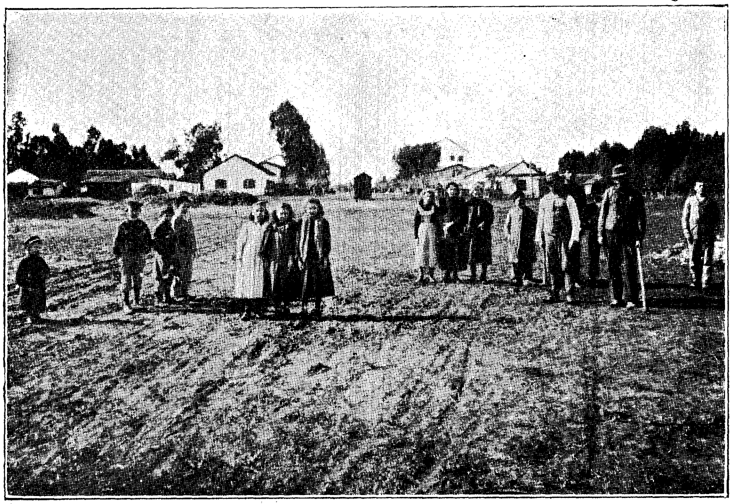

עקרון

פּתח תקוה, ראש פּנה, זכרון יעקב, יסוד המעלה און עקרון

דער דירעקטאָר, אונזער בעקאַנטער בלאָך, האָט געבראַכט חיל'ען. אויפ'ן אַראַבישען מאַניער זיינען אַרויסגעגאַנגען פרויען און האָבען זיך געשלאָגען מיט די חיל'ען. מען האָט עטליכע קאָלאָניסטען אַרעסטירט און אוועקגעפיהרט אין יפו.

סוף־כל־סוף האָט מען פאַר דער קאָלאָניע פאָרט צוגעקויפט לאַנד און זי בעזיצט איצט איבער דרייצעהן טויזענד דונאַם.

מיט אַ יאָהר פאַר דער מלחמה האָבען די עקרון'ער איינגעפיהרט אַ געמיינשאַפטליכע מילך־ווירטשאַפט און פלעגען בריינגען מילך זאַגאַר אין יפו. די זאַך איז געגאַנגען גאַנץ גוט און די איינוואוינער פון יפו זיינען מעהר ניט אָנגעוויזען נאָר אויף די מילך פון דער דייטשער קאָלאָניע סאַראָנאַ.

אַמעריקאַ און ארץ ישראל

1.

מיר, די ארץ־ישראל׳דיגע געסט, אז מיר רעדען פון ארץ־ישראל פון די קאָלאָניעז, פון דעם נייעם לעבען דאָרט, שטויסען זיך שטענדיג אָן אויף דער פראַגע: אַז אין ארץ־ישראל איז אַזוי גוט, ווי איהר זאָגט, פאַרוואָס זעהט מען דאָ אין אַמעריקאַ אַזוי פיעל ארץ־ישראל אידען? די פראַגע איז זעהר אַ ריכטיגע, ווייל, מען קען ניט לייקענען, אין אַמעריקאַ געפינען זיך זעהר פיעל ארץ־ישראל אידען. איך האָב מורא צו זאָגען, אפשר אַזוי פיעל ווי אין ארץ־ישראל גופא. און איך וויל דאָ אַביסעל ערקלערען די אורזאַכע דערפון.

אַמעריקאַ קאָנקורירט מיט ארץ־ישראל שוין גאַנץ לאַנג. עס איז אַ סברה אַז ארץ־ישראל אידען האָבען אָנגעהויבען פאָהרען אין אַמעריקאַ נאָך אין שלמה המלך׳ס צייטען. אייניגע חקרנים זאָגען, אַז דאָס לאַנד אופיר, וואהין שלמה המלך פלעגט שיקען שיפען צו ברייִנגען גאָלד, איז דאָס לאַנד פערו, וועלכע איז אַזוי רייך געווען אין גאָלד, ווען די שפּאַניער האָבען איהר ענטדעקט און עראָבערט. ווייטער זיינען דאָ חקרנים, וועלכע בעהויפּ־טען, אַז די ערשטע אַמעריקאַנער איינוואוינער, די אינדיאַנער, קומען ארויס פון די עשרת השבטים...

נאָר אפילו ווען די צוויי השערות זיינען בלויז השערות, ויעלכע מען קען ניט דערווייזען, זיינען פאראן היסטאָרישע פאַקטען, וועלכע בעווייזען, אַז נאָך פון אַמאָל האָט די אידען געצויגען מעהר קיין אַמעריקאַ ווי קיין ארץ־ישראל. אין דער ענטדעקונג פון אמעריקאַ אליין האָבען אידען גענומען אַ גרויסען חלק און לעצטענס האָט מען אָנגעהויבען צו ריידען, אַז קאָלומבוס אַליין איז געווען אַ איד. נאָר צוזאַמען מיט דער ענטדעקונג פון אַמעריקאַ איז אויסגעפאַלען דער גרוש ספרד. אין דעם ערשטען יאָהר, ווען מען האָט נאָך פון אַמעריקאַ ניט געוואוסט, זיינען די גולי ספרד געגאַנגען אין מזרח זייט. אַ גרויסער טייל פון זיי איז טאַקע אָנגעקומען אין טערקיי, נאָר דער־

נאָך זעהען מיר, אַז די אנוסים האָבען געזוכט צו אַנטלויפען פון דער אינקוויזיציע אין די לענדער פון אַמעריקאַ. אין ארץ־ישראל האָט יוסף נשיא געהאַט לאַנד, נאָר ער האָט קיין פאָלק ניט געהאַט און אין אַמעריקאַ האָבען זיך געהאַלטען אין גרינדען אידישע קהלות, וועלכע פלעגען עקזיסטירען ביז די אינקוויזיציע פלעגט קומען און זיי חרב מאַכען.

שליסליך האָט נאָך מיט איין־און־נייינציג יאָהר צוריק דער אידישער שריפטשטעלער און כלל־טהוער ע מ נ ו א ל נ ח פייערליך געגרינדעט א אידישע מדינה אין אַמעריקאַ, פון וועלכע עס איז נאָך איצט געבליבען איין שטיין.

נאָר נאָך שטאַרקער איז געוואָרען די קאָנקורענץ צווישען די צוויי לענדער ביי דער ערוואַכונג פון דעם נאַציאָנאַלען גייסט דורך די פּאָגראָמען אין רוסלאַנד אין די 80־גער יאָהרען. ביים אָנפאַנג פון די פּאָגראָמען האָט זיך דאָס פאָלק געלאָזט לויפען וואוהין מען האָט נאָר געקענט, וואוהין די אויגען האָבען געטראָגען. מען איז געוועזן נאָהענט צו מערב־גרענעץ פון רוסלאַנד האָט מען זיך געלאָזט לויפען איבער דער גרעניץ. ווער עס האָט דערגרייכט ביז אַמעריקאַ, ווער עס איז געבליבען אין די מערב לענדער פון אייראָפּא און ווער עס איז פשוט געבליבען שטעקען אין בראָד, ביי דער רוסישער גרעניץ אין גאַליציען.

דאַן האָבען זיך דערוועקט די אידעאָלאָגען פון פאָלק אום צו אָרגאַניזירען די עמיגראַציאָן. און די אידעאָלאָגען האָבען זיך באַלד צוטהיילט אין צוויי פּאַרטייען: אין פּאַלעסטינצעס און אַמעריקאַנצעס. ביידע זיינען געשטאַנען אויף דעם נאַציאָנאַלען באַזיס. די ערשטע האָבען אָנגעהויבען צו ריידען וועגען אויפבויען די אַלטע אייגענע היים און די אַנדערע האָבען געוואָלט גרינדען אַ אידישען שטאַאַט אין אַמעריקאַ, וועלכער זאָל זיין איינער פון די פעראייניגטע שטאַאַטען.

אין דער צייט ווען אין כאַרקאָוו האָבען די סטודענטען אויסגערופען: ב י ת י ע ק ב ל כ ו ו נ ל כ ה און האָבען דערביי געמיינט נאָר ארץ־ישראל, האָבען זיך אין קיעוו אָרגאַניזירט אַ גרופּע סטודענטען אונטער דעם נאָמען ע ם ע ו ל ם, כדי צו פאָהרען נאָך אַמעריקאַ.

אמעריקא און ארץ ישראל

איינער האט אמאל געזאגט, אז די צוויי חברות האבען זיך פארביטען מיט די נעמען. דער רוף: בית יעקב לכו ונלכה פאסט גיכער פאר א וואנדער־פאלק, פאר אמעריקאנער, וואס געהען זוכען גליק אין א נייעם גלות, ביי א נייעם בעל הבית; און עם עולם, דאס אייביגע פאלק, פאסט בעסער פאר די, וועלכע געהען אויפבויען זייער פאלק אין זייער אייביגער היים, אין ארץ־ישראל.

די רוסישע אינטעליגענץ האט אין יענער צייט געהאט צוויי צייט־שריפטען, דורך וועלכע זי האט געקענט ארויסזאגען איהרע מיינונגען: דער „רוססקי יעווריי" (דער רוסישער איד) און דער „ראזסוויעט". דער ערשטער האט פון קיין עמיגאציע נאך ניט געוואלט וויסען און האט זיך געהאלטען פעסט ביי דער מיינונג, אז אונזער צוקונפט איז אין רוסלאנד. דער קריעג צווישען די פאלעסטינצעס און די אמעריקאנצעס האט זיך געפיהרט אין „ראזסוויעט". א גרויסען אויספיהרליכען ארטיקעל פאר אמעריקא האט געשריעבען ה' גאמזעפאן. דער נאמען איז אן איבערגעשטעלטער, אין דער אמת'ען האט דער שרייבער געהייסען זאמענהאף. ער איז דאס דער גרינדער פון דער קינסטליכער, אינטערנאציאנאלער שפראך „עספעראנטא". איהם האט געענטפערט אין נאמען פון ארץ ישראל יוסף יאנושפאלסקי, וועלכער איז איצט אן אינזשיניער אין א צוקער־פאבריק און דאן איז ער געוועזן א סטודענט אין פעטערבורגער טעכנאלאגישען אינסטיטוט. נאך זיין ענטפער האט גאנזעפאן אדער זאמענהאף פערעפענטליכט אן ארטיקעל מיט דעם נאמען: אונטער איין פאהן.

אין דעם ארטיקעל האט ער אויסגעדריקט די פאלגענדע אידעע: „מיר (אמעריקאנצעס) ווילען צוציהען דעם אידישען פאלק צו אקערבוי און דורך דעם צו דער נאטור. איהר, (פאלעסטינצעס) ווילט אויך דאס זעלבע, נאר דוקא אין ארץ־ישראל. — קענען מיר דאך געהן צוזאמען, אייער אידעאל שטערט ניט אונזערען"... — דערמיט האט ער זיך ערקלערט אלס פאלעסטינעץ.

די פּאַלעסטינער אידעע, ארץ ישראל, האָט דערמיט געזיעגט. מעהר האָט מען שוין קיין אַמעריקאַנישע אידעאַלאָגען ניט געהערט. ווענינגסטענס אויף דעם נאַציאָנאַלען באַזיס. דער „ראַזסוויעט" איז געוואָרען אין גאַנצען דער אָרגאַן פון די „חובבי ציון."

נאָר דער זיעג איז געווען בלויז אַ מאָראַלישער. אין מאַטעריעלען הינזיכט האָט פּאָרט געזיעגט אַמעריקאַ. אין אַמעריקאַ איז אַוועקגעגאַנגען דער גרויסער שטראָם פון עמיגראַציע, וועלכער האָט פאַר די לעצטע פינף און דרייסיג יאָהר אריבערגעפיהרט איבער'ן אָקעאַן צוויי מיליאָן אידען פון רוסלאַנד, גאַליציען און רומעניען. און וואָס איז נאָך וויכטיגער, איז דאָס, וואָס ארץ ישראל גיט אויך אַרויס אַ היבשען צאָהל פון די עמיגראַנטען, סאַי פון אשכנזים און סאַי פון ספרדים; סאַי פון אַלטען ישוב און סאַי פון נייעם.

אום נאָך אַמאָל צו בעטאָנען, אַז דער זיעג פון אַמעריקאַ איז געווען אַ מאַטעריעלער, מוז דאָ געזאָגט ווערען, אַז דער חלום פון די חברים פון „עם עולם" און אַנדערע אידעאַלאָגען פון אַמעריקאַ דורכצופיהרען דעם ווידערגעבורט פונ'ם אידישען פאָלק דורך צוציהען פון אַ גרויסען טייל פון איהם צו ערד־ארבייט, צו דער נאַטור, איז ניט מקוים געוואָרען.

די אידישע מאַסען אין אַמעריקאַ דרענגען זיך אין די גרויסע שטעדט און דוקא אין די ענגסטע און די שמוציגסטע גאַסען און זייערע בעציהונגען צו ערד־ארבייט בעשטעהט אין דעם, וואָס זיי קויפען אָב ביי דעם פאַרמער די פּראָדוקטען און זייערע גרינסען און פערקויפען זיי אין קראָמען אָדער פּושקאַרטס. עס איז אפילו דאָ אין אַמעריקאַ אַ געוויסע צאָהל אידישע פאַרמערס, וועלכע לעבען פון ערד־ארבייט, נאָר אין דער גאַנצער מאַסע זיינען זיי אַזוי ווייניג, אַז עס איז אונמעגליך דאָ צו רעדען וועגען אַ צוריקקעהר צו דער נאַטור. דער איד בלייבט אין אַמעריקאַ און נאָך מעהר ווי אין אַלע אַנדערע לענדער אַ ביזנעסמאַן אָדער אַן ארבייטער, וועלכער האָט מיט דער נאַטור גאָרנישט צו טהאָן.

* * *

איצט שטעלט זיך אַ פראַגע, ווי ווייט איז ארץ־ישראל שולדיג אין דעם, וואָס זי איז בעזיעגט געוואָרען דורך אַמעריקאַ?

אום צו ענטפערען אויף דער פראַגע, מוז מען זיך אָבשטעלען אויף די טיפען פון די ארץ־ישראל׳דיגע אידען, וועלכע פאָהרען קיין אַמעריקאַ און אויף די אורזאַכען, וועלכע נויטען זיי אַרויסצופאָהרען פון לאַנד.

ווי עס איז בעקאַנט, בעשטעהט די אידישע בעפעלקערונג אין ארץ־ישראל פון צוויי טיילען: פון דעם אַלטען ישוב און פון דעם נייעם. צום אַלטען ישוב געהערען הויפּטעכליך די אידען פון ירושלים, חברון, צפת און טבריה. מען קען אָננעהמען, אַז זיי זיינען זעכציג אָדער זאָגאַר זיעבציג פּראָצענט פון דער אידישער בעפעלקערונג אין לאַנד. דער טייל פון דער בעפעלקערונג, דער אַלטער ישוב, לעבט אין שרעקליכער דחקות. נאָך מעהר, ער לעבט אַ גאַנץ אוננאַרמאַלען לעבען. צו פערזיכערען זיין עקזיסטענץ אין לאַנד איז געשאַפען געוואָרען די ח ל ו ק ה, דאָס הייסט, כמעט אַלע פון די דאָזיגע אידען לעבען פון נדבות, וועלכע די אידען פון אַלע איבריגע לענדער שיקען זיי, אָדער דורך די געמיינדען, כוללים, אָדער פּריוואַט.

אַמאָליגע יאָהרען, ווען די צאָהל פון די אידען אין ארץ ישראל איז געווען ניט גרויס און די לעבענס מיטלען שפּאָט ביליג, איז די חלוקה געווען גענוג צום לעבען. אָבער אין היינטיגע צייטען גיט די חלוקה שוין ניט קיין מעגליכקייט צום לעבען, און די, וועלכע זיינען נאָך אויף איהר אנגעוויזען, לעבען אין שרעקליכער אָרימקייט און אַזוי ווי אין לאַנד עקזיסטירט נאָך ניט קיין אינדוסטריע און קיין וויכטיגע קאָמערץ, בלייבט פאַר די אידען פון ארץ ישראל איינס פון די צוויי: אָדער אויסשטאַרבען פון הונגער, אָדער עמיגרירען אין אַמעריקאַ צו זוכען ברויט. און זיי טהוען טאַקע בידע זאַכען. דער, וועלכער קען די ירושלים׳ער אָדער די טבריה׳ער אידען, ווייס ווי שוואַך זיי זיינען פיזיש, דערצו טראַגט נאָך פיעל ביי דאָס לעבען אויף דעם אוראַלטען שטייגער. אין די ענגע פינסטערע שמוציגע גאַסען זיצען אידישע קינדער אין די חדרים אַ גאַנצען טאָג איינגעבויגען איבער דעם ספר, צו פופצעהן יאָהר אָדער אַמאָל נאָך פריהער ווערט מען שוין טאַטעס און מאַמעס. ווי קען מען פערלאַנגען, אַז זיי זאָלען זיין געזונד און ענערגיש?

אין די לעצטע צייטען האָבען די יונגע לייט פון אַלטען ישוב אָנגעהויבען צו פיהלען די נויטווענדיגקייט פון פּראָדוקטיווער ארבייט, זיי

האָבען אָנגעהויבען צו פיהלען די שאַנדע פון לעבען פון חלוקה, פון נדבות, און זיי האָבען אָנגעהויבען מאַסענווייז עמיגרירען קיין אַמעריקאַ, דרום־אַפריקאַ אָדער אויסטראַליען.

ווי מען זעהט, איז אין דער עמיגראַציע גאָר ניט שולדיג ארץ ישראל. העכסטענס קען מען איהר מאַכען א פאָרוואורף, וואָס זי בעזיצט נאָך ניט קיין אינדוסטריע, וואָס זאָל קענען געבען פרנסה די איינוואוינער. נאָר דער פאָרוואורף וועט קיין שום זינן ניט האָבען. אינדוסטריע איז די העכסטע שטופע פון ענטוויקלונג פון א לאַנד. אינדוסטריע ענטוויקעלט זיך אין די לענדער, וואו עס איז דאָ א פאַרטיגער מאַרק, וועלכער נויטיגט זיך אין איה־רע פראָדוקטען און אינדוסטריע ווערט בעשאַפען פריהער פאַר איהר אייגע־נעם לאַנד און דערנאָך פאַר אויסלאַנד. דעריבער ווען ארץ־ישראל וואָלט גע־ווען א לאַנד פון אינדוסטריע, וואָלט שוין דאָרט פאַר אונז קיין פּלאַץ ניט געווען. ווענינגסטענס מיר וואָלטען דאָן ניט געקענט האָפען צו ווערען אַמאָל אַזוי צאַהלרייך אין לאַנד, אַז מיר זאָלען קענען שפּיעלען אין איהר א פּאָלי־טישע אָדער געזעלשאַפטליכע ראָלע. פאַר די הונדערט טויזענד ארץ־ישראל׳־דיגע אידען וואָלט אינדוסטריע אין לאַנד אפשר געווען א מעלה; נאָר פאַר די, וועלכע קוקען אויף ארץ ישראל מיט אַנדערע אויגען, וועלכע זעהען אין איהר דעם צוקונפט פון אונזער פאָלק, וואָלט די אינדוסטריע געווים געווען א גרויסער חסרון. עס פערשטעהט זיך, אַז ווען מיר וואָלטען געווען די שאַפער פון דער אינדוסטריע, וואָלט דער חסרון ניט געווען אַזוי גרויס נאָר דערווייל, ביז מיר וועלען אנהויבען זי צו שאַפען, קענען די ירושלים׳ער יונגע לייט ניט וואַרטען, און זיי עמיגרירען.

2.

נאָך די מענשען פון אלטען ישוב קומען די שטאָדטישע איינוואוינער פון דעם נייעם ישוב, דאָס הייסט אַזעלכע מענשען, וואָס בעקומען ניט קיין חלוקה. זיי זיינען בעלי מלאכות אָדער סוחרים.

דער, וואָס קאָן אָבער אביסעל דאָס אידישע פאָלק, ווייס גאַנץ גוט, אַז בעלי מלאכות און סוחרים פעהלען ניט ביי אידען. אַזעלכע מענשען

געפינען זיך אין א גרויסער צאָהל אויך אין אַלטען ישוב. די קאָנקורענץ איז דעריבער גרויס און דאָס לעבען שווער. ווען עס גליקט אָב מאַכט זיך א לעבען, אָבער ווען עס גליקט ניט אב, ווען עס פעהלט אין קאַפּיטאַל, אין מוטה און ענערגיע, יענער געהט זוכען זיין לעבען אַנדערשוואו און פון ארץ־ישראל אין אַמעריקאַ איז דאָך היינטיגע צייטען נאָר איין שפּרונג, בעזונדערס, ווען מען האָט א קרוב אין אַמעריקאַ, וועלכער שיקט צו א שיפס־קארטע, — און ווער האָט איצט ניט קיין קרוב אין אַמעריקאַ?

אַלס אילוסטראַציע צו דער לאַגע קען איך דערצעהלען, אַז מיט א יאָהר פיער צוריק זיינען געווען אין תל אביב אליין זיעבצעהן אידישע דאָקטוירים. עס פערשטעהט זיך, אַז זיי האָבען ניט געקענט האָבען אַזוי פיעל פּאַציענטען אום צו מאַכען אַ לעבען, און פיעל פון זיי האָבען געמוזט אוועקפאָהרען.

אין דעם בעשטעהט דאָך די אוננאָרמאַלקייט פון אונזער פאָלק, וואָס מיר האָבען צו א גרויסען מיטעלשטאַנד, א צו גרויסען גייסטיגען פּראָלעטאַריאַט. ווען מיר ווילען אַז דאָקטוירים, סוחרים, בעלי מלאכות זאָלען קענען לעבען אין ארץ ישראל, דאַרף מען דאָרט פריהער האָבען א גוטען בויערנשטאַנד, וועלכער דיענט אין דער גאַנצער וועלט אַלס באַזיס פאַר דעם גאַנצען פאָלק און מיר זעהען דאָס שוין אפילו אין ארץ ישראל אויך. אין ראשון־לציון לעבען אַכציג פאַמיליען קאָלאָניסטען און ארום זיי אַלס לעהרער, בעלי מלאכות, סוחרים און שטענדיגע ארבייטער מעהר ווי הונדערט פאַמיליען. א חוץ א דאָקטאָר, אַן אַפּטייקער און אַנדערע. אונגעפעהר די זעלבע פּראָפּאָרציע געפינען מיר אויך אין די איבעריגע גרויסע קאָלאָניען.

אין דער סאָרט עמיגראַציאָן פון ארץ־ישראל, אין דער עמיגראַציאָן פון קליינע סוחרים און בעלי־מלאכות איז ווידער ארץ־ישראל ניט שולדיג. מיר זעהען אַזאַ ערשיינונג אין דער גאַנצער וועלט. אין אַמעריקאַ אליין פאָהרט מען פון ניו יאָרק קיין פילאַדעלפיאַ אָדער אין באָסטאָן. פון דאָרטען קיין שיקאַגאָ און וויטער אין דער וועסט און צוריק אין ניו יאָרק.

נאָר צווישען די ארץ־ישראל׳דיגע אידען דאָ אין אַמעריקאַ זיינען פאַראַן אויך געוועזענע קאָלאָניסטען אָדער ווענינסטענס אַזעלכע, וועלכע

האָבען געוואוינט אין אַ קאָלאָניע, — און דאָס לאָזט ניט רוהען די געגנער פון ארץ ישראל און שטעלט אין אַ פערלעגענהייט די פריינד פון דעם לאַנד, וועלכע ווייסען ניט גענוי, מיט וואס צו ערקלערען אַזאַ ערשיינונג.

איידער איך וועל אנווייזען אויף דער אַלגעמיינער אורזאַך דערפון, וויל איך ארומריידען איינינגע איינצעלהייטען.

די אידישע אַרבייטער. עס געפינט זיך אין די קאָלאָניען אַ גרופּע מענשען, וועלכע זיינען מאַטעריעל צו ארץ ישראל ניט צוגעבונדען. זיי אַרבייטען אַלס טאָג־לוינער ביי די אידישע קאָלאָניסטען. ביי אונז הייסען זיי אַרבייטער. נאָר ביי דעם געוועהנליכען עולם דאָ אין אַמעריקא הייסען זיי אויך קאָלאָניסטען. דער אונטערשיעד איז נאָר אַ מאַטעריעלער, ווי איך האָב שוין געזאָגט. אין מאָראַלישען זינען, אַלס קעמפּפער פאַר אונזער אידעע, שטעהען זיי גלייך מיט די קאָלאָניסטען. קיין שטים־רעכט אין די קאָלאָניען האָבען זיי ניט, ווייל זיי האָבען דאָרט קיין אייגענטהום ניט און זיינען איבערהויפּט ניט צוגעבונדען צו קיין קאָלאָניע.

די אַרבייטער האָבען צו ליידען פון פערשיעדענע קריזיסען מעהר ווי די געוועהנליכע קאָלאָניסטען, ווייל זיי האָבען ניט אונטער זייערע פיס קיין מאַטערעלען באַזיס. ווען, צום ביישפּיעל, ביים אָנפאַנג פון קריעג זיינען פיעלע שטאָדטישע אידען רוסישע אונטערטאַנען ארויסגעפאָהרען פון לאַנד, איז פון די קאָלאָניסטען כמעט קיינער ניט ארויסגעפאָהרען. אַרבייטער זיינען יאַ אַרויסגעפאָהרען אין אַ גאַנץ היבשער צאָהל.

ביי דעם קריזיס וואָס האָט געטראָפען די קאָלאָניען מיט אַכצעהן יאָהר צוריק, ווען זיי זיינען אריבערגעגאַנגען פון דער דירעקטער אַדמיניסטראַציאָן פון באַראָן ראָטשילד צו דער אַדמיניסטראַציע פון יק״א, איז בעשטימט געווארען א גרויסע סומע געלד פאַר ארבייטער אום צו געבען זיי די מעגליכקייט ארויסצופאָהרען פון לאַנד. די רייזע־הוצאות האָבען געמעגט זיין זעהר גרויס — מען האָט זיי אָבער געגעבען. עס האָט זיך געטראָפען, אַז אַרבייטער האָבען אויפגעוויזען אַז מיט דעם געלד, וואָס מען גיט זיי אויף אַוועקצופאָהרען, קענען זיי בלייבען און גוט לעבען אין לאַנד, נאָר דאָס האָט מען זיי ניט ערלויבט. מען האָט זיי געגעבען נאָר אויף אַוועקצופאָהרען ! . .

די ארבייטער האָבען ניט שטענדיג ארבייט. זיי, די ארבייטער, בע־שולדיגען אין דעם די אידישע קאָלאָניסטען. די קאָלאָניסטען וואַרפען אַרויף די שולד אויף די אַרבייטער. ניט דאָ איז דער פּלאַץ צו רעדען וועגען דער פּראַגע. איין זאַך איז אָבער זיכער. עס זיינען דאָ חדשים אין יאָהר, אין וועלכע עס איז דאָ פיעל אַרבייט און עס זיינען דאָ חדשים, אין וועלכע עס איז כמעט ניטאָ קיין ארבייט. און דאָס פּעראורזאַכט, אַז אַ גרויסע צאָהל אַרבייטער קענען אין לאַנד ניט עקזיסטירען און פיעל פון זיי זיינען גע־צוואונגען ארויסצופאָהרען.

מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט אוסישקין פאָרגעשלאָגען, אַז אידישע יונגע לייט זאָלען, ווי אין פרייוויליגען מיליטער־דיענסט, ארבייטען וועניג־סטענס דריי יאָהר אין ארץ־ישראל. פיעל יונגע לייט האָבען דעם פאָרשלאַג אָנגענומען און זיי קומען טאַקע לכתחילה נאָר אויף דריי יאָהר צו טהאָן זייער פפליכט, זייער „מיליטער־דיענסט‟ פאַר ארץ־ישראל. זעלבסטפער־שטענדליך, ווירקט דאָס לאַנד אויף אַ טהייל פון זיי, וועלכע בלייבען אָדער זוכען צו בלייבען אין לאַנד. די איבעריגע פאָהרען אוועק צוריק אין רוסלאַנד אָדער גאַליציען, וועך אין אַמעריקא נאָכדעם ווי זיי האָבען אָבגעדיענט זייער צייט...

איך האָב אויסגערעכענט די הויפּט אורזאַכען, צוליעב וועלכע די אַרבייטער פערלאָזען דאָס לאַנד. עס זיינען דאָ נאַטירליך נאָך אַנדערע אומ־שטענדען, וועלכע צווינגען דעם אָדער יענעם צו נעהמען זיין רייזע־שטאָק און פאָהרען ווייטער פון לאַנד. אין דעם אַלעם איז אָבער ארץ ישראל ניט שולדיג.

ק י נ ד ע ר פ ו ן ק אָ ל אָ נ י ס ט ע ן. מיט דעם געה איך איבער צו דעם וויכטיגסטען טייל פון דער גאַנצער פראַגע. די קינדער פון די קאָלאָ־ניסטען זיינען אונזער צוקונפט אין לאַנד און ווען זיי זאָלען ארויספאָהרען איז דאָן געשטעלט אין ספק די גאַנצע צוקונפט. צום גליק אָבער איז די צאָהל פון אַזעלכע קינדער ניט גרויס און ווערט קלענער פון יאָהר צו יאָהר. אָבער מען קען ניט לייקענען אַז פיעל זיינען טאַקע ארויסגעפאָהרען און עס איז אינטערעסאַנט אָבצושטעלען זיך אויף די אורזאַכען דערפון.

ערשטענס מוז מען האָבען אין זינען, אַז ביי אידען איז די ליעבע צו די קינדער פיעל גרעסער ווי ביי די אַנדערע פעלקער. איך גיב דאָס ניט אַן אַלס אַ מעלה, אָדער אַלס אַ חסרון, איך קאָנסטאַנטיר נאָר דעם פאַקט. וויפיעל מאָל האָב איך געהערט פון קאָלאָניסטען די ווערטער: „מיר האָבען זיך געאָפפערט פאַר דער אידעע פון ישוב ארץ ישראל און מיר ווילען בלייבען אויף אונזערע פלעצער, נאָר א ו נ ז ע ר ע ק י נ ד ע ר א ו י פ א פ פ ע ר ע ן ק ע נ ע ן מ י ר נ י ט"...

ווען מען זאָל צו דעם דערמאָנען די דחקות, אין וועלכער די מייסטע קאָלאָניסטען האָבען געלעבט ביז זיי זיינען ארויף אויפ'ן ריכטיגען וועג, ווען מען זאָל זיך דערמאָנען ווי די קאָלאָניסטען האָבען געהאַט צו ליידען מאָראַליש, ווען מען האָט געדאַרפט שטעהן ביי דער טהיר פון דעם דירעקטאָר בעטען די חודש־שטיצע, וועלען מיר בעגרייפען, און אפשר אויך מוחל זיין, די פאָטערס און די מוטערס, וועלכע האָבען געזעהען צו בעזאָרגען זייערע קינדער זיי זאָלען ניט דאַרפען זיין אין אַזאַ לאַגע...

עס איז אויך גוט בעקאַנט, אַז אין יעדער אידישער פאַמיליע, ווען ניט אַלע קינדער זיינען זשעניען, מוז איינער צום וועניגסטענס זיין אַ זשעניע, פאַר וועלכען עס וואַרטען קאַטהעדרעס אין יעדער אוניווערזיטעט. און אַזאַ זשעניע צו בעהאַלטען אין ארץ ישראל אין אַ קליינער קאָלאָניע ביי ערד־אַרבייט איז דאָך פשוט אַ זינד פאַר גאָט און פאַר לייט... געוועהנליך איז דער זשעניע דער עלטערער אין דער משפחה און ער מוז אַוועקפאָהרען ערגעץ שטודירען. אָבער נאָך איהם ציהען זיך שוין די איבעריגע ברידער, אָפטמאָל ביז דעם לעצטען.

דערצו דאַרף מען נאָך צולעגען, אַז דאָס לאַנד, וואָס יעדער קאָלאָניסט פערמאָגט, איז געוועהנליך ניט גענוג, אַז מען זאָל עס קענען צוטיילען צווישען אַלע קינדער. ווענען פערגרעסערען די חלקים פון די קאָלאָניסטען, זיי זאָלען קלעקען אויך פאַר די קינדער, איז ביז איצט גאַנץ ווייניג געטהאָן געוואָרען און גאַנץ אָפט זעהט זיך אַ קינד פון אַ קאָלאָניסט געצוואונגען צו פערלאָזען דעם פאָטערס הויז און דערמיט די קאָלאָניע מיט גאַנץ ארץ ישראל...

.3

די שולען אין די קאָלאָניען פון ארץ ישראל שטעהען זעהר הויך און מען קען זיי בלויז מאַכען דעם פאָרוואורף, אַז זיי שטעהען שוין צו הויך.... זיי זיינען גאָר ניט צוגעפּאַסט צו ערציהען די קינדער אלס קאָ־לאָניסטען. מען לערנט דאָרט זעהר פיעל, נאָר אין קיין שולע איז ניט איינגעפיהרט מען זאָל אין איהר לערנען געגענשטענדע, וועלכע האָבען אַ שייכות צו לאַנדווירטשאַפט. אין איינער פון די שעהנסטע און גרעסטע קאָלאָניען געפינט זיך ביי דער שולע עטליכע דונאַם לאַנד, וואו די קינדער שפּיעלען זיך אין אַרבייט אין דער פרייער צייט. פון ערנסטער אַרבייט איז דאָרט קיין רייד ניטאָ. איך האָב אַמאָל געפרעגט די לעהרער, פאַרוואָס גיבען זיי ערנסט ניט אכטונג, אַז די קינדער זאָלען פּראַקטיצירען אין דער אַרבייט. האָבען זיי מיר געענטפערט, אַז זיי האָבען מורא, אַז די קינדער זאָלען ביי זיי ניט פרעגען קיין שאלות אין אַגריקולטור, אויף וועלכע זיי וועלען ניט קענען ענטפערען... די לעהרער זיינען אין דעם גאָר ניט שול־דיג. זיי זיינען דאָך ניט מחויב צו קענען דאָס, וואָס זיי האָבען ניט געלע־רענט, און אַ לעהרער אַן אַגראָנאָם פעהלט אי'ן יעדער קאָלאָניע. און דאָס מאַכט, אַז די שולען אין די קאָלאָניען זיינען עהנליך צו די שולען אין די שטעדט, אָהן קיין שום אונטערשיעד. און דאָס קען ניט בייטראָגען, אַז די קינדער זאָלען וועלען בלייבען אין קאָלאָניע. פערקעהרט, אין דער שולע ווערט ער ענטוויקעלט, ער לעזט ביכער, ער הערט, אַז עס איז דאָ אַ גרויסע שעהנע וועלט און, מען איז דאָך ניט מעהר ווי אַ זינדיגער מענש, עס ווילט זיך זעהען די וועלט. מיר, די עלטערע, וועלכע האָבען געזעהען די וועלט, קענען שוין אויך איהר לינקע זייט, אָבער די יונגע קינדער ווילען אונז אויפ'ן וואָרט ניט גלויבען און ווילען אויך אַליין זעהען מיט אייגענע אויגען...

ביי די אומשטענדען האָבען אייגענטליך אַלע קינדער געדאַרפט פערלאָזען דאָס לאַנד, און ווען זיי טהוען עס ניט, איז דאָס צו פערדאַנקען דער אַנציהונגס־קראַפט פון ארץ ישראל און אונזער אידעאַל. און איצט,

ווען די מאָראַלישע ערנידערונג פֿון דער זייט פֿון דער אַדמיניסטראַציע האָט אויפֿגעהערט, ווען אין איינציגע קאָלאָניען האָט מען צוגעקויפֿט לאַנד, איז די עמיגראַציאָן פֿון די קינדער געוואָרען בעדייטענד קלענער. זי האָט כמעט אויפֿגעהערט. נאָר אַז מען רעדט פֿון דער אנציהונגס־קראַפֿט פֿון אונזער אידעאַל, מוז איך דערמאָהנען, אַז אין ארץ ישראל האָט די פּראָפּאַגאַנדאַ פֿון פּאָליטישען ציוניזם אויך עטוואָס בייגעטראָגען צו... דער עמיגראַציע פֿון ארץ ישראל. די ערשטע צייט האָבען די פּאָליטישע ציוניסטען זיך די מיהע געגעבען צו בעווייזען, אַז אָהן פּאָליטישע רעכט, אָהן אַ טשאַרטער, האָט די גאַנצע אַרבייט אין ארץ ישראל גאָר קיין ווערט ניט. א חוץ דעם האָבען די קאָנגרעסען אויפֿגעוועקט די פֿראַגע פֿון דער וויכטיגקייט פֿון די אַרבייט אין די גלות־לענדער, אין פֿאָלק. ווען דאָס אַליין האָט ניט ארויסגערופֿען עמיגראַציאָן דירעקט, האָט דאָס ווענינגסטענס געגעבען א הכשר פֿאַר די, וועלכע האָבען סאַי־ווי־סאַי געוואָלט אַוועקפֿאָהרען. פֿריהער האָט מען געוואוסט אז מען טהוט א פֿערברעכען פֿאַר'ן פֿאָלק. נאָך דעם האָט מען געקענט אַוועקפֿאָהרען עפֿענטליך־רעכטליך... פֿיעל פֿון די ארץ־ישראל'דיגע יונגע לייט שפּיעלען טאַקע אַ גרויסע ראָלע אין די אויסלענדישע ציוניסטישע פֿעראיינען. אָבער אין ארץ־ישראל פֿעהלען זיי.

ווי מען זעהט, איז אין דעם אַרויספֿאָהרען פֿון ארץ ישראל'דיגע קינדער אין חוץ לארץ, ארץ ישראל גאָר ניט שולדיג. עס איז שולדיג דער מאַנגעל אין מיטלען, דער מאַנגעל אין אָרגאַניזאַציאָן, דער מאַנגעל אין פּאַסענדער ערציהונג, און נאָך אַנדערע זייטיגע אומשטענדען, אָבער ניט ארץ ישראל אַלס לאַנד.

איך וואָלט געזינדיגט געגען דעם אמת, ווען איך וואָלט צווישען די פֿערשיעדענע אורזאַכען פֿון דער יוגענד־עמיגראַציע פֿון ארץ־ישראל, ניט דערמאָהנט די מיליטער־דיענסט־פֿליכט, וועלכע איז אַרויפֿגעלעגט געוואָרען אויף אידען מיט עטליכע יאָהר צוריק. אין די אייראָפּעאישע לענדער זיינען שוין די אידען צוגעוועהנט צו דער פֿליכט, נאָר ביי אונז איז דאָס נאָך אַ נייעס. נאָר נאָך אַלעמען מוז מען בעמערקען, אַז מיט טויזענד

פראַנק (200 דאָלאַר) קען מען זיך אויסקויפען. ביים מיליטער דאַרף מען דיענען דריי יאָהר. דאָס הייסט, אונגעפעהר טויזענד און הונדערט טעג. יעדער ארבייטס־טאָג ביי אַ קאָלאָניסט אין ווערטה ווענינסטענס דריי פראַנק אַ טאָג, סאַי פאַר איהם פערזענליך, סאַי פאַר דעם כלל. ווען מען וואָלט געשאַפען אַ פאָנד, אַז יעדער יונגער קאָלאָניסט זאָל זיך קענען אויסקויפען פון מיליטער דיענסט, וואָלט מען פערדיענט אַן איהם, דער פרט און דער כלל, ווענינסטענס צוויי טויזענד פראַנק. נאָר דאָ בעגעגענען מיר זיך ווייטער מיט דעם מאַנגעל אין מיטלען, מיט דעם מאַנגעל אין אָרגאַניזאַציאָן. א חוץ דעם, ווען אונזערע יונגע לייט וואָלטען געלערענט די רעגיערונגס און מיליטער־שפּראַך — טערקיש — וואָלט פאַר זיי דאָס דיענען זיין פיעל לייכטער, ווי די פּראַקטיק האָט שוין בעוויזען. און דאָ זעהן מיר ווייטער דעם מאַנגעל אין אָרגאַניזאַציאָן, דעם מאַנגעל אין שול־בילדונג.

עס טרעפט זיך, ווען אַפילו גאַנץ זעלטען, אַז קאָלאָניסטען פאָהרען אויך אַרוים פון ארץ ישראל. און דאָ מוז איך אָנווייזען אויף דער אַלגע־מיינער אורזאַכע, וואָס פיהרט צום אַויספאָהרען פון לאַנד.

ווי מיר זעהען אין דער גאַנצער וועלט, עקזיסטירט אין אַלע לענדער אַ שטרעבען צו פערלאָזען דעם דאָרף און צו בעגעבען זיך אין די שטעדט. די ריעזיגע שטעדט ווי לאָנדאָן, פּאַריז, בערלין, און אַנדערע האָבען צו פער־דאַנקען זייער וואַקסען אָט דער דאָזיגער שטרעבונג. אונזער אידעע פאָ־דערט דעם געגענטייל, און פון וועמען? פון מענשען וועלכע זיינען שוין זינט צוויי טויזענד יאָהר אָבגעריסען פון לאַנד, פון דער נאַטור, וועלכע זיינען נאָר שטאָדט־איינוואוינער, וועלכע האָבען זייער לעבען צוגעפּאַסט נאָר צום שטאָדט. אום איבערצוטראָגען אַזאַ מין ענדערונג אין לעבען, דאַרף מען האָבען צוויי זאַכען: געלט און אַ היבשען זאַפּאַס פון אידעאַליזם אָדער ווענינסטענס איינע פון די צוויי זאַכען, און ווען זיי פעהלען איז דאָך קיין חדוש ניט אַז מען האָט ניט אַלע מאָל געקענט אויסהאַלטען ביז'ן סוף. עס איז ווירקליך שווער צו פערלאַנגען אידעאַליזם פון מאַסען, פון טויזענדער מענשען. עס איז פיעל לייכטער צו שטאַרבען פאַר א אידעע,

ווי צו לעבען פאַר איהר, אויסבייטען זי אויף קליינגעלט, האָבען צו טהאָן מיט קליינינקייטען און ניט אַלע זיינען עס געווען אים שטאַנד צו טהאָן. מען דאַרף דערצו ניט פערגעסען די מאָראַלישע ליידען זייערע פון דער זייט פון דער אַדמיניסטראַציע פון באַראָן ראָטשילד, ווי פון אַנדערע בעלי־טובות, אַמאָל אפילו פון אייגענע ברידער חובבי ציון און ציוניסטען.

און געלט, ווי מען ווייס, האָט אויך אַלע מאָל געפעהלט די קאָלאָ־ניסטען. קיין אַגראַר־באַנק עקזיסטירט נאָך ניט פאַר זיי, זיי זיינען איבער־געלאָזען אויף זייערע אייגענע כחות, און ווי אחד העם האָט זיך אַמאָל אויסגעדריקט, די בעציהונג צו זיי פון די כלל־טהוער, קען זיך כאַראַקטע־ריזירען מיט די ווערטער: „שלאָג זיך קאָפּ אָן וואַנט"...

נאָר די גרעסטע שטערונג איז די אַבסאָלוטע אונוויסענהייט פון דעם גרעסטען טייל קאָלאָניסטען אין אַלע זאַכען וואָס געהערען צו ערד־אַרבייט און דורך אַן אונוויסענהייט מאַכט מען פעהלערען, מען פערליערט געלט, מען פערליערט מוטה און אַמאָל איז מען אויך געצוואונגען וואַרפען די אַרבייט און אַוועקפאָהרען. ארץ ישראל איז אין דעם אַבסאָלוט ניט שולדיג. שולדיג איז אין דעם אונזער גלות, אונזער אַבגעריסענקייט פון דער נאַטור, פון ערד־אַרבייט און... אַמעריקאַ.

4.

וואָס הייסט אַמעריקאַ איז שולדיג? — וועט מען מיך פרעגען. גאַנץ איינפאַך. ווי עס איז בעקאַנט און ווי איך האָב שוין דערמאָנט, עקזיסטירט אַ שטרעבונג פון די דערפער אין די שטעדט. אין ארץ ישראל איז אָבער ניטאָ קיין גרויסע שטעדט מיט האַנדעל, מיט אינדוסטריע, און די, וועלכע זיינען דאָ, ציהען צו זיך די קאָלאָניסטען פון ארץ ישראל ניט צו. און דאָס איז איינע פון די מעלות פון אונזער לאַנד. דער קאָלאָניסט קען ניט ביי יעדען שלעכטען צופאַל וואַרפען די ערד־אַרבייט און געהן זוכען אַרבייט אין שטאָדט. אין די ערשטע יאָהרען פון ישוב האָט דאָס געשפּיעלט אַ גרויסע ראָלע. אָבער צו דער לעצטער צייט איז צו אונז געוואָרען נעהענטער אַמעריקאַ. די רייזע פון יפו קיין ניו יאָרק קאָסט נאָר 50 דאָלאַר; יעדער

איד האָט אין אמעריקאַ אַ קרוב, וועלכער נעהמט אַ שיפס־קאַרטע אויף אויסצאָהלען און שיקט זי איהם צו. די רייזע איז זעהר לייכט געוואָרען און די גרויסע אַמעריקאַנישע שטעדט שפּיעלען די ראָלע וועלכע עס קענען ניט שפּיעלען די ארץ־ישראל׳דיגע שטעדט...

ניט אומזיסט האָבען די חכמים געזאָגט: „ניט די מויז גנב׳עט, דאָס לאָך גנב׳עט"...

אום צו פערשטאַרקען דעם אידישען ישוב אין ארץ ישראל, האָבען די לעצטע צייט אונזערע כלל־טהוער שטאַרק אָנגעהויבען רעדען פון ענט־וויקלען דאָרט אַ גרויסע אינדוסטריע. בעזונדערס רעדט מען מכח דעם זעהר שטאַרק אין אמעריקאַ, דאָס לאַנד פון אינדוסטריע. נאָר איך ערלויב מיר צווייפלען, אויב דאָס איז מעגליך, און איך האָב זעהר מורא, אז דאָס וועט אונז ברייגנען צו נייע ענטוישונגען. ווירקליך, ווען אַקערבוי הענגט אָב פון אונז פערזענליך, הענגט אָב אינדוסטריע פון זייטיגע אורזאַכען, פון זייטיגע קרעפטען, וועלכע זיינען זעהר אָפט פאַר אונז אונגינסטיג.

פאַר אינדוסטריע דאַרף מען ערשטענס האָבען אַ מאַרק. דער מאַרק קען זיין אַ אינערליכער אָדער אַן אויסלענדישער. דער אינערליכער מאַרק אין ארץ ישראל איז נאָך גאַנץ קליין און אין איהם אַליין דאַרפען מיר אָפט קעמפּפען מיט אויסלענדישער קאָנקורענץ. זוכען אַ מאַרק אין אויסלאַנד איז אָבער גאַנץ שווער. די אויסלענדישע נאַציאָנען אום צו שטיצען זייער אייגענע אינדוסטריע, פערשפּאַרען דעם וועג פאַר פרעמדע סחורות דורך גרויסע אָבצאָהלונגען. מיר וועלען נעהמען צום ביישפּיעל די אינדוסטריע וועלכע מיר האָבען בעשאַפען אין ארץ ישראל — די וויין אינדוסטריע. די אינדוסטריע איז באַזירט אויף די שעהנע וויינגערטענער פון ראשון לציון, רחובות, זכרון יעקב און אנדערע אידישע קאָלאָניען. אין גאַנצען בעזיצען מיר אַן ערך פון פינף און צוואַנציג טויזענד דונאַם (פון זעקס ביז זיעבען טויזענד אַקער) וויינגערטענער.

מיר האָבען געקענט האָבען אין ארץ ישראל צעהן מאָל און זאָגאַר צוואַנציג מאָל מעהר וויינגערטענ׳ער און פּראָדוצירען צעהן־מאָל און זאָגאַר מעהר וויין. **נאָר אין לאַנד איז אויף וויין כמעט ניטאָ קיין מאַרק. די**

מחמדאנער טרינקען ניט קיין וויין. אידען טרינקען איבערהויפּט ווייניג. דערצו האבען מיר נאך אין לאנד גופא א קאנקורענץ פון אנדערע, וואס מאכען וויין: פון דייטשע קאלאניסטען, פון אראבער קריסטען, פון אידען וועלכע קויפען ביי די אראבער טרויבען און מאכען וויין, און אפילו פון סמירנער און ציפּריסער וויין, וועלכען אידען און גרעקען פיהרען אריין. אין אויסלאנד בעגעגענען מיר זיך אומעטום מיט לענדער, וועלכע פּראָדוצירען אליין וויין: מיט טערקיי, איטאליען, פראנקרייך, דייטשלאנד, רומלאנד און אנדערע. און מיט דיעזע פּראָדוקטען פון יענע לענדער דארפען מיר קאנקורירען, ווען מיר ווילען אריינפיהרען דעם וויין אין די לענדער, וועלכע האבען קיין אייגענעם וויין ניט, ווי מצרים, ענגלאנד. דעריבער האט אונזער קליינע אינדוסטריע געקאסט זעהר פיעל. זי האט געהאט דורכצומאכען פיעלע קריזיסען. עס איז שוין געווען א צייט ווען מען האט די קאלאניסטען געגעבען געלט פאר א ו י ס ה א ק ע ן זייערע גערטענער. נאר א דאנק דער שטיצע פון באראן ראטשילד האט געקענט דיעזע אינדוסטריע ענטוויקלען זיך. קורץ, יעדע אינדוסטריע איז אבהענגיג פון דעם וועלט־מארק און אויף דעם וועלט־מארק זיינען מיר נאך קליינע בעלי־בתים...

די ווידערגעבורט פון אונזער פאלק איז אבהענגיג פון צוויי זאכען: פון אומקעהרען זיך אין אונזער לאנד און פון אומקעהרען זיך צו דער נאטור. צו דער לעצטער קענען מיר זיך אומקעהרען נאר דורך ערד־ארבייט. מיט דעם וואס מיר וועלען די מאסען פון פאלק איינזעצען אין פאבריקען וועלען מיר זיי צו דער נאטור געוויס ניט אומקעהרען און מיר וועלען ווייניג טהאן פאר זייער ווידערגעבורט. מען וועט זיי נאר געבען א שטיקעל ברויט. נאר דאס איז נאך אויך א פראגע. די אינדוסטריע איז זעהר שטארק אונטערווארפען צו קאנקורענץ און צו קריזיסען. און איין קריזיס קען אבנעהמען דעם שטיקעל ברויט, ארויסווארפען אויפ׳ן גאס טויזענדער מענשען. אין אונזער פאל הייסט דאס ניט נאר ארויסווארפען אויפ׳ן גאס, נאר אויך ארויסווארפען פון לאנד — גלייך קיין אמעריקא!...

און אין דער צייט, ווען מיר וועלען זיך בעזעצען אין שטעדט און פערשפּאַרען זיך אין פאַבריקען וועלען ניט־אידען פּראָדוצירען פאַר אונז דעם רויהען שטאָף דורך אַקערבוי און פיהצוכט; זיי וועלען פאַר אונז פּראָדו־צירען ברויט, קאַרטאָפעל, ציבעלע, היהנער, אייער, פליייש און אַנדערע זאַכען און וועלען דאָס אַלץ אונז פערקויפען פאַר הויכע פּרייזען. זיי וועלען דורך אונז ווערען רייכער. עס וועט זיין פאַר אונז אונמעגליך צו אָבקויפען ביי זיי נייע באָדענס. זיי וועט ניט לוינען צו פערקויפען אָדער זיי וועלען פערלאַנגען פּרייזען, וועלכע מיר וועלען קיינמאָל ניט קענען געבען. און אויף אַזאַ אופן וועלען מיר בלייבען דאָס, וואָס מיר זיינען אומעטום: שטאָדטישע איינוואוינער, ווייטע פון דער נאַטור, פאַבריק ארבייטער, קליינע הענדלער, און זיי וועלען זיין די בעלי־הבתים פון דעם באָדען, און דאָס וויים דאָך יעדער, אַז דער בעל־הבית פון באָדען איז דער בעל־הבית פון לאַנד...

געוויס, עס עקזיסטירט א רייהע קליינע אינדאָסטריען, וועלכע קענען אונז ניט שאָדען, וועלכע האָבען שוין אָנגעפאַנגען צו ענטוויקלען זיך און וועלכע קענען נאָך געשאַפען ווערען. אָבער מיר וועלען זיכער זינדיגען געגען אונזער פאָלק און געגען זיין צוקונפט, ווען מיר וועלען אָנפאַנגען מיט גרויסע אינדוסטריעלע פּלענער בעפאָר מיר האָבען אוועקגעלעגט דעם באַזיס, דעם יסוד צו אַ געזונטען פאָלקס־לעבען, בעפאָר מיר האָבען בעשאַ־פען א געזונטען בויערען־שטאַנד.

אונזערע זיידעס פלעגען אונז דערצעהלען, אַז מענשען פלעגען אַמאָל זעהען אין פעלד אָדער אין וואַלד אַ מין פייערעל. דאָס פלעגט זיין אַן אוצר. נאָר ניט אַלע האָבען געקענט נעהמען דעם אוצר. מען האָט גע־דאַרפט דערצו וויסען אַ שפּרוך, אַ צויבער־וואָרט.

ווען מיר קוקען זיך צו צו ארץ ישראל און זעהען וואָס פאַר אַ גע־בענטשט לאַנד דאָס איז, ווען מיר קוקען זיך צו צו די אידישע קאָלאָניען, וועלכע זיינען עהנליך צו אַאַזיסען אין דער וויסטע, ווען מיר טהוען אַ טראַכט, וואָס ארץ ישראל קען זיין פאַר אונזער פאָלק, וואָס פאַר אַ ראָליע זי קען שפּיעלען אין אונזער צוקונפט, מוזען מיר זאָגען, אַז דאָס איז פאַר

אונז אַ וואָהרער אונשעצבאַרער אוצר. נאָר דעם אוצר דאַרף מען קענען געהמען, און דער איינציגער שפּרוך דערצו, דאָס איינציגע צויבער־וואָרט איז: ע ר ד ־ א ר ב י י ט ! נאָר דורך ערד־אַרבייט קענען מיר געזונט־מאַכען אונזערע אונגליקליכע ברידער פון די ארץ־ישראל'דיגע שטעדט. די ברידער, וועלכע ווערען פערהונגערט פון גרוים נויט, וועלכע ווערען ערני־דעריגט דורך חלוקה, וועלכע מוזען עמיגרירען אום צו זוכען אַ שטיקעל ברויט. נאָר ווען מיר וועלען שאַפען אַ גרויסען בויערען־שטאַנד, וועלען דאָרטען קענען לעבען ארבייטער, בעלי־מלאכות, סוחרים און מענשען פון פרייע פּראָפעסיאָנען, ווי לעהרער, דאָקטוירים, אינזשענערען און אַנדערע.

נאָר אויפ'ן באַזיס פון אַגריקולטור וועט זיך קענען גאַנץ נאַטירליך ענטוויקלען אַ שעהנע, געזונטע אינדוסטריע, וועלכע וועט געפינען אין לאַנד גופא אַ גוטען מאַרק און וועט נאָר דעם איבערפלוס דאַרפען ארויס־שיקען נאָך אויסלאַנד.

אַ פּ אַ ל ק ד אַ ר ף מ ע ן, ו ו י י ע ד ע ן ב נ י ן, אָ נ ה ו י ־ ב ע ן ב ו י ע ן פ ו נ'ם פ ו נ ד אַ מ ע נ ט א ו ן נ י ט פ ו ן ד אַ ך.

נאָר ווי שאַפט מען אַ בויערען־שטאַנד, ווי שאַפט מען אַקערבויער פון אונזער מענשען־מאַטעריאַל, פון די גלות־אידען, וועלכע זיינען שוין צוויי טויזענד יאָהר אַבגעריסען פון לאַנד און לאַנד־אַרבייט? דער אַקערבוי אַליין איז אויך אַ מין אוצר, וועלכער דאַרף אַ שפּרוך. דאָס צויבער־וואָרט איז: ע ר צ י ה ו נ ג. אַן אַקערבויער מוז ערצויגען ווערען אין פּאַסענדע אַקערבוי־שולען, וואו דאָס לעבען און דאָס פּראָגראַם פון ארבייט און פון לערנען זיינען צוגעפּאַסט צו דעם ציעל. ביי די פעלקער, וועלכע האָבען אַ געזונטען בויערען־שטאַנד עקזיסטירען אַזעלכע שולען, אָבער ביי אונז פעה־לען זיי נאָך גענצליך.

מענשען אָהן וויסען, אָהן פּאַרבערייטונג געהען ווערען קאָלאָניסטען און דערנאָך וואָנדערען מיר זיך, פאַרוואָס אַ טייל פון זיי אָדער אַ טייל פון זייערע קינדער פאַהרען אַוועק פון לאַנד מיט פערצווייפלונג. מיר וואונדערען זיך פאַרוואָס נאָך פיער־און־דרייסיג יאָהר אַרבייט האָבען מיר אין די קאָלאָניעס ניט מעהר ווי פון צוועלף ביז פופצעהן טויזענד נפשות.

אַמעריקאַ און ארץ ישראל

יעדע מלאכה פאַדערט פאַרבערייטונג און אַקערבוי פאַדערט נאָך דערצו ערציהונג. פון אויסנאַהמען, פון מענשען, וועלכע האָבען, ווי די ערשטע קאָלאָניסטען, זיך געקענט איבערברעכען, רעדט מען ניט. אַזעלכע מענשען זיינען אויסנאַהמען. א פאָלק קען זיך אויף אויסנאַהמען ניט פערלאָזען און מוז פאַרבערייטען זיין פריעדליכע ארמעע, אַזוי ווי די אנדערע פעלקער גרייטען אָן זייערע ארמעען צו מלחמות.

און אזוי ווי אמעריקא, ווי איך האָב בעוויעזען טראָגט א גרויסען טהייל שולד דערפון וואס ארץ ישראל'דיגע אידען פארלאזען זייער לאנד, ליעגט אויף אמעריקא, ד. ה. אויף די אמעריקאַנער אידען, דער חוב צו שאַפען די אַנשטאַלטען, די שולען, וואו עס ווערען זיך ערציעהען פאר ארץ ישראל די צוקינפטיגע קאָלאָניסטען, אונזער צוקינפטיגע פריעדליכע ארמעע.

בײ איצטיגע אומשטענדען, בײ דעם שרעקליכען חרבן וואס האָט געליטען דאס אידישע פאָלק אין די לענדער פון מזרח, איז אַמעריקאַ דערווייל דאס איינציגע לאַנד וואס קען דאס טהאָן.

און דאָס אידישע פאָלק האָפט אַז יעדער אַמעריקאַנישער איד וועט טהאָן זייער פפליכט!

אין די געפאהר פון קולטור־צענטער־ציוניזם ווירקליך אין געפאהר ?

א ענטפער אויף איין ארטיקעל אין דער „אידישער וועלט״, פון פילאדעלפיע, אונטער דעם נאמען: „די געפאהר פון קולטור ציוניזם.״

אונזער פאלק לעבט איצט איבער א שרעקליכען קריזיס, אפשר דעם קריזיס, וועלכער איז אין פאלק לאנג בעקאנט מיט דעם נאמען „חבלי משיח״. און אזא קריזיס איז, פארשטעהט זיך, פארבונדען מיט שרעקליכע געפאהרען. עס איז א געפאהר, אויב אלע אומות העולם וועלען אננעהמען אונזער געשריי, אונזערע פאדערונגען. עס איז א געפאהר אויב אלע אידען וועלען זיין פארטיג אנצונעהמען די גאולה. עס זיינען פאראן נאך טויזענד קליינע געפאהרען. קאליע מאכען, זאגט מען, קען א קאטץ אויך און דא־ריבער דארף מען זיין וואכזאם און היטען זיך, אז די אדער יענע געפאהר זאל ניט מאכען צו נישט אלע אונזערע האפנונגען. איך האב דאריבער מיט גרויס אויפמערקזאמקייט גענומען לעזען דעם ארטיקעל אין דער אידי־שער וועלט פון ב״נ איד, וועלכער טראגט דעם אויבענגעבראכטען נאמען. איך האב איהם איבערגעלעזען און האב זיך געזאגט: ווי גוט וואלט געווען, אז די אלע איבריגע געפאהרען וואלטען געווען עהנליך צו דער געפאהר. מיר וואלטען דאן גאר ניט געהאט צו זארגען אין אונזער זאך וואלט געווען פאר אונז זיכער.

ווייל די געפאהר, פאר וועלכער דער שרייבער פון יענעם ארטיקעל האט זיך אזוי ערשראקען, איז גאר קיין געפאהר ניט און שטעהט בשום אופן ניט אויפ׳ן וועג צו אונזער גאולה.

ווען עס איז דא א געפאהר, בעשטעהט זי אין דעם „בלבול המושגים״, אין דער מיספערשטענדניס, וואס הערשט אין דער פראגע, און דאס נויטיגט מיך ארויסזאגען מיין מיינונג איבער דיעזער פראגע אום קלאהר צו מאכען זי און בעזייטיגען דעם „בלבול המושגים״, וועלכער עקזיסטירט אין פער־שיעדענע קרייזען פון אונזערע כלל ארבייטער, און, אזוי ווי דער שרייבער

איז די געפאהר פון קולטור-צענטער-ציוניזם ווירקליך אין געפאהר?

פון ארטיקעל, בין איך אויך מוסר מודעה, אז איך וויל דא בשום אופן ניט פערטהיידיגען דעם קולטורעלען ציוניזם פון מר. יעקב שיף און זיינע חברים. מיט די הערען אויסער דר. מאגנעס בין איך גאר ניט בעקאנט און זייערע מיינונגען קען איך אויך ניט. מיך אינטערעסירט דער אלגעמיי־נער שטאנדפונקט, מיך אינטערעסירט דער קולטורעלער ציוניזמוס, ווי ער קאן אנגענומען ווערען פון אלע שיכטען פון אידישען פאלק, פון אלע אידי־שע כלל טהוער, ציוניסטען און ניט ציוניסטען.

דאך ניט ווילענדיג, אין דער צייט וואס איך בין גאנץ וויט פון דער אידעע צו פערטהיידיגען ה׳ שיף און זיינע חברים, שטעלט זיך פאר מיר די פראגע, צו איז גערעכט דער שרייבער, ווען ער זאגט:

וואס מיר בעהויפטען איז זייער ווייטקייט (פון שיף און זיינע חברים) פון די אידישע מאססען, זייער פרעמדקייט פון די נאהענסטע אידישע אינטערעסען און אויפגאבען מאכט זייער גרויסען איינפלוס גע־פעהרליך פאר דער אידען־פראגע, וואס שטעהט איצט אויפן וועג צו געלעזט ווערען...

עס איז פשוט צו בעוואונדערן, ווי מענשען זעהן נאר דאס, וואס זיי ווילען זעהן! זיינען דען אלע ציוניסטישע פיהרער, מיט וועלכע מיר זיינען שטאלץ, אלע אויף וועלכע מיר האבען געלעגט און לייגען נאך איצט אונזערע גרעסטע האפנונגען, אלע מאל געווען נאהענט צו די אידישע מאסען, אלע מאל געווען ניט פרעמד צו די אידישע אינטערעסען און אויפגאבען?

איך וואלט אייך געקענט אנרופען צעהנדליגע פון אזעלכע פיהרער, נאר עס איז מיר גענוג צו רופען דא די נעמען פון צוויי. דער ערשטער פון זיי איז געווען דר. הרצל ז״ל און דער צווייטער איז דער אמעריקאנער הרצל דזשאסטיס לואי בראנדייס.

מיט צוויי און צוואנציג יאהר צוריק האבען מיר ניט געוואוסט פון דר. הרצל און מיט דריי יאהר צוריק פון לואי בראנדייס, וועניגסטענס אלס ציוניסטען. ברייננגט זייער גרויסער איינפלוס אויך א געפאהר אויף דער אידען־פראגע?

איך מוז נאך דערצו עדות זאגען, אז ווען ה׳ שיף ביי זיין רייזע

אין ארץ ישראל האָט געמוזט קוקען אויף דאס לאַנד-אין איהר ענטוויקלונג מיט די אויגען פון אפרים כהן, האָט דר. מאַגנעס געקוקט דוקא מיט די אויגען פון אונזערע בעסטע כלל-טהוער אין ארץ ישראל און האָט זיך אינטערעסירט מיט אַלע פראַגען, וועלכע זיינען פערבונדען מיט דעם לאַנד און אונזערע האָפנונגען דאָרט.

עס איז א גרויסער טעות, א גרויסער פעהלער אָבצוטהיילען דעם פּאָליטישען און עקאָנאָמישען ציוניזמוס. די דריי פאָרמען פון אונזער נאַציאָנאַלער בעוועגונג זיינען אזוי צוזאמענגעבונדען, אזוי צוזאַמענגעפלאָכטען, אז עס איז אונמעגליך זיי צו פארשטעהען איינע אָהן די אַנדערע. דער קולטור ציוניזם איז ניט נור א לאָגישע נויטהווענדיגקייט דערפון, וואס ארץ ישראל וועט זיין א אידיש לאַנד, דאס הייסט ווי דער שרייבער זאָגט: א פריהער א אידיש לאַנד דערנאָך קולטור ציוניזמוס; נאָר ער, דער קולטער ציוניזמוס ענטוויקעלט זיך אין איינעם מיט דעם פּראַקטישען און וויל ניט און קען ניט וואַרטען אויף שפּעטער. ווי עס האָבען זיך געגרינדעט די ערשטע אידישע קאָלאָניען אין דעם לאַנד, האָט זיך אין זיי געגרינדעט א נעץ פון שעהנע שולען, ווי עס איז אָרגאַניזירט געוואָרען די ערשטע געמיינדע אין יפו, איז באלד געגרינדעט געוואָרען דער „בית ספר עברי", אין יענער שטאָדט. ווי עס האָט זיך ענטוויקעלט א נייער אידישער ישוב אין ירושלים, יפו, חיפה, זיינען ענטשטאַנען גימנאַזיען און פערשיעדענע אנדערע לעהראַנשטאַלטען.

דאריבער הערשט שוין לאַנג, אפילו צווישען די עקסטרעמע קולטוריסטען, די פּאַראָלע: איהר ווילט האָבען א אידישען קולטור צענטער אין ארץ ישראל, פּאַרגרעסערט און פארשטאַרקט דאָרט דעם אידישען ישוב. ווי איהר זעהט, ניט אַזעלכע געפעהרליכע מענשען, וועלכע ווילען בויען אָהן א פונדאַמענט, ווי דער שרייבער מיינט.

נאָר צוליעב דעם אמת מוז מען נאָך געדענקען פאָלגענדעס. אין דער קליינער מדינה שווייץ עקזיסטירען ניין אוניווערסיטעטען. אויף וואס דארפען זיי אזוי פיעל? נאָר פשוט. אין אייניגע קליינע שטעדליך בויט מען דאָרט אוניווערסיטעטען אום צוציהען אהין יונגע לייט, וועלכע ברייגען אהין לעבען, ברייגגען פּרנסה. די אוניווערסיטעטען איז ביי זיי א

סאָרט אינדאָסטריע. די זעלבע זאַך האָבען מיר שוין געזעהען אין ארץ ישראל
מיר זיינען שטאָלץ מיט אונזער שעהנעם תל אביב, וועלכע עקזיסטירט נאָר א
דאַנק דעם גימנאַזיום און אַנדערע יפו'ער לעהראַנשטאַלטען. איבער פופציג
לעהרער, איבער פינף הונדערט קינדער טהיילווייזע אליין, טהיילווייזע מיט
זייערע מוטערס און אַנדערע מיטגליעדער פון זייערע פאַמיליען לעבען אין
תל אביב צוליעב דעם גימנאַזיום. נעהמט צו די שולען פון דאָרט, און תל
אביב וועט חרוב ווערען. און ווען מיר וועלען נאַכפאָלגען די געדאַנקען און
מיר וועלען א קלעהר טהאָן, אז אין ירושלים זאָל עקזיסטירען א אוניווערזיטעט
וועלכער וועט צוציהען צו זיך א הונדערט אָדער צוויי הונדערט פראָ־
פעסאָרען און עטליכע טויזענד סטודענטען, וועט געווים ירושלים אויפ־
לעבען ניט נאָר מאָראַליש נאָר אויך עקאָנאָמיש און דאָס וועט זעהר פיעל
בייטראָגען צו פערפעסטיגען אונזער לאַגע אין לאַנד און מאַכען ארץ
ישראל פאַר א אידישעם לאַנד.

און אז איך דערמאָהן זיך אויף שעהנע שולען אין אונזערע קאָלאָ־
ניען, אז איך דערמאָהן זיך אויף די פיער גימנאַזיען אין די שטעדט (א דאָ־
פעלטע אין יפו מיט אַכט הונדערט קינדער, אין ירושלים און א רעאל שולע
אין חיפה), אז איך דערמאָהן זיך אויף אונזערע לעהרער סעמינאַריען אין
ירושלים און יפו, אויף אונזערע ספעציעלע שולען, ווי די אקערבוי שולע
קרית ספר, די אגראנאָמישע שולע אין פתח תקוה, בצלאל און אנדערע,
וואונדער איך זיך מיט וואס האָט זוכה געווען דער טעכניקום אין חיפה, אז
דער שרייבער פון דעם ארטיקעל זאָל איהם האלטען אלס פאָרבילד פון
קולטור ציוניזמוס. דאס איז איין איינצעלנער עפיזאָד אין אונזער גע־
שיכטע און איז בשום אופן ניט כאַראַקטעריסטיש. ווען דער טעכניקום איז
ארויסגעריסען געוואָרען פון אונזערע הענד, האָט דאָס גאָר נישט צו טהאָן
מיט דער פראַגע פון א קולטור צענטער אין ארץ ישראל. דאס זיינען שול־
דיג אין דעם אונזערע פארשטעהער, וועלכע האָבען זיך צופיעל אָנפער־
טרויט דעם הילפס־פעראיין. אונזערע רוסישע חברים האָבען שוין לאַנג אַ
שוואכקייט נכנע צו ווערען פאַר די וועסט אייראָפעאישע אידען, אזוי איז
געווען אמאָל מיט דעם בית הספר ביפו, ווען די רוסישע אידען האָבען גע־
געבען דאס געלד און די אלליאַנס דעם דירעקטאָר. אזוי, אדער אונגעפעהר

אזוי, איז געווען איצט מיט דעם טעכניקום. מען דארף האפען אז די צוויי לעסאנס וועלען זיי מאכען פארזיכטיגער. איך מוז שוין אבער דערביי בעמערקען, אז מיר ארץ ישראל'ער פערשטעהען די זאך בעסער. אין אונזערע קאלאניען האבען מיר געקעמפפט גאנץ ענערגיש געגען פרעמדע אפטרפסות. א רייכער מאן, הערר מאזער פון ענגלאנד, האט זעהר פיעל בייגעטראגען צום בויען פון יפו'ער גימנאזיום. זי איז אין גאנצען אויסגעבויט אויף זיין געלד, און זיין אפטרפסות אויף דער אנשטאלט איז ניט קענטיג. וואהרשיינליך וועט מען אין דער צוקונפט אויך קענען אויסליידען די אפטרפסות, פאר וועלכע דער שרייבער פון ארטיקעל האט מורא און ווארנט די וועלט. דערצו דארף מען ניט פארגעסען אז א גרויסע טהייל פון די קאלאניען האלטען אוים זייערע שולען אויף זייער אייגענער רעכענונג און דער קולטורעלער ציוניזמוס איז איבערהויפט מיט אפטרפסות גאר ניט פערבונדען.

דער קריעג צווישען פראקטישע און קולטורעלע ציוניסטען וואלט דאן געהאט א זין, ווען מיר וואלטען געקענט, ווען ניט מיט איין שיף כאטש אין איין אדער צוויי יאהר אריבערפעקלען אין ארץ ישראל אלע פערצעהן מיליאן אידען. דאן וואלטען מיר געקענט ברוגז זיין אויף איינעם פון אונז, ווען ער זאל זאגען: איך וויל ניט געהען אין ארץ ישראל, איך וויל בלויז האבען דארט גימנאזיען און אוניווערזיטעטען. איך מיין אז קיינער איז ניט אזוי נאאיוו און דענקען, אז אלע אידען זאלען קענען מיט איין מאל אריבערפאהרען אין ארץ ישראל. און דאן בעקומט די פראגע א גאנץ אנדערע בעלייכטונג.

לאמיר אננעהמען, אז אום זיין א פאליטישע מאכט אין ארץ ישראל, אום מיר זאלען קענען זאגען, אז די היים פון דער אידישער נאציאן איז ארץ ישראל, דארפען מיר דארט האבען ווענינגסטענס דריי מיליאן אדער, אז איהר ווילט, צוויי מיליאן אידען. איצט זיינען מיר אין דעם לאנד נאר דרייסיג טויזענד; ווייל א זיעבציג טויזענד אידען, וועלכע זיצען אין אונזער לאנד, געהערען צו דעם אלטען ישוב, וועלכע נעהמען דערווייל, א חוץ קליינע אויסנאהמען, קיין טהייל אין אונזער נאציאנאלער ארבייט. מיר זיינען נאך ניט מעכטיג פאליטיש. אבער יעדער וועט מוזען צוגעבען, אז מיר דיענען שוין אלס קולטורעלער צענטער פאר דעם אידישען פאלק.

איז די געפאַהר פון קולטור-צענטער-ציוניזם ווירקליך אין געפאַהר?

די אויפלעבונג פון דער העברעאישער שפראַך איז געשעהען אין ארץ ישראל; אין אונזערע גימנאַזיען, לעהרער סעמינאַריען און אַנדערע לעהר אַנשטאַלטען ציהען זיך יונגע לייט פון אלע גלות לענדער. צוריק ווערט א לעהרער, וועלכער קומט פון ארץ ישראל, אַנגענומען מיט גרויסען פאָרצוג אין די שולען פון חוץ לארץ.

ווען מיר וועלען זיין הונדערט טויזענד וועט אונזער איינפלוס זיין נאָך גרעסער. עס וועלען צוקומען נאָך שולען, נאָך גימנאַזיען, פיללייכט שוין אַ אוניווערזיטעט. און ווען מיר וועלען זיין אין ארץ ישראל א האַלבער מיליאָן, וועלען מיר שוין אלע אונזערע העברעע שולען, די אוניווערזיטעטען, אַקאַדעמיען אויסהאַלטען אויף אונזער אייגענעם חשבון, מיר וועלען שאַפען אַ נייע ליטעראַטור, א נייע אידישע וויסענשאפט, די אידישע, די אמת אידישע, שפראַך וועט פאָלשטענדיג זיעגען און וועט זיין גערעדט פון אַ האַלבען מיליאָן מענשען. קיין בעדייטענדע פאָליטישע מאַכט וועלען מיר נאָך ניט זיין. אבער עס איז קיין צווייפעל אז ארץ ישראל וועט שוין זיין דער קולטור צענטער-פון אידישען פאָלק.

נאָר ענדליך וועט שוין קומען דער טאָג, אין וויפיעל יאהר ארום נעהם איך זיך ניט אן אויסצורעכענען, אז מיר וועלען זיין אין ארץ ישראל אזוי פיעל, אז אלע וועלען שוין מוזען אַנערקענען אז ארץ ישראל איז דער אידישער היים, לאָמיר זאָגען למשל צוויי מיליאָן. וואו וועלען זיין די איבריגע צוועלף מיליאָן? די איבריגע וועלען נאָך זיין צוזעעט און צושפרייט אין די גלות לענדער. און עס איז נאָך אַ סברה, אז ביז וואנען אין ארץ ישראל וועלען זיך אָנקלייבען צוויי מיליאָן, וועט די צאָהל אידען אין די גלות לענדער ניט ווערען קלענער, נאָר אפשר נאָך גרעסער. וואס וועט זיין ארץ ישראל פאר די אידען וועלכע וועלען נאָך בלייבען אין די גלות לענדער? וועט זי פאר זיי ניט זיין נאָר א קולטור צענטער? ארץ ישראל וועט זיין פאר די אידען אין דער גאַנצער וועלט דאָס, וואָס רוים איז פאר אלע פרומע קאַטאָליקען, דאָס וואָס מעקקאָ פאר אלע מחמדאַנער, דאָס וואָס אתונא פאר אלע גריעכען, וועלכע זיינען פארשפרייט אין פערשיעדענע לענדער אין אַ גרעסערער צאהל ווי זיי זיינען אין גריכענלאַנד אליין. אונזער צענטער וועט שפיעלען פאר אונזער פאָלק נאָך אַ גרעסערע ראָלע,

ווייל ער וועט זיין ניט נאר א רעליגיעזער ווי רוים און מעקקא, נאר אויך א נאציאנאלער, און ניט נאר א נאציאנאלער, ווי אתונה ביי די גריעכען נאר אויך א רעליגיעזער. טויזענדער יונגע לייט פון אלע לענדער וועלען פאהרען לערנען אין די ארץ ישראל׳דיגע שולען אין אוניווערזיטעטען, ארץ ישראל וועט געבען פאר אלע גלות לענדער רבנים און לעהרער. די פערהעלטניסע צווישען די אידען פון דעם לאנד און די אידען פון דער גאנצער וועלט וועלען זיין ענגע, אינטימע, אלל־טעגליכע.

און חלילה צו מיינען אז די ארץ ישראל׳דיגע אידישע בעפעלקערונג וועט זיך אבשטעלען ביי די אבענגענאנטע צוויי מיליאן: ניין! ארץ ישראל וועט אייביג אויסאיבען אויף די אידען פון די גלות לענדער איהר אנציהונגס קראפט: ארץ ישראל וועט זיין פאר אידענטהום דאס, וואס אמעריקא איז פאר דער גאנצער וועלט, א צופלוכטס־ארט פאר די אלע, וועלכע פיהלען זיך ניט בעקוועם אין זייערע היימאטהלענדער. די אידישע בעפעלקערונג וועט אין איהר האלטען אין איין וואקסען און שליעסליך וועט טאקי ווערען דאס לאנד דער אמת׳ער אידישער היים. נאר ביז יענער צייט וועט זי זיין דער קולטור צענטער פון אידישען פאלק.. און איך פערזענליך מיין נאך, אז ווען מיר וועלען שוין האבען פערצעהן מיליאן אידען אין ארץ ישראל אין נאכבארלענדער, וועלען מיר נאך האבען צוויי מאהל אדער פיעל מאל מעהר אין די גלות־לענדער.

דער שרייבער פון ארטייקעל בעהויפטעט אז „דאס אידישע פאלק האט דערווייל א קנאפען אינטערעס פאר גימנאזיען און אוניווערזיטעטען אין העברעאיש.״ פון וואנען וויים ער דאס? אויף וואס זיינען באזיערט זיינע בעהויפטונגען? איך מיין, אז די זאך איז גאנץ פערקעהרט. ווען מיר זאלען אורטהייען נאך דער ציוניסטישער טהעטיגקייט אין די לעצטע יאהרען, וועלען מיר זעהען, אז א גרויסער טהייל פון איהר איז געווידמענט די גימנאזיען אין יפו, און ירושלים, דער רעאלשולע אין חיפה, דעם בצלאל און אנדערע זאלכע קולטורעלע אינסטיטוציעס. אויף דעם לעצטען קאנגרעס האט מען פראקלאמירט די נויטהווענדיגקייט פון א אוניווערזיטעט אין ירושלים. דער עולם איז געוועזן זעהר בעגייסטערט און האט אנגעהויבען געבען דאס נויטהייגע געלד צום פאנד. און פארוואס זאל

איז די געפאהר פון קולטור-צענטער-ציוניזם ווירקליך אין געפאהר?

מען זיך נארען? עס איז א סברה אז ביזנעס מאכט מען אפשר בעסערע אין אמעריקא, ווי אין ארץ ישראל. און ווען די ארץ ישראל'דיגע אידען וועלען בעד כל הון דעלמא ניט פערבייטען זייער לעבען דארט אויף דעם לעבען אין אמעריקא, איז דאס צוליעב דער אידישער סביבה. צוליעב דער אידישער קולטור וועלכע הערשט נאך אין ארץ ישראל.

עס איז שוין לאנג געזאגט געווארען אז ארץ ישראל איז אונז נויטיג ניט צוליעב די צרות פון אידען, נאר צוליעב די צרות פון אידענטהום. דאס איז נאך וויכטיגער איצט נאך דער רוסישער רעוואלוציאן. די מאטעריעלע לאגע פון די רוסישע אידען וועט געוויס בעסער ווערען און זי וועט זיי מעהר ניט צווינגען צו זוכען פרנסה אין ארץ ישראל. איצט ווערט נאך גרעסער דער ווערטה פון אונזער לאנד אלס קולטורעלער צענטער פון אידישען פאלק און נאר אין נאמען פון אזא צענטער קענען מיר מאכען פראפאגאנדא פאר דעם לאנד אונטער אלע שיכטען פון אידישען פאלק.

עס קען גאר זיין, אז דער אידישער היים אין ארץ ישראל וועט זיין א נויטהווענדיגע פאלגע פון דעם אידישען קולטור צענטער דארט און ניט פארקעהרט, ווי עס מיינט דער שרייבער.

דערווייל דארף מען האבען אלעס אין זינען און ניט זיין ברגז אויף די, וועלכע זיינען אפשר אביסל צו שפעט צו אונז געקומען ארער האבען ניט אנגענומען דאס גאנצע באזעלער פראגראם. דאס לעבען און די אומשטענדען זיינען שטארקער פון אלע פראגראממען!

איך האב שוין זאגאר געהערט פון א פראמינענטען ציוניסטישען טהוער און רעדנער די פערגלייכונג פון די מענשען מיט די שמרונים פון דער צייט פון זרובבל, וועלכע מען האט דאן דוחה געווען מיט ביידע הענד. עס איז שווער צו אורטהיילען, וואס דאן איז פארגעקומען און עס זיינען פאראן סך היסטאריקער וועלכע מיינען, אז דאן האבען אונזערע עלטערן אויך בעגאנגען א גרויסע עולה.

נאר איצט איז אזא פערגלייכען פאזיטיוו ניט פאליטיש און שעדליך. ביי איצטיגע אומשטענדען זיינען אונז אלע טהייער, מיר טארען קיינעם ניט צוריקשטויסען. פון דעם אויסערען זיך פון שיף'ן און זיינע חברים איז אונזער נאציאנאלע ארבייט אבסאלוט ניט אין געפאהר און מען דארף נאך ניט שלאגען טרעוואגע און שרייען מיר זאלען זיך היטען!